ମୁକୁର

୧୭ ଭାଗ । } ବୈଶାଖ ଠାରୁ ପୌଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । { ୧,୨,୩,୪,୫,୬,୭,୮,୯ ସଂଖ୍ୟା ।

ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହ ।

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଅଭିଷେକ ।

ରାଜସ୍ଥାନର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମେବାର ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନେ ଭଗବାନ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶଧର ବୋଲି ଗର୍ବ କରିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଉଦୟପୁର ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ମେବାର ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା । ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ମେବାରର ରାଣାମାନେ ରାଜସ୍ଥାନର ନରପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରାଣତା, ସମରନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳତାର ମଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠା ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଅଛି । ସେମାନେ ଶିଶୋଦୀୟ ନୃପତିନାମରେ ଇତିହାସରେ ପରିଚିତ ।

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଭାରତାଧିକାର ସମୟରେ ମେବାରର କୀର୍ତ୍ତି-କୁସୁମ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ଜଗତକୁ ବିମଳ ସୌରଭରେ ମୁଗ୍ଧ କରୁଥିଲା । ଶିଶୋଦୀୟ-କୁଳ-ତିଳକ ସମରସିଂହ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କ ଭାରତାକ୍ରମଣସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀର ଚୌହାନ ନରପତି ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ସହାୟତା କରି ଯବନ-ଉଦ୍ୟମକୁ ଏକାଧିକଥର ବ୍ୟର୍ଥ କରିଥିଲେ । ସମ୍ରାଟିରେମଣି ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ଅଙ୍କଶୟନାଭିଳାଷୀ ଅଲାଉଦ୍ଦିନ ଖିଲଜି ରାଣା ଭୀମସିଂହଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଚରମ ଅପମାନିତ ଓ ଲାଞ୍ଛିତ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ଇତିହାସ-ପାଠକମାନଙ୍କର ସୁବିଦିତ ଅଟେ । ପୁଣି ଯବନର କବଳରୁ କୌଶଳରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରି ସତୀ ପଦ୍ମିନୀ ଚିତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଚିତାର ଅନଳ-ଶିଖାକୁ ଯବନର କୁସୁମ-ତଳ୍ପ ଅପେକ୍ଷା କୋମଳତର ମଣିଥିଲେ, ତହିଁର ତୁଳନା ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ବିରଳ । ଯେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷରେ ପଠାଣ-ଶକ୍ତିର ଏତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋଗଲ-ଶକ୍ତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା ଏବଂ ମହାବୀର ବାବର ଇବ୍ରାହିମ ଲୋଦିଙ୍କୁ ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାସ୍ତ କରି ରାଜପୁତାନା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମର-ଯାତ୍ରା କଲେ, ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ରାଣା ସଙ୍ଗ ବା ସଙ୍ଗ୍ରାମ ସିଂହ ବିଶାଳ ରାଜପୁତ-ବାହିନୀର ଅଧିନାୟକରୂପେ ମୋଗଲ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ବାବରଙ୍କ ଜୟଶ୍ରୀକୁ ଅକାଶ-କୁସୁମରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ଯଦି ବାବର ଜଘନ୍ୟ କୂଟ କୌଶଳର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ମୋଗଲ-ଶକ୍ତି ଭାରତବର୍ଷରୁ ଏକ ବେଳକେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଉଦାର ରାଜପୁତମାନେ ଯବନର କୌଶଳ ବୁଝିନପାରି ପରିଶେଷରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ମୋଗଲମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହେଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ରାଜପୁତ-ଶକ୍ତିର ଅଦମ୍ୟତା ସେମାନେ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ।

ଘଟନା-ବହୁଳ ମେବାର ଇତିହାସର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଏଠାରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜାର ଅବଲମ୍ବନରେ କୋଟିଏ କୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖାଯାଇ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସେପରି କରିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମୟ ବା ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ପୁଣି ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ଘଟନାଗୁଡ଼ିକର ସବିସ୍ତାର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ।

ରାଣା ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ମେବାରର ପତନ-ବୀଜ ରୋପିତ ହୋଇଥିଲା । ଅତି କୃଷଣରେ ଧାନ୍ନୀ ପାନ୍ନା ଏହି ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ବନବୀରଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଛୁରିକାଘାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ରର ବକ୍ଷ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଅତି କୃଷଣରେ ଉଦୟ ସିଂହ ମେବାରେ ସିଂହାସନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ହୋଇଥିଲେ । ଶିଶୋଦୀୟ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ସେ ଯେପରି ଭୀରୁତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ, ତାହା ଭାବିଲେ ମ୍ରିୟମାଣ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଭୀରୁ ଉଦୟ ସିଂହ ଯବନମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପୈତୃକ ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ସମର୍ପଣ କରି ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଦୁର୍ଗନିର୍ମାଣରେ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହି ନୂତନ ଦୁର୍ଗର ନାମ ଉଦୟପୁର ହୋଇଥିଲା ।

ଉଦୟ ସିଂହ କେବଳ ଏତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନଥିଲେ । ମେବାର ରାଜ୍ୟକୁ ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରୁ ବିଲୁପ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ କାଣ୍ଡର ସୂତ୍ରପାତକରି ଲହ-ଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରତାପସିଂହ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ ସତ୍ତା ସେ କନିଷ୍ଠ ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ଜଗମଲ୍ଲଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରାଜ୍ୟଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରିବାରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୀଷଣ ଅତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରତାପସିଂହ ଯେ ସିଂହାସନର ଏକମାତ୍ର ଯୋଗ୍ୟ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, ଏ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ ରହିଲାନାହିଁ ।

ପିତାଙ୍କ ଜୀବିତ ଅବସ୍ଥାରେ ସତ୍ତା ପ୍ରତାପସିଂହ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଯୋଗେ ମେବାରର ଲୁପ୍ତ ଗୌରବର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହେବ, କିନ୍ତୁ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଅବୈଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେମାନଙ୍କୁ ନୈରାଶ୍ୟର ଗଭୀରତମ କୂପରେ ନିକ୍ଷେପ କଲା ।

ଗୋଣ୍ଡା-ଗୁହିଲୋଟୀୟ ଝାଲୋରରାଜ-କୁମାରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରତାପ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଉଦୟ ସିଂହଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ମାତୁଳ ଝାଲୋରାଧିପତି ଅତିଶୟ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅନ୍ୟଥା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ ହୋଇ ସେ ମେବାରର ପ୍ରଧାନ ସର୍ଦ୍ଦାର ଚନ୍ଦାବତ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲେ, "ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ କନିଷ୍ଠର ରାଜ୍ୟ-ପ୍ରାପ୍ତି ଆପଣ ଅନୁମୋଦନ କରନ୍ତି କି ?" ତାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ପାରି ଚନ୍ଦାବତ୍ କୃଷ୍ଣ ଅଳ୍ପ ହସି କହିଲେ, "ନବାଣପୁଙ୍ଗ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମନ୍ଦ ନୁହେ ।" ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ଉକ୍ତିର ମର୍ମ ବୁଝି ପାରି ଅନତିବିଳମ୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ।

ପିତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧରେ ଯିବାକୁ ପ୍ରତାପ ପ୍ରଥମେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ପ୍ରଜାମାନେ ମାତୃଭୂମିର ଉଦ୍ଧାରକଲ୍ପେ ତାଙ୍କୁ ରାଜା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆଉ ସମ୍ମତ ନ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଚନ୍ଦାବତ୍-କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ସର୍ଦ୍ଦାର-ଗଣ ତାଙ୍କୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଥିଲେ ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ଜଗମଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବାଧା ପ୍ରଦାନ କରିବେ ନାହିଁ । ଏଣୁ କରି ସିଂହାସନରେ ଉପବେଶନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରି ପ୍ରତାପ ସିଂହ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଉଦୟପୁରକୁ ଗମନ କଲେ ।

ପିତାଙ୍କଠାରୁ ରାଜ୍ୟଭାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଜଗମଲ୍ଲ ଅଭିଷେକର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରି ସାରି ଥିଲେ । ଉଦୟପୁର ଦୁର୍ଗ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭାରେ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲା । କଢ଼ିଯସ୍ତ ଅନୁଚର ଓ ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ସେ ଅଭିଷେକ-ସଦନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ପିତା ଯେ ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ନେଇ ସେ କଣ କରିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଜଗମଲ୍ଲ ତାହା ଆଦୌ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ଏ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଆମୋଦ । ଏହି ଆମୋଦରେ ବିଶେଷ ସୁଖ ଅଛି ।" ସିଂହାସନ ଯେ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱର ଆଧାର, ଏହି ଭାବ ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ସାମନ୍ତବୃନ୍ଦ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ପ୍ରତାପସିଂହ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜାତ ହେଲା ଯେ, ପ୍ରତାପହିଁ ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ । ବଡ଼ ଭାଇ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସାନ ଭାଇ ରାଜା ହେବା ଅତି ଅସୁନ୍ଦର । ଏଣୁ କରି ସେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିଭାବେ ପ୍ରଣାମ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ହସ୍ତ ଧରି ସିଂହାସନ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଦୁହିଙ୍କ ଉପରେ କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲା । ଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଜୟ-ଧ୍ୱନିରେ ଅଭିଷେକ-ସଦନକୁ ବିକମ୍ପିତ କଲେ । ସର୍ବସମ୍ମତି-କ୍ରମେ ପ୍ରତାପସିଂହ ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ଦୈଗଶ-ଅନ୍ଧକାର-ମଳିନ ମେବାର-ଗଗନ ଆଶାର ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ ହେଲା ।

* * * *

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା ।

ପ୍ରତାପ ମେବାରର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ରାଜଚିହ୍ନ ଭୂଷଣରେ ତାଙ୍କ ଶରୀର ବିମଣ୍ଡିତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ମସ୍ତକୋପରି ମେବାରର ରାଜ-ଛତ୍ର ଶୋଭା ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ କାହିଁ ଯେ ପ୍ରତାପ ଶାସନ କରିବେ ? ପ୍ରିୟତମ ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ଯବନମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ସାରିଅଛି । ମେବାରରେ ଯବନର ପତାକା ଅପ୍ରତିହତ ଭାବରେ ଉଡ୍ଡୀୟମାନ ହେଉ-ଅଛି । ତେବେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଆସନ କେଉଁଠାରେ ? ରାଜ୍ୟହୀନ ରାଜତ୍ୱ ନେଇ ସେ କେଉଁ ସୁଅଙ୍ଗର ଅଭିନେତା ହେବେ ?

ମେବାରର ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅପହୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ଦୁର୍ଗ ମୋଗଲର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ସାରିଥିଲାଣି । ଏମନ୍ତ କି ମେବାରର ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଚିତୋର ସୁଦ୍ଧା ଅଧୁନା ଦିଲ୍ଲୀର ଅଧୀନତା-ପାଶରେ ବଦ୍ଧ । ରାଜ୍ୟର ଛାୟା ମାତ୍ର ନେଇ ରାଣା ଉଦୟପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଯେ ରାଜତ୍ୱ ନୁହେ ! ବରଂ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଜା ପ୍ରାୟେ କାଳାତିପାତ କରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ତଦୁପରି ଯବନର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ମେବାର ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ସାରିଥିଲାଣି । ହିନ୍ଦୁର ଦେବାଳୟ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ତହିଁର ଉପକରଣରେ ମସଜିଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗୋହତ୍ୟା ହୋଇ ପବିତ୍ର ମେବାରକୁ ଅପବିତ୍ର କରିଥିଲା । ଏ ସବୁ ଦେଖି ପ୍ରତାପଙ୍କ ମସ୍ତକ ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ କଣ କରିବେ ଯେ କିଛି ଠିକ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତାପଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ପ୍ରବଳପ୍ରତାପାନ୍ୱିତ ଅକବର ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅବଦ୍ଧ ଥିଲା । ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଣମାନେ ବଦ୍ଧ-ପରିକର ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକାକୀ ଛିଡ଼ା ହେବା ଆକବରଙ୍କ ସାଧ୍ୟାତୀତ ଥିଲା । ସେ ଭଲରୂପେ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଯେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତରେକେ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଭାରତବର୍ଷରେ ଅବସ୍ଥାନ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡିବ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ମୋଗଲ ଅପେକ୍ଷା ପଠାଣଙ୍କୁ ଅଧିକତର ଘୃଣା-ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ, ଯେହେତୁ ମୋଗଲମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏଣୁକରି ଅକବର ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧରେ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । ବିଖ୍ୟାତ ରାଜପୁତ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କ ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଅମ୍ବରାଧିପତି ମାନସିଂହଙ୍କ ଭଗିନୀଙ୍କ ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରି ଆକବର ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ସେନାନାୟକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ପ୍ରତାପସିଂହ ବ୍ୟତୀତ ମାନସିଂହଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ବୀର ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅକବର ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ କରିଥିଲେ । ରାଜସ୍ଥାନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋଗଲର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଏବଂ ମୋଗଲ ଦରବାରରେ ଉଚ୍ଚପଦାଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଅକବରଙ୍କ ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ଟୋଡରମଲ୍ଲ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜସ୍ୱ-ଆଦାୟକୁ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ କଲେ । ମେବାରର ରାଣାଙ୍କ ସହିତ ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା କିମନ୍ତେ ଅକବର ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ; କିନ୍ତୁ ଉଦୟସିଂହ ଭୀରୁ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଜ ଦୁହିତା କିମ୍ବା ଭଗିନୀକୁ ଯବନ-କରରେ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମୋଗଲଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ନୂତନ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରି-ଚାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଥିରେ ଅକବରଙ୍କ ମନରେ ଯେ କଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଏମନ୍ତ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଭଲ-ରୂପେ ଜାଣି ଥିଲେ ଯେ ହଠାତ୍ ମେବାରର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅପ-ହରଣ କରିବାକୁ ଗଲେ ରାଜପୁତମାନେ ବିଚଳିତ ହୋଇ-ଯିବେ । ଏଣୁକରି ସେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସୁଯୋଗର ଅପେକ୍ଷାରେ ଚୁପ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସମାନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ଜଜିୟା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରପୀଡ଼କ କରଗୁଡ଼ିକ ରହିତ ହେଲା । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ କର୍ମଚାରୀ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦାବି ଅବହେଳିତ ହେଲା ନାହିଁ । କି ହିନ୍ଦୁ କି ମୁସଲମାନ ସମସ୍ତେ ଅକବରଙ୍କ ଶାସନର ପ୍ରଶଂସା କରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି କାମନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଭାରତବର୍ଷର ଅଧିକାଂଶ ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲର ପଦାନତ ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଦେଶର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି କ୍ଷୋଭ ଓ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇଗଲେ । ଅକବର ମାୟା-ଜାଲ ବିସ୍ତାରକରି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ବିର୍ଯ୍ୟହୀନ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ-ଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇବାର ଚରମ ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି । ବିଶାଳ ଭାରତବର୍ଷରେ କେବଳ ମେବାର ଯବନର ଦର୍ପ ଭୁଜକରି ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ମଧ୍ୟ ଆଜ ବେଶି ଦିନ ରହିପାରିବ ନାହିଁ । ମିବାରର ହୃତଦିଣ୍ଡ ଯବନର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ଆଉ ଅବଶିଷ୍ଟ ଯିବାକୁ କେତେକାଳ ଲାଗିବ ? ଯେତେକ ଅଛି, ସେତିକ ମଧ୍ୟ ରଖିବାପାଇଁ କାହାର ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ଯବନ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯବନ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତେବେ ହିନ୍ଦୁ-ଶକ୍ତି କଣ ସତେ ଯବନର କବଳରେ ଲୟ-ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ? ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଆଉ କଣ ଉଠିବ ନାହିଁ ? ହିନ୍ଦୁ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟାକାଶରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା-ରବି କଣ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ଅସ୍ତମିତ ହେବ ? ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଆଉ ଭାବିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ।

ଅକବରଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି ଯବନ-ଶକ୍ତିର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବା ପ୍ରତାପଙ୍କପରି ରାଜସ୍ଥାନ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଏକା-ନ୍ତେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ତେବେ କଣ ଯବନ ସହିତ ମିଳିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ? ହିନ୍ଦୁମାନେ ବାବରଙ୍କୁ ବିଦେଶୀୟ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅକବର ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଜଣେ ଭାରତବାସୀ । ଭାରତର ସ୍ୱାର୍ଥସହିତ ଅକବରଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ସେ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତବର୍ଷ ତାହାଙ୍କର ମାତୃଭୂମି । କେବଳ ଅକବର କାହିଁକି, ଭାରତବର୍ଷର ସମସ୍ତ ମୁସଲମାନ ଭାରତର ସନ୍ତାନ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଉ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁ ନୁହନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକ ମାତାର ସନ୍ତାନ । ଅକବର ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳନରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ମହାଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିବ । ଉଭୟ ଜାତିର ରାଜନୈତିକ ଏକତା ଦେଶପକ୍ଷରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମଙ୍ଗଳଜନକ । ଏହି ଏକତା ରୋଧରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ତୋଡ଼ଙ୍କ ପକ୍ଷରେ 'ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ କି ?

କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ଏକତା ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି କି ? ମୁସଲମାନମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରାତୃଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି କି ? ଅବଶ୍ୟ ଆକବର ଏହା ମୁଖରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳିତ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅକବରଙ୍କ ଏ ଉଦାର ଘୋଷଣାର ଅନ୍ତରାଳରେ କୌଣସି ଗୂଢ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ନିହିତ ନାହିଁ ବୋଲି କିଏ କହିପାରେ ? ଭାରତବର୍ଷରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଉତ୍ତାରୁ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହିତ ହୋଇ-ପାରନ୍ତି । ଅକବରଙ୍କ ମୁସଲମାନ ପ୍ରଜାମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରାତୃଜ୍ଞାନ କରୁନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସେମାନେ ଶାସକ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିଜିତ; ଏଣୁକରି ସମାନ-ଅଧିକାର—ପ୍ରାପ୍ତିର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବେ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନୀରବରେ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରିବେ । ଗୋଲାମ ଓ ନିଗ୍ରହମଧ୍ୟରେ ଯେ ସଂପର୍କ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମଧ୍ୟରେ ସେହି ସଂପର୍କ । ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ସୁବିଧା ପାଇଲେ ମୁସଲମାନମାନେ ହିନ୍ଦୁଦେବାଳୟ ଓ ଗୋଜାତି ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଛାଡ଼ୁନାହାନ୍ତି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପରମ ଶତ୍ରୁଜ୍ଞାନରେ ଅନେକ ଦୂରରେ ରଖୁଅଛନ୍ତି । ଅକବର ଯେ ଏକତାର ସୂତ୍ରପାତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଭ୍ରାନ୍ତି । ନିଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏହି ବେଶ ଧାରଣା କରିପାରନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସାମ୍ୟବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯେ ଦିନ ତାହାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବ ଏବଂ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୃଢ଼ତମ ଭିତ୍ତିଉପରେ ସଂସ୍ଥାପିତ ହେବ, ସେ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପରିହାର କରିବେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋଗଲ ଶକ୍ତିକୁ ଦମନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଆଉ ଶକ୍ତି ନଥିବ । ସେମାନେ ଚିରକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସୀମ ନିର୍ଯାତନ ଭୋଗକରିବେ ଏବଂ ଛାତ ଉଦରର ପୂର୍ତ୍ତିନିମନ୍ତେ ଯବନର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେଉଥିବେ । ଯବନ ହିନ୍ଦୁଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନକରିବେ, ଆଉ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନିଜ ଦୌତ୍ୟ ଦେଶରେ ଭୀତମୂଢ଼ାକରାଇ ଯବନର ହାତକୁ ଅନାଇ ବସିବେ ! ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କର ସଂଶୟଭଞ୍ଜନ ହେଲା । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ଯବନ-ଶକ୍ତିର ଲୋପ ନିମନ୍ତେ ସେ ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ କରିବେ ।

କିନ୍ତୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ସହଜ ନୁହେ । ଯବନ-ଶକ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ଧୂଳିକଣା ନୁହେ ଯେ ପ୍ରତାପସିଂହ ଫୁତ୍କାରରେ ତାହା ଉଡ଼ାଇ ଦେବେ । ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଭ୍ରାତାପନ୍ନ କେତେଜଣ ହିନ୍ଦୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତବର୍ଷରେ ଅଛନ୍ତି ? ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଲାଭ-ଆଶାରେ ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ ମୋଗଲ ଦରବାରର ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱର ସ୍ୱୟଂ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଅଟନ୍ତି। ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱର ସେମାନଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଫମ୍ପା ସମ୍ମାନଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଦିଲ୍ଲୀ-ଦରବାରରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଅପ୍ରତିହତ ଏବଂ ସମ୍ରାଟ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆଦର କରନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପ୍ରସମ୍ମାନ ବିନିମୟ କରି ପରର ଅନୁଗ୍ରହାପେକ୍ଷୀ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ । ସେ ଯେତେ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ହେଉ ପଛକେ ଅପ୍ରସମ୍ମାନର ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ । ଦିଲ୍ଲୀଦରବାରସ୍ଥ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ ଅସୀମ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ମୋଗଲ ସିଂହାସନ ମୁହୂର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ଟଳିଯାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମୋଗଲର ପ୍ରସାଦ-ଲାଭ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳକେ ଅନ୍ଧ କରିଦେଇଅଛି । ସେମାନେ ମୋଗଲ-ସେବା-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତିଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇସାରିଛନ୍ତି । ଅଧୁନା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରତାପ ସିଂହ ଏକୁଟିଆ କିପରି ମୋଗଲ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛିଡ଼ା ହେବେ ? ସେଥିନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଧନବଳ ଓ ଜନବଳ ଆବଶ୍ୟକ, ପ୍ରତାପଙ୍କର ତାହା ଅଛି କି ?

ମୋଗଲଙ୍କୁ ନିଜଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବି ହିନ୍ଦୁମାନେ ନିଜ ନିଜ ଜାତୀୟତା, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ବେଶଭୂଷା ସମସ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଦେଶରେ ବିଳାସର ସ୍ରୋତ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା-ରକ୍ଷା-କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ବିଳାସିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂସାଧିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେ, ଦେଶ ନିମନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ, ସେ ଦେଶ-ସେବାକାର୍ଯ୍ୟର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପଯୁକ୍ତ । ଲକ୍ଷ୍ୟାଧିକ ବଳାଢ୍ୟ ସୈନିକ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ, ମୁଷ୍ଟିମେୟ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ବୀର ତାହା ଅନାୟାସରେ କରି ପାରିବେ । ପ୍ରତାପ ଏପରି ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ବୀରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯବନ-ଶକ୍ତିର ଲୋପସାଧନ କରିବାକୁ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ଦେଶର ପରମ ଅଭାବ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ-କୁହରରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଦେଶନିମନ୍ତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ କୃତନିଶ୍ଚୟ ହେଲେ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତୀବ୍ର କଷାଘାତରେ ହୃଦୟମନ ପରାଜିତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ-ବିକାଶ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତାପ ଭୋଗ-ନିକେତନରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ପ୍ରତାପସିଂହ ରାଜକୀୟ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଗୈରିକ ବସନ ଧାରଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ଶିରସ୍ତ୍ରଦେଶରେ ଅଯତ୍ନବର୍ଦ୍ଧିତ ଜଟାଭାର ଶୋଭା ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜ-ଭୋଜ୍ୟ ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭ ସୁକୋମଳ ଶଯ୍ୟାପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ତଣ୍ଡୁଳାହାର ଓ ତୃଣଶଯ୍ୟାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ରାଜା ଏ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନ ଥିଲେ । ଦେଶର ସୁଦିନ ସମୟରେ ବିଳାସ ଶୋଭନୀୟ; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଆଶା ଭରସା ପରପଦ-ଦଳିତ, ମନୁଷ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରାଣରେ ବିଳାସର ମଧୁମୟ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଶୟନ କରି ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବ ? ପ୍ରତାପସିଂହ ସର୍ବବିଧ ଭୋଗବିଳାସ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ରୂପ ନୂତନ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପଥର ପଥିକ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ପ୍ରତାପସିଂହ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ଦଳଭୁକ୍ତ କରିବେ, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଶୁଭ୍ର ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇବେ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପଥର ପଥିକ ହେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ, ପ୍ରତାପସିଂହ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବେ ନାହିଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବାସିର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ । *

ଗଗନ-ବିହାରୀ ଭରତ ବିହଙ୍ଗ
ଚାହିଲେ କି ଗେଲେ ନଭ-ଉତ୍ସଙ୍ଗେ,
ମିଳାଇଣ ସ୍ୱର ମଧୁର ସୁନ୍ଦର
ସରଳ ଅନିଳ-ହିଲ୍ଲୋଳ ସଙ୍ଗେ । ୧ ।
ଶିଶିର-ସିକ୍ତ ଦ୍ରବିତ ଆଲୋକେ
ଫୁଟାଇ ଅମଳ ବିମଳ ଭାତି,
ଉଷେ ଝିଲିମିଲି ନୟନ-ରଞ୍ଜନ,
ଖେଳାଏ ତନୁର କନକ-କାନ୍ତି । ୨ ।
ତାଳେ ଅବିରଳ ସରଳ ତରଳ
ଗୀତି-ସୁଧା-ଧାରା ପଥିକ କାନେ,
ହରଷେ ସରସ ପଥିକ-ମାନସ
ସଙ୍ଗୀତ-ଲହରୀ-ମଧୁର-ତାନେ । ୩ ।
ଚିତ୍ତ ଖିରାରେ ମନେ ମନେ ଗୁଲେ
ସ୍ୱପଥେ ପଥିକ ଅବଶ ଅଙ୍ଗେ,
ହରଷିତ ହୃଦେ ହଲି ଖେଳେ ମୁଦେ
ଚଳ-ପରବଳ ଅନିଳ ସଙ୍ଗେ । ୪ ।
ଜୀମୂତ-ମୁକ୍ତ ଘନକର-କରେ
ଶରମେ କରମେ ଯେବେ ସେ ରତ,
ପଥିକ-ପରାଣେ ସରତ ସଙ୍ଗୀତ—
ସ୍ୱଚ୍ଛ-ସୁଧାରସ ତାଳେ ନିୟତ । ୫ ।
ପ୍ରଦୋଷ-ଅଗମ— ସମୟେ ପ୍ରକୃତି
ଗମ୍ଭୀର ଉଦାର ଯେବେ ନୀରବ,
କରଇ ତା କାନେ ମଧୁ ବରଷଣ
ଦୂରୁ ମେଷ-ଗଳା-ଘଣ୍ଟାର ରବ । ୬ ।
କିନ୍ତୁ ଅହା ସତେ ଫେରନ୍ତେ ପଥିକ
ଶୁଣି ସଦନେ ସେ ହରଷ ସ୍ୱନ,
ଭୁଲଇ ବିହନ ସେ ସବୁ ସୁମିଷ୍ଟ
ମୃଦୁ ମନୋରମ ମନ୍ଦ ନିକ୍ୱଣ । ୭ ।

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନିର୍ଯ୍ୟ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓ ତତ୍ପ୍ରଣୀତ ଲେଖା ।

ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ରସିକମାନେ ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷାରେ କାବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତାଦି ପ୍ରଣୟନ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଏ ଦୁହେଁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ-ଗଗନର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ ! କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖାଦ୍ୱାରା ଅଜ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛି; ଓଡ଼ିଆ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଉନ୍ନତ ଭାଷା ବୋଲି ଅନେକେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଅନେକଙ୍କର ମତ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ତୁଳନାରେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚାତ୍ପଦ । କଥାଟି ନିତାନ୍ତ ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଶେଷ ପରିପୁଷ୍ଟି ଲାଭ କରି ପାରି ନାହିଁ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଯାହା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥି ନିମିତ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ତାହାଙ୍କଠାରେ ବିଶେଷ ଋଣୀ । ତାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ବହୁମୂଲ୍ୟ ।

ଏହି କବିପ୍ରବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ରାଜ-ବଂଶସଂଭୂତ ଥିଲେ । ଗଞ୍ଜାମ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଘୁମସର ଏହାଙ୍କର ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ରାଜପୁତ୍ରରୂପେ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଥିଲେହେଁ ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ସିଂହାସନାରୋହଣ-ସୁଖାନୁଭୂତି ଘଟି ନ ଥିଲା । ତତ୍ପୁତ୍ର ପିତା ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ଦୁଇ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହି ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ ।

* Southey ଙ୍କ 'Traveller's Return' ନାମକ କବିତା ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହିପରି ରାଜ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁହିଁ ବିଳାସ-ବାସନାଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଥିଲେ ।

ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ଦୃଢ଼ ପ୍ରମାଣ ମିଳି ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଅନ୍ୟତମ କାବ୍ୟ "ରସଲେଖାରେ" ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଦିବ୍ୟସିଂହ ରାଜତ୍ୱର ୨୭ ଅଙ୍କରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ଐତିହାସିକଙ୍କ ମତରେ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ୨୭ ଅଙ୍କ ୧୭୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସହିତ ସମାନ । ରସଲେଖା ତାହାଙ୍କର ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାର ଲେଖା ବୋଲି ଅନେକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ସେ ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବଞ୍ଚି ନଥିଲେ । ଅତଏବ ଏଥିରୁ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ଯେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ୧୬୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନେକ ଜନଶ୍ରୁତି ଶୁଣାଯାଏ । ଯାହାହେଉ ସେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜଙ୍କପୁତ୍ର ଓ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୌତ୍ର ଥିଲେ । କବିଙ୍କ ଲିଖିତ ଛତ୍ରରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବିଷୟ ଜଣାଯାଏ । 'ଲାବଣ୍ୟବତୀ' ରେ ସେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରରେ ସ୍ୱୀୟ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଯେ ବଂଶେ ଇଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ବରହୀ କୋଷରୁ ସମ୍ଭବ
ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଅଦଭୁତ ଭଞ୍ଜନାଭଞ୍ଜ ନାମ ସତ
ବିଶିଷ୍ଟ ବଶିଷ୍ଠ ପାଳକ । ଶ୍ରୀରମେ ଦତ୍ତ ରାଜଟୀକା
ସେ କୁଳେ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ସର୍ବ୍ବ ଗୁଣର ନିଳୟ
ଘୁମସରଅଧିପ ପଣେ ଲୋକେ ବିଖ୍ୟାତ କବିଗୁଣେ
ତତ୍ପୁତ୍ର ତାହାଙ୍କ ତନୁଜ ନରେଶ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ
ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ମୁହିଁ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ନାମ କହି

ଅହିର ମଧ୍ୟ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡର ୫୨ ଛନ୍ଦରେ ଲେଖାଅଛି—

ବରହିବଂଶେ ଉଦ୍ଭବ ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟ,
ବିଶିଷ୍ଟ ଘୁମସର ଅଧିପ ଗୁଣାଳୟ ଯେ ।
ବେନ୍ଦ ଅର୍ଥେ ସେ କବି ଗଣେଶ ବୋଲି ଜାଣ,
ବନ୍ଦନ ତତ୍ପୁତ ତାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ପ୍ରମାଣ ଯେ ।
ବସୁଧାଧିପତି ସେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନାମେ ଖ୍ୟାତ,
ବିଧାନରେ ମୁହିଁ ତାହାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ଯେ ।
ସାରବର ପଦ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମୋର ନାମ,
ବାରେ ବାରେ ସେବାରେ ମନାଇ ସୀତାରାମ ଯେ ।
ବିଚିତ୍ର କବିତ୍ୱ ମାର୍ଗେ ପ୍ରସରିଲା ବୁଦ୍ଧି,
ବିରଚିଲି ରାମାୟଣ ଏ ମୋ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧି ଯେ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ନିଜକୁ ସାରବର ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ଏହା କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ଥିଲା ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଯାଏ । ଲାବଣ୍ୟବତୀ ଓ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ଉଭୟ କାବ୍ୟରେ ସେ ନିଜ ବଂଶକୁ 'ବରହି କୋଷ ସମ୍ଭୂତ' ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏପରି କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଘୁମସରର ଜନୈକ ରାଜା କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ ସେ ବିବାହ କରି ନ ଥିଲେ । ବଂଶଲୋପ ଭୟରେ ସେ ଇଷ୍ଟଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦୁର୍ଗା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ବନର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ମୟୂର ଅଣ୍ଡାରେ ତାହାଙ୍କର ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିବ । ସେ ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶ ମତେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରୁ ଅଣ୍ଡାଟି ନେଇ ସେଥିରୁ ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଏହି ବଂଶର ବଂଶଧର । ଘୁମସର ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରେ ମୟୂର ବଧ ନିଷିଦ୍ଧ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ ।

ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବି-ପ୍ରଶସ୍ତି-ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ କୌତୂହଳୋଦ୍ଦୀପକ ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଯାଏ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଓ ଦୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ତାଦୃଶ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ଶିକାର କରିବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଧନ-ପ୍ରାପ୍ତି-ଆଶାରେ ଘୁମସରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ବନଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । ଦୁର୍ଗା ପରିଶେଷରେ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୋତେ ନରବଳି ପ୍ରଦାନ କଲେ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।" କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ନରବଳି ଦେବା ବିଷୟରେ ନିଜର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଜାଣି ଭଗ୍ନାଶ ହୋଇ ଫେରି ଗଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦେବୀ ସେ ପଥର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଥିକକୁ ନରବଳି ଯାଚଣା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ କେହି ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂରଣ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ଏକଦା ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଜଣେ ମାତ୍ର ଅନୁଚର ଘେନି ସେହି ବନ ପ୍ରଦେଶକୁ ଶିକାର କରିବାପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ଦେବୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ସେ ତତ୍ଷଣାତ୍ ସ୍ୱୀୟ ତରବାରିଦ୍ୱାରା ଅନୁଚରକୁ ବଧ କରି ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଦେବୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇଟି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କର । ମୁଁ ତାହା ପୂରଣ କରିବି ।" ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମତଃ କହିଲେ, "ଦେବି, ମୋତେ ରଚନା ଶକ୍ତି ଦିଅ ।" ଦେବୀ ତାହାଙ୍କ ଜିହ୍ୱାରେ ରାମତାରକ ମନ୍ତ୍ର ଲେଖି ଦେଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ରଚନା ଶକ୍ତିର ପ୍ରସାର ହେଲା । ଏ କଥାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳ୍ପସ୍ୱ ସେ ଲାବଣ୍ୟବତୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—
ତାରକ-ମନ୍ତ୍ର-ପରସାଦେ, ମୋହର କବ-ପଣ ଉଦେ ।"
ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ "ମୋର ଏହି ଅନୁଚର ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ କରୁ ।" ଦେବୀ ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଧ୍ୟ ପୂରଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ଚବଧ କାବ୍ୟ ଓ ଗୀତ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଆଜିକାଲି ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖାକୁ ଦୂଷଣୀୟ ବୋଲି ଅନେକେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି, କାରଣ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଅଶ୍ଳୀଳ-ରସାତ୍ମକ । ବୋଧହୁଏ ସେ ସମୟରେ ଅଶ୍ଳୀଳ-ରସାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଶେଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା । କେତେକ ଲୋକେ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଗୀତରୁ କିଛି ମୁଖସ୍ଥ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଗ୍ରାମ୍ୟଟୋଳୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଗୀତ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିବାକୁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ବୋଧ ହୁଏ, ସେ ସମୟରେ ଅଶ୍ଳୀଳ-ରସାତ୍ମକ ଲେଖା ଦୂଷଣୀୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉ ନ ଥିଲା ।

କେହି କେହି ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ି ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ର-ହୀନତା ଓ ସ୍ୱୈରିତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଭାବିବା ଭ୍ରମାତ୍ମକ, କାରଣ କୌଣସି କୌଣସି ଋଷି ସଂସାରଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ-ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୂଢ଼ କଥାମାନ ଲେଖି ଯାଇଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ସଂସ୍କୃତରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କ ଲେଖାରେ ସଂସ୍କୃତର ଛାଟ ବିଶେଷ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ; ଏପରି କି ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ସଂସ୍କୃତ ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବୋଧହୁଏ ସେ ଅମର କୋଷ-ପ୍ରଭୃତି ଅଭିଧାନର ବିଶେଷ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜେ 'ଗୀତାଭିଧାନ' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରି-ଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଅପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ପଦ୍ୟାକାରରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ସେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାଙ୍କର ଭୂଗୋଳରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ସେ ଜ୍ୟୋତିଷ, ବିଜ୍ଞାନ, ଭୂଗୋଳ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରି ଥିଲେ ।

ସେ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ 'ଚତ୍ରକାବ୍ୟକଲୋଦୟ' ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ଭାବରେ ଲିଖିତ ଯେ, ସେହି କବିତାର ଅବସ୍ଥାନ ନିମିତ୍ତ ଚିତ୍ରଟିଏ ଅବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ବନ୍ଧରେ ଲିଖିତ ପଦ୍ୟମାନ ଏଥିର ଜଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

କେହି କେହି କହିଥାନ୍ତି ଯେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତ୍ରୈଣ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଧର୍ମଭାବ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବ୍ରଜଲୀଳା, କୃଷ୍ଣବିହାର, ରସଲୀଳା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ସେ ତତ୍କାଳୀନ ରୁଚିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅଶ୍ଳୀଳରସାତ୍ମକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମଭାବର ପରିଚୟ-ସ୍ୱରୂପ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟ-ସମ୍ବଳିତ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବାକୁ ଭୁଲି ନ ଥିଲେ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । "ଦ୍ୱିତୀୟା ଯାମିନୀରେ ମୋ ପ୍ରଣୟିନୀ" ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ସଙ୍ଗୀତ, ସଙ୍ଗୀତ-ପ୍ରେମି-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରଣୀୟ ବୋଲି ଦେଖାଯାଏ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯେତେ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ କେହି ତେତେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ସେ ପ୍ରାୟ ୪୦।୫୦ ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକର ରଚନା-ଗୁରୁତ୍ୱ ବିଭିନ୍ନଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ମିଳନ, ବିଚ୍ଛେଦ, ଶରୀରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିଲେହେଁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ମନୋହର ଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣନା ନୂତନ ବୋଧହୁଏ । ବାସ୍ତବିକ କବିଙ୍କର ରଚନା ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଧରଣର ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ଲେଖା ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପୁସ୍ତକ ପାଠ ନିମିତ୍ତ କେବଳ ପଣ୍ଡିତ-ମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଅଛନ୍ତି, ମୂର୍ଖକୁ କର ନାହାନ୍ତି । ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଲେଖା ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳରେ ନିତାନ୍ତ ଆଦୃତ ହେବ । ତାଙ୍କୁ ରଚନା କରିବାରେ ଯେ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସେ ବ୍ୟାକରଣ-ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଧୁରନ୍ଧର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଅନେକ ବ୍ୟାକରଣଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଛନ୍ଦର ନିୟମ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ ଲେଖିଥିବାରୁ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଦ୍ୱାରା ଗୀତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିବାରୁ ଏହି ସବୁ ଦୋଷ ପ୍ରତି ତେତେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଅଥଚ ମଧ୍ୟ ସେ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରତି ତେତେଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ ଥିଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ରଚନା ଏତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ବା ଶ୍ରୁତିରଞ୍ଜକ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ସେ ରସମଞ୍ଜରୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ବିଭିନ୍ନଛନ୍ଦର ନିୟମାବଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ଯେତେପ୍ରକାର ଛନ୍ଦରେ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଆଜିକାଲି ସେତେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଛନ୍ଦ ଲେଖାର ବଡ଼ ଅବନତି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ଛନ୍ଦ ଲେଖାର ଆଦର ତେତେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଶରୀର-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚିତ୍ରିବାରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଥିଲେ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ କବିଙ୍କର ଚିନ୍ତାଶୀଳତା ଓ ଉଚ୍ଚମସ୍ତିଷ୍କ-ତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଅଳଙ୍କାର, ଉପମାଦ୍ୱାରା ସେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ବଡ଼ ମନୋରମ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରେମ-ସୁଧାନିଧି କବିଙ୍କର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ରଚନା ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଏହିପରି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରରେ ବିରଳ । ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦରେ ଲକ୍ଷ୍ୟନିଧି ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । କେଉଁ ଛନ୍ଦରେ ଅନ୍ତ୍ୟଯମକ, କାହିଁ ମଧ୍ୟ ଯମକ, କାହିଁ ଅନୁପ୍ରାସ, କାହିଁ ବିରୋଧଭାଷ; କାହିଁ ଅବା ଲୋମ ବିଲୋମ ଲେଖାର ସାହାଯ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଠକଙ୍କର ବିସ୍ମୟ ଜାତ କରନ୍ତି । କାହିଁ ଆଜି ଏତାଦୃଶ ଲେଖା ? କେବେ ଆଉ ପୁଣି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିବେ ।

ଦେଖି ଖାଣାପାଣି　　କେଉଁ ପାପଫଳେ
କରୁଣା ତୋହିର ଉଣା ଏ ଉତ୍କଳେ ।

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ।

ନବଜାତ କୁମାରପ୍ରତି ।

ଅସରେ ଆସରେ ପରଣ ସଙ୍ଗାଳ
ଅସରେ ଜୀବନ ଧନ,
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ଧରି ବନ୍ଦାଇ ନିଅଗୋ
ଯତନରେ ପୁରଜନ ।
ଅସରେ ଅସରେ ନୟନ ପିତୁଳା
ଅସରେ ନୟନ ତାରା,
ଅହିଲ୍ଲିଣି ମୋର ଆନନ୍ଦ-ପସରା
ସଙ୍ଗୁଳ ନିଅ ଗୋ ତ୍ୱରା ।
ଅସରେ ମୋ ଚିତ୍ତ-ଅକାଙ୍କ୍ଷିତ-ଧନ
ଆସରେ ହୃଦୟ-ନିଧି,
ମୋ କୁଳ-ପ୍ରଦୀପ, ଅସ; ତୋତେ ପରା
ପଠାଇଅଛନ୍ତି ବିଧି ।
ଚିଣ୍ଟିଛି ମୁଁ ହୃଦେ ସ୍ନେହର ଅମୃତ
ନୟନେ ଆନନ୍ଦ-ବାରି,
ବରଷୁ ତୋ ଶିରେ ସେ କଲ୍ୟାଣ-ଧାରା
ହୃଦୟ-ଆହ୍ଲାଦ-କାରୀ ।
ଜନନୀ-ନୟନୁଁ ସ୍ତନୁଁ ବହି ଯାଉ
ସେନେହ-କ୍ଷୀରର ରାଶି,
ଆସରେ ଜନନୀ-ଜୀବର ଜୀବନ
ସେ ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଆସି ।
ବାଜିଉଠୁ ଏବେ ମଙ୍ଗଳ-ମଧୁର
ଶୁଭଶଙ୍ଖ ଉଠୁ ବାଜି,
ସେ ସ୍ୱର-ସଙ୍ଗୀତ ତାଳ ଲୟ ସନେ
ନାଚି ନାଚି ଅସ ଆଜି ।
ବହିଅସ ଏବେ　　ମଳୟ-ଅନିଳ
ଧୋଇ ନନ୍ଦନର ବାସ,
ତା'ମୃଦୁ ତରଙ୍ଗେ　　ଗୃହୁଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗେ
ଦୋହଲି ଦୋହଲି ଆସ ।
ସ୍ୱରଗର ଜୀବ　　ସ୍ୱରଗ ତରାଇ
କିରଣ ନୟନେ ଧରି,
ଅସରେ ଓହ୍ଲାଇ　　ମୋ ପୁର ଅନ୍ଧାର
ସେ ଜ୍ୟୋତିରେ ଯାଉ ଭରି ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା-ଲାବଣ୍ୟ　　ବଦନରେ ବୋଳି
ଅସରେ ମୋର ଭବନେ,
ଅସ ଅସ ମୋର　　ନୟନ-ଛବିରେ
ଛବିଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ସନେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନନୀ-ଜଠରେ ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲୁ
କର ଯୋଡ଼େ ବିଭୁ ପଦେ ।
ସେ କଥାଟି କେବେ ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ ଟି
ମାତିଣ ସଂସାର-ମଦେ ।
ଜନନୀ-ଉରଭୁଁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଣ
କାନ୍ଦିଲୁ ତୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ,
ଅନ୍ୟଜନେ ଦେଖି ତୋମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ହସିଲେ ଆହ୍ଲାଦ-ଭରେ ।

ଏପରି କରଣି କରିବୁ ଧରାରେ
ଯେହ୍ନେ ତୋର ଯିବା ବେଳେ ।
ସକଳେ କାନ୍ଦିବେ, ହସି ହସି ତୁହି
ଚାଲିଯିବୁ ଅବହେଳେ ।
ଏତିକି କଲ୍ୟାଣ, ବିଭୁଙ୍କ ଚରଣେ
ସଦା ଥାଉ ତୋର ଲୟ,
ସଂସାର-ଗହନେ ଦେଖାନ୍ତୁ ତୋପଥ
ସେହି ବିଭୁ ଦୟାମୟ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

କାଗଜ କାରଖାନା ।

ବହୁଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଇଉରୋପ ଦେଶରେ କାଗଜର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲେହେଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା ! ଆଜିକାଲି ଧନୀ-ଦରିଦ୍ର, ପାଠୁଆ ଓ ଅପାଠୁଆ ସମସ୍ତେ କାଗଜ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କେହି କାଗଜରେ ଚିଠି ହୋଇଥିବା ବହି ପଢ଼େ, କେହି ବା କାଗଜରେ ହିସାବ ରଖେ ବା ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖେ । କେହି ବା କାଗଜରେ ପୁଟୁଳା ବାନ୍ଧି ଔଷଧ ବା ଶାକସବ୍ଜି ମଞ୍ଜି ରଖେ । ଏପରି କି ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତର ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କାଗଜ ଅପ୍ରଚଳିତ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକାଳ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସରକାରୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ (ଜମିଦାର ମହାଜନ) ସିରସ୍ତା ମାନଙ୍କରେ ତାଳପତ୍ର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଳପତ୍ରରେ କେହି ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିଆ ବା ମଫସଲ ଲୋକ ଲେଖି ପାରିଲେ ଜଣେ ବାହାଦୁର ବୋଲି ଗଣା ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଚଳନ ଓ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଏତେଦୂର ବ୍ୟାପିଗଲାଣି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନ ନିମନ୍ତେ ଖାଇବା, ପିଇବା, ପିନ୍ଧିବା ପ୍ରଭୃତି ଯେ କେତୋଟି ଅତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥ ଅଛି, ଲେଖାପଢ଼ା କରିବାର ଉପାଦାନ ଓ ଉପକରଣ କାଗଜ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଖାଇବା ପିଇବା ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁ ଜାତିର ସମାନ । କେବଳ ବସ୍ତ୍ର ଓ ଜ୍ଞାନ ଏହି ଦୁଇଟି ସଭ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ପଶୁଠାରୁ ପୃଥକ୍ କରାଇ ଦିଏ । ଅତି ପରିତାପର ବିଷୟ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଭାରତବାସୀ ତଥା ଇଉରୋପବାସୀ ଏହି ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ବିଦେଶର ଏହି ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଆସୁ ନ ଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଇବଲର ଅପଚିତ ନରନାରୀଙ୍କ ପରି ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତୁ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରୁ କେହି ଅନୁମାନ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୁଗା ବା କାଗଜ ତିଆରି ହୁଏ ନାହିଁ—ହିଁ ହୁଏ । ଯାହାହୁଏ, ତାହା ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାର ବା ପ୍ରଦେଶର (Province) ଅଭାବ ମୋଚନ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଏ ଅଭାବ କାହିଁକି-ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନେକ ଅଭାବ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁର ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସରକାରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିବା ଗୋଟିଏ କିପରି ଜାତିଗତ ଦୁର୍ବଳତାରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି : ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୀରୁ, ଆମେ ଦୁର୍ବଳ, ପତିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ; ସରକାର ବାହାଦୁର ! ଏକାବେଳକେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିନା ଚେଷ୍ଟାରେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଉନ୍ନତ କରି ଦେବେ । ଆମ୍ଭ ଦେଶ ଧନ-ଧାନ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଉ । ସରକାର ! ତୁମ୍ଭେ ଶିକ୍ଷାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଉତ୍ତମ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛ । ତୁମ୍ଭ ପଶ୍ଚିମର ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କୌଶଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ କରୁଅଛୁ, କଳକାରଖାନା ସବୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଉଅଛ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ, ନୂତନ ଅବିଷ୍କାର ବା ପୁରାତନ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି ଅଦେଖା, ଜାଣି ଅଜଣା । ଗୋଟିଏ କଥା କରିଦିଅ, ଯେପରି ଏକାଦିନକେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସବୁ ଶିଖିଯାଉଁ, ଆମ୍ଭର ଦେଶ ଓ ଆମ୍ଭର ଜାତି ଧନ୍ୟ ହେଉ । ସରକାର ! ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ବ୍ୟାପୀ ସାଧନାରେ ଯାହା ଶିଖିଛ, ତାହା ଦିନକରେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦିଅ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଧନ୍ୟ ହେଉଁ । ଆଳସ୍ୟ-ପରାୟଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିନା ଚେଷ୍ଟା, ବିନା ଶ୍ରମ, ବିନା ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ଭପର ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହେବୁ, ତାହାର ଉପାୟ କହିଦିଅ । ଯଦି ଆମ୍ଭର କୌଣସି ଉନ୍ନତି ନ ହୁଏ, ତେବେ ସେଥିଲାଗି ସରକାର ଦାୟୀ । ଏହି ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତ ଦେଶରେ ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ମାଡ଼ି ଯାଉଛି, ସମୟରେ ହୁଏତ ଲୋକେ ଜମିରେ ହଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କ ଠାରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜାକର ବିଷୟ ମଣିବେ ନାହିଁ ! ରାଜ୍ୟଶାସନ ସରକାରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତିର ଚିନ୍ତା ଓ ତତ୍ ପ୍ରସୂତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନିଜେ ସୁଖୀ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରିବା ପ୍ରଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ରାଜା ପଥ ଦେଖାଇ ଦେବେ, ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ଦେଉଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେ ମାନେ କଣ କରୁଅଛୁ ?

ବିଗତ ମହା ସମରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି କାଗଜ ଦ୍ରବ୍ୟଟିର ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି । କାଗଜର ଯାହା ଉପକରଣ, ତାହା ସବୁ ସୁଇଡେନ ଦେଶରୁ ଆସୁଥିଲା । ଜର୍ମାନୀ ଓ ସୁଇଡେନ ରାଜାଙ୍କର ନିଷେଧ-ଆଜ୍ଞା ଯୋଗୁଁ ସେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ତାଙ୍କ ଦେଶର ବାହାରକୁ ଯାଉନାହିଁ । ଏଣୁକରି ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଭାରତର କାଗଜ ବ୍ୟବସାୟର ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି । ଏପରି କି କାଗଜ ଅଭାବରୁ (Manchester Cowrier established in. 1825) ମ୍ୟାଞ୍ଚେଷ୍ଟର କୋରିୟର, ଯାହା କି ୧୮୨୫ ସାଲରୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଚଳୁଥିଲା, ତାହା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ଭାରତବର୍ଷରେ କେବଳ ଉନୋଟି ମାତ୍ର କାଗଜ କଳ ଅଛି, ବେଙ୍ଗଲ ଷ୍ଟେଟ୍‌ଗରେ ଓ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ଏକଗୋଟି କଳ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ କାଗଜ ତିୟାରିର ଉପକରଣ ନିମନ୍ତେ ସୁଇଡେନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ଏହି ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟରେ ବାଧା ପାଇ କେତେ ଯେ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଉଛି ଓ ହେବ, ତାହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମାନେହିଁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷ ତଥା ଉତ୍କଳର ନିଜର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସମ୍ପଦ ଓ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଯେଉଁ ଉପକରଣ ସୁଇଡେନରେ ମିଳେ ତାହା ଭାରତବର୍ଷରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ । ଆମ୍ଭର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ଉପାଦାନର ଅଭାବ ନାହିଁ । କେବଳ ତାହା ସଂଗ୍ରହ କରି କାର୍ଯ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଉପକରଣରେ ପରିଣତ କରିବା ନିମନ୍ତେ କଳ, କାରଖାନା ଓ ସମବେତ ଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବ । ଏକ୍ଷଣି ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅଭାବ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ନିଜ ଗୃହ କୋଣରେ ନଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସମ୍ପଦର ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଶୃଙ୍ଖଳିତ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିଲେ ଉତ୍କଳ ଭାରତର ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ମୋଚନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ, ଅନେକେ ପଚାରି ପାରନ୍ତି, କାଗଜର ଉପାଦାନ କଣ ? ଛଣ, ଛିଣ୍ଡା କନା, ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ, ବାଉଁଶ, କାଠନଳ, ଘାସ, ପେଣ୍ଡିଘାସ (ବାବୁଇଘାସ) ପ୍ରଭୃତି ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଘାସ ଜନ୍ମେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତୋପଯୋଗୀ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଘାସ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମେ । ହିନ୍ଦୋଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତମରୁଧର ପଟ୍ଟନାୟକ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନିମନ୍ତେ ଏହି ବାବୁଇଘାସର ବ୍ୟବସାୟ କିଛିଦିନ ନିମନ୍ତେ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ହିନ୍ଦୋଳ ପ୍ରଦେଶରୁ ସେ ସୁଇଡେନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ କାଗଜ-ପ୍ରସ୍ତୁତିର ଉପକରଣ ନିମନ୍ତେ ଘାସ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ତିରିଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା ମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରସ୍ତୁତ ହାତତାଳି କାଗଜ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ କଳ କାଗଜ ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ନ ପାରି କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ଏବେ ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଗଲାଣି । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ବା ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମରେ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ମଧୁବାବୁ ସ୍ୱରଷ୍ଟରେ ତାହା ଦେଖିଥିବେ । ଯଦି କେହି ବୃଦ୍ଧ ପୀଢ଼ିସ୍ଥାନ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ଏକ୍ଷଣି ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବିତ ଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ତାଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ହାତ ତିୟାରି କାଗଜର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଖୋଲା ଯାଇପାରେ ନାହିଁ କି ?

ମାନନୀୟ ମଧୁବାବୁ ମହୋଦୟ ଓଡ଼ିଶାର ଉପାଦାନ ନେଇ ଯେପରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚମଡ଼ା କାରଖାନା ସ୍ଥାପନ କରି ପାରିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଳ୍ପ ଶକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳରେ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ତାହାର ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର ହେବନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଦ୍ୱିବକ ଗୋଟାଏ କିଛି 'ନା' କରିବା ବା ପଣେ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଓ ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ । ଗୋଟିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ-ସମିତି ଗଠନ କରି ଏ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ସମ୍ଭୋପଯୋଗୀ ହେବ ନାହିଁକି ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ଥିର ବିଶ୍ୱାସ, ସରକାର ବାହାଦୂର ଏଥିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇବେ, ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ଲାଗି ଜନୈକ ପାରଦର୍ଶୀ [Expert] ଜଣକ ଯୋଗାଇବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନ ପାରିଲେ କାଗଜର ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ଯୋଗାଇ ପାରିବା, ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । କାଗଜର ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି କେତେଗୋଟି କଳର ପ୍ରୟୋଜନ:—ପଲ୍‌ପ ବଏଲର [Pulp boiler] ବା ପଲ୍‌ପ ଡାଇଜେଷ୍ଟର [Pulp digester] ଏବଂ ପଲ୍‌ପଇଞ୍ଜିନ୍ [Pulp engine] ପଲ୍‌ପ ଗ୍ରାଇଣ୍ଡର [Pulp grinder] ଏହି କେତୋଟି କଳ ହେଲେ ଉପକରଣର ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ । ଇମ୍ପିରିଏଲ ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟରେ ପ୍ରକାଶ, କାଗଜର ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ-ଭାରତ ଓ ଉତ୍ତର-ଭାରତରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ । ମଇଶୂର ପ୍ରଦେଶରେ ୬୦୦୦୦×୨୭ ମହଣ ଘାସ ବର୍ଷକୁ ମିଳିପାରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମ-ଦେଶରେ ୧୨,୦୦୦୦୦×୨୭ ମହଣ ବାଉଁଶ ବର୍ଷକୁ ମିଳିପାରେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଯୋଗାଇବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଏହି ସବୁ ଉପାଦାନ ଓ ସୁଯୋଗର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଭାରତ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ଏ ସୁଯୋଗରେ ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅବଧାରଣ କରିବ କି ?

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ।

ଭାଗ୍ୟବତୀ ।

[୨]

ଭାଗ୍ୟବତୀ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ା ଶେଷକରି ଘରେ ରହିଲା । ତାର ବଡ଼ ଭଉଣୀ ସୁନା ବାହାହୋଇ ଯାଇଛି । ସେ ମାର ଗେହ୍ଲାର ଝିଅ ହୋଇ ରହିଲା; ବଡ଼ ଆଦରରେ ବଢ଼ିଲା । ଜଗଜ୍ଜୀବନ ତ କଟକରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ରହେ, ସୁତରାଂ ମାର ଆଦର କରିବାର ବସ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟବତୀ । ଗାଁରେ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଭଲ ମନ୍ଦ ଉଭୟ ରକମର । ସୁନା ଶାଶୁଘରୁ ଥରେ ଥରେ ଆସେ, ବାପଘରେ କିଛିଦିନ ରହିଯାଏ । କେଣ ଭଲ ଝିଅଟି ସୁନା; ତେବେ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ଘଟିଲା, କିପରି କଣ ହେଲା କେ ଜାଣି, ସୁନା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ବସିଲା । ଅକାଳରେ ସେ କାଳ-କବଳରେ ନିଜକୁ ନିକ୍ଷେପ କଲା । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଆତ୍ମଗ୍ଲାନିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା । ଭାଗ୍ୟବତୀ ଛୋଟଲୁଣି, ସିଆଣୀ କନ୍ୟା ହେଲାଣି, କିନ୍ତୁ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ; ସୁତରାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲା ଭଳି ଏଠି ସେଠି ଦଉଡ଼ି ଯାଏ । ମା କିନ୍ତୁ ଏହା ଦେଖି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଟିକିଏ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ଜଗଜ୍ଜୀବନର ବୟସ ଯେତେବେଳେ ୧୦ ବର୍ଷ କିମ୍ବା ୯ ବର୍ଷ, ସେତେବେଳେ ଦିନେ ସେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ସହିତରେ ଦୁଷ୍ଟାମି କରିବାକୁ ଯାଇଛି । ଭାଗ୍ୟବତୀ ସେତେବେଳେ ୭ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ଦିନେ ଦୁଇପ୍ରହର ବେଳେ ଘରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି, ମା ଶୋଇଛି, ଭାଗ୍ୟବତୀ ଶୋଇଛି---ଜଗଜ୍ଜୀବନ ମା ପାଖରୁ ଉଠିଆସି ଭାଗ୍ୟବତୀ ପାଖରେ ହାଜର । ଭାଗ୍ୟବତୀ ଶୋଇ ଯାଇଥିଲା ଜଗଜ୍ଜୀବନ ତାକୁ ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟାମିରେ ଦୁଷ୍ଟାମି ଶିଖି ଧୀର ତା କାନଟି ମୋଡ଼ିଦେଲା; ଏହି ସମୟରେ ମାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଛି, ସେ ଆସି ଦେଖିଲା ଯେ ଜଗଜ୍ଜୀବନର କାଣ୍ଡ ଭଲ ନୁହେଁ । ଜଗଜ୍ଜୀବନ ମାକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ । ଉଠି ଆସିଲା, ମା ତାକୁ ଦୁଇବେତ ପିଟିଲା । ଭାଗ୍ୟବତୀ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ସେ ନିଦରେ ଶୋଇଛି । ତେବେ ଟିକିଏ କିପରି ବୋଧ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେପରି କିଛି ବୁଝି ପାରିନାହିଁ । ଭାଗ୍ୟବତୀ ପିଲାମେଳରେ ଖେଳୁଥାଏ । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ତାର ବିବାହ ହୋଇଗଲା । ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଯଥା ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବାଲ୍ୟର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାମୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଯେ ଯେଉଁ ଅଡ଼େ ବାହା ହୋଇ-ଥାନ୍ତି । ପୁରୁଷ ପିଲାମାନେ ବାହାହୋଇ ଶାଶୁଘରେ ରହିଲେ । ଝିଅ ପିଲାମାନେ ବାହାହୋଇ ଶାଶୁଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ତେବେ ଜାଯଘରକୁ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ ଆସନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଆଜି ଜଗଜ୍ଜୀବନର ବାଲ୍ୟକାଳର ସେହି ଦିନକର କଥା ମନରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅଛି, କିଏ କହିବ ? ଜଗଜ୍ଜୀବନ ଯେତେବେଳେ ମରେଲିଷ୍ଟ (Moralist), ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଭାଇ ସଙ୍ଗରେ ମୁହଁ ଫିଟାଇ କଥା କହିନାହିଁ । ଯାହାକୁ ବାହାହେଲା ସେ କର୍ମଠ; ପାଠ ଦ ପଢ଼ିଥିଲେ କଣ ହେବ, ବେଶ ଚାଲାକ ଚତୁର । ସେଜ-ଜାର କରିବାର ବେଶ ଶକ୍ତି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ବାପ ମା'ର ଶାସନର ଅଭାବ, ଏଣେ ନିଜ ହାତରେ ପଇସା; ପୁଣି କୁସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗରେ ଦିନ ସେ ମଦ ଖାଇ ଦିନେ ଦିନେ ଘରକୁ ଆସେ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । କହିବ କଣ ? ହିନ୍ଦୁ ଘରେ ଯେ ବୋହୂର ମୁହଁ ଫିଟାଇ କଥା କହିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ! ସ୍ୱାମୀ ତାକୁ ତାହାହେଲେ ଠିଟି ସାବଡ଼ କରିଦେବ । ସୁତରାଂ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଯାହା କହନ୍ତ, ପୁଅର ନିଜର ଗେହ୍ଲେର ଫୁଲେଇ ମା ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଶାଶୁ ଅଥବା ତାର ଶ୍ୱଶୁର-ପୁଅର ମା । ଶ୍ୱଶୁର ତିନିବର୍ଷ ମରିଯାଇଛି । ସ୍ୱାମୀ ଦିନେ ଦିନେ ମଦ ଖାଇ ବେଶ୍ୟାଘରେ ରାତି କଟେଇ ଦେଇ ଆଉ ଘରକୁ ନ ଆସି ସେହିଆଡ଼େ ସେହିଥିଡ଼େ ଦୁକାନଦାରୀ କରି ପୁଣି ରାତିରେ ଆସେ । ମହି ମହିରେ ଦୁଇଟିର ରାତି ଏକାବେଳକେ ଘରେ ଏବ୍‌ସେଣ୍ଟ (Absent) । ଅବସ୍ଥା ଏତେଦୂର ହେଲା ଯେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଶ୍ୱଶୁର ପୁଅ ଯେତେବେଳେ ଭାଗ୍ୟ-ବନ୍ତୀର ମା' ଘରକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଶାଶୁଘରକୁ ଯାଏ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସାହସ କରି ଦିନେ ଦିନେ ମଦ ଖାଇ ଯାଇଥାଏ । ଜୋଇଁ ପୁଅ ଲୋକକୁ ଶାଶୁ ଆଉ କଣ କହିବ, କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ମଦର ମାତ୍ରା ଏପରି ବଢ଼ିଲା ଯେ ସେହି ମଦରେହିଁ ମେ ଛାତି ଫାଟି ମଲା । ରଖିଗଲା ନିଜର ଗୋଟିଏ ପୁଅ, ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଦୁଃଖ ଏହିଠାରେ ଶେଷ ହେଲା, କିମ୍ବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେପରି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ବିଧବା ହେବାକୁ ବସିଲା, ଘରୁ ମଡ଼ା ଉଠି ନାହିଁ, ତାର ଦିଅରମାନେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ-ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର ଛଡ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କି ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ! "ଅର୍ଥମନର୍ଥଂ ଭାବୟ ନିତ୍ୟଂ"—ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏହି କଥା ଠିକ କହି ଯାଇଛନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ତ ବିଧବା, ତାର ଅଳଙ୍କାରରେ ବା କଣ ହେବ ? ତେବେ ଅଳଙ୍କାର ବିକି ଭାଇଙ୍କ ନିଜର ଏବଂ ପିଲାପିଲି ଦୁଇଟିର ଭରଣପୋଷଣ କରି ପାରିବ, ଏହି ଭରସାରେ ସେ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଖୁଲିଲା ନାହିଁ ।

ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ସୌଭାଗ୍ୟ ଫିଟିଲା । ଯେତେଦିନ ସ୍ୱାମୀ ଜୀବିତ ଥିଲା, ସେତେଦିନ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ପଶୁଜୀବନ କଟାଉଥିଲା । ଏଣିକି ପରିବାର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାର ଶାଶୁରର ଗୋଟିମାନ, ଯାହା କି ତାର ସ୍ୱାମୀ-ସଂଯୋଗରୁ ସେ ପାଉଥିଲା ଏବଂ ଅଶୁର୍ଯ୍ୟ ଜନକ ହିନ୍ଦୁ-ପରିଭର୍ତ୍ତି-ଯୋଗୁଁ ସହୁଥିଲା, ସେହି ଗୋଟିମାନ ତା ଦେହରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଗୌର କାନ୍ତିରେ ପୁଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, କିନ୍ତୁ ହୃଷ୍ଟ ହେବା ତା' ଭାଗ୍ୟରେ ଆଉ ଟେପର ନାହିଁ । ଆଜି ଜଗଜ୍ଜୀବନ ଭାଇ ଆଉ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ଭଉଣୀଙ୍କର ଭାବ, କଥାବାର୍ତ୍ତା କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ! ଗୋଟିଏ କଥା, ଜଗଜ୍ଜୀବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ପତିହୀନା । ତଥାପି ଆଜିକର ଜୀବନ ବହିବାକୁ ହେବ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଭାଗ୍ୟ ଏହି ଯେ ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁର-ପତି-ବିହୀନା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାତୃବିହୀନା ହୋଇ ନାହିଁ । ଏପରି ମା ପାଇବା ଖୁବ କମ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରରେ ଘଟେ । ଯଦି ହିନ୍ଦୁ ପରିବାର ଆଜି ଠିକିଏ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଆନ୍ତା, ତାହା-ହେଲେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ମାତା ନିଜ ଜୁଆଁଇର ଚରିତ୍ରକୁ ବଦଳାଇ ପାରି ଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଜୋଇଁ ପୁଅ ଲୋକକୁ କହିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ବୋଲି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ମାତା କିଛି କରି ପାରି ନାହିଁ । ଜଗ-ଜ୍ଜୀବନକୁ ଯେଉଁ ଦୁଇ ପ୍ରହାର ଦେଇଥିଲା, ସେହି ଦୁଇ ପ୍ରହାର ଜ୍ଞାନ-ପ୍ରହାର ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ନୋହିଲେ ଜଗ-ଜ୍ଜୀବନ କେବେହେଁ ନିଜକୁ ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରଖିବାକୁ ଭାବନ୍ତା କି ନାହିଁ କେଜାଣେ । ଜଗଜ୍ଜୀବନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, କିନ୍ତୁ ତାର ପାପ-ପୁଣ୍ୟ-ବିଚାର-ଯୁକ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୀମାଂସାରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିନାହିଁ । ତଥାପି ପରିବାର ଜୀବନ ସେ ଯାପନ କରୁଛି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରରେ ସ୍ଥିର ସ୍ଥାନ ଅମ୍ଭେ-ମାନେ ଏକାବେଳକେ ତଳେ ପକାଇ ଦେଇଛୁଁ, ସେଥିପାଇଁ ପରାମର୍ଶଦାତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ସତ୍‌ସାହସିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାମୀକଳପ୍ରଦାୟିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମିଳିବା ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଜୀବନ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶୀଘ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଏକ କଥା । ତାହା ନ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅନେକ ଜଗି ରହିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ନିଜକୁ ସ୍ଥିର ରଖିବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାଗ୍ରତ ଏବଂ ଧର୍ମବିଚାର ରହିବା ଦରକାର । ଏପରି ଦେଖାଅଛି ଯେ ଜଣେ ଚତୁର୍ଥୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଯାଏ ଦୁଃଖରେ ବିଧୁରା ରହି ପରେ ପାପପଙ୍କରେ ପଡ଼ି ଜଣକୁ ବିବାହ କଲା । ଏ ସଂସାରରେ ପୁଣି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ସବୁବେଳେ ଭୁଲାଇବାପାଇଁ ରହିଥାନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଣ୍ଡ୍ରଟି ଭଲ ବୁଦ୍ଧିର ମିଳିଛି ବୋଲି ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ । ତେବେ ଯଦି ସଚ୍ଚୋଟ ହୋଇ ଜୀବନ କଟାଇ ପାରେ, ତାହା-ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି ନ ପାରି ସେହି ପୁତ୍ରକୁ ନିଜର ମା ନିକଟରେ ଗୁଡ଼ିଛି । କନ୍ୟାଟି ଶାନ୍ତା, ଏଣୁ ତାକୁ ନିଜ ନିକଟରେ ରଖି ନିଜର ଧନ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଏବଂ ପବିତ୍ର ଭାବରେ କଟାଉ-ଅଛି । ଏପରି ଦେଖା ଯାଇଛି ଯେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମା— ସଧବା ଅଥବା ବିଧବା-କନ୍ୟାଠାରୁ ଉପଦେଶ ପାଇବା ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । କନ୍ୟା ଯେଉଁ ଚମତ୍କାରରେ ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ପାରୁଛି, ମାତା ସେହି ସମୟରେ ଅଧର୍ମରେ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏପରି ଘଟିଛି ଯେ ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ନିଜ ଜନନୀ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଅଛି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଏହି ମଙ୍ଗଳମୟ ରାଜ୍ୟରେ ଏପରି ବିଭତ୍ସତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତର ଓ ଜଗତ୍ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣଜୀବନ ଦେଖିବାର ସମୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୋଇ ନାହିଁ; ଯାହା ଦେଖିଅଛୁଁ, ଯେତେଦୂର ଦେଖିଅଛୁଁ, ବିଚାର କଲୁଁ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏତିକି ଯେ ଭବିଷ୍ୟତର ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଯଦି ଆଜି ଭଲ ବେଶି ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଏହି ଅବକାଶ ସମୟରେ, ବୈଧବ୍ୟ ସମୟରେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଭାଗବତାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରି ବିମଳ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିପାରନ୍ତା । ଏବଂ ନିଜର ପୁତ୍ର କନ୍ୟାକୁ ନିଜେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦେଇପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରରେ ତାହା କେବେ ହେବ କହି ପାରୁ ନାହିଁ । ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶରେ ପାର୍ଶୀ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଳିକାମାନେ ବେଶ ଶିକ୍ଷିତା ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଓ ଭୂଷଣ ମଧ୍ୟ ବେଶ ସୁଶୋଭନ ହେଉଅଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କେବେ ସେ ଦିନ ଆସିବ, ଭଗବାନ୍ ଜାଣନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ଚରିତ୍ରକୁ କଳୁଷିତ କରି ନ ପାରେ । ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାଗ୍ରତ ଆସେ, ବାଳକ କିମ୍ବା ବାଳିକା ନିଜ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଜେ ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଶିଖେ । ପର୍ଦ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ ରଖିଲେ ଚରିତ୍ର ଶୁଦ୍ଧତା ରହେ ନାହିଁ । ପର୍ଦ୍ଦା ବାହାରରେ, ଜୀବନର କଠୋର କର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଶିଲେ ଚରିତ୍ରର ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଅତଏବ ଭବିଷ୍ୟତର ଶୁଦ୍ଧତା ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏହା କହା ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ତେବେ ଯେପରି ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନିକଟରେ ଜଗତ୍ଜୀବନ ପଢ଼ିଥିଲା, ସେପରି ଶିକ୍ଷକ ହାତରେ ପଡ଼ି ତାର କବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ମାତା-ପିତାଙ୍କର ଜାଗ୍ରତ ଦରକାର । ସେମାନେ ଅନୁକ୍ଷଣ ସେ-ମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କର ଜୀବନକୁ ଜଗୁଥିଲେ ବୃଥା ଆଶଙ୍କାର କୌଣସି କାରଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ।

ସୀତା-ବନବାସ ।

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଅଲେଖ୍ୟ-ଦର୍ଶନ)

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବନବାସ ଶେଷ ହେଲାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚିରପୂର୍ବକ ଅଯୋଧ୍ୟା-ସିଂହାସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ, ଅପତ୍ୟନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଜା ପାଳନ ଓ ଦରିଦ୍ରବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଦାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବ୍ରତ ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱର କିଛିକାଳ ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ନୀତିସ୍ଥଳ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜ ରାମଙ୍କର ସୁଶାସନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସର୍ବତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଯଶୋଗାନରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲେ । ଫଳତଃ ସୋମ୍ୟ ରାଜ୍ୟଶାସନ କାଳରେ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜଙ୍କର ଯେପରି ସୌଭାଗ୍ୟ-ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥିଲା, ଯୁଗଯୁଗବ୍ୟାପୀ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଦ୍ୟାପି ତାହା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଦିନ ଯଥା ସମୟରେ ଅମାତ୍ୟବର୍ଗ-ପରିବୃତ ହୋଇ ଅବହିତଚିତ୍ତରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ଭ୍ରାତୃତ୍ରୟ ଓ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ନାନା ଆଳାପରେ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ ।

କାଳକ୍ରମେ ବୈଦେହୀଙ୍କର ଗର୍ଭଲକ୍ଷଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ତଦ୍ଦର୍ଶନରେ ସମସ୍ତ ରାଜଭବନ ଉତ୍ସବମୟ । ରାମ ଓ କୌଶଲ୍ୟା-ଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ଭାବୀ ନବକୁମାର-ସନ୍ଦର୍ଶନର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆନନ୍ଦ ପୃଥିବୀର ଏକ ବିରଳ ଦୃଶ୍ୟ । କିୟତ୍‌କାଳ ପରେ ମହର୍ଷି ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଯଜ୍ଞଶେଷର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାହାଙ୍କର ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କୁ ଆଶ୍ରମକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବୈଦେହୀ ଅସଲ-ପ୍ରସବା, ଏଣୁ ମହର୍ଷିଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣରକ୍ଷାର୍ଥ ଅକ୍ଷମ । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୋଧରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ପାରିଲେନାହିଁ । କେବଳ ରାଜମାତା, ବଶିଷ୍ଠ ଓ ଅରୁନ୍ଧତୀ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଜାମାତୃ-ଯଜ୍ଞକୁ ଗମନ କଲେ ।

ଦିନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜାନକୀ ସମୀପରେ ଏକାକୀ ଉପବେଶନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ପ୍ରତିହାରୀ ଆସି ବିନୟ-ନମ୍ର ବଚନରେ ନିବେଦନ କଲା "ମହାରାଜ ! ମହର୍ଷି ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ମୁନି ସମ୍ବାଦ ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି କହିଲେ " ତାହାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଏଠାକୁ ଆନୟନ କର ।" ପ୍ରତିହାରୀ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କ ସମ-ଭିବ୍ୟାହାରରେ ରାଜାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ରାମ ଓ ସୀତା ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣାମ କରି ଉପବେଶନାର୍ଥ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଅଷ୍ଟାବକ୍ର "ଦୀର୍ଘାୟୁ ରାଜା" କହି ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ଉତ୍ତୋଳନ ପୂର୍ବକ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ତତ୍‌ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ "ଭଗବାନ୍ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କର କୁଶଳତ ? ତାହାଙ୍କର ଯଜ୍ଞ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ତ?" ସୀତା ମଧ୍ୟ ପଚାରିଲେ "ଗୁରୁଜନ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟା ଶାନ୍ତାଦିଭୃତ କୁଶଳରେ ଅଛନ୍ତି ?"

ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର କୁଶଳ-ବାର୍ତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତ କରି ବୈଦେହୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ,"ଅୟି ଦେବି ! ଭଗବାନ ବଶିଷ୍ଠଦେବ ଆପଣଙ୍କୁ କହିଅଛନ୍ତି—ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରଜାପତି ରାଜା ଜନକ ଆପଣଙ୍କର ଜନକ ଓ ଆପଣ ସର୍ବସ୍ୱପ୍ରଧାନ ରାଜକୁଳର ପୁତ୍ରବଧୂ ଅଟନ୍ତି । ଅତଏବ ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ପ୍ରାର୍ଥୟିତବ୍ୟ ନାହିଁ । ଅହର୍ନିଶ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛନ୍ତି କି—ଆପଣ ଶୀଘ୍ରପ୍ରସବିନୀ ହେଉନ୍ତୁ ।"

ମୈଥିଳୀ ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କଠାରୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଆଶୀର୍ବଚନ ଶ୍ରବଣ କରି ଅଧୋବଦନପୂର୍ବକ ଲଜ୍ଜାରେ ସଙ୍କୁଚିତା ହେଲେ । ତତ୍‌ପରେ ରାମ କହିଲେ "ଅବଶ୍ୟ ଭଗବାନ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନୋରଥ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ ! ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।" ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ଭଗବତୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ଦେବୀ, ବୃଦ୍ଧା ମହର୍ଷିଗଣ ଓ କଲ୍ୟାଣୀ ଶାନ୍ତା ଭୂୟୋଭୂୟଃ କହିଅଛନ୍ତି, "ସୀତା ଦେବୀ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଅଭିଳାଷ କରିବେ, ସେତେବେଳେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହେବ ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, "ହେ ହେ ଭଗବନ୍ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଣାମ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବେ ଓ କହିବେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଅଭିଳାଷ କରୁଅଛୁ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛି ।"

ଅନନ୍ତର ଅଷ୍ଟାବକ୍ର କହିଲେ "ଦେବୀ ସୀତେ ! ଭଗବାନ୍ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ସାଦର ଓ ସସ୍ନେହ ସମ୍ଭାଷଣପୂର୍ବକ କହିଅଛନ୍ତି, ବତ୍ସେ ! ତୁମ୍ଭେ ପୁତ୍ରବତୀ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଶିଷାର ନାହିଁ । କ୍ଷମା କରିବେ । ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁମ୍ଭର ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନାର୍ଥ ରହିଅଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ସମାପ୍ତ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରି ତୁମ୍ଭର କ୍ରୋଡ଼ରେ ନବ-କୁମାର ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବୁ ।"ତତ୍‌ପରେ ରାମ ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କୁ କହିଲେ "ଭଗବାନ୍ ବଶିଷ୍ଠ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋ ନିମିତ୍ତ କଣ କହିଅଛନ୍ତି ?" ଅଷ୍ଟାବକ୍ର କହିଲେ "ମହାରାଜ ! ବଶିଷ୍ଠ ଆପଣଙ୍କୁ କହିଅଛନ୍ତି—ମୋତେ ଜାମାତୃଯଜ୍ଞରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି କିଛିଦିନ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଆପଣ ବାଳକ, ଅଳ୍ପଦିନହେଲା ରାଜପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନବ୍ରତ ସର୍ବଦା ପାଳନ କରୁଥିବେ । ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ-ସମ୍ଭୂତ ବିମଳ କୀର୍ତ୍ତିହିଁ ରଘୁବଂଶଜମାନଙ୍କର ପରମ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଟେ ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ "ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଅନୁଗୃହୀତ ହେଲି । ତାହାଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ ସର୍ବଦା ମୋହର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ଆପଣ ତାହାଙ୍କର ଚରଣାରବିନ୍ଦରେ ମୋହର ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ ଜଣାଇଦେବେ । କହିବେ, ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ମୁଁ ମୋହର ଯାବତୀୟ ସ୍ନେହ, ଦୟା, ସୁଖ ବିସର୍ଜନ କରିଅଛି । ଏପରି କି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କୁଶଳପାଇଁ ପ୍ରିୟତମା ଜାନକୀଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।"

ଅନନ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ପରିଚାରକ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ସମୁଚିତ ସମ୍ଭାଷଣ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରାମ ଓ ସୀତାଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ଆର୍ଯ୍ୟ ! ମୁଁ ଚିତ୍ରକରଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କର ଚରିତଚିତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲି । ସେ ଏହି ଅଲେଖ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଆଣିଅଛନ୍ତି । ଅବଲୋକନ କରନ୍ତୁ ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ "ବତ୍ସ ! ପ୍ରିୟତମାଙ୍କର ଦୁଃଖ ହେଲେ କିପରି ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରିବାକୁ ହେବ,ଏ ବିଷୟ ତୁମ୍ଭେ ଭଲ କରି ଜାଣିଅଛ । ବତ୍ସ ! ଏହି ଚିତ୍ରପଟରେ କି କି ବିଷୟ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ?"ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ "ଆର୍ଯ୍ୟାବଧୂମାତାଙ୍କର ଅଗ୍ନିପରିଶୁଦ୍ଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମସ୍ତ ଚିତ୍ର ଉଦ୍ଘାଟନପୂର୍ବକ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଳ ଗୋଟି ଗୋଟି ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମ ଓ ସୀତା ଅଲେଖ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ସୀତା କହୁଥିଲେ "ନାଥ ! ଅଲେଖ୍ୟର ଉପସଂହାରେ ଏ ସମସ୍ତ କଣ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ?" ରାମ କହିଲେ, "ପ୍ରିୟେ ! ଏ ସବୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ! ବ୍ରହ୍ମାଦି ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁଗଣ ବେଦରକ୍ଷାନିମିତ୍ତ ଦୀର୍ଘକାଳ ତପସ୍ୟା କରି ଏ ସବୁ ତେଜଃପୂର୍ଣ୍ଣ ପରମ ଅସ୍ତ୍ର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପରମକାରୁଣିକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କରୁଣା ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ତାଡ଼କାନିଧନସମୟରେ ତତ୍‌ସମୁଦାୟ ମତେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଓସେହିଦିନଠାରୁ ଏହା ମୋହ ନିକଟରେ ଅଛି । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଲୁମ୍ବର ଗୃହ ଏହାର ଅଧିକାରୀ ହେବ ।"

ତତ୍ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, "ଏଠାରେ ମିଥିଲା-ବୃଦ୍ଧମାନ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତୁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଆର୍ଯ୍ୟ ହର-ଶରାସନ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଭଙ୍ଗାର୍ଥ ଉଦ୍ୟତ ଅଛନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦ କିପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଚାହିଁ ଅଛନ୍ତି । ମହାରାଜ ଜନକ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ ହୋଇ ଅନିମିଷ ନୟନରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି ।" ସୀତାଦେବୀ ଚିତ୍ରିତ ଦୃଶ୍ୟ ଅବଲୋକନ କରି ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ଆନନ୍ଦିତା ହେଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବବୃତ୍ତାନ୍ତ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ଜାନକୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ପ୍ରିୟେ ! ଦେଖନ୍ତୁ, ଯେତେବେଳେ ମହର୍ଷି ଶତାନନ୍ଦ ତୁମ୍ଭର କମନୀୟ କୋମଳ କର-ପଲ୍ଲବ ମୋହର ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ଠିକ ସେହି ସଜୀବ ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଚିତ୍ରପଟରେ ଅଙ୍କିତ ।"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚିତ୍ରପଟର ସ୍ଥାନ ନିରରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ସ୍ପର୍ଶ ପୂର୍ବକ ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଦେଲେ, "ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟା, ଏଆର୍ଯ୍ୟ ମାଣ୍ଡବୀ, ଏଧୃ ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ।" କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଲଜ୍ଜାବଶତଃ ଉର୍ମିଳାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କଲେନାହିଁ । ସୀତା ପରିହାସଛଳରେ ଉର୍ମିଳାଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଇଦେଇ କହିଲେ "କିସ୍ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଏ କାହାର ଛବି ?" କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନୀରବ—ଅଧୋବଦନ ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଅବଲୋକନପୂର୍ବକ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, "ଦେବ, ଦେଖନ୍ତୁ, ଦେଖନ୍ତୁ, ହର-ଶରାସନ-ଭଙ୍ଗକାରୀ ଶ୍ରବଣକରି ଜମଦଗ୍ନି-କୁଳାନ୍ତକାରୀ ଭୃଗୁ-ନନ୍ଦନ କ୍ରୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା-ଗମନପଥ ଅବରୋଧ କରିଅଛନ୍ତି । ଭୁବନ-ବିଜୟୀ ଆର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଶରାସନରେ ଶରସନ୍ଧାନ କରୁଛନ୍ତି ।"

ତତ୍ପରେ ରାମଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା-ପ୍ରବେଶ-କାଳୀନ ଚିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଦୂର ହେଲା । ରାମ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣଲୋଚନରେ ଓ ଗଦଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ବିବାହ କରି ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲୁ, ସେତେବେଳେ ପଥରେ ଜନତାପାତ ହେଉଥିଲା ! ପିତୃଦେବଙ୍କର କେତେ ଆମୋଦ ! କେତେ ଅହ୍ଲାଦ ! ମାତୃଦେବୀମାନେ ଅଭିନବ ବଧୂଗଣଙ୍କୁ ଲାଭକରି କିପରି ଆନନ୍ଦ-ସାଗରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ! ବଧୂମାନଙ୍କପ୍ରତି କେତେ ମମତା କେତେ ସ୍ନେହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ! ରାଜଭବନ ନିରନ୍ତର ଅହ୍ଲାଦମୟ ଓ ଉତ୍ସବପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ହାୟ, ସେ ଅହ୍ଲାଦ ଓ ଉତ୍ସବ ସବୁ ଚାଲିଯାଇଅଛି । କାଳରଗତି କି ବିଚିତ୍ର !" ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, "ଆର୍ଯ୍ୟ, ଏହି ମନ୍ଥରା ।" ରାମ ବିରକ୍ତିସହକାରେ ମନ୍ଥରା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ ନକରି ସୀତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ପ୍ରିୟେ ! ଦେଖ ଦେଖ, ତାପସ ତରୁତଳରେ ପରମବନ୍ଧୁ ନିଷାଦପତିସହିତ ଯେଉଁ ସମାଗମ ହୋଇଥିଲା, ଏହା ବି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ! ଧନ୍ୟ ଚିତ୍ରକର !"

ତତ୍ପରେ ସୀତା ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନାଇଦେଇ କହିଲେ, "ନାଥ, ଦେଖନ୍ତୁ ଏଠାରେ କଣ୍ଟାବନ୍ଧନ ଓ ବଲ୍ମୀକପରିଧାନ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ।" ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅକ୍ଷେପକରି କହିଲେ, "ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ-ବଂଶୀୟ ବୃଦ୍ଧ ରାଜାମାନେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟଭାର ପୁତ୍ରହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣକରି ଅରଣ୍ୟକୁ ଯାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅରଣ୍ୟବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ ।"

ଗୋଟିକପରେ ଗୋଟି ଏ ଚିତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଉଦ୍ଘାଟନ କରୁଅଛନ୍ତି, ରାମ ଓ ସୀତା କେତେବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ଅସ୍ଥିର, କେତେବେଳେ ବିସ୍ମୟରେ ନିମଗ୍ନ, କେତେବେଳେ ବା ଦୁଃଖରେ କାତର । ସମସ୍ତ ଘଟନାର ଛବି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ । ସୀତା କହିଲେ, "ପତ୍ନୀଗତପ୍ରାଣ ନାଥ ! ଦେଖନ୍ତୁ, ଏଠାରେ ଦକ୍ଷିଣାରଣ୍ୟ କିପରିଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ଏ କାଳିନ୍ଦୀତଟସ୍ଥ ଶ୍ୟାମବଟ । ଏହିଠାରେ ପଥଶ୍ରମରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଲାନ୍ତହୋଇ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିଲୁ । ଏହିଠାରେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡଙ୍କର ପ୍ରଚଣ୍ଡକିରଣରେ ମୁଁ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ଆପଣ ମୋହର ମସ୍ତକୋପରି ତାଳବୃନ୍ତ ଧାରଣକରି ଆତପକ୍ଲେଶ ନିବାରଣ କରୁଥିଲେ ।" ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେଖାଇଦେଲେ, "ଏହି ସେହି ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ପାଦପମାନଙ୍କର ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ନୀଳପତ୍ରରେ ଗୋଦାବରୀତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଅରଣ୍ୟ । ଗୃହସ୍ଥସମୂହ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଏହିଅରଣ୍ୟରେ ବିଶ୍ରାମ-ସୁଖ-ସେବାରେ ସମୟାତିପାତ କରନ୍ତି । ଏହିସେହି ମେଘମେଦୁରିତ ନିରନ୍ତର ନିବିଡ଼ ନୀଳିମାମୟ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ । ଏହାର ପାଦଦେଶରେ ସ୍ୱଚ୍ଛସଲିଳା ଗୋଦାବରୀ ପ୍ରବାହିତା ।" ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ପ୍ରିୟେ ! ସେହିଦିନ ସ୍ମରଣ ହେଉଛି କି ? ଏହି ମୈ-ଶ୍ରାନ୍ତରେ ଗୋଦାବରୀର ଶିଶିର-ବିନ୍ଦୁ-ସମ୍ପୃକ୍ତ ସମୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେବନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁମିଷ୍ଟ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି କି ? ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣକରି ଫଳମୂଳ ଆହରଣ କରନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତକଥା ସ୍ମରଣମାତ୍ରକେ ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛି ।"

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅଲେଖ୍ୟର ଅପରାଂଶରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକରି କହିଲେ "ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଏହି ପଞ୍ଚବଟୀ—ଏହି ସୂର୍ପଣଖା ! ଦୁରାତ୍ମାର ନିଶାଚର ହେମମୃଗ ଛଳନାରେ ଯେଉଁ ଭୀଷଣ ଅନର୍ଥଘଟନ କରିଥିଲା, ସମୁଚିତ ବୈରନିର୍ଯ୍ୟାତନଦ୍ୱାରା ତାହାର ପ୍ରତିବିଧାନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅଧୁନା ଦୁଃଖାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଅନ୍ତରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସହ ବେଦନା ଦେଉଅଛି ।" ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାମଙ୍କର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି-ଭାବାନ୍ତର ନିମିତ୍ତ ଦେଖାଇଦେଲେ, "ଆର୍ଯ୍ୟ ଏହିଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ । ଏହିଠାରେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ କବନ୍ଧର ବାସସ୍ଥାନ ଥିଲା । ଏହିଠାରେ ଋଷ୍ୟମୂକ ପର୍ବତ-ମତଙ୍ଗମୁନିଙ୍କର ଆଶ୍ରମ । ଏହିସେହି ସିଦ୍ଧ ଶବର ଶ୍ରମଣା ; ଏହି ପମ୍ପାସର ।"

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସହସା ସୀତାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନକରି କହିଲେ, "ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରି ! ଏହି ହଂସକାରଣ୍ଡବାଦିପରିସେବିତ ପରମ ରମଣୀୟ ପମ୍ପାସରୋବର । ଏହାର ରମଣୀୟତା ଉପଭୋଗ କରି ମୋହର ବିରହଜନିତ ନେତ୍ରଜଳ ଭୂତଳେ ହୋଇ ଥିଲା । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ୱେଷଣାର୍ଥ ପମ୍ପାପୁଳିନକୁ ଯାଇଥିଲି । ଦେଖିଲି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅରବିନ୍ଦ ସମୂହ ମୃଦୁ ମନ୍ଦମାରୁତରେ ଈଷତ୍ ଆନ୍ଦୋଳିତହୋଇ ସରୋବରର ଅଙ୍ଗଚାଳନାରୂପ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହାର ଆମୋଦରେ ଅଳିକୁଳ ବାଉଳ ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନୃତ୍ୟକରୁଅଛନ୍ତି । ହଂସସାରସ ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ବିହଙ୍ଗମଗଣ ମୃଦମନରେ ନିର୍ମଳ ସଲିଳରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚକ୍ରବାକଦମ୍ପତିର ସୁମଧୁର ମିଳନ ଦର୍ଶନକରି ବିରହରେ ମୋହର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଅହୋ, କଣକଲି, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଦମ୍ପତି ପ୍ରତି ଭୀଷଣ ଅଭିଶାପ ପ୍ରଦାନକଲି ! ଏହିପରି ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ମୋହର ନୟନ ଯୁଗଳରୁ ଅବିରାମ ଅଶ୍ରୁଧାରା ନିର୍ଗତ ହେଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ସରୋବରର ଶୋଭା ସମ୍ୟକ ଅବଲୋକନ କରିପାରିନାହିଁ । ଏକଧାରା ନିର୍ଗତ ଏବଂ ଅପର ଧାରା ଉଦ୍ଗତ ହେବା ସମୟରେ ଯାହା କିଛିକ୍ଷଣ ଅବକାଶମିଳେ ସେହିସମୟରେ ତାହାକୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖିଅଛି । ପ୍ରିୟେ ! ପମ୍ପାପୁଳିନବର୍ତ୍ତୀ "ସ୍ତନାଭିରାମ-ସ୍ତବକାଭିରାମା" ଅଶୋକ ବଲ୍ଲରୀ ତ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ସୁସଜ୍ଜିତ ।"—

ସୀତା ଚିତ୍ରପଟର ଏକଅଂଶରେ ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପକରି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ବତ୍ସ, ଏହିଯେଉଁ ପର୍ବତରେ କୁସୁମିତ କଦମ୍ବତରୁର ଶାଖାରେ ମଦମତ୍ତ ଶିଖିକୁଳ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି-ଶୀର୍ଷକଳେବର ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ତରୁତଳରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ଏହାର ନାମକଣ ?" ଲକ୍ଷ୍ମଣକହିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟା, ଏହାମାଲ୍ୟବାନ-ପ୍ରାକ୍ଷିତରେ ଏହା କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣକରେ । ନବଜଳଧର ସଂଯୋଗରେ ଏହାର ଶିଖରଚୟ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଅପରି ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଅଛି ।" ରାମ ଗତସ୍ମୃତି ସ୍ମରଣକରି ଅନ୍ତରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସହ ବେଦନା ଅନୁଭବକଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଏହିଠାରେ ଚିତ୍ରଦର୍ଶନ ବ୍ୟତୀତ-ଆର୍ଯ୍ୟାଚିତ୍ରରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଲେଣି ।"

ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଉତ୍ତାରୁ ସୀତାଦେବୀ କହିଲେ "ନାଥ, ଚିତ୍ରଦର୍ଶନ ବ୍ୟତୀତ ମୋହର ବିଶେଷ ଇଚ୍ଛାହେଉଅଛି ଯେ ମୁନିପତ୍ନୀଗଣଙ୍କ ସହିତ ମିଳି କିଛିଦିନ ତପୋବନରେ ବାସକରିବି ।" ରାମକହିଲେ "ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରେ ! କଲ୍ୟତୁମ୍ଭର ମନୋଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ ।" ରାମ ଓ ସୀତା ନିଭୃତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଶୟନକଲେ ।

ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ଶ୍ରୀଜାନକୀନାଥ ରାଉତରାୟ ମହାପାତ୍ର

ଏକବରଷ ଅ ଠମାସ ।

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଅନେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ପୁରୀ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି । ସନ୍ନ୍ୟାସିଟି ଯୁବକ, ବୟସ ଅନୁମାନ ୩୦ ବର୍ଷ; ଦେଖିବାକୁ ସୁଶ୍ରୀ । ଯଦିଚ ଏକାବେଳକେ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ନୁହନ୍ତି, ତଥାପି ମୁଖର ଗଠନ, ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ଦେଖିଲେ ସୁନ୍ଦର ଯୁବା ପୁରୁଷ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ସେ ଅଜକାଲିକାର ଧରଣର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପରି ବିଭୁତିଧାରୀ ନୁହନ୍ତି କିମ୍ବା ଅପାଦଲମ୍ବିତ ରୋଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳା ପରିଧାନ କରି ମାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ନାନାରଙ୍ଗର ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡ ବିଜଡ଼ିତ ଓ ଜଟାଜୁଟ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବେ ପରବସ୍ତ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଅପାଦ-ବସ୍ତ୍ରତ ଗେରୁଆ ଜାମାଟିଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ସମ୍ବଳ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରତୀରରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ଯେତେବେଳେ ଭ୍ରମଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅବାସକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅହ୍ନିକ ଶେଷ କରନ୍ତି । କେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅହ୍ନିକ ଶେଷହୁଏ, ତାହା କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ମତ୍ସ୍ୟବ୍ୟବସାୟୀ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥିବାର ଦେଖିଅଛନ୍ତି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର କୁଟୀର ନ ଥିଲା, ସେ କେଉଁ-ଠାରେ ରହନ୍ତି, ତାହା କେହି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କେବଳ ପ୍ରାତଃକାଳ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନକରି ସମୁଦ୍ରତୀରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ଓ ଲତାମାନଙ୍କରୁ ନାନା ପୁଷ୍ପ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ୱର୍ଗ-ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସମାଧି ମନ୍ଦିରରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ମନର ସୁଖରେ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଗାନ କରନ୍ତି, ନିଜର ଜତୋଳିଦ୍ୱାରା କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି, ହସନ୍ତି, କାନ୍ଦନ୍ତି, ପୁଣି ସେହି ସମାଧି ନିକଟରେ ବସି କିଛିକ୍ଷଣ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିପରି ପ୍ରାତଃକାଳ ସେଠାରେ କଟାଇ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟ ସେଠାରେ ଅତୀତ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ, ଭୋଗ ପରିକ୍ରମଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅପରାହ୍ନ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କାହାର ନିକଟରେ କେବେ ଭିକ୍ଷା ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ନମ୍ବା କାହାରକୁ କିଛି କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖା ଯାଇଅଛି ଯେ, ପ୍ରହରୀମାନେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରତ୍ନବେଦୀ ନିକଟକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । [ସବୁବେଳେ ରତ୍ନବେଦୀ ନିକଟକୁ ଯିବାର ନିୟମ ନାହିଁ । ଅସମୟରେ ପ୍ରହରୀମାନେ ଭିତରକୁ କାହାରକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ।] କିନ୍ତୁ ଏପରି ବାଧା ଦେବାସତ୍ତ୍ୱେ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରତ୍ନବେଦୀ ନିକଟରେ ଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତି, ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନେକ କ୍ଷଣପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାନ୍ତି ଏବଂ କିଛିକ୍ଷଣ ଉତ୍ତାରେ ସେଠାରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଅନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ଶେଷରେ ଅଉ କେହି ତାହାଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରତ୍ନବେଦୀ ନିକଟରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରସାଦ ସେଠାକୁ କିପରି ଆସେ, ପଣ୍ଡାମାନେ କେହି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ଛଡ଼ା ସେଠାରୁ ଫେରିବାର କେହି କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ପଣ୍ଡାମାନେ କହନ୍ତି, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ କାହିଁ ମହାପ୍ରସାଦ ତାହାଙ୍କ ହାତକୁ ଆସେ । ସେ ତାହାହିଁ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଧ୍ୟାନ କରୁଁ କରୁଁ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । କିଛିଦିନ ହେବ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କେତେକ ଇଟା ପଥର ସଂଗ୍ରହ କରି ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ସମାଧି ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇଓଳି ପୂଜା କରନ୍ତି । କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ସମାଧି ମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି, ତାହା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଠାରେ କେହି କାହାରକୁ କେବେ ଦାହ ହେବାର ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ସେହି ସମାଧି ମନ୍ଦିର ଉପରେ କେବଳ "ଏକ ବର୍ଷ ଅଠ ମାସ" ଏହି ମାତ୍ର ଲେଖା ଅଛି । ଅଜିକୁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେତେବେଳେ ସମୁଦ୍ର ମାଡ଼ିଆସି ପୁରୀ ଉପକୂଳରୁ କେତେକ ଘରଦ୍ୱାର, ଶ୍ମଶାନରୁ ସମାଧି ପ୍ରଭୃତି ଭଗ୍ନ କରି ତାହାର ବିପୁଳ ଗର୍ଭରେ ପତିତ କରିଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ଏହି ସମାଧି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସେହିଦିନଠାରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଧୀବରମାନେ କହନ୍ତି, ଯେଉଁଦିନ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଆସି ସେହି ସମାଧିକୁ ଭଗ୍ନ କରି ଅନନ୍ତ ସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ ନେଇ ଥିଲା, ସେହିଦିନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସେହି ସମାଧି ନିକଟରେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥିଲେ ।

୨ ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ।

ହୁଗୁଲୀ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସହର; ଏହା ନିକଟରେ ସୁବିସ୍ତୃତ ଜନପଦ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟପାଇଁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଠାରୁ ପାଞ୍ଚକୋଶ ଦୂରରେ ଗୁପ୍ତପୁର ନାମରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଗ୍ରାମରେ ନାନା ଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଅଂଶ ଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏଠାରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ବାସ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । କାଳକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳନ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁ-କରଣରେ ବଦଳି ଯାଇଅଛି । ସେମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଙ୍ଗଳା ହୋଇଯାଇଅଛି । ସେମାନେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଆପଣାକୁ ବଙ୍ଗାଳୀବୋଲି ପରିଚୟଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଘୃଣା କରିବାକୁ ତିଳେମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ରଜନୀରଞ୍ଜନ ରାୟ ସେହି ଗ୍ରାମର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଧନ, କି ମାନ, କି ବିଦ୍ୟା, କି ଯଶ କେହି ତାଙ୍କଠାରେ ତାହାଙ୍କର ସମତୁଲ୍ୟ ନଥିଲେ । ସେ ଯେପରି ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଓ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲେ, ସେହିପରି ତାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱବ୍ୟବସାୟ ଯୋଗୁଁ କୂଟନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେବାପରେ ଆଇନଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତାର ହାଇକୋର୍ଟରେ ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି । ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଯଶଃ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ହୋଇଅଛି । ଏପରି କି ବଙ୍ଗର ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଲାଟ୍‌ସାହେବ ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଗୁଣର ସମାଦର କରିଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଗୃହିଣୀ ଜଣେ ଅତିପତିବ୍ରତାପରାୟଣା ସତୀ, ସାକ୍ଷାତ୍ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାକୁରାଣୀ; ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହକୁ ଅସିବାଦିନଠାରୁ ରଜନୀବାବୁଙ୍କର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ହୋଇଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସେହିପରି ସ୍ନେହ-ଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ, ଏତେ ସୁନ୍ଦର ସଂସାର ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ବଶତଃ ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର ଗୃହ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରଜନୀରେ ଅମାବାସ୍ୟା ସଦୃଶ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର ତିନି ଗୋଟି କନ୍ୟାରତ୍ନ । ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପୁତ୍ର କାଳର କବଳ ଗର୍ଭରେ ପତିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପୁତ୍ରର ଅଭାବରେ ରଜନୀବାବୁ ସମସ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ମନେକରନ୍ତି । ଧନ, ମାନ, ଯଶ, ସୌରଭ ସମସ୍ତ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସର୍ବଦା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବିଷକରତ୍ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଦୁଃଖରେ ଏତେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଯେ, ତଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ସେ ସେହି ତିନୋଟି କନ୍ୟାରତ୍ନର ମୁଖାବଲୋକନକରି କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । କ୍ଷଣକପାଇଁ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବର ଅଧିକ୍ୟଯୋଗୁଁ ସେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ସୁଶିକ୍ଷିତା କରିପାରୁ ନଥିଲେ । କାଳେ ତାହାଙ୍କର କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କେହିଗାଳି ଦେବ କିମ୍ବା ଡ଼ାଆଉଭାବରେ ଶିକ୍ଷକପ୍ରହାର କରିବ ସେଥିପାଇଁ ସେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପଠାଉ ନଥିଲେ । ସେ ଗୃହରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରି କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତା କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଅର୍ଜନକରି ଶିକ୍ଷିତା ହେବାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସୁନିପୁଣା ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମା କନ୍ୟା ହେମପ୍ରଭା କଲିକତାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାସବଂଶ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ସଂସ୍କୃତାଧ୍ୟାପକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁରୁଚରଣ ଦାସଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଶୁଭ ଲଗ୍ନରେ ଉଦ୍‌ବାହ ବନ୍ଧନରେ ହୋଇଥିଲା । ଧର୍ମ ନଷ୍ଟହେବା ଭୟରେ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ ନୋହୁଣୁ ସେ କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ-ବାତ୍ସଲ୍ୟବଶତଃ ଯୋଗୁଁ ସେ ତାହାକୁ ଅଧିକ ଦିନ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ରଖିବାକୁ ଦେଉ ନଥିଲେ । କନ୍ୟାର ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଂଶତି ବର୍ଷ । ଏହି ଆଠବରଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ କୌଶସିସମୟରେ ଏକମାସରୁ ଅଧିକ କନ୍ୟାକୁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ଏହି ଏକମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବାର ବାର ତାହାର ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଅଣିବାପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ତାହାର ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭା ଅବିବାହିତା ଅବସ୍ଥାରେ ପିତାଳୟରେ ।—

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଗିରୀନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ।

ଓଡ଼ିଶା ନାନାକାରଣରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରୁ ବାଲେଶ୍ୱରଜିଲ୍ଲା ବାଣିଜ୍ୟପାଇଁ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଦଶ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସୋରୋ ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ଚନ୍ଦନପୁର ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ଗ୍ରାମର ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଲୋକ ଥିଲେ; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତାମହ କୋମ୍ପାନିଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରୁ ଅସି ଓକିଲତିଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ ଦୁଇପଇସା ରୋଜଗାର କରିଥିଲେ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଅତି ଯତ୍ନରେ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେମୁଦ୍ଧା ଏବଂ ନିଜେ ଶିକ୍ଷକତାକରି ଦୁଇ ପଇସା ରୋଜଗାର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୈବଯୋଗୁଁ ସେସବୁ ପ୍ରାୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ତଥାପି ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ସେହି ଗୃହର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଦୁଇପୁତ୍ର ଓ ଦୁଇ କନ୍ୟା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ । କନ୍ୟା ଦୁଇଟି ଯଥା ସମୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ହରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର, କନିଷ୍ଠ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପିତୃହୀନ ହୋଇ ମାତୁଳାଳୟରେ ତାହାଙ୍କର ବାଲ୍ୟଲୀଳା ଶେଷ କରିଥିଲେ । ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ବୃତ୍ତି ଗ୍ରହଣକରି ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ହେଲେ ।

ସେଠାରେ ବାରବାଟୀ ସ୍କୁଲରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଯୋଗ୍ୟତା ସହିତ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଥାଭାବବଶତଃ ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୌଣସି ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରୁ ସେ ଯେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ସୁବକ୍ତା, ସୁବକ୍ତା, ଦେଶହିତୈଷୀ, ପରୋପକାରୀ ହୋଇ ଥିଲେ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । ହୁଗୁଳୀ ଜିଲ୍ଲାର ଗୁପ୍ତପୁର ନିବାସୀ ରଜନୀବାବୁଙ୍କ ଗୃହସହିତ ଏହି ପରିବାରର ପୂର୍ବରୁ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେ ସମସ୍ତ ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏକ ସମୟରେ ରଜନୀ ବାବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରି ଫେରିବା ସମୟରେ ବାଲେଶ୍ୱର ରାଜବାଟୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆତିଥ୍ୟ ସତ୍କାର ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ସମୟରେ ରାଜକୁମାର (ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା) ଙ୍କ ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ଟିଉଟରର ରୂପେ ଅସି ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ରଜନୀବାବୁ ତାହାଙ୍କର ଗୁଣରେ ମୋହିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପରେ ତାହାଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ଥରେ ଅସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିବାହର ମୂଳପାତ ହୋଇଥିଲା ।

୪ର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ବିବାହ ।

ବିବାହ ଆଜିକାଲି ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଅଛି । କେଉଁଠାରେ ଅର୍ଥ, କେଉଁଠାରେ ଅଳଙ୍କାର, ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ବା ବିଦ୍ୟା ନେଇ ବିବାହର ଦର କମ୍ କେଶି ହୋଇଅଛି । ବିବାହ ଆଜିକାଲି ଗୋଟିଏ ବଜାରର ସାମଗ୍ରୀ । କେହି ମାନ ଯଶ ନେଇ ଦର ଚଢ଼ାଏ; କେହି ବିଦ୍ୟା ନେଇ ଦର ଚଢ଼ାଏ ଏବଂ କେହି ବା ଧନନେଇ ଦର ଚଢ଼ାଏ । ପୂର୍ବେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରଣୟ ଯେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧନ ଥିଲା, ତାହା ଆଉ ଆଜିକାଲି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଯାହାର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଅଛି, ତାହାରତ କଥା ନାହିଁ । ଯୋଗ୍ୟତାକ୍ରମେ ପୁତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ କମ୍ କେଶି ହୋଇଥାଏ । ଯେତେ ଧନୀର ଗୃହ ହେଉ ପଛକେ ଯଦି ତାହାର କେତୋଟି କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ଅଛି, ତାହାହେଲେ ସେ ସେହି କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ କେତୋଟିକୁ ପାର କରିବା କେଳକୁ ନିଜର ଗୃହର ବସବାସ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ କି ନା ସନ୍ଦେହ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ଏ ବିଷୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ବିପରୀତ; ଓଡ଼ିଶାରେ ବରକିଣା ଅପେକ୍ଷା କନ୍ୟା କିଣା ଅପେକ୍ଷା କେଶି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପଚିଶ—ପଚାଶରୁ ଅଧିକର ପାଞ୍ଚଶ, ହଜାରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ବିଦ୍ୟା ଓ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାମାନେ ମୂଲ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ ଅଛି । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ; ସମାଜର କୁପ୍ରଥା ସବୁ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସେ ଯେପରି ଯତ୍ନବାନ, ସେହିପରି ତାହାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଉପଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ତାହାଙ୍କର ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଥିଲେମଧ୍ୟ ସେ ବରପଣ ପ୍ରଥାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ସୁବିଧା ହୋଇଥିଲା । ହେମପ୍ରଭାର ବିବାହ ସମୟରେ ବର ପକ୍ଷର ଆଦେଶାନୁସାରେ ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କୁ ଯେପରି ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାର ବିବାହରେ ସେହିପରି ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ ।

ଯଥା ସମୟରେ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟା ଦେଖା ଯିଆ । ଆଜିକାଲି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଅତି ପ୍ରବଳ ହେଉଅଛି । ଓଡ଼ିଶାକୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେ ଭାବ ବିସ୍ତୃତ ହେଉଥିବାର ଜଣାଯାଉ । ପୂର୍ବେ ବରର ପିତାମାତା, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ଅସି କନ୍ୟା ଦେଖି

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ରୂପ ଗୁଣ ଦେଖି ପୁତ୍ରର ବିବାହ ଦେଇଥନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଜିକାଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାନୁସାରେ ସେ ପ୍ରଥା କ୍ରମେ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ପାପ୍ତ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲାଣି । କନ୍ୟା ଦେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱୟଂ ବରମାନେ କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ତଥା ତତ୍ର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ଯୌବନ ଦେଖି, ନିଜେ ପରିତୃପ୍ତ ହୋଇ ବିବାହ କରୁଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା, ହସ୍ତ ଲିଖନ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତିର ପରୀକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଥାନ୍ତି । ଏପରି କି ସେମାନେ ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ବସି ଭାବୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସହିତ ପ୍ରେମାଳାପ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଅନିଷ୍ଟ ଛଡ଼ା ଇଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଯେଉଁଠାରେ କୁତ୍ସିତାକନ୍ୟା ଥାଏ ସେଠାରେ କନ୍ୟାର ପିତାମାତାମାନେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଆଣି ଭାବୀ ଜାମାତାର ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ କରିଥାନ୍ତି । ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ପଥର ପଥିକ । ସୁନ୍ଦର ବେଶଭୂଷାଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତା ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ବାଳିକା ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ରୂପରେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନୟନ ମନ ହରଣ କରିଥିଲା । ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଯଦିଚ ସେ ପକ୍ଷର ପକ୍ଷପାତୀ ନ ଥିଲେ, କନ୍ୟାର ରୂପ ଦେଖି ସେ ଯଦିଚ କୌଣସି ସମୟରେ ତର୍କ ବିତର୍କ କରି ନ ଥିଲେ, ତଥାପି ଇଙ୍ଗଦେଶର ନିୟମାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତାରିତ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଯେଉଁ ସମୟରେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାର କନିଷ୍ଠା ଭଗ୍ନୀ ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା ନାନାଭାବରେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନ ହରଣ କରିଥିଲା । ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା ବାଳିକା; କିନ୍ତୁ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ସୁଶିକ୍ଷିତା ଗୃହିଣୀ ଅପେକ୍ଷା ସୁନ୍ଦର; ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ହେମପ୍ରଭାକୁ ଯେତିକି ଭଲ ପାଏ, ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭାକୁ ତେତିକି ଘୃଣାକରେ । କିନ୍ତୁ ବିଧିର ବିଧାନ ଅନ୍ୟରୂପ; ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା ହେମ ପ୍ରଭା ଅପେକ୍ଷା ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାକୁ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ କରେ । ଶାନ୍ତି ନ ଖାଇଲେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଖାଏନାହିଁ, ଶାନ୍ତି ନ ଶୋଇଲେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶୁଏନାହିଁ । କୌଣସି ସମୟରେ ଶାନ୍ତିର ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ତାହା ନିକଟରେ ଜଗି ବସିଥାଏ । ଶାନ୍ତିର ସୁଖରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସୁଖୀ, ଶାନ୍ତିର ଦୁଃଖରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦୁଃଖୀ । ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାର ରୂପ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ ଭୁଲାଇବାପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ଯତ୍ନଶୀଳା । ବୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରର ଆହାରଠାରୁ ସେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ୍ କରେ । ପାନ ଭିଜେଇଦେବା, ବିଛଣା କରିବା, ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍; ସେ ନିଜେ କରି ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନିକଟରେ ନିଜକୁ ଶାନ୍ତି ରୂପ ପରିଚୟ ଦେଇ ତାହାଙ୍କ ମନ ମୋହିତ କରେ । ବାସ୍ତବିକ୍ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମନେ କରୁଥିଲେ ଯେ, ତାହାଙ୍କର ଭାବୀ ପତ୍ନୀ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରୁଅଛି । ବିଶେଷତଃ ସେ ବିଦ୍ୟୁତର ଗୁଣରେ ଏତେ ମୋହିତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ସହିତ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଭାବିଥିଲେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାକୁ ବିବାହ କଲେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ର ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବେନାହିଁ । ଯଥା ସମୟରେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିନା ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଏକବର୍ଷ ଆଠମାସ ।

ଛୁଟି ଛୁଟି ମାସରେ ମାସ, ବର୍ଷରେ ବର୍ଷ ଅତିତ ହୋଇ ଆଜି "ଏକବର୍ଷ ଆଠମାସ" ହେଲାଣି । ତଥାପି ବାରମ୍ବାର ପତ୍ରଲେଖି ସୁଦ୍ଧା ବୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭାକୁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରୁ ନେଇ ନିଜର ଅଙ୍କଶାୟିନୀ କରିପାରି ନଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବୀରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମନର କ୍ଷୋଭରେ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଗୃହସ୍ଥ ଲୋକମାନେ, ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନେ ସର୍ବଦା ବୀରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ଆଗ୍ରହ ବିରକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶ ଛାଡ଼ି ଗୃହିଣୀ ଉପଲକ୍ଷେ ବିଦେଶରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତଥାପି ଅବକାଶ ସମୟରେ ଗୃହକୁ ଆସିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ସେହିପରି ଯାତନା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏଥିଦେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନରେ ପରିଣତା, "ଏକବର୍ଷ ଆଠମାସ" ପୂର୍ବେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଆପ୍ତଯୌବନା ବାଳିକା ଦେଖିଥିଲେ, ଆଜି ସେ ଆଉ ସେ ବାଳିକା ନୁହେ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ସେହି ଛନ୍ଦ୍ର କଳିକାଟି ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେହି କଳିକାଟି ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ, ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହେଲା । ହାୟ ! ବିଧିର ବିଧାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଶୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଅତି ସେହ୍ନ ପୁଷ୍ପର ସୌରଭ ଆଘ୍ରାଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେହ୍ନ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପୁଷ୍ପଟି ପ୍ରକୃତର ନିୟମାନୁସାରେ ମଉଳି ପଡ଼ିଲା । ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର କନ୍ୟାସ୍ନେହ ଏପରି ପ୍ରବଳ ଥିଲା ଯେ, ସେ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରଭାର ଯୌବନ ସମୟରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାକୁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ ପଠାଇବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । "ଏକବରଷ ଅଠମାସ" ପରେ ଆଜି ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ । ଶୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମେ ଶାନ୍ତିକୁ ଦେଖି ସେହ୍ନ ପୂର୍ବ ଶାନ୍ତିପ୍ରଭା କଥା ଭାବି ଟିକିଏ ଚମତ୍କୃତ ଥିଲେ; ତଥାପି ନିଜର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ମନେକରି ବଙ୍ଗଦେଶର କୁପ୍ରଥାକୁ ଧିକ୍କାର ଦେଇ ମନୋଭାବ ଗୋପନରେ ରଖିଥିଲେ । ଏପରି କି ସେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ସମୟରେ ସେ ବିଷୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ନଥିଲେ । ଅଜାବନ ତାହାଙ୍କର ସେ ଭାବ ହୃଦୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହି ହୃଦୟରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଯଥା ସମୟରେ ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତିର ଶୁଭମିଳନ ହୋଇଥିଲା । ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଶାନ୍ତିର ସେ ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ ପୁଷ୍ପଟି ଦେଖି ଟିକିଏ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ "ଏକବରଷ ଅଠମାସ" ଏହି କଥାଟି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦାଗପରି ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଅସୀମ ଥିଲା । ସେ କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ତାକୁ ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ରଖୁ ନ ଥିଲେ । ଶାନ୍ତିର ଗୁଣରେ ସମସ୍ତେ ମୋହିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଶାନ୍ତି ଯାହାକୁ ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ସେପରି ବ୍ୟବହାର କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖିଥିଲା । ତଥାପି ଶାନ୍ତିର ଟିକିଏ ଅମୃତ୍ୱ ଥିଲା । ଧନୀର କନ୍ୟା, ବଙ୍ଗଦେଶର କନ୍ୟା, କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷା କନ୍ୟା, ଶିକ୍ଷିତା କନ୍ୟାବୋଲି ସେ ଅପଣାକୁ ଭାରି ବଡ଼ ମନେକରୁଥିଲା । ଶୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି କାଲିକାର ଯୁବକମାନଙ୍କପରି ବିଳାସୀ ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ କେହି କୌଣସି ସମୟରେ ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରିବାର ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଜୀବହିଂସାର ସେ ପ୍ରଧାନ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ଶାନ୍ତି ଶୀରେନ୍ଦ୍ରର ମନୋମତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଶାନ୍ତି ଶୀରେନ୍ଦ୍ରର ଏହି ଅରସିକତାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ କଟୁକ୍ତି କରିବାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତ୍ରୀର କଟୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମ୍ରିୟମାଣ ହେଉଥିଲେ, ଏବଂ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ସରଳତା ଯୋଗୁଁ ଶାନ୍ତିକୁ କଦାପି ଦୁଃଖାକରୁ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେ ନବ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପୁଷ୍ପଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ସେହି ଚିନ୍ତା ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସର୍ବଦା "ଏକବରଷ ଆଠମାସ" ଏହିକଥା ଭାବି ଦୁଃଖରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ ।

ଷଷ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପାପ ପ୍ରଣୟ ।

ଆଜି ଦଶମୀ, ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ମାତିଛନ୍ତି; ଧନୀଠାରୁ ଦରିଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପ୍ରାସାଦବାସୀଠାରୁ କୁଟୀରବାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ମହାମାୟାଙ୍କର ପୂଜାରେ ବ୍ୟସ୍ତ; ପୂଜାଉପଲକ୍ଷରେ ରଙ୍ଗିବାକୁ ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତିକୁ ଗୃହକୁ ଆଣିଅଛନ୍ତି, ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭାର ଆଜି ଆନନ୍ଦ ଦେଖେ କିଏ ? ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତିକୁ ଦେଖି ତାହାର ଆନନ୍ଦର ଆଉ ସୀମା ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଆଜି ଦୁଇବର୍ଷପରେ ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁଦେଖି ତାହାର ଆନନ୍ଦର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡୁଅଛି । ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖିବାପାଇଁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର । ସବୁଦିନ ସମାନ କଥାଏ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଆଜି ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ନୁହେ । ସେ ଆଉ ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବର ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ସରଳା ବାଳିକା ନୁହେ । ପ୍ରେମକୀଟ ତାହାର ହୃଦୟକୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଶୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହୃଦୟ ଆଜି ସେ ଶୋଭା ଦେଖି ବ୍ୟାକୁଳିତ ହୋଇଅଛି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମହାମାୟାଙ୍କର ପୂଜା ଶେଷ ହୋଇଗଲା; ସମସ୍ତେ ପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନକରି ଦୁଃଖିତ ମନରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ଲେଉଟି ଆସିଲେ । ମହାମାୟାଙ୍କ ପୂଜା ଶେଷହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭାର ପ୍ରଣୟ-ପୂଜା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖିଲେ ଯୁଗପ୍ରାୟ ମଣୁଥିଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉଭୟଙ୍କର ପାପପ୍ରବୃତ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ଥ ପଣସ୍ଥଳେ ମଉଦ୍ରହିଲେ । ଶାରଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଦିଗର ସତ୍ତାତ୍ତ୍ୱକୁ ନଷ୍ଟ କରିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ନିଜର ଅଜ୍ଞାତସ୍ଥିତ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟକଲେ । ଏହାଶାସ୍ତ୍ରର ଅଗୋଚର ନଥିଲା । ବହୁଦିନପରେ ଶାରଦ୍ରଙ୍କ ଏକବରଷ ଆଠମାସର ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାତ ଅପରୋକ୍ଷ ହେଲା । ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରଫୁଟିତ କଳିକାଟିକୁ ଶାନ୍ତିର ହୃଦୟାକାଶରେ ନଦେଖି ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ କରିଥିଲେ, ତାହା ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା କିଞ୍ଚିତ୍ ପୂରଣ ହୋଇଥିଲା । ସମୟ କାହାରକୁ ଗୃହିଁ ବସେନାହିଁ । ସେ ରାଜାକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ତାହାର ସୁଖ ଦେଖିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେନାହିଁ କିମ୍ବା ଦରିଦ୍ରକୁ କୁଟୀରରେ ବସାଇ ତାହାର ଦୁଃଖ ଦେଖିବାକୁ ଗୃହିଁବସେ ନାହିଁ । ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ସମୟ ଅତୀତ ହୋଇଗଲା । ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଅବକାଶରେ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଶାନ୍ତି ଫେଳଦ୍ରରେ ରହିଲା । ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରୁ ଫେରିଆସିବାର କିଛିଦିନପରେ ଭୟାନକ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦିନେ ମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁର ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରଜନୀବାବୁଙ୍କ ଗୃହରେ ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥ ସମ୍ବାଦ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ସମ୍ବାଦ ପାଇବାପରେ ରଜନୀବାବୁଥରେ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ କନ୍ୟାସ୍ନେହ ଭୁଲିପାରି ନଥିଲେ । କନ୍ୟାକୁ ପଠାଇବାଯାଇ ଇଚ୍ଛାକରି ନଥିଲେ । ସେବା କରିବା ଅଜିକାଲି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତା ନାରୀମାନଙ୍କର ହୃଦୟରୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦୂରୀଭୂତ ହେଉଅଛି । ଏହାକୁ ସେମାନେ ଘୃଣାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟବୋଲି ମନେକରୁ ଅଛନ୍ତି । ଏପରି କି ପିତୃସେବା, ମାତୃସେବା, ସ୍ୱାମୀସେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣ୍ୟବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ନାୟିକା ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏହି ପଥର ପଥିକା । ସ୍ୱାମୀସେବା କଣ, ସେ ଜାଣେନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ସେ ନାନା ଭାବରେ ଆପଣାକୁ ଅତିବଡ ମନେକରି ସ୍ୱାମୀକୁ କୁତ୍ସିତ, ଅରସିକ ଏ ସବୁ ବିଶେଷଣଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରିବାକୁ ଛାଡ଼େନାହିଁ । ଦୁଃଖ ଚିରଦିନ ସମାନ ନ ଥାଏ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ସୁସ୍ଥ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଉପସଂହାର ।

ଯେ ପାପୀ, ପାପ କଣ ସେ ତାହା ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରେ । ତକାଟେମାନଙ୍କର ନିକଟରେ କାହାର ଅପଘାତ ମୃତ୍ୟୁ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବବୋଲି ମନେହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଯେ ଧାର୍ମିକ, ସେ ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟଥିତ ହୁଏ । ତାହାର ହୃଦୟରେ ସତୀର ସତୀତ୍ୱନାଶ, ନିଜର ଚରିତ୍ରନାଶ ଏହି ଉଭୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଶତଶତ ସର୍ପବୃଶ୍ଚିକଦଂଶନବତ୍ ବୋଧ-ହେଲା । ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଆଉ ସହ୍ୟକରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନିଜର ହୃଦୟଭାର ଲାଘବ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ "ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜୀବନ" ପ୍ରକାଶକଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହା ଦେଶବ୍ୟାପୀ ହୋଇପଡ଼ିଲା । କ୍ରମେ ତାହା ଶାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟୁତ୍, ଓ ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣଗୋଚରହେଲା । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲାନାହିଁ । ପ୍ରତିମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ମୃତ୍ୟୁପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ତାହାକୁ ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ କରିପାରି ନଥିଲା । ଏଣେ ରଜନୀ-ବାବୁ ଜାମାତାର ଏପରି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ସହ୍ୟକରି ନ ପାରି "ଗୋଟିଏ ଗୃହସ୍ଥା କନ୍ୟାନାମରେ ଅପବାଦ" ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ ହାଇ କୋର୍ଟରେ ମକଦ୍ଦମା ଦାୟର କଲେ । ଯଥାସମୟରେ ବିଚାରଦିନ ସ୍ଥିରହେଲା । ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ମକଦ୍ଦମାର ଅସାମୀ; ଶାନ୍ତି ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦୁଇଜଣସାକ୍ଷୀ । ଅଜି ହାଇ-କୋର୍ଟ ଲୋକରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ସମସ୍ତେ ବିଚାରର ଶେଷ ଫଳ ଦେଖିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ଜଜ୍ ସାହେବ ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାଜର କରିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ । ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଜଜ୍‌ସାହେବ ପଚାରିଲେ "ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭର କଣ କହିବାର ଅଛି ?" ଶାରଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ "ମୋହର ଯାହା କହିବାର, ତାହା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଜୀବନରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି—ମୋହର ଆଉ କିଛି କହିବାର ନାହିଁ ।" ଏତିକି କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ । ତା' ପରେ ଜଜ୍ ସାହେବ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀକୁ ଥଣିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷୀ ଆସିବାମାତ୍ରେ ଜଜ୍‌ସାହେବ ପଚାରିଲେ "ଏହି ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ତୁମ୍ଭର କଣ କହିବାର ଅଛି ?" ସାକ୍ଷୀ ସମସ୍ତ କଥା ଲୁକ୍କାୟିତ କରି କହିଲା "ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣେନାହିଁ ।" ଜଜ୍‌ସାହେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ସାକ୍ଷୀର ଅପେକ୍ଷା ନ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

"ମିଥ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ଭଦ୍ର କନ୍ୟା ନାମରେ ଅପବାଦ" ଏହି ସର୍ତ୍ତରେ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦଶବର୍ଷ କାରାବାସ ଦଣ୍ଡର ହୁକୁମ ଦେଲେ । ଜଜ୍ ସାହେବ ଏହି ରାୟ ଶୁଣାଇ ଦେଇ ଆସାମୀକୁ ହାଜତକୁ ନେଇ ଯାଇ ଆସନ୍ତା କଲ୍ଲି ଜାହାଜରେ ଅଣ୍ଡାମାନ ପଠାଇବାର ଆଦେଶ କଲେ । "ଗୋଟିଏ ହୋଇଗଲା, ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର ହାଜତକୁ ଗଲେ" ଶାନ୍ତି ଏହି କଥା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରଭାକୁ କହିବା ମାତ୍ରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦେହରୁ ହଠାତ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଦୃଶ ଏକ ଜ୍ୟୋତି ତାହାର ତାହାର ହୃଦୟକୁ ଅଲୋଡ଼ିତ କରିଥିଲା । ସେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ଘଟଣା ପ୍ରକାଶ କରି ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ସେ ମେକତ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧୋଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଜ୍‌ସାହେବଙ୍କ ଟେବିଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ପୁଣି କେତେଖି ଲୋକରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସେ ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଗୁହାଇ କହିଲା "ଅପଣଙ୍କ ରାୟ ଠିକ ହୋଇନାହିଁ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ; ମୁଁ ଦୋଷୀ; ତାହାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ମିଥ୍ୟା ସତ୍ୟ; ସେ କ୍ଷମାର ଯୋଗ୍ୟ ।" ଜଜ୍‌ସାହେବ ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସତ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇ ତାହାଙ୍କର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ପୂର୍ବବାର ରାୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଅନୀତ ହୋଇ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୁକ୍ତି ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଶେଷ ସାକ୍ଷାତ ପାଇ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭା ଟିକିଏ ହସିଥିଲେ ଏବଂ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅଚେତାତ୍ମା ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗମନ କଲା । ସେ ପୂର୍ବରୁ ଏଥିନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ହଳାହଳ ଭକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ତାହାଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗ ବ୍ୟାପି ମୃତ୍ୟୁର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରି ଦେଇଥିଲା । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତି ତାହାଙ୍କର ଶରୀରରୁ ବାହାରି ଆକାଶରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଯଥାବିଧି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ତାହାଙ୍କର ସତ୍କାର ହୋଇଗଲା । ତାହାଙ୍କର ସତ୍କାର ପରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସି ତାହାଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ଅସ୍ଥି ନେଇଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ମନେ କରିଥିଲେ, ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଛୋଳରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତି ଦୁଃଖରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ସ୍ୱାମୀହନ୍ତା ମନେକରି ସେହି ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଆପଣାର ଶରୀରପାତ କରି ସଂସାରଦୁଃଖ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲା । ରଜନୀ ବାବୁ କନ୍ୟା ଦୁହିଙ୍କର ଶୋକରେ ନିଜେ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଆପଣାର ଦେହ ଲୀନ କରୁଥିଲେ । ରଜନୀ ବାବୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବହୁଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ମର ସଂସାର ତ୍ୟାଗକରି ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରିଣୀ ହେମପ୍ରଭା । ହେମପ୍ରଭା ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖରେ ସ୍ୱାମୀ ଗୃହରେ । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ବୃତ୍ତି ପାଇ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛି ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସି ସେହି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଗୋଟିଏ ସମାଧି କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟାପି ତାହା 'ସତୀ ସମାଧି' ନାମରେ ପରିଚିତ । ସେଠାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଘ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଗୋଟିଏ ମେଳା ହୁଏ । ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଅଉ କେହି ନୁହନ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେହି ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର । ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ଅସ୍ଥି ନେଇ ନାନା ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ପରିଶେଷରେ ପୁରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସମାଧି କରିଥିଲେ । ପାଠକବର୍ଗ ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଶେଷାବସ୍ଥା ଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଶିକ୍ଷା ।

ପାଠକବର୍ଗ ! ଲେଖକର ଏତକ ନିବେଦନ, ଯେପରି ଉପନ୍ୟାସ ଲିଖିତ ଭ୍ରମ କାହାରି ନ ଘଟେ । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେତେଖି ପ୍ରାଣ ଅସମୟରେ କାଳର କରାଳ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଏତକ ମାତ୍ର ନିବେଦନ, ଯେପରି ମନେ ଯୌବନ ଯୌବନ ନେଇ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି **"ଏକ ବରଷ ଆଠମାସ"** କରି ନ ବୁଲନ୍ତି । ଯୁବତୀ କନ୍ୟାର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଆପଣାର ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ତଥା ସତୀର ସତୀତ୍ୱରତ୍ନ ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଧରଣରେ କନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନିଜେ ଯେପରି ପ୍ରତାରିତ ନ ହୁଅନ୍ତି କିମ୍ବା ନିଜର ଦେଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛାଡ଼ି ନିଜର ସମକକ୍ଷ ବନ୍ଧୁ ଛାଡ଼ି ଉଚ୍ଚ ଦେଶ ଓ ଉଚ୍ଚ ବନ୍ଧୁ ନ ଲେଡ଼ନ୍ତି । ଯୁବତୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଏହି ନିବେଦନ, ଯେପରି ସେମାନେ କି ଚରାହତ କି ଅଚରାହତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ପରପୁରୁଷ ସହିତ ଗୋପନରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହାସ ପରିହାସ ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ପ୍ରଭା ସଦୃଶ ଆପଣାର ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ ନ କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଭା ପରି ସ୍ୱାମୀସେବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଆପଣାର ନରକର ପଥ ପରିଷ୍କାର ନ କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱାମୀ ଯେତେ କୁତ୍ସିତ, କଦାକାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ନ କରନ୍ତି । ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ ଯେପରି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିଯୋଗ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ଯତ୍ନପର ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି କନ୍ୟାର ସ୍ନେହ ନିଜର ହୃଦୟକୁ ଏକାବେଳେକେ ଦୂଷିତ କରନ୍ତି ଏବଂ ଜାମାତାର ଅନିଚ୍ଛା ସত্ত্ୱେ କନ୍ୟାକୁ ସ୍ୱ ଗୃହରେ ଅଧିକ ଦିନ ନ ରଖନ୍ତି ଏବଂ କନ୍ୟା ଲୁଗ୍ନ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଆଣି ଭାବୀ ଜାମାତାକୁ ପ୍ରତାରିତ ନ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସମାଜର ଗଠନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ସ୍ୱ ଗୃହର, ସ୍ୱ ବଂଶର, ସ୍ୱ ଜାତିର ତଥା ସ୍ୱ ସମାଜର ଓ ସ୍ୱ ଦେଶର ଅମଙ୍ଗଳ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଶ୍ରୀ—

ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ

୧

ସ୍ତବ୍ଧ ଧରଣୀ ନୀରବ ଜଗତ
ବହଇ ଝଞ୍ଝାପବନ
ବରଷେ ବାରି ଚମକେ ଚପଳା
ଶୁଭଇ ଘୋର ଗର୍ଜ୍ଜନ ।
ଅଦୃଶ୍ୟ ଆଜି ଅମ୍ବରେ ବିଧୁ
ବାରିଦେ ଢକା ଗଗନ,
ନିରତ ଭୀମ- ମନ୍ଦ୍ର ନିନାଦେ
କମ୍ପଇ ବିଶ୍ୱ-ଭୁବନ ।
କଳ-କାଦମ୍ବିନୀ ଯମୁନା ଅଜିରେ
ମୁଖରା ଉର୍ମ୍ମି-ନିନାଦେ
ମୋହନ-ରୂପ ତେଜି ଭକ୍ଷଣ-
ବେଶା; ବରଷା-ଉନ୍ମାଦେ ।
ପ୍ରକୃତି ଆଜି ସମର-ସଜ୍ଜିତ
ଥରଇ ପାରା ଧରଣୀ
ତାଣ୍ଡବ ଲୀଳା କରଇ ପ୍ରକୃତି
ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରଳୟ-ସାଧନୀ ।
କଂସ-ଅନୀତି- ଛେଦିନୀ ଶକ୍ତିର
କି ଅବା ଭୀମ-ସୂଚନା
ଏବେ ? ଜଗତ ପ୍ରବେଶ କି ଆଜି
ଅନନ୍ତ-ପ୍ରେମ-ପ୍ରେରଣା ?

୨

(ଏ) ଭୀମ-ଅନ୍ଧାରେ ଝଲକିଲା ଉଦ୍ଭାସେ
କାହାର ଧବଳଜ୍ୟୋତି
ଯମୁନା ଜଳେ ତରଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗେ
ନବୀନ ବାରିଦ-ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଏ'ତ ଦ୍ୟୁଲୋକ- ଭୂଲୋକ-ପ୍ରାଣର
ହୃଦୟ-ପୀୟୂଷ-ଧାରା
ପୁଣ୍ୟ-ବିକାଶେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଆଜି
ମୃଗ୍ଧ ଧରଣୀ ସାରା ।
ତପସ୍ୟା-ଫଳେ ଧରିବ ବସୁଦେବ
ପ୍ରେମ-ପୁଲକେ ଉରସେ
ରୋମାଞ୍ଚ-ଦେହ ମୁଗ୍ଧ-ହୃଦୟ
ଚତୁର୍ଭୁଜ-ମୂର୍ତ୍ତି-ସ୍ୱରୂପ ।
ରଜନୀ ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ମ-ମନ୍ଦିରେ
ଶିବାରେ ଦେଇ ଚନ୍ଦନ
ଜାଣିଲେ କଂସ, ଅବଶ୍ୟ ବି ହିବ
ପଡ଼ିବେ ଦଣ୍ଡ ମରଣ ।
(କିନ୍ତୁ) କେମନ୍ତେ ଯିବ ଏ ଯମୁନା ଭେଦି
ଜଳର ଭୀମ ଅବତାର
ଭୀମ ଅନ୍ଧାରେ ଭିଦୁର ପ୍ରହାରେ
ଦୂରେମ ବନ ପଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାତ୍ୟ ସ୍ନେହ ଚଳେ ବସୁଦେବ
ଯମୁନା ଭେଦି ସହସେ
ତରଳ-ତରଙ୍ଗ ଫେଣ-ପ୍ରଗରେ
ଶିଶୁ-ଶରୀର-ଦେଶେ ।
ସ୍ପର୍ଶ ତରେ ଉଠିଲା ଯମୁନା;
ଫେରିଲା ଭୟେ ଭକତ
ବସୁଦେବ ସେ; ଶରୀର କମ୍ପଇ,
ଲୋଚନ ଅଶ୍ରୁ-ସିକତ ।
ଭକ୍ତି ଶେଷ ହେଉଛି ଫଣିଶ
ଭୀଷଣେ ବଢ଼େ ଉତ୍ପାତ;
କେମନ୍ତେ ସମ୍ଭବ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶରତେ
ଏସନ ଯେ ବର୍ଷା ପ୍ରପାତ ?
କେମନ୍ତେ ଯିବ ଏ ଯମୁନା ଭେଦି
ଜଳର ଭ୍ରମ ଅବର୍ତ୍ତେ
ଭ୍ରମ ଅନ୍ଧାରେ ଭଦ୍ରର ପ୍ରହାରେ
ଦୁର୍ଗମ ବନପଥେ ।

୩

ବସୁଦେବ:—

"ଈଶ୍ୱର ହେଲ ଦାସ୍ତର ଭିକାରୀ
ବଦ୍ଧ ନଗଡ଼-ଶୃଙ୍ଖଳେ;
ତେବେ ଏ ଦଶା ହାୟରେ କେ ସେ
ମୋ ପର ଦୁଃଖୀ ଭୁତଳେ ।
ଶ୍ରୀନିକେତନାଥ ପତିତ-ପାବନ
ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା ଈଶ୍ୱର
ତର ଅଧମେ ତାର ପାପଙ୍କି
ପାଉକର ! ପାଉକର !"

୪

ଭକତ-ବକ୍ଷ- ନିହତ-ବାଳକ-
ହୃଦୟୁ ଉଠିଲା ବାଣୀ
"ସ୍ତମ୍ଭ ଦୁଷ୍କୃତ !" ସ୍ତମ୍ଭିଲା ବାଦ୍ଦ
ସ୍ତମ୍ଭିଲା ବିଶ୍ୱ-ଧରଣୀ ।
ରହିଲା ବର୍ଷା; ତାମସ-ଅମ୍ବର
ଭେଦିଲା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ବିଭବେ,
ହସେ ଧରଣୀ ହସଇ ଯମୁନା
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଉତ୍ସବେ;
ଧୀର ହୋଇଲା ଚଳୟ ପବନ
ବହିଲା ଧୀର କମ୍ପନେ;
ଭୀଷଣବେଗୀ ଯମୁନା ବହିଲା
ସଧୀରେ ଜଳ ନିସ୍ୱନେ ।
ନନ୍ଦନ ଘେନି ଚଳେ ବସୁଦେବ
ଯମୁନା ଭେଦି ଆନନ୍ଦେ
ଭାବଇ ମନେ "କେ ସୁଖୀ ଅଜାରେ
ମୋ ଭୁଲେ ଏତେ ସମ୍ପଦେ ।
ତପସ୍ୟା କରି ଯୋଗୀମୁନି ଯାର
ନ ପାନ୍ତି କେବେ ଦର୍ଶନ
ଧରିଛି କୋଳେ, କୋଟିରେ ଭାଗ୍ୟବାନ
ମୋତେହିଁ; ଧନ୍ୟ ଜୀବନ" ।

ଶ୍ରୀ ମାଧ୍ୟାଧର ମାନସିଂହ

ହସ୍ତଲିଖିତପୁସ୍ତକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ।

ଇଂରେଜରେ ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକ ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ ଦିନରୁ ଚାଲିଅଛି । ବୈଦେଶିକଗଣ ବାରମ୍ବାର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବୈଦେଶିକ-ଗଣ ଯାହା ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ଜାତିର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଲଭ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖନୀର ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଚାଳନାରେ ଅପ୍ରକୃତ ବିବରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଇଙ୍ଗ୍ଲିଶ-କାହିଁକି ତରଫରୁ କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠିଏ ସଂଘ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଭଲହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ଓ ଅନେକ ସତ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ସଂଗୃହୀତ ହୁଅନ୍ତା । ବିଶେଷତଃ ତାହା ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥରୂପେ ସଂସ୍ଥାପିତ ହୁଅନ୍ତା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରର ମହିଳାବନ୍ଧୁ ସମିତି ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ମନ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଆଶାକରୁଁ, ଉତ୍କଳର ଜନସାଧାରଣ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଯତ୍ନ କରିବେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ସମିତି ଯାହା ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ବିବରଣ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା ଏବଂ ଏହିରୂପେ ନିୟମିତଭାବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ବିବରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ପୁଥି ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆମଠରୁ ପ୍ରାପ୍ତ—

ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରାଚୀନ ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ଯେପରି କାଗଜ ଉପରେ ଲିଖିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଉତ୍କଳରେ ସେପରି ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲୌହ-ଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।

ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଇଂ୧୨ର ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଇଂ୪ ଚ ପୁସ୍ତକର ଲେଖା ଅତି ପ୍ରାଚୀନପରି ଦେଖାଯାଏ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୀଟଦଂଷ୍ଟ । ଲେଖକ ଉତ୍ତମ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ, କାରଣ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଲିପି ଓଡ଼ିଆ ।

ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର ହସ୍ତଲିପି ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ—ଏକ ବ୍ରାହ୍ମୀଆ, ଅପର କରଣିଆ । ବ୍ରାହ୍ମୀଆ ଅକ୍ଷର ଛାପାର ଉପଯୋଗୀ, ଗୋଟି ଗୋଟି:—

ଘନବଳଳବିଶୁଦ୍ଧା ସଦ୍‌ଗୁଣାସ୍ତ୍ରକ୍ତଗାତ୍ରା
ସୁଘଟିତସମମାତ୍ରା ମାର୍ଜିତା ଦୃଷ୍ଟିରମ୍ୟା ।

କରଣିଆ ଅକ୍ଷର ଛଟା, ପରସ୍ପର ସମ୍ବଳିତ ଜଡ଼ିତ । ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ସହଜପାଠ୍ୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ଲିଖୋର ଉପଯୋଗୀ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ହସ୍ତଲିପି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମୀଆ ଲିପି ପ୍ରାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣପଣ୍ଡିତମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ପ୍ରାୟ ଏହି ଲିପିରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥାଏ । କରଣିଆ ଲିପି କରଣମାନେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ କରଣମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି, ସେହିମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଜମିଦାରୀ ଓ ମହାଜନୀ ସଂସ୍ଥା ଏବଂ କରେଣ୍ଟିଆ କାଗଜପତ୍ର ଏହି ଲିପିରେ ଲିଖିତ ହୁଏ । ଏ ଦୁଇଟିକ ଗୁଡ଼ି ଅଛି ଏକପ୍ରକାର ହସ୍ତଲିପି ଅଛି, ତାହାକୁ ଅବଧାନୀ ବା ଗୁଟ ଅକ୍ଷର କହନ୍ତି । ଅପର ଲୋକସାଧାରଣ ଏହି ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଛାପା ଲିପି । ଉତ୍କଳ-ଭାଷାରେ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଲିପିରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ଲିପି ବ୍ରାହ୍ମୀଆ । କେତେକଟି ଅକ୍ଷର ସାଧାରଣ ଅକ୍ଷରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

ପୁସ୍ତକର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି କାଠର ପଟା ମଲ୍ଲିରୂପେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ଏବଂ ଉଭୟ ପଟା ଓ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରର ଠିକ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଛିଦ୍ର କରାଯାଇ ରଜ୍ଜୁଦ୍ୱାରା ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ ପୁସ୍ତକଟି ନିବଦ୍ଧ ରହିଅଛି । ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକ-ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । *

୧ମ ପତ୍ରର ୨ୟ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ । ପ୍ରତି ପତ୍ରର ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠାରେ ପତ୍ରାଙ୍କ ଅଛି । ପ୍ରଥମରୁ ୧୬୪ ପତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକବିଧ ପତ୍ରାଙ୍କ ଓ ସେଥିରେ ଲଳିତମାଧବ, ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ଓ ବୈଷ୍ଣବାମୃତନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀତ୍ରୟ ଲିଖିତ ଅଛି ।

୧ ଲଳିତମାଧବ—୧ମରୁ ୮୪ପତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାରେ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ । ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ । ଏହି ନାଟକ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତ, ଶ୍ରୀ ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିରଚିତ । ପ୍ରଥମ ଲେଖା—

ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳବନ୍ଧୁର୍ଜୟତି । ସ୍ମରରସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଦୃଗା ସମ୍ବେଜ-କୋକାଲ୍ପୁଖକମଳାନି ର ଖାଦ୍ୟପ୍ରଲମ୍ଭଣ୍ଡଃ । ଚରମଶିଳ-ସ୍ମୃତ୍ରକୋରନଦୀଦଶତ୍ରୁ ମୁକୁନ୍ଦଯଶଃଶଶୀ ମୁଦଂ ନ୍ୟ ।

ଶେଷ ଲେଖା—

ଇତ ଶ୍ରୀ ରୂପଗୋସ୍ୱାମିବିରଚିତେ ଲଳିତ ମାଧବେ ଦ୍ୱାର-ବତୀୟୁବରାଜ୍ୟେ ନାମ ଦଶମୋଽଙ୍କଃ । ସମାପ୍ତମିଦଂ ଲଳିତ-ମାଧବ ନାମ ନାଟକଂ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଶ୍ରୀକେଶର୍ଯ୍ୟଧୀଶ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ତମେ କାର୍ତ୍ତିକା-ଚ୍ଛାତତଥ୍ୟାଂ ଗୋବନ୍ଦେନ ଲେଖି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣମେତତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍ରୁପ-

* ପୁସ୍ତକର ଅଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଆ । ଛାପିବ ଅଭାବରୁ ତହିଁର ନମୁନା ଉପହାର ଦେଇ ନ ପାରି ଆମ୍ଭମାନେ ଦୁଃଖିତ— ସଂ:

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋସ୍ୱାମିନୋ ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟଂ । ନ ଦେୟଂ ନୈତଦାହାର୍ଯ୍ୟଂ ଶ୍ରୀରୂପମିବ ପୁସ୍ତକଂ ରସଜ୍ଞସ୍ୟ ରସଜ୍ଞସ୍ୟାମୁଦେ ଭବତୁଧୀମତଃ ।

ଶ୍ରୀ ସାରଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ୩୦ ଅଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପତ୍ତିଥିରେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମକ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଲେଖା ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

୨ ବିଦଗ୍ଧ-ମାଧବ—୮୫ ପତ୍ରଠାରୁ ୧୫୮ ପତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲିଖିତ । ଏହି ନାଟକ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତ । ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ପ୍ରଥମ ଲେଖା—ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳଚାଣ୍ଡୁରକୋ ଜୟତି ।
ସୁଧାଳାଂ ଗୁନ୍ଦ୍ରାଣାମପି ମଧୁରମୋନ୍ମାଦଦମନୀ
ଦଧାନା ରାଧାଦ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ଘନସାରୈଃ ସୁରଭିତାଂ
ସମନ୍ତାତ୍ ସଞ୍ଜାତୋଦ୍ଗମ ବିଷମ ସମ୍ପାଳ ସରଣୀ
ପ୍ରଣୀତାଂ ବସ୍ତୁଷ୍ଟାଂ ହରତୁ ହଲ୍ଲୋଳାଶିଖରଣୀ ॥

ଶେଷ ଲେଖା—ଇତି ଶ୍ରୀ ବିଦଗ୍ଧମାଧବେ ଶୌରସେନୀ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଙ୍କଃ ।

ରାଧ-ବିକାଶ-ଖାତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱଃଷ୍ଟୀକଳାଧରଂ
ବିଦଗ୍ଧମାଧବଂ ସାଧୁ ଶୀଳୟନ୍ତୁ ବିଚକ୍ଷଣାଃ ॥
ନନ୍ଦିନ୍ଦ୍ରବାଣେନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟ ସମ୍ବତ୍ସରେ ଗତେ
ବିଦଗ୍ଧମାଧବଂ ନାମ ନାଟକଂ ଗୋକୁଳେ କୃତଂ ॥

ସାରଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଧ୍ୱଜଦେବ ଶ୍ରୁତ୍ରିଂଶଦଙ୍କଗତମାଧବେ ମଳେ ଗୁରୁବାରେ ଗୁଣତ୍ରୟୀ ମୁଲିଖିତେ ନାଟକଂ ହି ବିଦଗ୍ଧ-ମାଧବଂ ।

ସାରଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କ ୩୪ ଅଙ୍କ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ଗୁରୁବାର ଏହି ଲେଖା ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନନ୍ତର ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଛଡ଼ାଯାଇ ପୃଷ୍ଠା ଅଲିଖିତ ।

୩ । ବୈଷ୍ଣବ ମୃତ ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀରୂପକ—୧୫୧ ପତ୍ରାଙ୍କ-ଠାରୁ ୧୭୪ ପତ୍ରାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲିଖିତ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅଙ୍କ ଅଛି । ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ । କବି ଜୟଦେବ ବିରଚିତ ।

ଜୟଦେବ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଘର ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର କୋଠଦେଶ ପ୍ରଗନା ଅନ୍ତର୍ଗତ କେନ୍ଦୁଲି ଗ୍ରାମରେ ଥିଲା । ଅନେକ କେନ୍ଦୁ ଗଛ ଥିବାରୁ ସ୍ଥାନର ନାମ କେନ୍ଦୁଲି ହୋଇଅଛି । ଏ ଜିଲ୍ଲାରେ କେନ୍ଦୁସାହି ନାମରେ ଅଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଉତ୍କଳବାସୀ ଜନୈକ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଜୟଦେବ-ଦମ୍ପତି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ରହି ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣ କରି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ସେବା କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଲେଖା—ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାୟ ମୋହନଶରଣଂ ।
କିଞ୍ଚିଲ୍ଲୁଣ୍ଠିତପୁଷ୍ପପିଞ୍ଜରଦଳପୁଞ୍ଜେଚ୍ଛୁଦ୍ରଶ୍ରୀବହଂ
ଶ୍ରୋତ୍ରୋତ୍ସଂସିତତାଂଶୁମାଂସଳଗଣ୍ଡଭୂକାଦମ୍ବିନୀତମ୍ବରଂ
ଲାସ୍ୟୋଲ୍ଲାସିତଚଞ୍ଚଳଚ୍ଚଳକଳାଲୀଳାୟିତଂ ସନ୍ତତଂ
ଚକ୍ରପ୍ରକ୍ରମବୃତ୍ତନୃତ୍ତହରୟୋ ନିର୍ବ୍ୟାଜମବ୍ୟାଜ୍ଜଗତ୍ । ୧ ।

ଶେଷ ଲେଖା—
କର୍ଣ୍ଣାନାମସ୍ତାଳଂ ଗତ ହରଣ ପିୟୂଷ କରଣ—
ପ୍ରକ୍ରୀଡ଼ାର୍ଦ୍ଧ । ବନ୍ଧାଧିକମଧୁରବାଗ୍ଭିଃ ପରିଚିତଃ
ସତାଂ ଭୂୟୋ ଭୂୟୋ ବହତୁ ବାହଳାନନ୍ଦଲହରୀ—
ସମୃଦ୍ଧ ତସ୍ୱେଦଦ୍ରବଜଳଧିକଲ୍ଲୋଳ କପଟାତ୍ । ୫୫ ।
ଶୁଭମସ୍ତୁ ସର୍ବ ଜଗତାଂ ନିରନ୍ତରଂ
ନ ରିପୋରପି ସ୍ଫୁରତୁ ବୈ ପଦଂ ପଦଂ
ଜଗଦୀଶ୍ୱରଃ କପଟଦାରୁବିଗ୍ରହଃ
କରୁଣାକଟାକ୍ଷଲହରୀ ବିମୁଞ୍ଚତୁ । ୫୬ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଜୟଦେବ କବିରାଜ ବିରଚିତ ବୈଷ୍ଣବାମୃତଂ ନାମ ଗୋଷ୍ଠୀରୂପକଂ ସମାପ୍ତଂ ।

୪ । ଅନନ୍ତର ନୂତନ ପତ୍ରାଙ୍କ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ୧୩ ପତ୍ରର ୧୩ ପୃଷ୍ଠା ଖାଲି । ୨ୟ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ । ୧ ଠାରୁ ୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପତ୍ରାଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଲେଖା—ଓଁ ନମଃ ପରମାତ୍ମନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାୟ ।
ବାଳେ ଯଥି ଯୋ ନ୍ୟାୟକ୍ରମେ ପ୍ରବେଶ—
ମଲ୍ଲିକ ବାଷ୍ପଦ୍ୟଳଃ ଶ୍ରୁତେନ
ସଂଖ୍ୟିସ୍ତ୍ରକ୍ଷ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ତତର୍କଭାଷା
ପ୍ରକାଶ୍ୟତେ ତସ୍ୟ କୃତେ ମଦୀଷା ।

ଶେଷ ଲେଖା—ଶାସ୍ତ୍ରାଦ୍ବିଦିତପାଦାର୍ଥତତ୍ତ୍ୱସ୍ୟ ବିଗତ ଦୋଷଦର୍ଶନେ ବିରକ୍ତସ୍ୟ ମୁମୁକ୍ଷା ବାହ୍ୟିନା ଯୁନ-ପରିପାକବଶତ୍ର ସଂଜାତ୍ରିତ୍ୱସ୍ୟ କ୍ଲେଶହାନସ୍ୟ ନିଷ୍କାମ-କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନକଶାଦନାଗଧର୍ମାଧର୍ମାନିର୍ଜ୍ଜିତଃ ପୂର୍ବୋପାତ୍ତଂ ଧର୍ମାଧର୍ମାପ୍ରତିବନ୍ଧଂ ଯୋଗପ୍ରଭାବତ ବିଦହ୍ୟ ସମାହୃତ୍ୟ ଭୁଜ୍ଜାନସ୍ୟ ପୂର୍ବକର୍ମନିବୃତ୍ତୌ ବର୍ତ୍ତମାନଶରୀରାଦ୍ୟପଗମେ ପୂର୍ବକର୍ମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରୀରଦେଖିବଂଶତ ଦୁଃଖସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ଭବତି । କାରଣା-ଭାବାତ୍ । ସୋଽସ୍ମିମେକବଂଶତ ପ୍ରଭେଦଦୁଃ ।

୫ । ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ନାଟକ—ଅନନ୍ତର ନୃତନ ପତ୍ରାଙ୍କ । ୧ମ ପତ୍ରର ୧ମ ପୃଷ୍ଠା ଖାଲି । ୨ୟ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଲେଖା ଅଛି । ୧ ଠାରୁ ୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପତ୍ରାଙ୍କ । ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ । ଟୀକାର ଉପରଭାଗରେ ପ୍ରାକୃତର ସଂସ୍କୃତ ଅନୁବାଦ ଲେଖା ଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବେଣ୍ଟାପୁରୁଗ୍ରାମନିବାସୀ ଜନୈକ କରଣ । ନାମ ରାମାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ । ରାମାନନ୍ଦ ଉତ୍କଳ ନରପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାନଗରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ ସେ ଉତ୍କଳାଧୀଶଙ୍କଠାରୁ ରାୟ ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ସେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଗମନ କାଳରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନେକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱର ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ରାମାନୁଜଙ୍କୁ ଜ୍ୟ ଶ ଭକ୍ତିରସତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାମାନନ୍ଦ ନାଟକଟି ରଚନା କରି ପୁଣି ବାଲିସାହିବାସିନୀ ନଗୀନାମାହାରୀ ନାମ୍ନୀ ଜନୈକ ଗଣିକାକୁ ତାହାର ଅଭିନୟ ଶିଖାଇ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ନୃତ୍ୟ କରାଇଥିଲେ ।

ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଏହି ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗୃହସ୍ଥ ନାମକ ବଙ୍ଗୀୟ ମାସିକ ପତ୍ରର ୪ର୍ଥ ବର୍ଷର ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ପୃ ୧୯୫ ଷ୍ଟାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ବାଦ ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜଗୋପାଳ ଦାସ ନାମକ ଜନୈକ ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖକ "ବଙ୍ଗସନ୍ତାନ" ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ରାୟ ଉପାଧି ଦେଖି ବଙ୍ଗସନ୍ତାନ ବୋଲି ଜଳ୍ପନା କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେ । ରାୟ ଉପାଧିଧାରୀ ଅନେକ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ କରଣ ପରିବାର ଉତ୍କଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ବିଦ୍ୟମାନ । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରେଷ୍ଠରାୟ, ସାମନ୍ତରାୟ, ବଳବନ୍ତରାୟ ଉପାଧିଧାରୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତସୂତ୍ରରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଅଛୁଁ, ଜନୈକ ବଙ୍ଗୀୟ ଭଦ୍ରଲୋକ କହୁଥିଲେ, ପୁରୀଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ମି: ମଧୁସୂଦନଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦଦାସ, ରାଜକିଶୋରଦାସ ଓ ରାୟଶାହେବ ଗୌରଶ୍ୟାମ ମାହାନ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳପ୍ରବାସୀ ବଙ୍ଗାଳୀ । ଜଗନ୍ନାଥମିଶ୍ର, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନମିଶ୍ରଙ୍କପରି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନଙ୍କର ମିଶ୍ର ଉପାଧି ଅବାନ୍ତର ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉପାଧି ବହୁପଣ୍ଡା, ଘଡ଼ିଆର, ଖୁଣ୍ଟିଆ ଇତ୍ୟାଦି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାହାର କାହାର କଲିକତାର ବଙ୍ଗ-ପରିବାର ସହିତ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନ୍ୟା ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଚଳୁଅଛି । ଏ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍କଳାଭିଜ୍ଞତା ଦେଖିଲେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ କରିବାକୁହୁଏ । ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱେକଥା ।

ପ୍ରଥମଲେଖା—ଶ୍ରୀରାଧାମାଧବୌ ଜୟତଃ ।
ସ୍ୱରାଞ୍ଜିତ ବିତଞ୍ଜିକା ମୁରଜବେଣୁ ସଙ୍ଗୀତକଂ
ବିଭଙ୍ଗତନୁବଲ୍ଲରୀ ଲଳିତମୁଗ୍ଧ ହାସୋଲ୍ଲସଂ
ଜୟସ୍ୟକଚତୋଳିକା ରଚିତ ମୁପୁରେ ରୁଜ୍ଜ୍ୱଳଂ
ମୁରାରିନଟନଂ ସଦା ଦିଶତୁ ଶର୍ମ୍ମ ଲୋକତ୍ରୟେ । ୧ ।
ଶେଷଲେଖା—ତଥାଚୀଦମସ୍ତୁ ।
ଶ୍ରୁତ୍ୱାତ୍ୱଦ୍ଭମତ ମମ ପ୍ରତିଦିନଂ ଗୋପାଳଲୀଳାସ୍ୟ ଯଃ
ସଂସେବେତ ରହସ୍ୟମେତଦତୁଳଂ ଲୀଳାବୃତଂଲୋକଧୀଃ
ତସ୍ମିନ୍ ମଦ୍‌ଗତମାନସେ ଚଳ କୃପାଦୃଷ୍ଟ୍ୟା ଭବତ୍ୟା ସଦା
ଭବ୍ୟଂ ଯେନ ନିଜେପ୍ସିତାଂ ବ୍ରଜବନେ ସିଦ୍ଧିଂସମାପ୍ନୋତିସଃ
ମଦନିକା-ତଥାସ୍ତୁ । ଇତି ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତାଃ ସର୍ବେ ।
ଇତି ରାଧାସଙ୍ଗମୋ ନାମ ପଞ୍ଚମାଂକଃ ।
ଇତି ଶ୍ରୀରାମାନନ୍ଦରାୟ ବିରଚିତଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ-
ବଲ୍ଲଭ ନାଟକଂ ସମାପ୍ତଂ ।

ଏହିନାଟକ ଗୋ ୫ ଟି ଅଙ୍କରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି : ନାୟକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ନାୟିକା-ଶ୍ରୀରାଧା, ବିଦୂଷକ-ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖା ମଧୁମଙ୍ଗଳ, ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପ୍ରିୟସଖୀଗଣ ମାଧବିକା, ଋଣିମୁଖୀ, ଅଶୋକମଞ୍ଜରୀ, ମଦନମଞ୍ଜରୀ, ମଦନିକା-ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ, ବନଦେବତା, ବୃନ୍ଦା ।

କବି ସୁନ୍ଦରମୁଖରେ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ନିଜ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ଯିସ୍ୟ ଯେ ସର୍ବବିଦ୍ୟାନିପୀଳାସମ୍ବରୁପ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ-ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରସାଦାଦି ଗୁଣରେ ବହୁକରସଦୃଶ, ଯାହାଙ୍କର ଦେବସ୍ତୁତି (ବୃହତ୍ତ)ପ୍ରଣୀତ ଗୀତସମୂହଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଭାବରେ ରାଜା ବାକ୍ୟବଶମ୍ବଦ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଭବାନନ୍ଦରାୟଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ କବିଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାମାନନ୍ଦରାୟ ବିଷ୍ଣୁଗୁଣବର୍ଣ୍ଣନାଯୁକ୍ତ ସଂଗୀତନାଟକ ରଚନାକରି ଅମ୍ବାଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇଅଛନ୍ତି ଓ ତାହା ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ପ୍ରୀତିଦାୟକ ଅଟେ ।

୧ମ ଅଙ୍କର ତିନିଗୋଟି ଶ୍ଳୋକରେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଭାବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ, ସୀମାଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯବନରାଜ ସେକନ୍ଦର, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟଅଞ୍ଚଳର ଚଳବର୍ଗ ପ୍ରଦେଶରାଜା, ଗୁଜରାଟରାଜା ଓ ଗୌଡ (ବଙ୍ଗ) ପ୍ରଦେଶର ରାଜାମାନେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମପରାୟଣ ଓ ଦାନଶୀଳଥିଲେ ।

କବି ବଦୂଷକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧୁମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତି ପୁଣ୍ଡାବାସିଙ୍କ ପ୍ରିୟଖାଦ୍ୟ ରସାବଳି, ଚିକିରଣୀ ଓ ମଗଜଲଡୁର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି । କବି ବଙ୍ଗାଳୀ ହୋଇଥିଲେ ସେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରିୟଖାଦ୍ୟ ଦହି କ୍ଷୀରସନ୍ଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ କବି ତାହା କରିନାହାନ୍ତି ।

ଜାଟକର ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ ମଧୁର କୋମଳକାନ୍ତ ପଦାବଳୀ-ଯୁକ୍ତ ଜୟଦେବ କବିତାପରି ସୁନ୍ଦର ରାଗରାଗିଣୀନିବଦ୍ଧ କେତେକଟି ସଙ୍ଗୀତଅଛି । ଗୋଟିଏ ସଂଗୀତର ଉଦାହରଣ ଦିଆଗଲା । କେଦାର ରାଗ—

ମୃଦୁତରମାରୁତବେଲ୍ଲିତପଲ୍ଲବବଲ୍ଲୀବଳିତଶିଖଣ୍ଡଂ
ତିଳକବିତମିତ ମରକତମଣିତଳବିମ୍ବିତ ଶଶଧରଖଣ୍ଡଂ
ଯୁବତୀ ମନୋହର ବେଶଂ । ଧ୍ରୁ ।
କଳୟ କଳାନିଧିମିବ ଧରଣୀ ମନୁ ପରିତରୁପବିଶେଷଂ ।
ଖେଳାଦୋଳାୟିତ ମଣିକୁଣ୍ଡଳଚୁତ ରୁଚିରାଜନଶୋଭଂ ।
ହେଳାତରଳିତ-ମଧୁକରବଲୋଚନଜନିତବଧୂଜନଲୋଭଂ ।
ଗଜପତିରୁଦ୍ର ନରାଧିପ ଚେତସି ଜନୟତୁ ମୁଦ ମନୁବାଦଂ ।
ରାମାନନ୍ଦରାୟ କବିଭଣିତଂ ମଧୁରପୁରୂପମୁଦାରଂ ।

ଉତ୍କଳରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଉତ୍କଳାକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗାକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ବଙ୍ଗଭାଷାର ଅନୁବାଦସମେତ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଦେଖିଅଛୁଁ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ବରହମପୁର ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟିନୀ ସଭାସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନାକରଯନ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରୀରାଧାବଲ୍ଲଭ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସନ ୧୩୦୨ ସାଲରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ରମିଶ୍ର
ମହିଳାବନ୍ଧୁ ଆଶ୍ରମ
ପୁରୀ ।

ନିବେଦନ

ଜୀବନର ଚାହାକଛି ଆଶା
ସବୁ ତୃପ୍ତି କରିଦିଅ ପ୍ରଭୁ ;
ଚିର ଅତୃପ୍ତ ଏ ଭବେ ପ୍ରାଣ
କ୍ଷଣେ ମମ ଦିବ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଲଭୁ ।
ଏକମାତ୍ର ସୁଖର କୁସୁମ,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭ୍ରମ ଅବସାଦ
ସଦା ଅର୍ଥ-ବାସନାର ଜ୍ୱାଳା
ପ୍ରାଣେ ଘୋର ଅତୃପ୍ତି-ବିଷାଦ ।
କାନ୍ଦ, କାନ୍ଦ, ରେ ଭଗ୍ନ ପରାଣ,
ନାହିଁ କିଛି ସୁଖ ଜଗତରେ,
ଭୋଳି ଯାହିଁ ଏ ଶୁଷ୍କ ପରାଣ,
କଟାଇବ ଅଜ୍ଞ ଅନନ୍ଦରେ ।

ସୁଖ ଆଶା ? ଇପ୍ସିତବସ୍ତୁ କି
ତାହା ଏହି ମର ଜଗତର,
ଯହିଁ ସ୍ୱାର୍ଥ କଣାବିକା, ଯହିଁ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଏକା ମାନବ ସମ୍ବଳ ।

× × × × ×

ପ୍ରଭୋ ! କିପାଁ ଭୁଙ୍ଗ ଗଢ଼
ଚିରଦିନ ମାନବର ମନ ?
କିପାଁ ବଢ଼ାଅ ତା' ଆଶା
ଶେଷେ ଯେବେ ବ୍ୟର୍ଥ ଅନୁକ୍ଷଣ ?
ଦେଲେ ପ୍ରଭୋ ! ଆଶା ପ୍ରାଣେ
ଲଭିବାକୁ ତବ କୃପାଧାରା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଲେ ସତ୍ୟ-ଶୁଦ୍ଧ-ଜ୍ୟୋତି
ଭବେ, ଯାହା ଏକା ଧ୍ରୁବତାରା,
ନ ହୁଅନ୍ତା ତେବେ, ଅଜ୍ଞ
ଭଗ୍ନ ଆଶା, କଳ୍ପନା ବିଫଳ,
ନ ହୁଅନ୍ତା ପ୍ରାଣ ଭ୍ରମ—
ମରୁସମ ନୀରସ ନିଷ୍ଫଳ ।

ବାଜନ୍ତା ନାହିଁ ତା ହୃଦେ
ଭଗ୍ନଆଶା ତୀବ୍ର ସ୍ୱଭଞ୍ଜନ
ନୁଦନ୍ତା ବା ଗିରିଶୃଙ୍ଗ
ସୁଗଭୀର ସାଗରେ ପତନ ।

ଶ୍ରୀ ନିମାଇ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକ

ସେକାଳ ଲୋକ ।

ପାଟଳିପୁତ୍ର ନଗରରେ ପାବଣ୍ଡାଶ ନାମରେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ପୁତ୍ର । କର୍ମକୁଶଳ ପୁତ୍ରଟି ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ହେବାରୁ ନାନାବିଧ ଉପାୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ଏଗାଁ ସେଗାଁ ଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ଗୃହ ପଇସା ଉପାର୍ଜନ କରି ଖାଇବା, ପିଇବା, ଚଳିଲେ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ହାତରେ ରଖି ସୁନ୍ଦର ଚଳୁଥାନ୍ତି ।

ଏଥେ ଜଣେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କରି ବୃଦ୍ଧ ପିତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ଆଜି ରାତି ପଣ୍ଡିଲେ ରାତି ଯିବ, ଚିନ୍ତିତ ହେବ ନାହିଁ, ଘରଆଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଥିବ ।" ଏହାପରେ ଆଶ୍ୱାସନା ଉପଦେଶ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ବୁଢ଼ାଙ୍କଠାରୁ ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସାରିଥିଲେଣି । ଏବେ ଘରେ କେବଳ ବୁଢ଼ା ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଜାଣି, ଗୋଟାଏ ଠାଉରକଥା ଚୋର ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଘରେ ପଶିଲା । ସୁତରାଂ ସଚେତ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧ ମନେ ମନେ କହିଲେ, "ଚୋର ପଶିଲା ! ପଣ୍ଡୁ; କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? ବାଡ଼ ଘରେ ତ ନୂଆ ବୋହୂ ଅଛି, ସେ ବାଟେ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଅଭିପ୍ରାୟ—ଆମକୁ ଦେଖିଲେ ତ ସେ ଅଡ଼ୁଖା ହୁଏ । ଆମେ ଘରେ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଥିବା ଘରକୁ ଯାଇ ପାରୁନାହିଁ—ତେବେ ଚୋରକୁ ଦେଖିଲେ ତ ସେ ବେଶି ଅଡ଼ୁଖା ହେବ, ତାହାହେଲେ ନୂଆବୋହୂ ଅଛି ବୋଲି ଚୋର ଜାଣି ପାରିବ, ସୁତରାଂ ସେ ବାଟେ ଆଉ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଯଦି ସେ ପଖା ବାଟେ ଡେଇଁ କରି ଯିବ, ତାହାହେଲେ ସେ ଅଡ଼ୁଖା ଖାଲି ଖତକୁଡ଼, ଅସକରା ବଣ । ତାହା ସବୁ ମାଡ଼ କରି ଗଲେ ପଇତା ମାରୁ ହେବ । ଏଣୁ ସେ ବାଟେ ମଧ୍ୟ ଯିବ ନାହିଁ ।

ଏ ପଖାଟେ ଯାଆନ୍ତା, ବାଟ ତ ନାହିଁ; ବିଧିରେ ଏ ପଖାରେ ଦାଣ୍ଡିଶାଳୁଆ, ଛୁଆଁ ଚଟାରେ ସେ ଭିତରେ ପଶିବ କିମିତି ? ପଶିବ ନାହିଁ, ଛାଡ ସେ କଥା । ତେବେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ? ଏ ଦାଣ୍ଡ ବାଟେ କେବଳ ଯିବାକୁ ତ ବାଟ । ଅସ୍ତୁ; ଏକା ଥରକେ ଚଢ଼ିଲା ପଡ଼ିଯିବ । କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?" ଇତ୍ୟାକାରକ ଭାବନା କରି ଚୋରକୁ ଧରିବା ନିମନ୍ତେ ସଜବାଜ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରବନ୍ଧ ଉପରେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଭାବୁ ଭାବୁ ରାତି ପ୍ରକାଶ ହୋଇଗଲା ! ବୃଦ୍ଧ ଦେଖିଲେ ଯେ, ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି । ଚୋର ଆଉରେ ଧରା ପଡ଼ି ନାହିଁ । 'କୁଆଡ଼େ ଗଲା' ବୋଲି ମନେ ମନେ ଶଙ୍କା କରି ଏ ଘର ସେ ଘର ଖୋଜିଲେ, ଚୋରକୁ କିନ୍ତୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ, 'ଚୋର ବାହାରି ଗଲା' ନିଶ୍ଚୟ ହେଲା । ତେଣୁ ଏବେ ସେଯେଉଁ ବାଟେ ଯାଇଅଛି, ସେହି ମାର୍ଗ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଚୋର ଖତକୁଡ଼ି ବାଟେ ପଳାଇ ଥିବାର ପଦଚିହ୍ନ ଦେଖା ଗଲା । ତହିଁ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲୁପ୍ତରତ୍ନ ଉଦ୍ଧାର କଲା ପରି ଭାବି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ, ଭାବିଲେ, "ଏ ବାଟେ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇଅଛି । ତାହାହେଲେ ଏପରି ଅପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ବାଟେ ଯାଇ ପୋଖରୀରେ ସ୍ନାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ନ କରି ଘରକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟ ଏବେ ପୋଖରୀରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବ । କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?"

ବୁଢ଼ା ତତ୍କାଳେ ଦ୍ରୁତ ଯାଇ ପୋଖରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ବେଳକୁ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସ୍ନାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦେଖି ଭାବିଲେ, "ଏ ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ, ନିଶ୍ଚୟ ଜଣା ଗଲା ।" କହିଲେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

"କ ହେ ଗ୍ରେର !" ଭଦ୍ର ଲୋକଟି ଗୁରୁଅଡ଼ଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କହିଲେ "କାହାକୁ କହୁଚ ହେ ।"

ବୁଢ଼ା—କିଛି ନ ଜାଣିଲା ପରି କହିଲେ କଣ ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ ? ପଇଚାଟି ମାରୁ ହେଲା, ବେଗେ କାଢ଼ ।

ଭଦ୍ରଲୋକ—କ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, କଣ କହୁଛ ହେ ।

ବୃଦ୍ଧ—ଗ୍ରେରେଇ ଏଣି ଖତକୁଡ଼ ବାଟେ ପଳାଇ ଯିବାର ଜଣା ଗଲାଣି, ଅଉ କାହିଁକି ଏତେ ଛଟା କହୁଛ ?

ଭଦ୍ରଲୋକ—କ ହେ ବୁଢ଼ା ! ପ୍ରକୃତ ଛଡ଼ା କଥା କହୁଅଛ ? ତୁମ କଣ ବାତୁଳ ହୋଇ ଗଲାଣି କି ? ଲୋକ ଚହିଁ କଥା କୁହ । ତୁମ ପୁଅକୁ ମଧ୍ୟ ଏପରି କଥା କହିଲେ ଚଳି ଯିବ । ଅମଠାରେ ଏପରି ବାତୁଳତା ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧ—କାହା ଅଗେ ଏତେ ଗୁଲ୍ଲକ କଥା କହୁଅଛ ହେ ? ସେହି ପାଦ ଚିହ୍ନ କାହାର ? ତୁମେ ନିଜମ କରି କହିବ, 'ମୁଁ ଗ୍ରେରଇ ପଟ ନ ଥିଲି' ବୋଲି ?

ଭଦ୍ରଲୋକ—ହସି ହସି କହିଲେ, ମତେ ଏ କଥା କହୁଛ-ଠିକ, ନା ଅଛ କାହାକୁ ହେ ?

ଆଉ ପରା ଭୂତ ଅଛିଥିଲା । ଛି ! ଛି ! ବୁଦ୍ଧି ଜାଣିଲା ! ଅଳ୍ପାୟୁଷ ହୋଇଯିବ, କୁଅଡେ ଯିବ ! ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣରେ ଯାହା ଲେଖି ଅଛନ୍ତି "ପ୍ରାପ୍ତେ କଳିଯୁଗେ ଘୋରେ ନରାଃପୁଣ୍ୟ-ବର୍ଜିତାଃ । ଦୁରାଗ୍ରହରତା ସର୍ବେ, ସତ୍ୟବାର୍ତ୍ତା ପରାଙ୍ମୁଖାଃ । ପରସ୍ତ୍ରୀ ସକ୍ତମନସଃ, ପରଦ୍ରବ୍ୟଭିଳାଷିଣଃ ।" ଇତ୍ୟାଦି ଏହା କି ମିଥ୍ୟା ହେବ ? ହେଉ, ହେଉ, ନ୍ୟ, ନ୍ୟ, ହାଲୁଡ଼ରୁ ଫିଟି ଗଲା ତ ?

ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଭାବିଲେ, 'ମୋର ଆଜି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ଦୁଷ୍ଟଭୂତ । ଅଣିଏ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା କଣ ଗୁଡ଼ିଏ କହି ପକାଉଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଟିକିଏ ରୂକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଅଭିଶାପ ଦେବେ । ଶୀଘ୍ର ସ୍ଥାନ କରି ଏଠାରୁ ବାହାରି ଯିବା ଶ୍ରେୟ" ମନେ କରି ବାହାରି ଗଲେ ।

ବୃଦ୍ଧ ଘରକୁ ଆସି ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଗ୍ରେର ଘରୁ ସର୍ବସ୍ୱ ନେଇ ଯାଇଛି; କଣ କରିବେ; ଠିକିଏ କ୍ଷୋଭ କଲେ । "ନେଉ, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ଲାଗୁ ।" କହି ପୂର୍ବକଥିତ ମ୍ଳାନଘାଟର ସେହି ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ଅକାରଣ ନୈରାଶ୍ୟ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଚାଲି ଦେଲେ ।

ଶ୍ରୀ ନେମାଳ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ।

ଶାରୀରିକ ସମୁନ୍ନତି

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତାଲାଭଚେଷ୍ଟାସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ଶାରୀରିକ ସମୁନ୍ନତି ନ ହେବା ଯାଏଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ସୁଦୃଢ଼ ହେବ ନାହିଁ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ଏଥିପାଇଁ ଜାପାନ, ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା, ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରଭୃତି ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମ ଏବଂ ସାମରିକ, ଯାହାକି ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମର ବୃଦ୍ଧାନ୍ତ, ଶିକ୍ଷା ବାଧ୍ୟକର ବିଧାନ ଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ଶାରୀରିକ ସମୁନ୍ନତି କରିବାପାଇଁ କିପରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ, ଏହି ବିଷୟ ଆଲୋଚନାଯୋଗ୍ୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଆଜିକାଲି ଫୁଟବଲ, କ୍ରିକେଟ୍, ଟେନିସ, ଜିମନାଷ୍ଟିକ୍ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମନରେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଯାହା, ନିଜର ଜିନିଷ ଯାହା, ସେହି ସବୁ ପୁରାତନ, ସୁନ୍ଦର, ବଳ ଓ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରଦାୟକ ଖେଳମାନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବୁଁ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଯଥା—ବାଗୁଡ଼, କୁସ୍ତି, ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି, ଲାଠି, ଇତ୍ୟାଦି । ଯାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭଲ ଅଛି, ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ମୋହରେ ପଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଳ ହରାଇ ବସିବୁଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଭାବକେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିର ରଖି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ Japanese Physical Exercise (by Han-cock) ଅର୍ଥାତ୍ ଜାପାନୀ ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ୁଥିଲି । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ଭୂମିକାରେ ଯେଉଁ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖାଅଛି, ସେହିଗୁଡ଼ିକ ମୋ ମନକୁ ଆକର୍ଷଣ କଲା । ଲେଖାଅଛି, ଜାପାନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର "ଜୁଜୁସୁ" ଖେଳକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିନାହାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯାହାକିଛି ଭଲ, ତାହାକୁ ଏମାନେ ଗ୍ରହଣକରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସୁନ୍ଦର "ଜୁଜୁସୁ" ଖେଳକୁ ଏମାନେପରିତ୍ୟାଗ କରିନାହାନ୍ତି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ଯେଉଁ "ଜୁଜୁସୁ" ଖେଳ ପୂର୍ବେ କେବଳ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଧନୀଧନାଢ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେହି "ଜୁଜୁସୁ" ଆଜି ଜାପାନର ଜାତୀୟ ବ୍ୟାୟାମ ହୋଇଅଛି । ଏହିଠାରେ ହିଁ ଜାପାନଜାତିର ସମୁନ୍ନତିର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ରହିଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ କଣ କରିଅଛୁଁ ? ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଖେଳ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଜ୍ଞାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଁ, ଭଲକୋଳି ମନେକରୁ ନା । ଟେନିସବ୍ୟାଟ୍ ଧରି ଆଜି କଲେଜଛାତ୍ର ଓ ବାବୁ ବ୍ୟାୟାମ-ପାଇଁ ବାହାରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୁଦ୍ଗର, କୁସ୍ତି, ଦଣ୍ଡ ବୈଠକପାଇଁ ଅଉକେହି ବଜିହେଉନାହାନ୍ତି । ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗତିଅସି ହେଲାଣି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ ସବୁ ବ୍ୟାୟାମ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ବଳ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ବା ତେଜ ଦରକାର, ସେ ସବୁ ଆମ୍ଭମାନେ ହରାଇ ବସିଲୁଣି । ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭୋଗକରିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଦଶହୋଇ ବାଟ ଚାଲିଯିବାକୁହେବ ଭାବିଲାବେଳକୁ ଆମ୍ଭ ଦେହରେ ଜ୍ୱର ଆସିଯାଉଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇତସ୍ତତଃ କରୁଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି କଥା ମନରେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ପକ୍ଷରେ ଉକ୍ତ ଦେଶର ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିଦୃଢ଼ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ହେବା ଦରକାର । ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିଦୃଢ଼ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ହେଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ତତ୍ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବ । ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତାପକ୍ଷରେ ଏହା ବିଶେଷଦରକାର । ଏହାପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ଏହି ଦେଶୋନ୍ନତି ଓ ଦେଶୋଦ୍ଧାର ଦିଗରେ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥିର କରୁ, ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସହଜରେ, ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର, ଯଥା ଅଳ୍ପବୟସରେ ବିବାହ, ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଇତ୍ୟାଦିରୁ ଆମ୍ଭ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରିବୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାତିର ଉଦ୍ଧାର ଦିଗରୁ କିଛି ଦେଖୁନାହୁଁ । ନିଜର ସୁଖ ଦିଗରୁ, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ଦେଖୁଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମାତାପିତା ଓ କୁଟୁମ୍ବଜନ-ମାନଙ୍କୁ ଏହି ଜାତୀୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ କିଛି ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ, ଏହା ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଜାତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ସୁଦୃଢ଼ ସନ୍ତାନ ଦାବୀ କରେ, ଏହା ତାହାର ନ୍ୟାୟ ଦାବୀ, ଏଥିପାଇଁ ସେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ କାହାକୁ ପିତୃତ୍ୱ ବା ମାତୃତ୍ୱର ଗୁରୁ ଭାରଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପେଷିତ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହା ଶେଷରେ ସମୁଦାୟ ଜାତିର ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର କଲ୍ୟାଣକର, ଏ କଥା ସେମାନେ ଭୁଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଭୁଲି ରହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ପଶ୍ଚାତରେ ପଡ଼ି ସାରିଛୁଁ । ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ଗୀରଦାପରେ ଚାଲିଅଛି, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛୁଁ । ଦେଖ ୪୦ କୋଟି ଚୀନା ଆଜି ଉଠି ସାରିଲେଣି, ଦେଖ ଇଜିପ୍ଟଭୂମି ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଦୃପ୍ତ । ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ଆମ୍ଭେ ୩୦ କୋଟି ଲୋକ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହି ଏହି ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟତାର ଗତିକୁ ପଛକୁ ଟାଣି ରଖିବୁଁ । ଏହା ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଶୋଭନୀୟ ହେବ କି ?

ଆଜି ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟଜାତିଗଣ ବ୍ୟାୟାମକୁ ଗୋଟିଏ ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଅଛନ୍ତି, ଅଭ୍ୟାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟାୟାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଣ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ହେଉଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପରି ଉଦାସୀନ ଯେ, ସେ ଦିଗରେ (କେଉଁ ଦିଗରେ ଆମେ ଥାଉଁକି ?) ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନାହୁଁ । ବଙ୍ଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ "ଜୁଜୁସୁ" ଖେଳ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଆଜି ବଙ୍ଗଦେଶ ପୁଣି ଭାବଗୀୟ ଦର୍ଶନରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କର୍ମଭୂମି ପରିତ୍ୟାଗ କଲା କି ? ଆଜି ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମରେ ଠିକ ଚାଲିଛି—ଦିନୁ ଦିନ ଉନ୍ନତିପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି । ମୁଁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏହି ସବୁ ବସି ବସି ଦେଖୁଛି ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ଭାବୁଛି, ହାୟ ଆମ ଦେଶ (ଓଡ଼ିଶା) ହୋଇଛି କଣ ? ପାଠକ ! ଏହି କଥା ଭୁମେ ଭାବ । ଏହି ଦୁରବସ୍ଥା ଘୁଚାଅ । ଆଉ କେତେଦିନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁର୍ବଳ, ହୀନ ହୋଇ ରହିବା ? ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ପଛରେ ପଡ଼ିଛି । ଭାରତରେ ଓଡ଼ିଶା ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛ । ଏ ଦୁରବସ୍ଥା କଣ ଦୁରବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ମୁଁ ନିରାଶ କରିବାପାଇଁ ଏ କଥା ଲେଖିଲି ନାହିଁ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ପରିଶ୍ରମ କର, ଉନ୍ନତି-ପଥରେ ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବାପାଇଁ ଏହି କଥା ଲେଖିଲି ।

ଯଦି ଜାପାନରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ଶାରୀରିକ ଶିକ୍ଷା ଦିଗରେ କିଛି ଶିଖିବାର ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ମୋର ମତରେ ଆମ୍ଭ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କର ଯୁବକମାନେ ଏହି "ଜୁଜୁସୁ" ଖେଳ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଏହା ଏପରି ଖେଳ ଯେ, ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦେହକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଓ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ଆପଣାକୁ ନାନା କଳକୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷା କରିବା । ଏହା ଉଭୟ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ଶରୀର ପକ୍ଷରେ ଉପଯୋଗୀ । ସମୁଦାୟ ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ବର୍ଷ ଲାଗିବ । ଏଥିରେ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ, ସ୍ଥିର ହୋଇ ଅସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । "ଜୁଜୁସୁ" ବିଦ୍ୟା କଠିନ ଓ ଚରିତ୍ରରେ ସବୁ ବ୍ୟାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ବିପଦ୍ ଅଛି, ସୁତରାଂ ସାବଧାନ ଓ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହା ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଜାପାନୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଜି ଅଧିକ ଟାଣୁଆ ଜାତି ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ । ଜୁଜୁସୁ ଖେଳ ଶିଖିବାକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଳି ସବୁ ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ଖୁବ ଜୋର ବା ଦେହ ଶକ୍ତି କରି ଦେଇ ହାତ କଡ଼କୁ ଟେବଲ ବା ବେଞ୍ଚ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଠିନ ଭୂମି ଉପରେ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଆଘାତ କରି କଡ଼କୁ ଶକ୍ତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ୬ । ୭ ମାସ କରିବା ଦରକାର । ତରତର ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ Breathing ଛଡ଼ା ହୋଇ ପିଠିରେ ହାତ ରଖି ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଖୁବ ଜୋରରେ ନିଅନ୍ତୁ । ହୁଏ ତ ଜୁଜୁସୁ ଛଡ଼ା ଜାପାନରେ ପହଲୱାନ ମଧ୍ୟ ଶିଖନ୍ତି । ଅପରମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବେ ଯେ ଜାପାନରେ ୨ । ୩ ବର୍ଷର ଶିଶୁମାନେ ସେହି ବିଦ୍ୟାରୁ ପହଲୱାନ ଶିଖିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଜି ଜାପାନରେ ପହଲୱାନ ସେପରି ଅଦ୍ଭୁତ ହେଉ ନାହିଁ, କାରଣ "ଜୁଜୁସୁ"ର ଉପକାରିତା ଅଧିକ, ଏହା ସେମାନେ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଜାପାନୀମାନେ ଯେ ଏତେ ବଳିଷ୍ଠ, ଏହାର କାରଣ କେହି କେହି ଭାବୁଥିବେ ଯେ ସେମାନେ ଖୁବ ଘିଅ ଦୁଧ ମଛ ମାଂସ ଖାଉଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଭାବିବା ଏକାବେଳକେ ଭୁଲ । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଭାତ, ପରିବା ଓ ମାଛରେହିଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ମସଲାମସଲାର ଧାର ସେମାନେ ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଧ ଘିଅ, ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । କେବେ କେବେ ଥରେ ଅଧେ ଖାଉଥିବେ ଅବା ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ।

ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।

ଆତ୍ମକଥା :—ନିଜକଥା ପାଠକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ବାଢ଼ିବାକୁ ଲଜ୍ଜାବୋଧ ହେଉଅଛି । ନାନା ଅସୁବିଧା ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ନିୟମିତରୂପେ "ମୁକୁର" ପ୍ରକାଶକରି ନ ପାରି ହୃଦୟରେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ । ଏସବୁ ଅସୁବିଧାସତ୍ତ୍ୱେ ପାଠକମାନେ "ମୁକୁର" ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ଥିବା ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଣିକି ନିୟମିତ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ "ମୁକୁର" ବାହାର କରିବାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ମଧ୍ୟ । ସମୟର ଅଲ୍ପତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତାଦୃଷ୍ଟିରେ ଏଥର ବୈଶାଖଠାରୁ ପୌଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୯ ମାସର "ମୁକୁର" ଏକତ୍ର ବାହାର କରୁଅଛୁଁ । ମାସସଂଖ୍ୟାର ଅନୁପାତରେ ପତ୍ରିକାର କଳେବର ଅଶାନୁରୂପ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଯାହାହେଉ, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦୁଇବାକ ଛିଣ୍ଡାଇ ନବ ଉଦ୍ୟମରେ ଅଗାମୀ ମାସରୁ କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାର ଭରସା ରଖିଅଛୁଁ । ସହୃଦୟ ଗ୍ରାହକ ଓ ପାଠକବର୍ଗ "ମୁକୁର" ପ୍ରତି ପୂର୍ବ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇବେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସକରୁଅଛୁଁ ।

* * *

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ :—ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଦୁରଦୃଷ୍ଟବଶତଃ ସମ୍ମିଳନୀ ଅଜକୁପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷହେବ ବନ୍ଦଅଛି । ଦିନପରେ ଦିନ, ମାସପରେ ମାସ ଗଡ଼ିଯାଉଅଛି । ଲୋକଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବାଧରେ ଚାଲିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥର କୁସୁମ-କୋମଳ ଶଯ୍ୟାରେ ଶାୟିତ ରହି ଲୋକେ କେତେ ସୁଖର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଅଉ ସମ୍ମିଳନୀବିଷୟରେ ଭାବୁଛି କିଏ ? ସମ୍ମିଳନୀ ଜୀଇଁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଯାଏଆସେନାହିଁ କିମ୍ବା ମଲେ କିଛି ଯାଏଆସେନାହିଁ । ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି, ବୋଧହୁଏ, ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ମିଳନୀ ଗୋଟିଏ ଅଗାର ପଦାର୍ଥ । ଏଦୃଶ ମାନସିକତାର ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଓଡ଼ିଆଜାତି ଆଜି ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଓ ମଳିନ-ଅବସ୍ଥାରେ ପତିତହୋଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଆଜି ଏକାବେଳକେ ନିଷ୍ପାତ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରଭ । କେହିକେହି କଂଗ୍ରେସର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆଜାତି ଉନ୍ନତିପଥରେ ଧାବମାନ । ଅସହଯୋଗର ଘାତପ୍ରତିଘାତରେ ଅଧାଭାଙ୍ଗି ଛିଡ଼ାହୋଇ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ଜାତୀୟ ଟେକ ବଜାୟ ରଖିଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଯାଉନାହୁଁ । ଯାହାକୁଯେଉଁ ବାଟ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି, ସେ ସେହିବାଟରେ ଚାଲୁ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟଚରିତ୍ର ଚାଲିବା ଦରକାର । କାହିଁ—ଉତ୍କଳୀୟ ଅସହଯୋଗରେ ତ ଆମେମାନେ ସେପରି କିଛି ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହୁଁ । ଯାହାଦେଖୁଛୁଁ, କେବଳ ଭଣ୍ଡାମି ଓ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତାରଣା । ଏହା କିଣ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ଲାଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ? ଅଛି ଆମ ସହଯୋଗୀ ଭାଇମାନେ କଣ କରୁଛନ୍ତି ? ସେମାନେ ଅସହଯୋଗ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କଲେ—ଭଲକଥା । ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶି ସ୍ୱରାଜ୍ୟଲାଭ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଅଶାନ୍ତି । ଏହା ବିବେକାନୁମୋଦିତ ନୁହେ ବୋଲି କେହି କହିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ହାତରେ ହେଉନାହିଁ । ମଝିରେ ସହଯୋଗା-ସହଯୋଗର ଭୀଷଣ ସଂଘର୍ଷରେ ପଡ଼ି ଜାତୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ପରାଭୂ-ପ୍ରାପ୍ତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଅଛି, ଅଛି ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶର ନେତାମାନେ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ଏ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି !! ତେବେ ସମ୍ମିଳନୀ କଣ ସତେ ମରିଯିବ ? ପୁରୁଷୋତ୍ତମ-ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ କଣ ଗୃହ-କୋଣରେ ଗୃହିଣୀର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ମୁଖ ଲୁଚାଇ ରହିବେ ? ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀ କଣ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଭୁଲି ରହିବ ? କଦାପି ନୁହେ । ଅତୀତ-ଗୌରବକିରୀଟିନୀ ଉତ୍କଳଭୂମିର ଏଦୃଶ ଦଶା କଳ୍ପନାର ସୁଦ୍ଧା ଅତୀତ । କ୍ଷଣିକ ଜଡ଼ତା ପିଛି କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ସମ୍ମିଳନୀ ପୁନର୍ବାର ସଞ୍ଜୀବିତ ହୋଇ ଦେଶର ପ୍ରଭୂତ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବ ।

* * *

ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର :—ଏବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ରାୟପୁରରେ କଂଗ୍ରେସର ଅଧିବେଶନ ଓ ନାଗପୁରରେ ଉଦାର-ନୈତିକ ସଙ୍ଘର ଅଧିବେଶନ ହେବ । ଚରମପନ୍ଥୀ ଓ ନରମ-ପନ୍ଥୀଦଳର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବିଭିନ୍ନ । ଏଥିପାଇଁ ଉଭୟଙ୍କ ପରସ୍ପର ଗୁରୁ ମାଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ଏପରି କି ବିରୋଧୀ ଦଳର ଲୋକଙ୍କୁ ଘୃଣାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉନାହାନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ଶୋଭନୀୟ ନୁହେ । ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ ପ୍ରମୁଖ ଅସହଯୋଗୀ ନେତାମାନେ କାଉନ୍ସିଲପ୍ରବେଶର ପକ୍ଷପାତୀ ହୋଇସାରିଲେଣି । ଅବଶ୍ୟ, ଏ ବିଷୟଟିକୁ କଂଗ୍ରେସର ଆଗାମୀ ଅଧିବେଶନରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ହେବ । ଶେଷଫଳ କଣହେବ ଯେ ଠିକକରି କହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଲୋକଙ୍କ ମତଗତିରୁ ଯେପରି ଜଣାଯାଉଛି, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶ କାଉନ୍ସିଲପ୍ରବେଶର ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେବ । ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ ତହିଁର ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତଦେବେ । ଆମ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ତର୍ଗତପରି ଜଣାପଡ଼ୁଅଛି । ତେବେଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ କୁହାଯାଇ-ପାରେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ କାଉନ୍ସିଲର ସପକ୍ଷ ଅନେକ ଅସହଯୋଗୀ ଅଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଆମେମାନେ କହୁଅଛୁଁ ଯେ, ଏଥର କଂଗ୍ରେସରେ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଧରଣର ଦଳାଦଳି ହେବ । ଶେଷକୁ ମୁଗଟ କଂଗ୍ରେସର ପୁନରୁଦ୍ଭବ ନ ହେଲେ ରକ୍ଷା । ବିଗତଘଟନାରୁ ଯେପରି ଜଣାଯାଉଛି, ଏହା ଅସମ୍ଭବନୁହେ । ଆଉଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଘଟେ, ତାହାହେଲେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ବୋଲିବାକୁହେବ । ଯେଉଁମାନେ ଏଥିର ସମ୍ଭାବ୍ୟତା କରିବେ, ସେମାନେ କେବଳ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କପ୍ରତି ନୁହେ, ପରିଶେଷରେ ଅସହଯୋଗୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କପ୍ରତି ଘୋରଅନ୍ୟାୟ କରିବେ । ସେଥିପାଇଁ ଆଗରୁ ସତର୍କରହିବା ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଭିତରେ ଏତେ ମତଭେଦ ନରଖି ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଠିକ କଲେ ହେବନାହିଁ କି ? ଯଦି ଅସହଯୋଗୀମାନେ ପାହାଡ଼ତଳକୁ ଖସନ୍ତି ଓ ସହଯୋଗୀ-ମାନେ ପାହାଡ଼ରେ ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ନିଷ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭବପର ହେବ । ଦେଶରେ ଏପରି ସମୟ ଅଛେ, ଯେତେବେଳେ ବାଧ୍ୟହୋଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତଭେଦ ଭୁଲିବାକୁପଡ଼ିଥାଏ । ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେପରି ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକମନ, ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ ଅନ୍ତରକ୍ଷାନାହିଁ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ ଏକତା-ସୂତ୍ରରେ ବନ୍ଧା ହୋଇନାହିଁ, ସେତେଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ଆକାଶ-କୁସୁମରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ରହିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ତୁଚ୍ଛ ତୋଷାମୋଦରେ ସୁଦ୍ଧା ଏକମତ ହୋଇପାରୁଁ, ତାହାହେଲେ ସରକାର ଜାଣିବେ ଯେ, ଏ ଜାତି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ନ ନେଇ ଛାଡ଼ିବ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ଦେଶର ନେତାମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ମନ ଦେବେ ନାହିଁ କି ?

* *
*

ବ୍ୟୋବସାୟିକ ଉନ୍ନତି :—ଆଜିକାଲି ବ୍ୟବସାୟଗତ ଲୋକଙ୍କର ମତଗତି ଫେରିଅଛି । ଆଜି ଖଦ୍ଦରର ମୋହ ସେମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବପରି ଅନ୍ଧ କରୁନାହିଁ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟାବସାୟିକ ଉଦ୍ୟମର ସୂଚନା ମିଳିସାରିଲାଣି । ଡିଅସିଲିକଳ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଖୋଲାଗଲାଣି । ଏହା ଜାତିର ଇତିହାସର ଗୋଟିଏ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚିହ୍ନ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ପୂର୍ବେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମେମାନେ ତ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇରହିଛୁଁ, ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ମିଳିବ କୁଆଡୁ ? ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ବ୍ୟବସାୟିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭରକରେ । ଦେଶରେ ବ୍ୟବସାୟର ଯେତେ ଉନ୍ନତି ହେବ, ସେତେ ଭଲ । ଈଶ୍ୱର କରନ୍ତୁ, ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶ ପୁନର୍ବାର ଧନଧାନ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ।

* *
*

ବସ୍ତ୍ର ସମସ୍ୟା .—ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ଐହିକ ପ୍ରୟୋଜନର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଅଧିକାର କରେ । ଦୁରଦୃଷ୍ଟବଶତଃ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ପଦାର୍ଥଦ୍ୱୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ଭଲ କରି ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଉ ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତୀବ୍ର କଷାଘାତରେ ଦେଶ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଭାରତ-ଭୂମିର ଏ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି କେଉଁ ପାଷାଣ ହୃଦୟ ତରଳି ନ ଯିବ ? ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଏ ସବୁ ଦେଖି ସଦ୍ଧା ଅଖି ବୁଜି ରହୁଛନ୍ତି । ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ସେମାନେ ଉପଲବ୍ଧି କରୁ ନାହାନ୍ତି । ରାଜକୀୟ ପ୍ରସାଦର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକରେ ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିରହିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଦେଶର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତିର ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସର୍ବ-ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଉନାହୁଁ । ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ି ରହିବା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧ୍ୟାତୀତ । ଯଦି ସମସ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ି ରହିବେ, ତାହାହେଲେ ଦେଶ ଅତ-ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅତିମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର । ମାନବିକତାର ସୀମା ଡେଇଁ ଯିବା ତାହାର ପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳଜନକ ନୁହେଁ । ଏହି ସୀମା-ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ପଶୁତ୍ୱ ଦିଗରେ ହେବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଦେଶରେ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପଶୁତ୍ୱର ବିକାଶ ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଏହି ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହେଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ବିଜଡ଼ିତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ହିସାବରେ ଧରିବାକୁ ଗଲେ ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ନିଶ୍ଚଳ ରହିବା ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ ।

ବସ୍ତ୍ରସମସ୍ୟା ନେଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ନାନାଭାବରେ ଆଲୋଚନା ହେଉଅଛି । ଅସହଯୋଗୀମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ର ପକ୍ଷପାତୀ ହୋଇ କଳକାରଖାନା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଖଦଡର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ସାଧ୍ୟାନୁ-ସାରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଦେଶରେ ମିଶ୍ରିତ ଓ କୃତ୍ରିମ ଖଦଡ଼ର ପରିମାଣ କମ ନୁହେ । ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ଖଦଡ଼ର ସପକ୍ଷ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କାମନା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚିତ ହେବା ଦରକାର । ସେମାନେ କଳପ୍ରସୂତ ସ୍ୱଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରଚାରର ପକ୍ଷପାତୀ । ସେମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଦେଶରେ ବସ୍ତ୍ରବୟନକଳ ଜହୁଳ ପରିମାଣରେ ସଂସ୍ଥାପିତ ନ ହେଲେ କେବଳ ଖଦଡ଼ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି ହେବ ନାହିଁ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ କଥା; କିନ୍ତୁ ଏହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କଲେ ତ ହେବ; କେବଳ ମୁହଁରେ କହିଲେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ସାର କଥା ହେଉଛି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ଖଦଡର ପକ୍ଷପାତୀ, ସେମାନେ ଖଦଡ଼ ପ୍ରଚାରରେ ମନଃ ପ୍ରାଣ ଲଗାନ୍ତୁ—ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଦେଶଜାତ କଳପ୍ରସୂତ ବସ୍ତ୍ରର ସପକ୍ଷ, ସେମାନେ ଦେଶ ରାସ୍ତାରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରନ୍ତୁ । ଏହା ହେଉଛି ସ୍ୱଦେଶସେବାର ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା । ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ବାଟ ଭଲ ଲାଗୁଛି ସେ ସେହି ପଥର ପଥିକ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶର ସେବାରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଉ । ଏହା ନ କରି କେବଳ ପରନିନ୍ଦା ଓ କୁତ୍ସାରଟନାରେ ଜୀବନ ଲଭ ହେବ ନାହିଁ—କେବଳ ନିଜର ହୀନତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ।

* *
*

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ମୁକୁର

୧୭ଶ ଭାଗ ।

ଫାଲ୍ଗୁନ ୧୩୩୦ ।

୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

Registered No. A

Rs. ..... Jo

REGISTERED 9 APR 23

Printed and Published by B. L. Das, Mukur Press, Cuttack

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧମୁକୁର ମହାଶୟ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ପ୍ରାର୍ଥନା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର	୬୫
୨ । ଲିପିଚିତ୍ର	"	"
୩ । କାଣ୍ଟର ଇତିହାସ	" ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୬୭
୪ । ଚକ୍ରବ୍ୟୂହପରୀ (ପଦ୍ୟ)	" ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B. A.	୭୧
୫ । ଚପଟେ	ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳ କୁମାରୀ ଠାକୁର L. M. P.	"
୬ । ଭାରତର ସମରପ୍ରିୟ ଜାତିସକଳ	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରମାକାନ୍ତ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ	୭୬
୭ । ସମରଶ୍ରେଷ୍ଠ (ନାଟକ)	" ଅନିଲ କୁମାର ଘୋଷ M. A.	୭୫
୮ । ଦେଶପାଇଁ ଖାଲି ଚାକ ଦଧୀଚି ଜୀବନ (ପଦ୍ୟ)	ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	୭୭
୯ । କଥାସରିତ୍ସାଗର	" ଗୋପୀନାଥ ଧଳ B. A.	୭୮
୧୦ । ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା (ଗଳ୍ପ)	" ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିଚନ୍ଦ୍ରିକ	୮୪
୧୧ । ତାନ (ସଙ୍ଗୀତ)	" ଶ୍ରୀ—	୮୫
୧୨ । ବୁଣା ପ୍ରତାପସିଂହ	" ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର B. A. L. T.	୮୭
୧୩ । ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ		୯୧
୧୪ । ଅନୁତାପ (ପଦ୍ୟ)	" ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜିତାନାଥ ମିଶ୍ର	୯୩
୧୫ । ଅଜଭାରତ-ଇତିହାସର ଆଭା	" ଶ୍ରୀ କାନିକାନାଥ ରାଉତରାୟ	୯୪
୧୬ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୯୫
୧୭ । ଆମ୍ବିକ ପ୍ରଭେଦ		୯୬

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ**

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି. ପ୍ରଣୀତ

ସଂଯୁକ୍ତା ।

(ଐତିହାସିକ ଉପାଖ୍ୟାନ)

ଦେବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମର ଅମର କାହାଣୀ । ମୂଲ୍ୟ ଅଠ ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାଣୀ ମହନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ନବପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ

ସୁଭଦ୍ରା ।

ଦୁଇଟି ଦେଖା ସୁଭଦ୍ରା—ତପସ୍ୱିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ଏବଂ ଆଦର୍ଶନାରୀ ସୁଭଦ୍ରା । ଏହି କାବ୍ୟମୁକୁରରେ ନାରୀର ଏହି ଦୁଇ ଦିଗ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାର ସଂକ୍ଷେପ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଅଧିକ କାବ୍ୟରେ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ମୁଦ୍ରିତ ଏକାଦଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଯୁଗଳ ମଠ (ସମ୍ପାଦକ ଉପନ୍ୟାସ) ଟ ୦ ୫

ମୟୂଖ (ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟର ସୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ) ଟ ୦ ୵

ଜଳଚିତ୍ର (ନୂତନ ଧରଣର ମିଶ୍ରାକ୍ଷରୀ କାବ୍ୟ) ଟ ୧୧

ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ (ଫରାସୀ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ) ଟ ୦ ।୵

ପଦ୍ମଦଳ (ଉପାଦେୟ କବିତାବଳୀ) ଟ ୧ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନ କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଶୁ

୧୭ଶ ଭାଗ । } ଫାଲ୍ଗୁନ । { ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ପ୍ରଭାତ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ ଶରଣ,
ଧନ୍ୟ ନାଥ ସତ୍ୟ କରିଛ ଅସତ୍ୟ
ଭୟଭଞ୍ଜିଲ ମୋର ହରଣ । ୦ ।
ଏବେ ଚକ୍ଷୁ ଫେଡ଼ି ଦେଇଅଛ ଛାଡ଼ି
ଚଳିବାକୁ ନିଜ ମନରେ ।
ଦୂର କଥାମାନ କଲ ବିଦ୍ୟମାନ
ପୁଣି ମୋ ସ୍ମୃତି-ଭବନରେ । ୧ ।
ଦେବ ବିଭାବସୁ ନିଜ ଭାବବଶୁ
ଉଠି ଆସୁଛନ୍ତି ଗଗନେ,
ଉଠିବାର ଶେଷେ ଖସି ବିଧିବଶେ
ଅସ୍ତ-ନଗେ ହେବେ ମଗନ । ୨ ।
ଏହି ଦିନ ମଧ୍ୟେ ଏହି ଦୀନମଧ୍ୟେ
ଥାଇ ନାଥ ଦିଅ ସୁପଥ ।
ତୁମ୍ଭର କାମନା କରିବ ସାଧନା
କହୁଅଛି କରି ଶପଥ । ୩ ।
କୃତ କଥାମାନ ହୋଇ ସାବଧାନ
ସ୍ମରଣ-ସଦନେ ଥୋଇବି,
ପୁଣି ତୁମ୍ଭ କୋଳେ ପଡ଼ି ଯିବି ଭୋଳେ
କୃପାଜଳେ ପାପ ଧୋଇବ । ୪ ।
କରିଛି ଯେ ପାପ, କରି ଅନୁତାପ
ହେଉଅଛି କୃପା-ଭିଖାରୀ;
ସେ ପଥେ ଗମନ କରିବାର ମନ
ନ ଦିଅ କରୁଣା-ବିହାରୀ । ୫ ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ଭରସା ।

ଦୃଢ଼ ଭରସା କରିଛି ଚରଣେ,
ଦିନେ ନାହିଁ ଦିନେ କରୁଣା ଲଭିବ
ଜୀବନେ ନ ହେଲେ ମରଣେ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣ ଜଗତ ଶରଣ,
କେହି କରୁ ବା ନ କରୁ ବରଣ;
ଚିର ଦୁଃଖ ଦେଇ ପାରିବ କି ଗୁହିଁ
ଭବ ସାଗର ସନ୍ତରଣ । ୧ ।
ଚାଲି ଯାଉଛି ରଜନୀ-ବସାର,
ଚଳି ଯାଉଛି ମାଂସ ସଂସାର;
ମୋର ଦଶା ଚିର ରହିଥିବ ସ୍ଥିର,
ବାହାର ସେ ମୋ ବିଶ୍ୱାସର । ୨ ।
ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ଯାକୁ ଅଛ ସରଜି,
ତାକୁ କେମନ୍ତେ ପାରିବ ବରଜି ?
ତୁମ୍ଭର ଦଣ୍ଡନ ମଣିବି ମଣ୍ଡନ,
କେମନ୍ତେ ନ ହେବ ମରଜି । ୩ ।
ତୁମ୍ଭେ ମାରିବ ଅଥବା ତାରିବ,
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରି ପାରିବ;
ଯାହା କର ତାହା ତୁମ୍ଭ କୃପା ବୋଲି
ମୋ ଜୀବ ସମସ୍ତ ସାରିବ । ୪ ।
ପ୍ରଭୁ, ଶୁଣିଅଛି ଏକ ମନ୍ତ୍ରର,
ତାହା ଭାବୁଛି ବସି ନିରନ୍ତର ।
ଯେତେ ଦୋଷ କଲେ ତୁମ୍ଭ ଦେଖୁ ବଳେ
କରି ନ ପାରିବ ଅନ୍ତର । ୫ ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୋଦରତୀର୍ଥର କାହାଣୀ—ଏକଦା ରାଜା ଜଳୌକ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ନିତ୍ୟକର୍ମ କରିବାକୁ ଭୁଲି-ଯାଇ ଅତି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସୋଦର ତୀର୍ଥର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ନ ପାରି ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ମନା ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ହଠାତ୍ ଦେଖିପାରିଲେ ଯେ, ଏକ ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନରୁ ଜଳ ଉଠି ଆସୁଛି ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜାଣିଲେ ଯେ; ସେହି ଜଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସ୍ୱାଦ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣରେ ସୋଦର ସଲିଲପ୍ରାୟ । ନବପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ସେହି ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରି ଅଭିମାନୀ ରାଜା ନମ୍ରଶିର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରିବାରେ ପ୍ରଭୂତ ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କଲେ । ଏହି ଜଳ ସୋଦର ତୀର୍ଥର ଜଳ କି ନୁହେ, ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେହି ରାଜା ଏକ ବଦ୍ଧମୁଖ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭୃଙ୍ଗାର ସୋଦର ତୀର୍ଥର ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଅଢ଼ାଇ ଦିନ ପରେ ଏହି (ରତ୍ନ) ଭୃଙ୍ଗାର ଶ୍ରୀନଗରୀ-ସମ୍ଭୂତ ଜଳରାଶିକୁ ଭାସି ଆସିଲାରୁ ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ରାଜା ସ୍ୱୟଂ ନମ୍ରଶିର ଥିଲେ; କେବଳ ଭୋଗ କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ନତୁବା ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

କୃତ୍ୟାର କାହାଣୀ—ଦିନେ ରାଜା ବିଜୟେଶ୍ୱର ଅଭି-ମୁଖରେ ଯାଉଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପଥମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆହାରକରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ରାଜା ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଖାଦ୍ୟ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯେତେବେଳେ ସେ ବିକୃତ ରୂପ ଧରି ମନୁଷ୍ୟମାଂସ ଭୋଜନରେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲା । ରାଜା ଜୀବହିଂସାର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗୀକାର ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ନିଜ ଦେହରୁ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, ସେ ରମଣୀ କହିଲା, " ହେ ମହାରାଜ ! ଆପଣ-ଙ୍କର ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଏବଂ ଜୀବଠାରେ ଆପଣଙ୍କର ଦୟା ଅସୀମ, ସୁତରାଂ ଆପଣ ମହାତ୍ମା ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ।" ରାଜା ଶିବ ଥିଲେ, ବୋଲି ବୌଦ୍ଧ ଭାଷାର ଅନୁଶୀଳନ କରି ନଥିଲେ; ସତରାଂ ପଚାରିଲେ, "ହେ ଭଦ୍ରେ ! ମୋତେ ଯେଉଁ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲ, ସେହି ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ କିଏ ? " ପୁଣି ସେହି ରମଣୀ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା, "ମହାରାଜ ! ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଆପଣ ଜୋଧପୁରେ ଏକ ସମୟରେ ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନେ ମୋତେ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ତମୋଗୁଣମୟୀ କୃତ୍ୟା (ଡାହାଣୀ) ଲୋକାଲୋକ-ପର୍ବତର ଅନ୍ଧକାରମୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାସ କରୁଁ ଏବଂ ବୋଧି-ସତ୍ତ୍ୱ ଜନଠାରେ ଶରଣାଗତ ହୋଇ ଏହି ତମୋଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ କାମନା କରିଥାଉଁ । ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କଠାରୁ ଶରଣ କରି ଏହି ସଂସାରର ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଜୀବ ପଞ୍ଚକ୍ଲେଶବିହୀନ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଅଭିହିତ । ସେମାନେ ସଂସାରରକ୍ଷା ପାଇଁ ସତତ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହୋଇ ଅପରାଧ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ କୋପ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ସହିଷ୍ଣୁତା ଗୁଣ ବଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପକାର କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ନିଜେ ପରମଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରନ୍ତି । କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ବୌଦ୍ଧ ବିହାରର ବାଦ୍ୟ-ନିର୍ଘୋଷରେ ଆପଣଙ୍କ ନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଘାତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଆପଣ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକର ପ୍ରରୋଚନାରେ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କର ବିନାଶସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି । ତନ୍ତୁ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱମାନେ ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ କରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଅନୁଜ୍ଞା ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ' ରାଜା ମହାଶାକ୍ୟ । ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ପାରିବନାହିଁ । ହେ କଲ୍ୟାଣି! ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତମରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ । ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ଚାଳିତ ସେହି ରାଜାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ବିନୀତ ଭାବରେ କହିବ ଯେ, ତାହାଙ୍କର ରାଶି ରାଶି ସୁବର୍ଣ୍ଣରୁ କିଛି ନେଇ ଗୋଟିଏ ବିହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବେ । ଯଦି ସେ ଏହା କରନ୍ତି, ତେବେ ବିହାର-ଧ୍ୱଂସ-ଜନିତ ତାହାଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବନାହିଁ ଏବଂ ଏହିରୂପେ ତାହାଙ୍କର ଓ କୁପରାମର୍ଶଦାତାମାନଙ୍କର ପାପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥିତ ହେବ ।' ଏଣୁକରି ହେ ମହାରାଜ ! ଏହିପରି ଛଳରେ ଆପଣଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲି । ଆଜି ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ପାପ ହୋଇଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।" ରାଜା ବୌଦ୍ଧାଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଆଉଥରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କଲାପରେ ସେହି କୃତ୍ୟାଦେବୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ । ତଦନନ୍ତର ରାଜା କୃତ୍ୟାଶ୍ରମ ବିହାର ନିର୍ମାଣ କରି ପାପମୁକ୍ତା କୃତ୍ୟାଦେବୀଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦିତ କଲେ, ଏବଂ ସେହି ନନ୍ଦକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭୂତନାଥଙ୍କ ସକାଶେ ପାଷାଣମନ୍ଦିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପ୍ରଚୁର ଧନ ବ୍ୟୟ କରି ପୂଜା ବିଧାନ କଲେ ।

ସେହି ଚୀରମୋଚନ ତୀର୍ଥରେ ଯୋଗାସନରେ ବସି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତାରେ ଦେହ ନିଶ୍ଚଳ କରି ସେ ଅନେକ ରାତି ତପସ୍ୟାରେ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ଏହିପରିଭାବରେ କନକବାହିନୀ ନଦୀର ଜୀବୀଶ୍ୱର ଦେବଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର ଉତ୍କଣ୍ଠା ହ୍ରାସ କରିଥିଲେ । ଭଗବାନ୍ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରୁଦ୍ରଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନରେ ନୃତ୍ୟଗୀତ କରିବାକୁ ଅତି ଆନନ୍ଦସହିତ ସେ ନିଜର ଅନ୍ତଃପୁରବାସିନୀ ଶତ ଶତ ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରି ଚରମଅବସ୍ଥାରେ ସପତ୍ନୀକ ଚୀରମୋଚନ ତୀର୍ଥକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଶିବଜାପତିଙ୍କର ସାୟୁଜ୍ୟ (ମୁକ୍ତି) ଲାଭକଲେ ।

ଦାମୋଦର ଦ୍ୱିତୀୟ—ତଦନନ୍ତର ଏହି ଅଶୋକବଂଶଜାତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟକୁଳୋତ୍ପନ୍ନ ଦାମୋଦର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ହେଲେ । । ଶୈବ-ଶିରୋମଣି ଏହି ରାଜାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରଭାବର କଥା ଶୁଣି ଆଜି ମଧ୍ୟ ସାରା ସଂସାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ । କୁବେର ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେବାନୁଗୃହୀତ ଧର୍ମପରାୟଣ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ବନ୍ଧୁତା ହେତୁରୁ ରାଜା ଦାମୋଦର ଯକ୍ଷାଧିପତିଙ୍କପରି ଗୁହ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାବହରୂପେ ପାଇ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗୁହସେତୁ ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏବଂ ଏହି ସେତୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦାମୋଦର ମୂଦରେ ସ୍ୱପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୁରକୁ ଜଳ ଆଣିବାର ବାସନା କଲେ ।

ଦାମୋଦର ସୂକର କାହାଣୀ—କେହି ମହାତ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସିପ୍ରକାର ଅଲୌକିକ ହିତକର କର୍ମ କରିବାର ଇଚ୍ଛା କଲେ, (ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର) ପୁଣ୍ୟର ଅଳ୍ପତା ହେତୁରୁ ସେହି କର୍ମରେ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଘଟିଥାଏ; ଏହା ବଡ଼ ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ! ରାଜା ନିଜ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଳପ୍ଲାବନ ନିବାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଡ଼ ବଡ଼ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯତ୍ନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସେହି ତେଜସ୍ୱୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ତପୋବଳ ଅଚିନ୍ତ୍ୟନୀୟ ! ସେମାନେ ଏହି ରାଜାଙ୍କ ପରି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଖର୍ବ କରିଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଦ୍ୱେଷଯୋଗ୍ୟ ଶ୍ରୀଉପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବଳଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହେଲେ, ତାହା ପୁନରଭ୍ୟୁଦୟ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅବଜ୍ଞା ହେତୁରୁ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ତାହାର ଆଉ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦିନେ ରାଜା ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ କେତେକ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ତାଙ୍କ ସ୍ନାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୋଜନାଭିଳାଷ ଜଣାଇଲେ । ଯେତେବେଳେ ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ସ୍ନାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିତସ୍ତାକୁ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, ସେମାନେ ନିଜର ଯୋଗବଳରେ ବିତସ୍ତାକୁ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆଣିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ଏହି ସେହି ବିତସ୍ତା ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରବାହିତା, ଏହାକୁ ଦର୍ଶନ କରି ଅମ୍ମମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ କରାନ୍ତୁ ।" ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ମାୟା, ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ବିତସ୍ତା ନୁହେ, ଏହିପରି ଭାବି, ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କଲେ "ହେ ଦ୍ୱିଜଗଣ ! ସର୍ବତ (ଆପଣମାନେ ଘୁଞ୍ଚିଯାନ୍ତୁ); ମୁଁ ସ୍ନାନ ନ କରି ଭୋଜନ ଦେବି ନାହିଁ ।" ଏହିପରି କହିଲାରୁ ସେମାନେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ, 'ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଦୋଷରେ ସର୍ପ ହୋଇଯାଅ ।' ତତ୍ପରେ ଅଭିଶପ୍ତ ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କଲାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ, "ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ରାମାୟଣ ଶୁଣି ପାରିଲେ ତୁମ୍ଭର ଏହି ଅଭିଶାପ ମୋଚନ ହେବ ।"

ହୁଷ୍କ, ଜୁଷ୍କ ଓ କନିଷ୍କ—ତଦନନ୍ତର ଏହି କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟରେ ହୁଷ୍କ, ଜୁଷ୍କ ଏବଂ କନିଷ୍କ ନାମରେ ତିନିଜଣ ରାଜା ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ନାମାନୁସାରେ ନଗର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଜୁଷ୍କପୁରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ରାଜା ଜୁଷ୍କ ଜୟସ୍ୱାମିପୁର ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ଏହି ରାଜାମାନେ ତୁରସ୍କବଂଶ-ସମୂତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଶୁଷ୍କଲେଖ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଅସଂଖ୍ୟ ମଠ ଓ ଚୈତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ କାଶ୍ମୀରର ଅନେକାଂଶ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଅଧିକାରରେ ଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଭଗବାନ ଶାକ୍ୟସିଂହଙ୍କର ପରମ ନିର୍ବାଣ ଉତ୍ତାରୁ ଲୌକିକ ଜଗତରେ ୧୫୦ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଅତୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ନାଗାର୍ଜୁନ-ନାମଧେୟ ଜଣେ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ଷଡ଼ର୍ହିତ୍ର ବନରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରଥମ — ତଦନନ୍ତର ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରଥମ ନିର୍ଭୀକ ଓ ଶତ୍ରୁଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଏ ଦେଶର ରାଜା ହେଲେ ଏବଂ କଣ୍ଟକୋଷ୍ଠ ନାମକ ଅଗ୍ରହାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜ ନାମାନୁସାରେ ଅଭିମନ୍ୟୁପୁର ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ମହାଦେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ତାହାଙ୍କର ଆଦେଶାନୁସାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତମାନେ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ମହାଭାଷ୍ୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ନିଜ ନିଜ ନାମାନୁଯାୟୀ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନା କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ନାଗାର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଳିତ ବୌଦ୍ଧସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଦେଶରେ ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ-ଉଠିଥିଲେ । ସେମାନେ ବିଦ୍ୱେଷୀ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ତର୍କରେ ପରାସ୍ତ କରି ନୀଳପୁରାଣୋକ୍ତ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କଲେ । କ୍ରମଶଃ କାଶ୍ମୀରରେ ଏହିରୂପେ ନାଗମାନଙ୍କର ପୂଜା ବିଧାନ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲା । ଏଣୁ ସେହି କାଶ୍ମୀରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ନାଗମାନେ କୁପିତ ହୋଇ ପ୍ରଚୁର ହିମ-ବର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଲୋକକ୍ଷୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଉତ୍ପୀଡନ ସକାଶେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହିପରି ହିମବର୍ଷା ପଡୁଥିବାରୁ ରାଜା ଶୀତ ଋତୁମାସ ଦାର୍ବାଭିସାର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପୂଜାହୋମାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭାବ ଜନ୍ମିଲା, ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଭାବବଳରେ ସେମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ଓ ବୌଦ୍ଧମାନେ ହିମ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି କ୍ରମଶଃ ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କାଶ୍ୟପବଂଶୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ନାମକ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଶରକ୍ଷକ ନାଗରାଜ ନୀଳଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଘୋର ତପସ୍ୟା କଲେ । ସେଥିରେ ନୀଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ହିମ-ବିପଦ ନିବାରଣ କଲେ ଏବଂ ପୁନର୍ବାର ନିଜ ପୌରାଣିକ ବିଧାନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଯମମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ ଦୂର କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଅସହ୍ୟ ଉପଦ୍ରବ ଦୂର କଲେ ।

ଗୋନନ୍ଦ ତୃତୀୟ—ତଦନନ୍ତର ତୃତୀୟ ଗୋନନ୍ଦ ଫିରାସ-ନାଥଚୂଡ଼ ହୋଇ ପୂର୍ବପରି ନାଗମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଜ୍ଞ ଓ ଯାଗୋତ୍ସବାଦି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହିରୂପେ ନୀଳସମ୍ମତ ବିଧିମାନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବାରୁ ଭିକ୍ଷୁ (ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସୀ) ଗଣ ଏବଂ ହିମବୃଷ୍ଟି ଏକାବେଳକେ ଶାନ୍ତ ହେଲେ । ଉତ୍ପନ୍ନକଳ୍ପ ରାଜ୍ୟର ପୁନରଭ୍ୟୁଦୟକାରୀ ରାଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭାବରେ କାଳେ କାଳେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁ ରାଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପୀଡ଼ା ଦେବାରେ ତତ୍ପର, ସେମାନେ ସବଂଶରେ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ଯୋଜନା କରିବାରେ ତତ୍ପର, ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶର ଅନୁଗାମିନୀ ହୋଇଥାଏ । ଏହିରୂପେ ଏହି ଦେଶକୁ ନୂତନ ଭାବରେ ଗଠନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ତାହାଙ୍କର ବଂଶଜାତ ପ୍ରବରସେନ ପ୍ରଭୃତି ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ରାଜାମାନେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରି ପାରିଥିଲେ । ରଘୁବଂଶରେ ରଘୁରାଜାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଗୋନନ୍ଦବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ ଏହି ତୃତୀୟ ଗୋନନ୍ଦ ରାଜା ହୋଇ ୩୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଖରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କଲେ ।

ଗୋନନ୍ଦଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଭୀଷଣ ୩୫ ବର୍ଷ ୬ ମାସ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଓ ରାବଣ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ୩୫ ଓ ୩୦ ବର୍ଷ ୬ ମାସ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ରାବଣ ସ୍ୱାରାଧିତ ବଟେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ଚତୁଃଶାଳ ଭବନର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପନ କରି ସମସ୍ତ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟ ତାଙ୍କ ସେବାରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ରାବଣର ପୁତ୍ର ମହାବାହୁ ବିଭୀଷଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ୩୫ ବର୍ଷ ୬ ମାସ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିଥିଲେ ।

ନଳ—ବିଭୀଷଣଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନଳ ରାଜା ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ କିନ୍ନର । ଏହି ରାଜା ସଦାଗ୍ରହଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହେତୁ ବିଷୟାଦିରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ବିଶେଷ ଅନର୍ଥ ଘଟାଇଥିଲେ । ଏକଦା ଚିନ୍ତର ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଏକ ବିହାରରେ ନିର୍ଜ୍ଜନବାସୀ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ଶ୍ରମଣ) ସ୍ୱକୀୟ ଯୋଗ-ବଳରେ ରାଜାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅପହରଣ କଲା । ଏଥିରେ ରାଜା କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବୌଦ୍ଧବିହାର ଦଗ୍ଧ କରାଇଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ଅର୍ଥେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗ୍ରାମସମୂହ ଛଡ଼ାଇନେଇ ମଧ୍ୟମଠ-ନିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ । ଏହି ରାଜା ବିତସ୍ତାର ଉପକୂଳରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ନଗର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ରାଜପଥଶୋଭିତ, ବିପଣି-ଶ୍ରେଣୀରେ ସଜ୍ଜୀକୃତ, ପ୍ଲବମାନ ନୌଯାନର ଗମନାଗମନରେ ଶୋଭମାନ । ଏହି ନଗର ବିଚିତ୍ର ଫଳପୁଷ୍ପଶୋଭିତ ଉଦ୍ୟାନରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱର୍ଗତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା ଏବଂ ଜଳ୍ପଲବ୍ଧ ଧନରାଶିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କୁବେର-ଭବନକୁ ମଧ୍ୟ ପରାଜୟ କଲା ।

ସୁଶ୍ରବା ନାମର ଉପାଖ୍ୟାନ—ସେ ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟାନରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ସରୋବର ମଧ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଶ୍ରବା ନାମଧେୟ ଏକ ନାଗ ବାସ କରୁଥିଲା । ଏକଦା ବିଶାଖ ନାମକ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଶ୍ରମ ଦୂର କରିବା ବାସନାରେ ଏହି ଜଳାଶୟ-କୂଳକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶାଖାପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ-ତଳରେ ଶ୍ରମ ଦୂର କରି ସ୍ନାନ କଲାପରେ ସକ୍ତୁଭକ୍ଷଣରେ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ଏବଂ ନୀଳବସନ-ପରିହିତା ସୁନୟନା ଦୁଇଟି କନ୍ୟାରତ୍ନ ଲତାକୁଞ୍ଜରୁ ବହିର୍ଗତ ହେବାର ଦେଖିଲେ । ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କ୍ରମଶଃ ନିକଟକୁ ଆସୁଥିବା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲଜ୍ଜାରେ ଜଡ଼ୀଭୂତ ହୋଇ ଅନ୍ଧାରର ଉଦ୍ୟୋଗରୁ ବିରତ ହେଲେ ଏବଂ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ପଦ୍ମଲୋଚନା କନ୍ୟାଦ୍ୱୟ ଜଳଜାତ ତୃଣର ଅଗ୍ରଭାଗ ଭକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ହାୟ ! ଏପରି ରୂପର ଏରୂପ ଖାଦ୍ୟ ! ଏହା ଭାବି ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ସ୍ୱପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ ଏବଂ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଦେଲେ ଓ ପାନୀୟ ଅର୍ଥେ ନିକଟରୁ ନିର୍ମଳ ଓ ଶୀତଳ ଜଳ ପତ୍ରପୁଟରେ ଆଣି ଅର୍ପଣ କଲେ । ଆହାରାନ୍ତେ ଆଚମନାଦି କରି ଉପ-ବେଶନ କଲାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଳପତ୍ରର ବ୍ୟଜନରେ ବ୍ୟଜନ କରି କହିଲେ, " ଆଜି ମୁଁ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପୁଣ୍ୟଫଳରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱଜାତିସୁଲଭ ଗୃହଲକ୍ଷ୍ୟରେ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁଚାହେଁ । କଲ୍ୟାଣି ! ତୁମ୍ଭେମାନେ କେଉଁ ପବିତ୍ର ଜାତିକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଛ, ଏବଂ କେଉଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ଏପରି ନୀରସ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ କର ?" ଜଣେ ଉତ୍ତର କଲେ, " ଅମ୍ଭେମାନେ ଏହି ନାଗରାଜ ସୁଶ୍ରବାଙ୍କ କନ୍ୟା । କୌଣସି ସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟ ନ ପାଇ ଏହିପରି ନୀରସ ଖାଦ୍ୟ ଆହାର କରିଥାଉଁ । ମୋର ନାମ ଇରାବତୀ; ପିତା ମୋତେ ବିଦ୍ୟାଧର ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରିବେ ବୋଲି ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଅଛନ୍ତି । ଅପରଟି ମୋର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖା ।" ବ୍ରାହ୍ମଣ କହିଲେ, "ତେବେ ତୁମ୍ଭର ଏପରି ଦଶା କାହିଁକି ?" ସେମାନେ ଉତ୍ତର କଲେ, " ଏହାର କାରଣ ଆମ୍ଭର ପିତା ଜାଣନ୍ତି, ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଜାଣିପାରିବେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିରେ ନାଗରାଜ ତକ୍ଷକଙ୍କ ଦର୍ଶନ-ଯାତ୍ରାରେ ଆମ୍ଭର ପିତା ଆସିବେ । ଯାହାଙ୍କର ଚୂଡ଼ାରୁ ଅନବରତ ଜଳ ପଡ଼ୁଥିବ, ସେ ଆମ୍ଭର ପିତା ବୋଲି ଜାଣିବ ଏବଂ ଆମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବ ।" ଏହା କହି ନାଗକନ୍ୟାମାନେ ନିମିଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଯାତ୍ରା-ମହୋତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ନଟ ସୂତ୍ରଧାରମାନେ ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶକ ସେଠାରେ ସମବେତ ହେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ କୌତୁହଳାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣିତ ସୁଶ୍ରବା ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ନାଗରାଜ ସୁଶ୍ରବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ପ୍ରଶ୍ନାଦି କରି ତାଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟ ସଦାଳାପ କଲେ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ସୁଶ୍ରବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବେ କହିଲେ, " ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମାନ ଜ୍ଞାନ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ବିଚାର କରିବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏପରି ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗ୍ୟ ଦୁଃଖର କାରଣ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । କାରଣ ସତ୍ପୁରୁଷ-ମାନେ ପରଦୁଃଖ ଶୁଣି ଉପକାର କରି ନ ପାରିଲେ ଅନ୍ତ-ରରେ ବ୍ୟଥା ପାଇଥାନ୍ତି । ଇତର ଲୋକେ ପରର ଦୁଃଖ ଶୁଣିଲେ ନିଜର ଅବସ୍ଥାକୁ ଭଲ ମଣି ସାନ୍ତ୍ୱନା-ବାକ୍ୟ-ଛଳରେ ଅନ୍ୟର ଅନ୍ତରରେ ଦୁଃଖ ଦେଇଥାନ୍ତି । ନିଜେ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା କରି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଅନ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟତାର ନିନ୍ଦା କରିଥାନ୍ତି । ଅସତ୍ପୁରୁଷ ଉପାୟ ଆଶ୍ରୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତମଜନ ଲୋକ ଆଜୀବନ କେବଳ ନିଜର ଅନ୍ତରରେ ସୁଖଦୁଃଖକୁ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଆଜୀବନ କାହାରକୁ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଚିତାନଳ ସେମାନଙ୍କ ଦେହ ସହିତ ସେହି ସୁଖଦୁଃଖକୁ ଦଗ୍ଧ କରିଦିଏ । ହେ ଭଦ୍ର ! ମୋର ଏହି ଅବାଧ୍ୟ କନ୍ୟାମାନେ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଦୁଃଖ ବ୍ୟାପାର ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଦ୍ୟ ତାହା ଗୋପନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଆପଣ ଯଦି ପାରନ୍ତି, ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ବଡ଼ ଚରିତାର୍ଥ ହେବି । ଏହି ଯେ ବୃକ୍ଷତଳରେ ଲମ୍ବିତ-ମସ୍ତକ ଶିଖାଧାରୀ ତପସ୍ୱୀକୁ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି, ସେହି ଶସ୍ୟରକ୍ଷକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏପରି ଦୁଃଖଭାଜନ କରିଅଛି । କ୍ଷେତ୍ରରକ୍ଷକ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ନୂତନ ଅନ୍ନ ନଖାଇଲେ ନାଗମାନେ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଖାଇ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ନିୟମରେ ବଧ ଥାଇ ନଷ୍ଟ ହେଉଅଛୁଁ । ଯେତେବେଳେ ଯାଏ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରକ୍ଷକ ଥିବ, ପିତାମ୍ଭ ପ୍ରେତମାନେ ସେପରି ସମ୍ମୁଖସ୍ଥିତ ନଦୀରେ ଜଳପାନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହିପରି ସମ୍ମୁଖରେ ଉତ୍ତମ ଫଳ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଖାଇପାରୁ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଉପାୟ କର, ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ ହେବ । ଉପକାରୀ ଲୋକପ୍ରତି ଉପରି ସ୍ୱ-ଚିତ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର କରିବାକୁ ଦିଏ, ଆମ୍ଭେ ତାହା ଜାଣୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାଗଠାରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଶସ୍ୟରକ୍ଷଳକୁ ଫେରି ବଞ୍ଚନା କରିବେ, ସେହି ବିଷୟରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇ ଦିବାରାତ୍ରି ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ଶସ୍ୟପାଳ ବହିଃକ୍ଷେତ୍ରର କୁଟୀର ଭିତରେ ଥାଇ ଅନ୍ନ ପାକକରୁଛି, ଏପରି ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ସେହି ଅନ୍ନପାତ୍ରରେ ବିଷ ନିକ୍ଷେପ କରିଆସିଲେ । ଶସ୍ୟପାଳ ଏହି ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ କଲାରୁ ନାଗରାଜ ସୁଣିବା କରକାପାତ ଓ ଘୋରବୃଷ୍ଟି କରି କ୍ଷେତ୍ରର ଯାବତୀୟ ଫଳ ଅପହରଣ କଲେ । ଏହିରୂପେ ଘନ ଦଶାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ନାଗରାଜ ଉପକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଚରନ୍ଦିନ ସରୋବର ସମୀପକୁ ନେଇ ବନ୍ଧୁସମାଦର ପୂର୍ବକ ସ୍ୱସ୍ଥାନ ପାତାଳକୁ ନେଇଗଲେ । ସେଠାରେ ଦେବ-ସୁଲଭ ବସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜିତ ଭୋଗ କରି ବିଦାୟ ନେଇ ନିଜ ଦେଶକୁ ଆସିବା ବେଳେ ନାଗରାଜଙ୍କୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ମରଣ କରାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖାକୁ (ବର ସ୍ୱରୂପରେ) ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ନାଗରାଜ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରଚୁର ଧନ ସହ ନିଜ କନ୍ୟାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲେ ।

ନରପୁରର ଧ୍ୱଂସ—ଏହିରୂପେ ଅସୀମ ସମ୍ପଦ ଲାଭ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନରପୁରକୁ ଆସି ନିତ୍ୟ ନୂତନ ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଯାପନ କଲେ । ଦିନେ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖା ସୌଧର ଉପରିଭାଗରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ବାହାର ଅଙ୍ଗଣାରେ ଶୁଖା ହୋଇଥିବା ଧାନ ଚୋଟିଏ ଅଶ୍ୱ ଆସି ଖାଉଅଛି । ସେ ଅଶ୍ୱକୁ ନିବାରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପରିଜନମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ହେତୁ ନିଜେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରୁ ଅବତରଣ କରି ସ୍ୱକୋମଳ କରାଘାତରେ ଅଶ୍ୱକୁ ବାରଣ କଲେ । ନାଗକନ୍ୟାଙ୍କ କରସ୍ପର୍ଶ ହେତୁ ତାହାର ଅଙ୍ଗରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ଚିହ୍ନ ରହିଗଲା । ଇତିପୂର୍ବେ ରାଜା ନର ଦ୍ୱିଜପତ୍ନୀ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖାଙ୍କର ଅନୁପମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କଥା ଗୁପ୍ତଚରମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅବଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କାମାସକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତଦନନ୍ତର ଅଶ୍ୱ-ଶରୀରରେ ଅଙ୍ଗୁଳି-ରେଖା-ଶୋଭିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କରିଚିହ୍ନ ଦେଖି ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ମନା ହୋଇ ଦୂତମୁଖରେ ସ୍ୱାଭିପ୍ରାୟ ଜଣାଇଲେ ଏବଂ ପ୍ରଲୋଭନ ଦ୍ୱାରା ସେହି ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବହୁବିଧ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଦ୍ୱିଜପତ୍ନୀଙ୍କୁ ବାଧ କରି ନ ପାରି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ନିକଟରେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଶେଷରେ ବଳପ୍ରୟୋଗରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖାଙ୍କୁ ହରଣ କରିବା ପାଇଁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଗୃହ ଅବରୋଧ କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀସହ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାର ଦେଇ ନାଗରାଜ ସୁଣିବାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ ଓ ରାଜାଙ୍କୁ ଏହି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜଣାଇଲେ । ନାଗେଶ୍ୱର ସୁଣିବା ଏହି ଧାନ୍ୟ ହୋଇ ସରୋବରରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ଏବଂ ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ ଭୀଷଣ ମେଘସମୁଦାୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ କଲେ ଓ ଭୀଷଣ ବଜ୍ରପାତ ଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କ ନଗରକୁ ଦଗ୍ଧ କରିଦେଲେ ।

ରାଜା ନର ଏହିରୂପେ ବ ୪୦ । ୯ ମାସ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରି ଶେଷରେ ନିଜର ଦୁଷ୍ଚରିତ୍ର ହେତୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେଲେ । ସେହି କନ୍ଦରପୁର ଅଳ୍ପକାଳ ପାଇଁ ଛତ ପ୍ରାଚୀର ଓ ତୋରଣରେ ଶୋଭିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗନ୍ଧର୍ବନଗରର ସାଦୃଶ୍ୟ ଲାଭ କରିଅଛି (ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଲୀନ ହୋଇଅଛି) । ରାଜାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ସେ ସମୟରେ ଧାତ୍ରୀସହ ବିଜୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରି ପାରିଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହିଲାଣି ମଧୁଗନ୍ଧ ମୃଦୁଳ ମଳୟ,
ଧରିଲେଣି ବୃକ୍ଷଲତା ନବ କିସଳୟ,
ହସି ହସି, ନାଚି ନାଚି, ଫୁଟିଲେଣି ଫୁଲ,
ରଟିଲେଣି କୁହୁ ତାନ ପିକ-ବଧୂକୁଳ,
ମାତିଲାଣି ଦଶ ଦିଗ ନବୀନ ଉଛ୍ୱାସେ,
ଉଠିଲାଣି ନବ ଆଭା ଆକାଶେ ଆକାଶେ,
ନବ ବେଶ ଚିତ୍ର ଧରି ପୁଲକେ ପୂରିତ,
ଉଡ଼ାଇ ବିଜୟ-ବାନା ଲୋହିତ ହରିତ ।

ହୋଇଛି ମା ମଧୁରାଣି ଆଗମନ ତବ,
ଲାଗିଛି ଚୌଦିଗେ ଡେଣ୍ଡ ମହା ମହୋତ୍ସବ ।

କିନ୍ତୁ ମୋ ହତାଶ ପ୍ରାଣେ ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାର,
କରିଛି ବସନ୍ତ ତହିଁ ଚିର ହାହାକାର,
ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ, ନାହିଁ ମା ପୁଲକ,
ଝରୁଛି ନିରତେ ତହିଁ ବେଦନା-ଲୋତକ,
ପଶୁନାହିଁ ତହିଁ ମାଗୋ ମଳୟ ବତାସ,
ଛୁଇଁନାହିଁ ସେ ସ୍ଥଳକୁ ପିକ-କଳଭାଷ,
ସନ୍ତାପେ ମଣ୍ଡଳ ମୋର ଜଳିଣି ମୁକୁଳ,
ହୃଦୟେ ଜଳୁଛି ସଦା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ ।

ଆଜି ଏ ଆନନ୍ଦ-ଦିନେ ମତ୍ତ ଚରାଚର;
ଗ୍ରାସିଛି ତାମସୀ ଛାୟା ଏକା ମୋ ଅନ୍ତର ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

ଦୁଃଖର କଥା ମୁଁ କହିବ ନାହିଁ ଲୋ
ମଧୁମାସ ମଧୁ ବାସରେ;
ହୃଦବୀଣା-ତନ୍ତ୍ରୀ— ତାରକୁ ଯୋଡ଼ଣ
ଗାଇବ ଗୀତ ମୁ ସୁସ୍ୱରେ ।
ବହି ଅସିଲାଣି ମଳୟ ମରୁତ,
ଶୁଭିଲାଣି ବନେ ବନେ ପିକ-ରୁତ,
ଚହଟ ଜଳାଣି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଚୂତ—
କଳୁକ-ସୌରଭ-ରାଶି,

ଉଦଲାଣି ନବ ରବି ଗଗନରେ
ଶୀତର ଜଡ଼ତା ନାଶି । ୧ ।
କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ ଲୋ ଥରେ ମୁଁ ଆରକେ,
ଉଠିବ ଏବେ ମୁଁ ଉଛ୍ୱାସେ;
ଫୁଟିଲେଣି ପତ୍ର କୋମଳ ପଲ୍ଲବ-
ଶିରେ କୁସୁମ ସୁହାସେ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଦେଖ କୁସୁମର ବନ,
କୁସୁମ-ବାସରେ ବାସିତ ପବନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁସୁମ-ହାସରେ ଧରଣୀ ଛପନ
ରଞ୍ଜିତ ଉତ୍କଳ ପରୀ,
କାହା ପୂଜା ଲାଗି ଫୁଲଡାଲି ସାଜି
ଅନାଇ ବସିଛି ଧରୀ । ୨ ।
ଚାହିବ ନାହିଁ ଲୋ ଆଉ ମୁଁ ବିଷାଦେ
ମାରସ ମଳିନ-ଲୋଚନେ,
କହିବ ଚଲାଣି ନବ ଆଶା କଥା,
ଗୁଞ୍ଜରି ଭ୍ରମର ଗୋଚନେ ।
ହସି ଉଠିଲଣି ପରୀ ଶତଦଳ,
ଉତ୍କଳ ବିମଳ ରମ୍ୟ ନୀଳଜଳ,
ବାତ-ବିକମ୍ପିତ ଚଞ୍ଚଳ, ତରଳ,
କ୍ଷରି ମକରନ୍ଦ ବାସ,
ମୋହି ଜନ-ମନ କଲଣି ଆକୁଳ,
ଦୁଃଖଦୈନ୍ୟ କରି ନାଶ । ୩ ।
ଶୁଣିବ ନାହିଁ ଲୋ ଆଉ ଦୁଃଖ କଥା,
ନୈରାଶ୍ୟର ବାଣୀ ଦାରୁଣ,
ଦେଖିବ ନାହିଁ ଲୋ ଆଉ ନୟନରେ
ଗଣ୍ଡବାହି ଅଶ୍ରୁ କରୁଣ,
ଆଜି ହୃଦ-ବୀଣା ସୁମୋହନ ସ୍ୱରେ,
ଲାଗ ଆଜି ମନ ପୁଣ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ,
ମାତି ମଧୁମାସେ ନବ ଉତ୍ସାହରେ;
ଫୁଲପରି ହସି ହସି
ଅନିନ୍ଦେ କରିବ ଜୀବନର କର୍ମ
ବୃଥା ନ ରହିବ ବସି । ୪ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ।

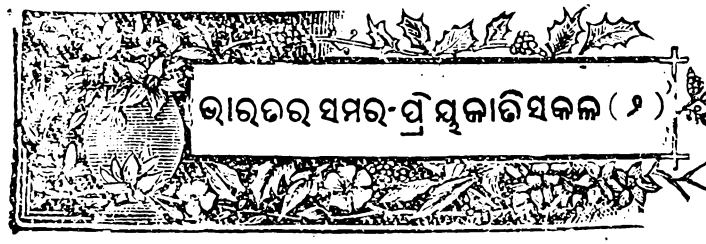

ରାଜପୁତ ।

ରାଜପୁତ ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଏକ ସାମରିକ ଜାତି । ଆବହମାନ କାଳରୁ ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ-ବ୍ୟବସାୟ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ଅବଲମ୍ବନ କରିଆସୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଅକାଙ୍କ୍ଷା, ଉଦାର ଭାବ ଏବଂ ମହତ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସର୍ବଥା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଜାତ୍ୟଭିମାନ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ । ସୁନିପୁଣ ଅସି-ଚାଳନା ରାଜପୁତପ୍ରାଣର ଏକମାତ୍ର ବାସନା । ସେମାନଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଗଠନ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ବେଶଭୂଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ । ସେମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗ-ସେନାର ମେରୁଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପତାକାର ମହତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଗତ ଇଉରୋପୀୟ ସମରବେଳେ ଭାରତ-ସେନା ମଧ୍ୟରେ ଦଶଶ୍ରେଣୀ ରାଜପୁତ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପୁଣି ଏକ ଶତ ଦଳ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ।

ଊଣା ଅଧିକରେ ଆଦିମ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣଙ୍କ ଶୋଣିତ ରାଜପୁତ-ଧମନୀରେ ପ୍ରବାହିତ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରକୃତ ଆର୍ଯ୍ୟ-ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ସାମରିକ ଉତ୍କର୍ଷ ଅତ୍ୟଧିକ । ସେମାନେ ଯେପରି ସମର-ନିପୁଣ, ସେପରି ସୁଶାସକ । ଭାରତର କେତେକାଂଶରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା । ସାମରିକ ତେଜ ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେମାନେ ଏହି ଗୁଣନିଚୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିପାରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଓ ଶସ୍ତ୍ରଧାରଣ ବ୍ୟତୀତ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟକୁ, ସର୍ବୋପରି କୃଷିକୁ, ଅନ୍ତରର ସହିତ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୋଚନୀୟ ଆର୍ଥିକାବସ୍ଥା, କଠୋର ପର୍ଦ୍ଦା-ପ୍ରଥା ଏବଂ ପ୍ରବଳ ଅଫିମ-ସେବନାଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଶାରୀରିକ ଅବନତି ଘଟିଅଛି । ଶାନ୍ତି ବା ସମର-ନିବୃତ୍ତି ରାଜପୁତ ଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ସାମରିକ କୃତିକୁ କେତେଦୂର ନିସ୍ତେଜ କରି ଦେଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ରାଜପୁତ ରେହିଲେ ରାଜପୁତ; ଏବଂ ଯେହି ଜାତିର ଯୁଦ୍ଧ-ନୈପୁଣ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ବୁଦ୍ଧିହୀନତାର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଶାନ୍ତି-ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାଭାବିକ ଉତ୍ତେଜନା-ଜୀବନରେ ପରିତୃପ୍ତ ଏବଂ ପୂର୍ବଗୌରବ ସ୍ମରଣରେ ଗର୍ବିତ ଓ ଉଲ୍ଲସିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଜ ଜାତି ବା ଦେଶ ସକାଶେ କିପରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକୃତ ସୈନିକ ଜାଣେ । ରାଜପୁତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣେ---ମହାଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିପରି ଜୀବନ ମୂର୍ଚ୍ଛିବାକୁ ହୁଏ, ଯେହେତୁ ସେ ପ୍ରକୃତ ସୈନିକ-ପଦ-ବାଚ୍ୟ । ଏହି ସାର୍ଯ୍ୟରକ୍ଷାର୍ଥ ଜାତି ନିଃଶଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପରାଜୟରେ ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ନିରୁତ୍ସାହିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସେହି ଜାତିର ଏକ ଦୁର୍ବଳତା ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ପରନ୍ତୁ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଯୁଦ୍ଧ-ଯଜ୍ଞରେ ଜୀବନାହୁତି ଦେବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର । ରାଜପୁତମାନେ ଅତି ପିଲାଦିନରୁ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ, ଶିକାର ଓ ଅସି-ଚାଳନା ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଅସମାନ ଭୂମିରେ କିମ୍ବା ଦୁର୍ଗମ ପକ୍ଷୀପଥରେ, ଖାଦ୍ୟପାନ ବ୍ୟତିରେକେ, ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟରେ ଅନେକଦୂର ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ଯାଇପାରନ୍ତି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ରାଜପୁତ ସୈନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ସୁଦକ୍ଷ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଓ ପଦାତିକ । ସେମାନେ ମରୁମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଉଷ୍ଣ-ବାହୁମାନେ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ରାଜପୁତ ସୈନିକ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ମଶ୍ରୁକୁ ଏପରି ବିନ୍ୟାସ କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ମୁଖ ଦର୍ଶକ-ମନରେ ଅତିଶୟ ଭୀତି ଜନ୍ମାଏ ।

ଜାଟ୍ ।

ଜାଟ୍‌ଜାତି ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ । ସେମାନେ ଉତ୍ତରଭାରତର ପଞ୍ଜାବ, ରାଜପୁତାନା ଓ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ ଓ ବିଶାଳ ଅବୟବବିଶିଷ୍ଟ;ସେମାନଙ୍କ ଆକୃତି ଗମ୍ଭୀର ଓ ସୁନ୍ଦର । ଭାରତର ସକଳ ସାମରିକ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଜାଟ୍‌ମାନେ ଅଧିକ କର୍କଶ-ସ୍ୱଭାବ । ବିଗତ ଜର୍ମାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୨୧ ଶ୍ରେଣୀ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ୭୦ ଦଳ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ ଭାରତ ସେନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଉତ୍ତାରେ ଜାଟି ନାମରେ ଏକ ହିଥ୍‌ଅନ୍ ଜାତି ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ଜାଟ୍‌ନାମ ସେହି (ଜାଟି) ଜାତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବୋଲି କଥିତ । ସେମାନେ ଭାରତରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରାଜପୁତ-ଅଧିକୃତ ସ୍ଥାନସକଳ ଜୟ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର କନିଷ୍କ (Kanishka) ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ରାଜା ଜାଟ୍ ଥିଲେ । ଜାଟ୍‌ମାନେ ସାମରିକ-ପ୍ରବୃତ୍ତି-ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କୃଷକ ଜାତି । ସେମାନଙ୍କ ଭୀଷଣ ସାମରିକ ଘଟଣାବଳୀରେ ଇତିହାସ-ପୃଷ୍ଠା ରଞ୍ଜିତ । ଶାଲ୍‌ସା ଶିକ୍ ସୈନ୍ୟ ଜାଟ୍‌ଜାତିରୁ ସଂଗୃହୀତ କରାଯାଇ ଥିଲେ । ଜାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ପରି ଶାଲସାଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କ ଭାବ ଉଦାର ଏବଂ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଉଚ୍ଚ । ଏମାନଙ୍କ ଆତ୍ମ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜ୍ଞାନ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଏବଂ ସେମାନେ ନିଜକୁ ଭାରତସେନାର ଚରୁ-ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନ କରି ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଭରତପୁର ଜିଲ୍ଲା ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଜାଟ୍‌ଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଥିଲା । ସେମାନେ ଆଦିମ ମୁସଲ୍‌ମାନ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୀର୍ଘକାଳପରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ତତ୍କାଳୀନ ଜାଟ୍‌ସେନା-ପତି ଚୁରମନ୍‌ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ଅଭିଯାନ (Expedition) ପ୍ରେରଣ କରି ଚୁରମନଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ହସ୍ତଗତ କରି-ଥିଲେ, ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ଆଦେଶ କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତା Deeg ଠାରେ ଜାଟ୍-ସେନାପତି-ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ଭରତପୁର ଜାଟ୍ ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ଅଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ଘଟିଥିଲା, ତହିଁରେ ସେ ନେତାସ୍ୱରୂପ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ସେ ଅହମଦ୍‌ଶାହା ଦୁରାଣୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ମତଭେଦ ଯୋଗୁଁ ସେଥିରୁ ବିରତ ହେଲେ ।

୧୮୦୫ ସାଲରେ Lord Lake ଚାଳିତ ବ୍ରିଟିଷ୍-ସେନା ଭରତପୁର ଦୁର୍ଗ ତିନିଥର ଆକ୍ରମଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଜାଟ୍‌ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରବଳ ସାହସରେ ପ୍ରତିହତ କଲେ । ୧୮୨୬ ସାଲରେ ସେହି ଦୁର୍ଗର ଉତ୍ତରାଧିକାରି-ତ୍ୱରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଭରତପୁର ପୁନର୍ବାର ଅବରୁଦ୍ଧ କରାଯାଇ Lord Combermereଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପରାଭୂତ ହେଲା ।

ଜାଟ୍‌ମାନେ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହେଲେ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଧରଣର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ କିମ୍ବା ଉତ୍ତେଜନଶୀଳ ନୁହନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ନିୟମାଧୀନ ସୈନିକ ବୋଲି ପରିଚିତ । ସେମାନେ ଅତି ସହନଶୀଳ; ପ୍ରବଳ ଅବସନ୍ନତା ଓ ଅଭାବ ନୀରବରେ ସହ୍ୟକରି ପାରନ୍ତି । ଶିଖ୍‌ଜାଟ୍ ଓ ହିନ୍ଦୁଜାଟ୍-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଜାତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁଜାଟ୍‌ମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀର-ସ୍ୱଭାବ ଏବଂ ଶିଖ୍‌ଜାଟ୍‌ମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଗ୍ର-ପ୍ରକୃତିକ । ସମର-ପ୍ରୀତି ସେମାନଙ୍କ ମଜ୍ଜାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ଥିବା କାରଣରୁ, ଶିଖ୍‌ଜାତିମାନେ ଅଧିକତର କର୍କଶ-ସ୍ୱଭାବ । ଉତ୍ତର ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଜାତି ତୁଲ୍ୟ ତେତେ ବଳିଷ୍ଠ ଓ କଠୋର-ସ୍ୱଭାବ ନ ହେଲେହେଁ, ଜାଟ୍‌ମାନେ ଯେ ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସମରପ୍ରିୟ ଜାତି; ଏଥିରେ ମତଦ୍ୱୈଧ ନାହିଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ପ୍ରଥମ ଅଂକ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ମହାନଦୀ ବକ୍ଷ)

(କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁଦ୍ଧସାମଗ୍ରୀପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବତରୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସୁସଜ୍ଜିତ ତରୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଯାଉଥିବା ।)

ରଘୁଜି—ଜଲଦି ଚଲାଓ ।

ଲଛମନ—କ୍ଷେମା କରିବେ, ସା'ମ୍ଭେ ! ଭାରି ହଇରାଣିଆ ବାଟ—ଖାଲି ଗେରିପାହାଡ଼ ଗୁଡ଼ାଏ—ତରଙ୍ଗାସବୁ ଧକ୍କା ଲାଗି ତଳ ଗୁରିଥର ଓଲ୍‌ଟୁ ଓଲ୍‌ଟୁ ରହି ଚାଲିଣି ।

ଯୁଦ୍ଧ ନାବିକ—ରୋକ ରୋକ', ଚଢ଼ିଯିବ, ଚଢ଼ିଯିବ ।

ଲଛମନ—ହୁସିଥର—ହୁସିଥର ।

ନାବିକଗଣ—ଜୟ ଶିବ ଶଙ୍କର ! (କାଠ ଭିଡ଼ିବା)

ରଘୁଜି—ଏ'ତ ଭାରି ବିଷମ ବାଟ ! କାହିଁ, ଆସିଲାବେଳେତ ହଇରାଣିଆ କିଛି ନ ଥିଲା ?

ଲଛମନ—ପାଣି ଭରା ଥିବାରୁ, ଆଉ ତରଙ୍ଗାସବୁ ସୁଅମୁହାଁ ଥିବାରୁ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ି ନ ଥିଲା ।

ରଘୁଜି—କଣ କରିବା, ଲଛମନ, ଏ' ସ୍ଥାନ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ !

ଅରୁଣା—କାହିଁକି, ବାବା—ଏଠାରେ ତ ବାଘର ଗର୍ଜ୍ଜନ ଆଉ ଶୁଣୁନାହିଁ, ସାତକୋଶିଆ ପରି ଅନେକ ଦୂର ହୋଇଗଲଣି; କୁମ୍ଭୀର ଭୟ ଆଉ କାହିଁକି ?

ରଘୁଜି—ଠିକ୍, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣତର ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର ଭୟ ଯେ ଏଠାରେ ଅଛି, ଅରୁ ।

ଅରୁଣା—ଏ'ପରି କି ସେ ଜନ୍ତୁ, ବାବା ? ସିଂହ ?

ରଘୁଜି—ତା'ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ହିଂସ୍ରତର ।

ଅରୁଣା—(ସାମାନ୍ୟ ଭୟରେ) ସିଂହଠାରୁ ହିଂସ୍ରତର !

ରଘୁଜି—ତୋରି ଭୟ ହେଉଛି ?

ଅରୁଣା—ନଶୁଣିବା ଯାଏ, ତା'ର ପରାକ୍ରମ ନ ଜାଣିବା ଯାଏ, ଭୟ ହେବନାହିଁ ?

ରଘୁଜି—ଜାଣିଲେ—ଶୁଣିଲେ, କଣ ଭୟ କରିବୁ ନାହିଁ ?

ଅରୁଣା—ସାଧ୍ୟ ହେଲେ ଭୟ କରିବ କାହିଁକି ?

ରଘୁଜି—ସେ ଜନ୍ତୁ ସାଧ୍ୟ—ଅସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ।

ଅରୁଣା—ଏପରି ସନ୍ଦେହ ସ୍ଥଳେ ମୁଁ ନିର୍ଭୟା, କୁହ, ବାବା—କି' ସେ ଜନ୍ତୁ ?

ରଘୁଜି—(ସ୍ମିତ) ସେ ଜନ୍ତୁ ଆମର ସ୍ୱଜାତି ?

ଅରୁଣା—ଆମର ସ୍ୱଜାତି ?

ରଘୁଜି—ହଁ—ଆମର ସ୍ୱଜାତି—ମନୁଷ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରୁଣା—(ହସି) ରହସ୍ୟ ରଖ, ବାବା—ମୋର ଭାରି ଉଦ୍‌ବେଗ ବଢ଼ୁଛି, କୁହ, କି ସେ ଜନ୍ତୁ ?

ରଘୁଜ—ରହସ୍ୟ ନୁହେଁ, ମା—ନିତାନ୍ତ ସତ୍ୟ—ଭାବି ଦେଖ, ମା, ମନୁଷ୍ୟ ଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଅରି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଜନ୍ତୁ ହୋଇପାରେ ? ଗ୍ରବଣର ପ୍ରଧାନ ଅରି କଣ ନରଦାନର ଥିଲେ—କଦାପି ନୁହେଁ, ତା'ର ସ୍ୱଜାତି; ତା'ର ଭାଇ, ତା'ର ସହୋଦର । ମନୁଷ୍ୟହିଁ ଜାଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତା କେଉଁଠାରେ--ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଅଭାବ କେଉଁ ବିଷୟରେ । ସୁତରାଂ ହିଂସ୍ର-ଜନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା ହିଂସାପରାୟଣ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକତର ଭୟ । ପୁଣି ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଗଣ, ଅମ୍ଭେମାନେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈରିତା ଆଚରଣ କରନ୍ତି—ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳ ହେବାମାତ୍ରେ, ସେ ଭାବ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଏ—କିନ୍ତୁ ଚତୁର ମନୁଷ୍ୟପରି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ, ଥରେ ବୈରିଭାବ ପୋଷଣ କଲେ—ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଭାବ ଲିଭିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ । ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତା—ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ—ପିତା ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅପ୍ରଣୟ—ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଜନ୍ତୁ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଅଧିକ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ମା ?

ଅରୁଣା—ତେବେ କେଉଁ ଗୁଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାକୁ ପଶୁ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଗର୍ବ କରେ, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ଯେଉଁ ଗୁଣରେ ସେ ତାହା କରେ—ଯେଉଁ ଗୁଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି—ସେ ଗୁଣକୁ ସେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଦେଉଛି କେଉଁଠି—ତା'ର ଉତ୍କର୍ଷସାଧନରେ ମତ ବଳାଉଛି କାହିଁ, ମା ?

ଅରୁଣା—କି ସେ ଗୁଣ, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ବିବେକିତା—ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ—ଗୁଡ଼, ଜଳଦି ଚଲାଅ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ବାବୁ, ସବୁର କରନ୍ତୁ । (ମାଝିମାନଙ୍କୁ) ଧୀରେ ଧୀରେ, ଜାଉଛମାନେ ।

ଅରୁଣା—ବାବା, ତେବେ ଏ କ'ଣ ଶତ୍ରୁତ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ?

ରଘୁଜ—ଏ, ଅଧଃପତିତ ମନୁଷ୍ୟହଙ୍କାର ବର୍ତ୍ତମାନ କିଏ ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁ ? ଯେଉଁ ଜାତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଧୁନା ବିଳାସିତା—ବୃତ୍ତି ପରଦ୍ରବ୍ୟଲୁଣ୍ଠନ, ସେ ଜାତିର ଶତ୍ରୁ ଯେ ଗୃହଆଡ଼େ ହେବା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ।

ଅରୁଣା—ତୁମେତ ସ୍ୱଜାତିର ଏପରି ଆଚରଣକୁ ଘୃଣାକର, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ମୁଁ ଘୃଣା କରେ ବୋଲି, ସମସ୍ତ ଜାତି ତ ଆଉ ଘୃଣା କରନ୍ତି ନାହିଁ ?

ଅରୁଣା—ଭ୍ରୋନ୍‌ସ୍ଲାତ, ବାବା, ତୁମର ମତାବଲମ୍ବୀ ।

ରଘୁଜ--ସେ କେବଳ ମୌଖିକ-ମୌଖିକ, ମା—ତେତିକ ମଧ୍ୟ ଯେ କାହିଁକି ?—(ଅରୁଣା ଆଡ଼େ ଗ୍ରହି ସସ୍ନେହେ) ମା ! ମା ! ସତେ ସତେ, ଏତେ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେବ ତୋର ? ପୁଣି ମୋର ! (ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ)

ଅରୁଣା—(ମୁହଁ ବୁଲାଇ) ଏହି ଯେ, ବାବା, କୁଆ କୁମ୍ଭାଣ୍ଡୁଆ ଗାବିଲେଣି, ସକାଳ ହୋଇ ଆସିଲାଣି ପରା ।

ରଘୁଜ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଜଲଦି ଚଲାଅ, ଜଲଦି ଚଲାଅ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି, ସା'ନ୍ତେ, ତରବର କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଏ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଘାଟି ।

ରଘୁଜ—ଏଠାରେ ବିଳମ୍ବ କରିବା ଯେ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଘାଟି—(ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କର) ଉଃ—କ'ଣ କରିବି ?

ଅରୁଣା—ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି, ବାବା ? ଆମେ ତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିନାହୁଁ ?

ରଘୁଜ—ଯୁଦ୍ଧର ଯେ ମଜ୍ଜି ପୋଡ଼ୁଛୁଁ—ବିନା ଅନୁମତିରେ ପରରାଜ୍ୟ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧସାମଗ୍ରୀ ଚଳାଇବେ। ଯେ ଭାରି ଅନ୍ୟାୟ । ମୁଁ ସିନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ପଣ୍ୟ-ବ୍ୟବସାୟୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇ ଆସୁଛି । ସେଥିଯୋଗୁଁ ରକ୍ଷା—ମାତ୍ର ଯଦି ଧରା ପଡ଼ିଯାଉଁ, ତା'ହେଲେ—ଗୁଡ଼ !—ମା ! ତୁ ଭିତରକୁ ଯାଇ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ, ସାରାରାତି ଜାଗିଲୁଣି—ମୁଁ ଦେଖେଁ, ଏ ଭୀଷଣ ସ୍ଥାନ କିପରି ଶୀଘ୍ର ପାରହୋଇ ପଡ଼ିବା ।

ଅରୁଣା—ଏପରି ବିପଦରେ ମୋତେ ଶୋଇବାକୁ କିପରି କହୁଛ, ବାବା ? ମୋ' ଦ୍ୱାରା କ'ଣ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ହେବନାହିଁ ? ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ, ମୋତେ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କର, ବାବା !

ରଘୁଜ—(ସମ୍ମିତେ) ତୋତେ ଗୋଟାଏ କି କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରିବି, ମା ?

ନାବିକଗଣ—ଜୟ ଶିବଶଙ୍କର !

ରଘୁଜ—ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଛମନ—ଘାଟି ପାର ହୋଇଛୁଁ, ସାଥିମାନେ !

ରଘୁଜ—ଜୟ ଶିବଶଙ୍କର । ଏଥର ଖୁବ୍ ଜୋରସେ, ଲଛମନ !—ଫରଗ୍ ଯେ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଅରୁଣା—ବାବା ! ଦେଖ, ଦେଖ; ତରୁଣଅରୁଣକିରଣ-ସ୍ପର୍ଶରେ ଏହି ପର୍ବତଟି କିପରି ଝଲମଲ କରୁଛି !

ରଘୁଜ—ଜଲଦ, ଜଲଦ, ଲଛମନ—ଏ ପଠାର ନାମ ଜାଣୁ, ଅରୁ ?

ଅରୁଣା—କି ନାମ ବାବା ?

ରଘୁଜ—'ସ୍ୱାରକୁଦ' ।

ଅରୁଣା—ସ୍ୱାରକୁଦ ! ଏ ବି କ'ଣ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାରର ଖଣି ?

ରଘୁଜ—ଗୁଣ ଅନୁସାରେହିଁ ନାମକରଣ ହୋଇଛି ।

ଅରୁଣା—ଏ ରାଜ୍ୟ ତା'ହେଲେ ଭାରି ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇଥିବ !

ରଘୁଜ—ବୋଲିବାକୁ ଅଛି ? ମାତ୍ର—

ଅରୁଣା—ମାତ୍ର କଣ, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ଏହାହିଁ ରାଜ୍ୟର କାଳସ୍ୱରୂପ—ଜଲଦ, ଲଛମନ !

ଅରୁଣା—ବାବା ! ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରଟି ଦିଶୁଛି, ସେହିଟି କି ମନ୍ଦିର ?

ରଘୁଜ—(ପ୍ରଣାମ କର) ପ୍ରଣାମ କର, ମା, ସେହି ସେ ସର୍ବବାଞ୍ଛାକଳ୍ପତରୁ ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ।

ଅରୁଣା—କଣ କହୁଛ,ବାବା—(ପ୍ରଣାମକରି) ମା ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ? ତେବେ କଣ ଏ' ସେହି ଭୁବନ-ବିଖ୍ୟାତ ସମ୍ବଲପୁର ?

ରଘୁଜ—ହଁ ମା, ଜଲଦ ଚଲିଅ,ଲଛମନ ! ଜଲଦ ଚଲିଅ ।

ଅରୁଣା—କି ମହିମାମୟ ଦୃଶ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନର, ବାବା ! ନିମ୍ନ-ସ୍ତରରେ ଖଣ୍ଡଶୈଳ-ବିଭୂଷିତା, ପୁଣ୍ୟତୋୟା ମହାନଦୀ କଳକଳ ନାଦରେ କି ଏକ ହୃଦୟ-ସ୍ପନ୍ଦନକାରୀ ମହାସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରୁ କରୁ ମାତୃଭୂମିର ପଦମୂଳ କ୍ଷାଳନ ପୂର୍ବକ, 'ତର ତର' ବେଗରେ କେଉଁ ମହାର୍ଣ୍ଣବର ପବିତ୍ର ସଙ୍ଗମୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଅଛି—ମଧ୍ୟ ସ୍ତରରେ ହରିତକ୍ଷେତ୍ର—ସୁଶୋଭିତ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମଳ ବକ୍ଷୋଦେଶେ-ପରିବେଷ୍ଟିତ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତୂପ ସଂରକ୍ଷିତ, ବହୁମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନଭଣ୍ଡାର, ବିଶାଳ ସ୍ୱାରଖଣ୍ଡି--କୌସ୍ତୁଭଲଞ୍ଛନ ଯଥା--ସଗର୍ବେ, ସର୍ବସମ୍ମୁଖେ ବିରାଜ କରୁଅଛି—ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ତରକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କର,ଆକାଶର ନିର୍ମ୍ମଳ ନୀଳିମା ଭେଦକରି ରାଜ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ, ସର୍ବବୃଜନବାଞ୍ଛିତା ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପବିତ୍ର ପୂଜାମନ୍ଦିର-ଧ୍ୱଜାସ୍ତ୍ର ଲୋହିତ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଦୁର୍ଗଶିଖରସ୍ଥ ଜୟ-ପତାକା ପରି,ବାୟୁ-ଲହରୀରେ ନାନା ରଙ୍ଗେଭଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ କରୁ କରୁ ଧର୍ମ୍ମାତ୍ମିଣୀ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଯେମନ୍ତ ଜଗଦ୍ବ୍ୟାପୀ ବିଜୟ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଆହା କି—ସୁନ୍ଦର--କି ମନୋହର—କି ପବିତ୍ରତାମୟ ଏ ସ୍ଥାନ,ବାବା !

[ବିଭୋର ହୋଇ ଗୃହିଁ ରହିବା]

ରଘୁଜ—ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଏ' ରାଜ୍ୟ ! ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଏହାର ଅଧିବାସିଗଣ ।

ଅରୁଣା—ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ନା, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ହଁ ମା, ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ । ଫୁର୍ତ୍ତିସେ, ଲଛମନ !

ଅରୁଣା—କି ଉନ୍ନତ ଜାତି ଏହି ଓଡ଼ିଆ, ବାବା ? ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କ ଶିଳ୍ପ-ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ, ରଣପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ---ଶମ୍ଭୁଜିଠାରୁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ମୁଁ ଅମୃଜ୍ଜନ-ଶୂନ୍ୟା ହୋଇପଡ଼େଁ--ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଭୁବନବିଜୟୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବୀରକାହାଣୀ ଅଦ୍ୟାପି ମୋର କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ବିଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବୀରରମଣୀ--ମାନଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ-ପ୍ରଭା ଅଦ୍ୟାପି ଜଗତକୁ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ କରି ରଖିଛି । ଦେଖ, ଦେଖ, ବାବା, ଓଡ଼ିଶାର ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଯୁଗର ସ୍ମୃତି ମାତ୍ରେ ମୋର ସର୍ବାଙ୍ଗ କିପରି ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି—ଶମ୍ଭୁଭାଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ କରୁ କି ଅପୂର୍ବ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ଆକାଶଅବନୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ କରିଦିଏ---କ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରାୟ ନାଚିଉଠେ,ବାବା ! ଏହି ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଜାତି ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଆଚରଣ କଲେ କେବେ କି ଜୟୀ ହେବୁଁ ?

ରଘୁଜ—ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅବଶ୍ୟ ନୁହେଁ---କିନ୍ତୁ କୌଶଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ମରହଟ୍ଟାକୁ ହରାଇବାକୁ ପୃଥିବୀରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଜାତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିନାହିଁ ।

ଅରୁଣା—ଶମ୍ଭୁଜି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି କଥା କହନ୍ତି ।

ରଘୁଜ—ଅରୁ ! ଶମ୍ଭୁଜି ପ୍ରତି ମୋର କିପରି ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି କାହିଁକି ?

ଅରୁଣା—କେଉଁ ବିଷୟରେ, ବାବା ?

ରଘୁଜ—ସେ ନିଷ୍ଠାବାନ ଜଣେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଓଡ଼ିଆ---ତା' ନ ହେଲେ ମରହଟ୍ଟା ହୋଇ ଓଡ଼ିଆର ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କରେ କାହିଁକି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରୁଣା—ପ୍ରଶଂସନୀୟ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶଂସା କରିବାରେ ଆପତ୍ତି କ'ଣ ?

ରଘୁଜ—ତୋତେ ଦେଖୁଛି ଏକାବେଳେ ଭୁଲାଇ ରଖିଛି । ମୋର କିନ୍ତୁ କିପରି ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି, ଯେପରି କି କେହି ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ମରଦଙ୍କା କୌଶଳ ଶିଖିବା ନିମନ୍ତେ ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରିବାରଭୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ତା' ନହେଲେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଦୀନ ନିରକ୍ଷର ଯଦି, ତା'ର ଏତେ ପ୍ରତିଭା ଦେଖାଯିବ କିପରି—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନାନାବିଧ ଜଟିଳ ରଣକୌଶଳ ଏତେ ଅନାୟାସରେ ଶିଖିନେବ କିପରି ? ଆଚ୍ଛା, ଏଥର ଫେରିଯାଏଁ, ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନୁହେ—ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଫୁଙ୍ଗିସେ, ଫୁଙ୍ଗିସେ ।

ଅରୁଣା—ତୁମ୍ଭର ସବୁ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ,ବାବା ! ଏ କ'ଣ ଦାବା, ସାଁ ସାଁ କରି କାନପାଖଦେଇ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଚାଲିଯାଉଛି ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ସର୍ବନାଶ, ସା'ମ୍ଭେ, ତୀର, ତୀର !

ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ—ଓହୋଃ ! ଜାନ୍‌ଗିଆ, ଜାନ୍ ଗିଆ (ପାଣିରେ ପଡ଼ିଯିବା)

(ନେପଥ୍ୟେ ଗୁଳିର ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦ ହେବା)

ରଘୁଜ—ସର୍ବନାଶ, ସର୍ବନାଶ, ଧରାପଡ଼ିଛୁଁ, ଶତ୍ରୁ ଅନୁସରଣ କରିଛି, ମା ! ଭିତରକୁ ଯା—ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ସମସ୍ତ ନୌକା ଛାଡ଼ିଦେଇ, ଏହିଟିକୁ କେବଳ ରକ୍ଷାକର । ଏଥିରେ ଯେ ମୋର ଜୀବନ-ସର୍ବସ୍ୱ ଅଛି । ମା ମା !

(ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ବାରୁଦ ଡ଼ଙ୍ଗାରେ ନିଆଁ ଲାଗିଛି, ସା'ମ୍ଭେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ନାବିକ – ଓହୋଃ ! ଜାନ୍‌ଗିଆ, ଜାନ୍‌ଗିଆ ।

ରଘୁଜ—ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ, ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ, ମା ମା !

ଅରୁଣା—ବାବା ! ବାବା ! ବାବା ! (ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା)

(ନେପଥ୍ୟେ—ଚଲାଅ ଗୁଳି, ଚଲାଅ ତୀର ।)

(ନୌକାସବୁ ବୁଡ଼ ବୁଡ଼ ହେବା—ରଘୁଜ ଓ ଅରୁଣା ନଦୀଗର୍ଭେ ପଡ଼ିବା ହେବା—କେତେବେଳେ ଭାସୁଥିବା—କେତେବେଳେ ବୁଡ଼ୁଥିବା)

ରଘୁଜ—ମା !

ଅରୁଣା—ବାବା !

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅଣ୍ଟିମାଲୁମ ର ଘୋଷ ।

---

*"ଦେଶପାଇଁ ଥିଲା ବାକି "ଦଧୀଚି-ଜୀବନ ।"

"ପୁଅ ମୋର ଫେରିଗଲା ମରଣକୁ ତରି ।"
ଅଚେତା ହୋଇଣ ବୁଢ଼ୀ ପଡ଼ିଲା ଝାଉଁଳି ।

କିଏ ଆସି କହିଦେଲା ସମର-ବାରତା
କିଏ କହିଗଲା ଆହି ଗଲା-ଦିନ କଥା ।
ଏକଇ ସନ୍ତାନ ବୁଢ଼ୀ ଦେଇଥିଲା ଛାଡ଼ି
ସ୍ୱଦେଶ-ଚରଣେ ତାର ଉପହାର ବୋଲି ।
ନ ଲୋଇଁବ ମଥା ଦେଶ ବଇରୀ ଚରଣେ—
ଦେଇଥିଲା ପୁଅକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ଘୋର ରଣେ ।
ଫେରିବ ସମରୁ ଅବା ଦେବ ଯୁବା ଶିର—
ଦେଇଥିଲା ହସି ତାର କରେ କରବାଳ ।
କିଏ ଆସି କହି ଗଲା ସେ ଦିନ କାହାଣୀ—
ମରଣକୁ ତରି ପୁଅ ଯୁଦ୍ଧ ଛାଡ଼ିଲାଣି ।

ଥର ଥର ଥର ବୁଲୁ, ବୁଢ଼ି ଭାଳେ ବସି—
ଥିଲାଟିକ ଏ ରକତ ସେ ଦେହରେ ମିଶି;
ପାଳିଥିଲି ଏଇ ମୋର ସ୍ତନ୍ୟ ଦେଇ କୋଳେ;
ମରଣକୁ ତରିବାକୁ ଦେଶ ଯିବାବେଳେ ?
କାଟିଦେବି ସ୍ତନ୍ୟ ଦୁଇ, ଯାଉ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼;
ମରଣକୁ ତରି ପୁଅ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଲା ଛାଡ଼ !

*ଉତ୍କଳଦେଶର ଗୋଟିଏ ଏମ୍ପ୍ଲୋଇର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁଳା କୁନ୍ତଳରାଶି ଦୁଇପାଖେ ଦୋଳେ,
ତରବାରି ଧରି ବୁଢ଼ୀ ଧାଇଁଲା ବ୍ୟାକୁଳେ ।
ଲଢ଼ିଥିଲା ଯୁଦ୍ଧ ଯହିଁ, ହସୁଥିଲା ଅରି—
ଦୂତ ନାମ ଧରି ତାକେ ପାଗଳିମାରି ।
ଚମକି ଦେଖିଲା ପୁଅ ଶୋଇଛି ଭୂତଳେ
ଶିର ଗୋଟି ଲାଗିଛି ତା' ସ୍ୱାମୀ କରବାଳେ ।
ଦୁଇପାଖେ ବୋହି ଯାଇଅଛି ରକ୍ତଧାରା—
ଦୁଇ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁସଙ୍ଗେ ଯେତେ ଦୁଃଖଭରା;
ଜଇଷ୍ଣ ସମ୍ମୁଖେ ପୁଅ ତେଜିଛି ଜୀବନ;
ହସି ହସି ବୁଢ଼ୀ କଲା ଅଶ୍ରୁ ବରଷଣ ।
ଦେଶପାଇଁ ଦେଇଛି ସେ ହସି ଆତ୍ମବଳି;
ଦେଶର ଗରବେ ତାର ଭାଗ ଅଛି ବାଢ଼ି ।
ଦେଶ-ଇତିହାସେ ତାର ରଖିଅଛି ନାମ;
ସହସ୍ର ଗୋଦର ସଙ୍ଗେ ପରମ ସମ୍ମାନ ।

ଦପ ଦପ ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣି; କରେ କରବାଳ—
ମରଣେ ବରିବା ପାଇଁ ଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ ।
ହସି ହସି ଦେଲା ତାର ଶେଷ ଶ୍ୱାସ ଶୁଣି,
ଧନ ମୋର ! ପୁଅ ମୋର !! ମୋ ସ୍ୱଦେଶ ବୋଲି ।

ତତ୍ତେ ଗ୍ରହିଲା ଅସି; ଗ୍ରହିଲା ଭୁବନ;—
ଦେଶପାଇଁ ଥିଲା ତାକ "ଦଧୀଚି-ଜୀବନ" ।

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ।

ପ୍ରଥମ ଲମ୍ବକ ।

ପ୍ରଥମ ତରଙ୍ଗ ।

ହିମାଳୟର କୈଳାସଶିଖରରେ ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସହ ବାସକରୁଥିଲେ । ଦିନେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଗ୍ରୀବାଣୀରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କହିଲେ, " ଦେବି, କହ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କି ଉପକାର କରିବି ? " ତହିଁ ପାର୍ବତୀ କହିଲେ, " ଯଦି ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲ, ତେବେ ଗୋଟିଏ ମନୋହର କଥା କହ । " ମହାଦେବ କହିଲେ, " ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ କଥା ତ ତୁମ୍ଭେ ଜଣା; ମୁଁ ଆଉ କ'ଣ ନୂତନ କଥା କହିବି ? " ପାର୍ବତୀ ବହୁ ଜିଦ୍ କରି କହିବାରୁ ମହାଦେବ କୌତୁକରେ ସେହି ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା କହିଲେ । "ପୂର୍ବକାଳରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ମୋତେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ଜ୍ୱାଳାଲିଙ୍ଗ ନାମକ ମହାପୁରରେ ମୋର ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ସେମାନେ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭକଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲି ଓ ପଚାରିଲି, " ଆପଣମାନେ କି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛନ୍ତି, କରନ୍ତୁ । " ବ୍ରହ୍ମା ବର ମାଗିଲେ " ଆପଣ ମୋର ପୁତ୍ରରୂପରେ ଜାତ ହେଉନ୍ତୁ । " ଏହି ବର ମାଗି ବ୍ରହ୍ମା ନିଜର ଅହଙ୍କାର ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ସେ ଲୋକରେ ଅପୂଜ୍ୟ ହେଲେ । ବିଷ୍ଣୁ କହିଲେ, "ଭଗବାନ୍, ମୁଁ ଯେପରି ସେବକ ହୋଇ ଚିରଦିନ ଆପଣଙ୍କର ସେବା କରେଁ, ମୋର ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ।" ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ ମୁଁ ସାତିଶୟ ପ୍ରୀତ ହେଲି ଓ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଶରୀରରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କଲି । ତୁମ୍ଭେ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଏକ, ଉଭୟେ ମୋର ଶକ୍ତି । ଆଉ କ'ଣ ବା ବେଶି କହିବି ? ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲ ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ପାର୍ବତୀ କହିଲେ," ଏ କିପରି କଥା ?" ତହିଁ ମହାଦେବ କହିଲେ, "ପୂର୍ବେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ଏକ ମହାଦେବଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ । ସେ ସେହି ଯଜ୍ଞକୁ ମୋ ବ୍ୟତୀତ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାମାତାମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କୁ ଏହାର କାରଣ ପଚାରି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବାରୁ ସେ କହିଲେ, 'ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ କପାଳମାଳୀ, ତାଙ୍କ ଉପରେ ମୁଁ ଯଜ୍ଞକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବି ?" ଏହି କଥାରେ ତୁମ୍ଭେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଶରୀର ତ୍ୟାଗକଲ ଏବଂ ପରେ ହିମାଦ୍ରିଙ୍କ କନ୍ୟାରୂପରେ ଜାତ ହେଲ । ମୁଁ ହିମାଳୟକୁ ତପସ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଅହିଲି । ତୁମ୍ଭର ପିତା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ଶୁଶ୍ରୁଷାରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଯେପରି ଜନ୍ମ ହେବ, ତହିଁର ଉପାୟ କରିବା ପାଇଁ କାମଦେବ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ସେ ଆସି ମୋତେ କାମ-ବାଣରେ ଜର୍ଜରିତ କଲେ ଓ ମୋର କୋପାନଳରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେଲେ । ତପରେ ତୁମ୍ଭେ ଘୋର ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଶାନ୍ତ କଲ ଓ ତୁମ୍ଭର ଗର୍ଭରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପୂଜନୀୟା ।" ଏହିପରି କହି ମହାଦେବ ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ ପାର୍ବତୀ କ୍ରୁଦ୍ଧା ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ଧୂର୍ତ୍ତ । ମୁଁ ପଚାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ କିଛି କଥା କହୁନାହିଁ । ମୋତେ ମୋ କଥା କହି ଭୁଲାଇ ଦେଉଅଛ । ଗଙ୍ଗାକୁ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରିଅଛ, ଏ କଥା କ'ଣ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ?" ତପରେ ମହାଦେବ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ କାହାରିକୁ ଭିତରକୁ ଛାଡ଼ି ନଦେବା ପାଇଁ ନନ୍ଦୀଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ରଖାଇଲେ । ମହାଦେବ କହିଲେ, "ଦେବତାମାନେ ଚିରସୁଖୀ, ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଚିରଦୁଃଖୀ । ଦେବଅଂଶୀ ଲୋକଙ୍କର ଶେଷଜୀବନ ମଧ୍ୟ ସୁଖକର ନୁହେ । ତେବେ ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଧରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି ।" ଏହି ସମୟରେ ମହାଦେବଙ୍କର ସେବକ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଆସି ନନ୍ଦୀର ନିଷେଧ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଯୋଗବଳରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ ମହାଦେବଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଦ୍ୟାଧରମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର ଶ୍ରବଣ କଲା । ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଜୟା ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ଜୟା ଏହି କଥା ଶ୍ରବଣରେ ବିସ୍ମିତା ହୋଇ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲା । ପାର୍ବତୀ ତହିଁ କ୍ରୋଧରେ ମହାଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଏ କଥା କାହା ଆଗରେ କହି ନ ଥିଲ, ତେବେ ଜୟା କିପରି ଜାଣିଲା ?" ମହାଦେବ ତହିଁ ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ, ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ଜୟା ନିକ-ଟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛି । ପାର୍ବତୀ ତହିଁ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତକୁ କ୍ରୋଧରେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ସେ ପୃଥିବୀରେ ମର-ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବ । ମାଲ୍ୟବାନ ତା ପାଇଁ ଅନୁ-ନୟ ବିନୟ କରିବାରୁ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ଜୟା ଓ ସେ ଦୁହେଁ ଶାପମୁକ୍ତିର ଉପାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ପାର୍ବତୀ କହିଲେ, "ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀରେ କୁବେରଙ୍କ ଶାପରୁ ସୁପ୍ରତୀକ ଯକ୍ଷ କାଣଭୂତି ନାମରେ ପିଶାଚରୂପ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛି । ତାକୁ ଦେଖି ତୋ ନିଜ ଜାତି ମନେ ପଡ଼ିବ ଓ ଏହି ସବୁ କଥା ତା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ତୁ ଏ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବୁ । କାଣଭୂତି ନିଜ କଥା ମାଲ୍ୟ-ବାନ ନିକଟରେ କହି ମୁକ୍ତ ହେଲେ, ମାଲ୍ୟବାନ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତ ହେବ ।" ଏହା କହି ପାର୍ବତୀ ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ବିଜୁଳିଝଟକ ପରି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ ।

କିଛିକାଳ ପରେ ଗୌରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ଦେବ ! ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଓ ମାଲ୍ୟବାନ ଅଭିଶପ୍ତ ହୋଇ କେଉଁଠାରେ ଜାତ ହେଲେ ?" ମହାଦେବ କହିଲେ, "କୌଶାମ୍ବୀ ବୋଲି ଯେଉଁ ମହାନଗରୀ ଅଛି, ସେହିଠାରେ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ବରରୁଚି ନାମରେ ଜାତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ନାମକ ନଗରରେ ମାଲ୍ୟବାନ ଗୁଣାଢ୍ୟ ନାମ ଧାରଣ କରି ଜାତ ହୋଇଅଛି ।"

ଦ୍ୱିତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

ପୁଷ୍ପଦନ୍ତର ବରରୁଚି ନାମ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କାତ୍ୟାୟନ ନାମରେ ଜଗତରେ ବିଖ୍ୟାତ । ସେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ କରିସାରି ନିଜଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଦିନେ ସେ ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଗଲେ । ଦେବୀ ତାହାଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ପ୍ରୀତା ହୋଇ କାଣଭୂତିଙ୍କ ଦର୍ଶନପାଇଁ ବିନ୍ଧ୍ୟକାନ୍ତାର ଯିବାକୁ ତାହାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ର-ବାନର-ସଙ୍କୁଳ ସେହି ଅରଣ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ସେ ଏକ ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷସମୀପରେ ସାଳବୃକ୍ଷ-ସଦୃଶ ଉନ୍ନତାଙ୍ଗ କାଣଭୂତିଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ । କାଣଭୂତି ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଯଥେଷ୍ଟ ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣ କରି ଆସନରେ ବସାଇଲେ । ତପରେ କାତ୍ୟାୟନ ପଚାରିଲେ, 'ତୁମ୍ଭର ଏ ଦୁର୍ଗତି କିପରି ହେଲା ?' ତାହା ଶୁଣି କାଣଭୂତି କହିଲେ, "ମୋର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଉଜ୍ଜୟିନୀ-ଶ୍ମଶାନରେ ଶିବଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଛି, ତାହା କହିବି, ଶୁଣନ୍ତୁ । ପାର୍ବତୀ ମହାଦେବଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, 'ତୁମ୍ଭର ଏ ନୃମୁଣ୍ଡମୟ ଶ୍ମଶାନରେ ଏତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କାହିଁକି ?" ତହିଁ ମହାଦେବ କହିଲେ, "ପ୍ରଳୟକାଳରେ କଳ୍ପକ୍ଷୟ କାଳରେ ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ଜଳମୟ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତହିଁ ନିଜର ଉରୁ ଭେଦକରି ତହିଁରେ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ପକାଇ ଦେଲି । ସେହି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ଏକ ଅଣ୍ଡରୂପ ଧାରଣ କଲା । ସେହି ଅଣ୍ଡମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତ ହେଲେ ଏବଂ ସଂସାର ସର୍ଜନା କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରକୃତିକୁ ସୃଷ୍ଟି କଲି । ସେହି ପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଜାପତିମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟିକଲେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଜାପତିମାନେ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେହି ପୁରୁଷ ପିତାମହ ନାମରେ ଜଗତରେ ବିଖ୍ୟାତ । ସେହି ପୁରୁଷ ଏହିପରି ଚରାଚର ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟିକରି ଦର୍ପାନ୍ଧ ହେବାରୁ ମୁଁ ତାହାର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲି । ଏହି ହେତୁରୁ ଅନୁତାପ-ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ମହାବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କଲି ଏବଂ ହସ୍ତରେ ପୁରୁଷର କପାଳ ଧାରଣ କରି ଶ୍ମଶାନ-ବାସୀ ହେଲି ।"

ଶ୍ମଶାନରେ ଥାଇଁ ମୁଁ ମହାଦେବଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା ଶ୍ରବଣ କଲି । ପୁଣି ପାଞ୍ଚଶିଖ ପଚାରିଲେ, 'ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ କେବେ ଅମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଆସିବ ?' ତାହା ଶୁଣି ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମହାଦେବ ପାଞ୍ଚଶିଖଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ପିଶାଚକୁ ଦେଖୁଅଛ, ସେ କୁବେରଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଭଇ ଯକ୍ଷ । ସୁଲଶିରା ନାମରେ ରାକ୍ଷସ ଏହାର ମିତ୍ର ଥିଲା । ସେହି ପାପାତ୍ମା ସଙ୍ଗରେ ଏହାକୁ ମିଳିତ ହେବାର ଦେଖି କୁବେର ତାହାକୁ ବନ୍ଧ୍ୟାଟଙ୍କରେ ପିଶାଚ ହେବାପାଇଁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ସେ ତାହାର ଭଇ ଗର୍ବଜଙ୍ଘ ସହିତ ଶାପମୋଚନର ଉପାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ କୁବେର ତାକୁ କହିଲେ, 'ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ନିକଟରୁ ତାହାର କଥା ଶୁଣି ଏବଂ ମାଲ୍ୟବାନ ନିକଟରେ କହି ତୁ ସେହି ଗଣମାନଙ୍କ ସହିତରେ ଏହି ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବୁ ।" ଏହିପରି କହି କାଣଭୂତ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲାରୁ ବରରୁଚି ନିଦରୁ ଉଠିଲା ପରି କହିଲେ, "ମୁଁ ସେହି ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ । ମୋ ଠାରୁ ସେହି କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ ।" ଏହିପରି କହି ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଲକ୍ଷଣ ଓ ସପ୍ତମହାକଥା କାଣଭୂତଙ୍କୁ କହିଲେ । ତାହା ଶୁଣି କାଣଭୂତ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଅବତାର । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଏ ଏହି କଥା ଜାଣେ ? ତୁମ୍ଭ କୃପାରୁ ମୋ ଦେହରୁ ଅଭିଶାପ ଗଳିଗଲା ପରି ଜଣାପଡୁଛି । ସୁତରାଂ ଜନ୍ମଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହି ମୋତେ ପରିତ୍ରାଣ କର । ତହୁଁ ବରରୁଚି ନିଜର ସବିସ୍ତାର ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ କହିଲେ ।

"କୌଶାମ୍ବୀରେ ସୋମଦତ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ସେ ଅଗ୍ନିଶିଖ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ ବସୁଦତ୍ତା । ସେ ମୁନିକନ୍ୟା ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଗର୍ଭରେ ମୁଁ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ମୋର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ପିତା ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ମୋର ମାତା ମୋତେ ବହୁକଷ୍ଟରେ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ଭ ଗୃହକୁ ରାତିଯାପନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆଗମନ କଲେ । ରାତିକାଳରେ ମୁରଜଧ୍ୱନି ହେବାରୁ ମୋର ମାତା ପିତାଙ୍କ କଥା ସ୍ମରଣ କରି କହିଲେ, "ତୋର ପିତାଙ୍କର ମିତ୍ର ନନ୍ଦ ନଟ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛି ।" ଏହା ଶୁଣି ମୁଁ କହିଲି, "ମା, ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବି, ମୁଁ ଆସି ତୋତେ ସବୁ ନୃତ୍ୟ ଦେଖାଇବି ଓ ଗୀତ ଶୁଣାଇବି ।" ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମୋର ଏ କଥା ଶୁଣି ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ମୋର ମାତା ତହୁଁ କହିଲେ, 'ଏଥିରେ ଅଦୌ ସଂଶୟ ନାହିଁ । ଏ ଥରେ ମାତ୍ର ଶୁଣିଲେ ସବୁ କଥା ମନରେ ରଖିପାରେ ।' ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ମୋ ଆଗରେ ଏକ * ପ୍ରତିଶାଖ୍ୟ ପାଠ କଲେ । ମୁଁ ତାହା ଶୁଣି ପୁନରାବୃତ୍ତି କଲି । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ ନୃତ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲି, ଏବଂ ଫେରି ଆସି ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁ ନୃତ୍ୟ ଦେଖାଇଲି ଓ ଗୀତ ଶୁଣାଇଲି । ମୋତେ ଥରେ ଶୁଣିଲେ ମନେ ରଖିପାରେ ଜାଣି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ୟାଡି ନାମକ ଜଣେ ମୋର ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଣତ ହୋଇ କହିଲେ, 'ବେତସ ନାମକ ନଗରରେ ଦେବସ୍ୱାମୀ ଓ କବ୍ୟକ ନାମକ ଦୁଇଭାଇ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକର ପୁତ୍ର ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ଓ ଅପରଙ୍କର ପୁତ୍ର ମୁଁ ବ୍ୟାଡ଼ି । ମୋର ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁରେ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତର ପିତା ମଧ୍ୟ ଶୋକରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନାଥ ହୋଇ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କଠାରେ ବିଦ୍ୟାପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲୁଁ । ସେଠାରେ ରହିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ବିଜେ ରାତିରେ ପ୍ରଭୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ, 'ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କର ପାଟଳିକ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ନଗର ଅଛି । ବର୍ଷ ନାମରେ ଜଣେ ବିପ୍ର ସେଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିପାରିବ ।" ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପଚାରିବାରୁ ଲୋକେ କହିଲେ ଯେ, ବର୍ଷ ନାମରେ ଜଣେ ମୂର୍ଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛି । ତତ୍ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଦ୍ରବର୍ଗ-ଚିତ୍ତରେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁଁ ଯେ, ବର୍ଷଙ୍କର ଗୃହ ଭଗ୍ନ ଓ ବିପଦର ଆଶ୍ରମ । ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥିବାର ଦେଖି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲୁଁ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ନିଜନିଜର ବୃତ୍ତାନ୍ତ

* ବୈଦିକ ବ୍ୟାକରଣ ବିଶେଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲୁଁ; ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୂର୍ଖତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଯାହା ଶୁଣିଥିଲୁଁ, ତାହା ମଧ୍ୟ କହିଲୁଁ । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋର ପୁତ୍ରତୁଲ୍ୟ, ଲଜ୍ଜା କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯାହା କହୁଅଛି, ଶୁଣ । ଶଙ୍କରସ୍ୱାମୀ ନାମରେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏଠାରେ ଥିଲେ । ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଓ ଉପବର୍ଷ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଏ ନିହାତ ମୂର୍ଖ, କିନ୍ତୁ ଉପବର୍ଷ ଏହାଙ୍କର ବିପରୀତ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ମୁଁ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଥରେ ବର୍ଷାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଖଣ୍ଡପ ଆକୃତିର ପିଠା ତିଆରି କରି ମୂର୍ଖ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଏହା ଯେ ମନ ଅଗୁର, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ମୋର ଦେବରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଏହାଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ସହିତ ସେହି ପିଠା ଖାଇବାକୁ ଦେଲା । ସେ ସେହି ପିଠାକୁ ନେଇ ଘରକୁ ଆସିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କଲି । ସେ ନିଜେ ମୂର୍ଖ, ଏହି କଥା ଜାଣି ବଡ଼ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ତପସ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥରେ ମାତ୍ର ଶ୍ରବଣ କରି ମନେ ରଖିପାରେ, ତାହା ନିକଟରେ ସେହି ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତପସ୍ୟାରୁ ଆସି ସେ ମୋ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏବଂ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ଜପ ଓ ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି । ଏକ ଶ୍ରୁତଧର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଘେନି ଆସ; ସବୁ ସିଦ୍ଧି ହେବ । ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।" ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଏହି କଥା ଶ୍ରବଣ କରି ତାଙ୍କ ଦାରିଦ୍ର୍ୟମୋଚନ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଏକଶତ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କଲୁ । ତପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରି କୌଣସି ଶ୍ରୁତଧର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ନ ପାଇ ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ଆସିଅଛୁଁ । ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଥରେ ମାତ୍ର ଶ୍ରବଣ କରି ମନେ ରଖିପାରେ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଠାଇଲେ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିବାପାଇଁ ଗମନ କରିବୁଁ ।" ବ୍ୟାଡ଼ିଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ମୋର ମାତା କହିଲେ, 'ଏ କଥା ସଙ୍ଗତ, ଏଥିରେ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏହାର ଜନ୍ମକାଳରେ ଆକାଶରୁ ଦିବ୍ୟବାଣୀ ଶୁଣାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଶ୍ରୁତଧର ବର୍ଷଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିବ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣକୁ ଯଥାରେ ବିଖ୍ୟାତ କରିବ । ଏହାର ନାମ ବରରୁଚି ଏବଂ ଏହି ନାମ ଏହାକୁ ଭଲ ଲାଗେ । ଏହି କାରଣରୁ ଏ ଯେତିକି ବଡ଼ଅଛି, ମୁଁ ସେତିକି, ଭାବୁଅଛି ଯେ ସେହି ବର୍ଷ ଉପାଧ୍ୟାୟ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ଆଜି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ସେହି କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ପରମ ପ୍ରୀତ ହେଲି । ଏ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଇପୋ; ଏହାକୁ ନେଲେ କିଛି କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ ।" ତପରେ ବ୍ୟାଡ଼ି ମୋର ମାତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଧନ ପ୍ରଦାନ କରି ମୋର ବେଦପାଠ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ଉପନୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ କଲେ । ମାତାଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ସେମାନେ ମୋ ସହିତ; କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ସଫଳ ହେଲା ମନେକରି; ନଗରରୁ ଅତି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । କିଛିକାଳପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ଷଙ୍କ ଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଦେଖି ମନେ କଲେ ଯେ, କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ବର ସଫଳ ହେଲା । ତପରେ ଦିନେ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ବସାଇ ପବିତ୍ର କଣ୍ଠରେ ଓଁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବେଦ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୁଁ ଥରେ, ବ୍ୟାଡ଼ି ଦୁଇଥର ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ତିନିଥର ଶ୍ରବଣ କରି ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶିଖିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ ।

ସେହି ଅପୂର୍ବ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏହା କ'ଣ, ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଆଗମନ କଲେ ଏବଂ ବର୍ଷଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ଦେଖି ଉପବର୍ଷ ଏବଂ ପାଟଳିପୁତ୍ର-ନଗରବାସିମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ରାଜା ନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହର ପ୍ରଭାବ ଅବଲୋକନ କରି ବର୍ଷଙ୍କ ଗୃହକୁ ଧନସମ୍ପଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲେ ।

ତୃତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

କାଣଭୁତି ଶୁଣୁଥାନ୍ତି, ବରରୁଚି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କଳରେ ଦିନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ନଗର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ର ଉପର ହେଲା, ବର୍ଷଙ୍କୁ ତାହାର କାରଣ ପଚାରିଲୁଁ । ତହିଁ ବର୍ଷ ଉପାଧ୍ୟାୟ କହିଲେ, "ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନରେ କନଖଳ ନାମରେ ଏକ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ଅଛି । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ସେହିଠାରେ ଉଶୀନର ଚିତ୍ରଗାନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଦକରି ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଘେନି ଆସିଥିବାର କଥା ଶୁଣାଯାଏ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେହିଠାରେ ପତ୍ନୀ ସହିତ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସେଠାରେ ଉନୋଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ପିତାମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିବାପାଇଁ ରାଜଗୃହ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ । ସେମାନେ ଯେଠାରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ଶେଷକଲେ ଏବଂ ପିତୃମାତୃବିୟୋଗରେ କାତର ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥାନିକୁମାରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ ସେମାନେ ସମୁଦ୍ର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଚମ୍ପିମା ନାମକ ନଗରରେ ଶ୍ରୋତ୍ରିକ ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଧନ ଓ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପରେ ପ୍ରଦାନ କରି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାବରୁ ଗଙ୍ଗା ତୀରକୁ ଗମନ କଲେ । ଏକଦା ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପଳାଇଲେ, କାରଣ ନୃଶଂସ ଲୋକର ହୃଦୟରେ ସ୍ୱଜନ ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦୌ ମମତା ଥାଏନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟମାର ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ହେବାରୁ ସେମାନେ ପିତାଙ୍କର ମିତ୍ର ଯଜ୍ଞଦତ୍ତଙ୍କର ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣକଲେ ଏବଂ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ୱାମୀଚିନ୍ତାରେ ଅତି କଷ୍ଟରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେତେ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା କୁଳସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସତୀର ଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତିନାହିଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସେହି ମଧ୍ୟମା ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭରୁ ଏକ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲା । ଏକଦା ଅକାଶମାର୍ଗରେ ବିହାର କରୁଥିବା ସମୟରେ ପକ୍ଷୀଣୀ ସେହି ଶିଶୁକୁ ଦେଖି ମହାଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଦେଖ, ଏହି ଶିଶୁ ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରିବ, ଏହି ଆଶା ପୋଷଣକରି ଏହି ତପୋଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହକୁ ତାହାଠାରେ ଢାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି; ଏଣୁ ଏ ଯେପରି ଏମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରେ, ତାହାର ଉପାୟ କର ।" ମହାଦେବ କହିଲେ, "ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତ ସେ ମୋତେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଆରାଧନା କରିଥିବାରୁ ସଂସାରରେ ଭୋଗ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀ ପାଟଳୀ ନାମ ଧାରଣ କରି ରାଜା ମହେନ୍ଦ୍ରବର୍ମ୍ମାଙ୍କ ଦୁହିତାରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଅଛି ।" ତତ୍ପରେ ମହାଦେବ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ," ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଶିଶୁର ନାମ ପୁଷ୍ପକ ହେଲା । ଶୋଳ ଉଠିଲା ପରେ ଏହାର ମସ୍ତକ ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ଏକଲକ୍ଷ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପାଇବ ଏବଂ ଏ ମଧ୍ୟ ରାଜା ହେବ ।" ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ସେହି କଥା ଅନୁସାରେ ବାଳକର ମସ୍ତକ ନିକଟରେ ଏକଲକ୍ଷ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ପାଇ ବ୍ରତ ସଫଳ ହେଲା ଭାବି ଅନନ୍ଦିତ ହେଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ପ୍ରଭୁତ ଧନ ବଳରେ ପୁଷ୍ପକ ରାଜା ହେଲେ । ସଂସାରରେ ଧନ ସମ୍ପଦ ତପସ୍ୟାର ଅଧୀନ । ଏକଦା ଯଜ୍ଞଦତ୍ତ ପୁଷ୍ପକଙ୍କୁ ନିଭୃତରେ କହିଲା, "ହେ ରାଜା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁରୁ ତୁମ୍ଭର ପିତୃଗଣ କେଉଁ ଅଜଣା ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି; ତେଣୁ ସର୍ବଦା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନକର, ତାହା-ହେଲେ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଅବା ତୁମ୍ଭର କଥା ଶୁଣି ଏଠାକୁ ଆସିବେ । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କ କଥା କହୁଅଛି, ଶୁଣ । ସେ ପୂର୍ବେ ବାରାଣସୀରେ ରାଜା ଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ କୃଷ୍ଣମେଘ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ପୁଞ୍ଜସଦୃଶ-କନକ-କମନୀୟ ଶତରାଜହଂସ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ଅକାଶଗାମୀ ହଂସଯୁଗଳକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ । ସେହି ହଂସଯୁଗଳକୁ ପୁଣି ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଏକ ପୁଷ୍କରଣୀ ଖନନ କରାଇଲେ ଏବଂ ସେହି ପୁଷ୍କରଣୀରେ ବିହାର କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ହଂସଯୁଗଳ ସେଠାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ଦେହ କନକକମନୀୟ କିପରି ହେଲା, ତାହାର କାରଣ ପଚାରିଲେ । ସେହି ହଂସଯୁଗଳ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ହେ ରାଜନ୍, ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କାକ ଥିଲୁଁ । ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ଶିବାଳୟରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଗଲୁଁ; ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ହେମମୟ ହେଲୁଁ ।" ଯଜ୍ଞଦତ୍ତ ରାଜା ପୁଷ୍ପକଙ୍କ କହିଲେ, " ତୁମ୍ଭେ ଦାନକର, ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ଲାଭକରିବ । " ପୁଷ୍ପକ ମଧ୍ୟ ସେହି ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଦାନ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧନବିତରଣବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ସେହି ତିନିଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଧନସହ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଲାଭକଲେ । ଯେତେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅବିବେକାନ୍ଧ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ରାଜ୍ୟାକାଙ୍କ୍ଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଦିନେ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଦେବୀ ବନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରାଇବା ଛଳରେ ପୁଷ୍ପକଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ । ବଧକମାନଙ୍କୁ ଦେବୀ-ଗୃହମଧ୍ୟରେ ଲୁକାୟିତ ଭାବରେ ରହିବାକୁ କହି ସେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଆଗେ ଯାଇ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କର ।" ସେ ଗୃହମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ବଧକମାନେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରିବା ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାହାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭର ପିତୃବର୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବହୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେବେ ବୋଲି ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ।" ଏହାଶୁଣି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ପୁଷ୍ପକ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୋର ଅମୂଲ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର ମାନ ଦେଉଅଛି, ମୋତେ ଛାଡ଼ଦିଅ । ମୁଁ ଦୂରକୁ ପଳାଇବି ଏବଂ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବି ନାହିଁ । " ବଧକମାନେ ତାହା-ଅଳଙ୍କାରମାନ ଗ୍ରହଣ କରି ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ପୁଷ୍ପକ ହତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜ୍ୟକାଙ୍କ୍ଷୀ ପିତୃବର୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ଜାଣିପାରି ବିନାଶ କଲେ । କୃତଘ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ରାଜା ପୁତ୍ରକ ସ୍ୱ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ବନ୍ଧ୍ୟକାନ୍ତାରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେ ସେଠାରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଦୁଇଜଣ ପୁରୁଷ ବାହୁଯୁଦ୍ଧରେ ରତ ଅଛନ୍ତି । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ କିଏ ?" ସେମାନେ କହିଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ମୟାସୁରର ସୁତ । ଏହି ପାଦୁକା, ଯଷ୍ଟି ଓ ପାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଧନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ବଳରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବ, ସେ ଏହି ଧନ ନେବ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ବାହୁଯୁଦ୍ଧ ।" ଏହା ଶୁଣି ସେ ହସି ହସି କହିଲେ, "ପୁରୁଷର ଏ ସମ୍ପତ୍ତି କିଛି ନୁହେଁ ।" ତହିଁ ସେମାନେ କହିଲେ, "ଏହି ପାଦୁକା ଯେ ଧାରଣ କରିବ, ସେ ଆକାଶଗାମୀ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ଯଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଯାହା କିଛି ଲେଖିବ, ତାହା ସତ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ଯାହା ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରିବ; ତାହା ଏହି ପାତ୍ରରୁ ପାଇବ ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ପୁତ୍ରକ କହିଲେ, "ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ? ତୁମ୍ଭ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ବେଶି ଦୌଡ଼ିପାରିବ, ସେ ଏହି ଧନ ନେବ ।" ସେହି ମୂଢ଼ମାନେ 'ତଥାସ୍ତୁ' କହି ଦୌଡ଼ିଲେ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ରକ ପାଦୁକା ଆରୋହଣ କରି ଯଷ୍ଟି ଓ ପାତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ଆକାଶମାର୍ଗରେ ପଳାୟନ କଲେ । ସେହିକ୍ଷଣି ସେ ବହୁଦୂରକୁ ଯାଇ ଅକର୍ଷିକା ନାମରେ ଏକ ନଗରୀ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ସେ ନଗରୀଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର । ସେହିଠାରେ ସେ ଆକାଶରୁ ଅବତରଣ କଲେ । ବେଶ୍ୟାମାନେ ପ୍ରବଞ୍ଚନଶୀଳ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ବଣିକମାନେ ଅର୍ଥଲିପ୍ସୁ, ସୁତରାଂ କାହା ଘରେ ରହିବି, ଏହିପରି ଭାବି ଭାବି ସେ ଏକ ନିର୍ଜନ ଭଗ୍ନଗୃହ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ଗୃହମଧ୍ୟରେ ଏକ ବୃଦ୍ଧା ରମଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ସେ ତାହାକୁ କିଛି ଧନ ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଲୁକ୍କାୟିତଭାବରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ସେହି ବୃଦ୍ଧା ପୁତ୍ରକଙ୍କୁ କହିଲା, "ବତ୍ସ, ମୋର ଏତିକି ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଯେ, ତୁମ୍ଭର ଅନୁରୂପ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାହିଁ । ଏହି ରାଜାଙ୍କର ପଟ୍ଟଳୀ ନାମରେ ଏକ କନ୍ୟା ଅଛି । ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ପ୍ରାସାଦର ଉପରଭାଗରେ ସେ ରହି ସ୍ୱଦୃଶ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ।" ଏହି କଥା ଶ୍ରବଣ କରି ମାତ୍ରେ ପୁତ୍ରକଙ୍କ ହୃଦୟରେ କାମାନଳ ଜାଗରିତ ହେଲା । ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ସେ ତାହାକୁ ସେହିଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିବେ ଏବଂ ପାଦୁକା ଆରୋହଣ କରି ନିଶାକାଳରେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଗମନ କଲେ । ସେ ଅତିଉଚ୍ଚ ବାତାୟନ ପଥରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପରିସେବିତା କାମଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପିଣୀ ପଟ୍ଟଳୀକୁ ଗୋପନରେ ଦର୍ଶନ କଲେ । ସେ ତାହାକୁ କିପରି ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠାଇବେ, ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ବାହାରେ ଏକ ପ୍ରହରୀ ଗାନକଲା—

ଆଳସ୍ୟରେ ଦର— ମୁକୁଳିତ ଚକ୍ଷୁ,
ହୁଙ୍କୃତ ମଧୁର ଧୀର—
କାରଣୀ, ନିଦ୍ରିତା ଏକାନ୍ତେ କାନ୍ତାକୁ
ଆଲିଙ୍ଗି କାନ୍ତ ଚତୁର
ନିଦ୍ରାରୁ ଚେତାଏ, ପ୍ରେମରସ ଦିଏ
ସେହିତ ରସିକବର
ଜନମର ଫଳ ଲଭେ ଅବିକଳ
ମାନବଗଣେ ସେ ସାର ।

ଏହା ଶୁଣି ପୁତ୍ରକ କମ୍ପିତକଳେବରରେ ପଟ୍ଟଳୀକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ । ପଟ୍ଟଳୀ ଜାଗରିତା ହୋଇ ଲଜ୍ଜାକୌତୁକଯୁକ୍ତ ନୟନରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରସ୍ପର ସହିତ ଆଳାପ ହେଲାପରେ ଗାନ୍ଧର୍ବବିଧିରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା । ରାତି ଶେଷ ହେବାରୁ ପଟ୍ଟଳୀକୁ କହି ସେ ବୃଦ୍ଧାର ଘରକୁ ଫେରିଗଲେ । ଏହିପରି ପ୍ରତିଦିନ ସେ ରାତିକାଳରେ ପଟ୍ଟଳୀ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିନେ ପ୍ରହରୀମାନେ ପଟ୍ଟଳୀଦେହରେ ସମ୍ଭୋଗଚିହ୍ନ ଦେଖି ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ରାଜା ଏହି ଘଟଣାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିବାପାଇଁ ଏକ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେହି ଚତୁରା ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରକ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରରେ ଚିହ୍ନ ରଖିବା ପାଇଁ ଅଳତା ଲଗାଇ ଦେଲା ଏବଂ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଖବର ଜଣାଇଲା । ରାଜା ସେହିକ୍ଷଣି ଗୁରୁ ପଠାଇଲେ । ଗୁରୁମାନେ ପୁତ୍ରକଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରରେ ଅଳତା ଚିହ୍ନ ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଆସିଲେ । ପୁତ୍ରକ ରାଜାଙ୍କୁ ଜୋଧନ୍ଦିତ [illegible] ପାଦୁକା ଆରୋହଣ କରି ପଟ୍ଟଳୀ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି [illegible] ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱ ଅଙ୍କରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଆକାଶ-ମାର୍ଗରେ ପଳାୟନ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତତ୍ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ଗଙ୍ଗାତଟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାନ-ପ୍ରଭାବ-ଜନିତ ଆହାରରେ ପାଟଳୀର କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କଲେ । ସେ ପାଟଳୀର ଅନୁରୋଧରେ ସେହି ଯକ୍ଷିଦ୍ୱାରା ଏକ ସୁନ୍ଦର ନଗର ଲେଖିଲେ ଏବଂ ଏହି ସମାଗରା ପୃଥିବୀକୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହିହେତୁରୁ ଏହି ନଗରର ନାମ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ଏବଂ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ମୀସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବିଳାସ କ୍ଷେତ୍ର ।

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ନୈୟାୟିକ, ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ, ଜଣେ ବୈୟାକରଣିକ, ଓ ଜଣେ ବୈଦ୍ୟ ଏହିପରି ଚାରିଜଣ ଏକତ୍ର କୌଣସି ପ୍ରବାସରେ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ । ଚାରିଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିଗଲା ।

ପ୍ରଥମେ ଭୋଜନଟି ହେଲେ ତ ବାକି ସବୁ କଥା । ବୈୟାକରଣିକ କହିଲେ,ମୁଁ ରନ୍ଧନ କରି ଜାଣିବି;ସୁତରାଂ ମୁଁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି । ବୈୟାକରଣିକ ରନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ନୈୟାୟିକ ଭଲ ଘୃତ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଗଲେ, ବୈଦ୍ୟ ଫଳମୂଳ କିଣି ଆଣିବାର ଭାର ନେଲେ, ଜ୍ୟୋତିଷ କାଷ୍ଠ, ହାଣ୍ଡି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ ।

ବୈୟାକରଣିକ ରାନ୍ଧିବା ସମୟରେ ଭାତ ଫୁଟି ଆସିଲାରୁ "ଟକର" "ମକର" ଶବ୍ଦ ଶୁଣି କହିଲେ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! "ଟକରଃ ମକରଃ କଥଂ ସ୍ୟାତ୍" ? ଆରେ ବ୍ୟାକରଣରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେତ ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ ଯେ, ଟକର ମକର ହେବ ! ତଥାପି ମନ ଅଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ । ବ୍ୟାକରଣ ପୋଥି ଟେଣିକି ଫିଟାଇ ସଂଶୟ ମୋଚନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଖିବା ବେଳକୁ ବ୍ୟାକରଣ ପୋଥିର କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ସେହି ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ । "ଅନ୍ୟାୟ ଅଶୁଦ୍ଧ କହୁଅଛି" କହି ଭାତ ହାଣ୍ଡିଟାକୁ କ୍ରୋଧରେ ପିଟିଦେଇ ମନେ ମନେ ଟିକେ କ୍ରୋଧରେ ବହିଥାନ୍ତି ।

ଏଣେ ବୈଦ୍ୟ ମହାଶୟ ବଜାରରେ ସମସ୍ତ ଫଳମୂଳ ଦେଖି ଏହି ଫଳ ଖାଇଲେ ପିତ୍ତ ହେବ, ଏହି ଫଳ ଖାଇଲେ କଫ ହେବ, ଏହା ଖାଇଲେ ଆମାଶୟ ହେବ, ଏହିପରି ସନ୍ଦେହ କରି କରି କୌଣସି ଫଳମୂଳ ନ କିଣି କେବଳ "ପଟୋଳଂ ସର୍ବଦା ପଥ୍ୟଂ" ଏହି ବାକ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ପଟୋଳ ଯୋଡ଼ିଏ କିଣି ନେଇ ଚାଲେ ।

ରହିଲେ ନୈୟାୟିକ । ନୈୟାୟିକ ଘୃତ ବାଛି ବାଛି ଉତ୍ତମ ହସ୍ତଗତ କିଣି ଆସୁ ଆସୁ ତାଙ୍କର ଏହି ସନ୍ଦେହ ହେଲା ଯେ—"ଘୃତାଧୀନଂ ପାତ୍ରଂବା ପାତ୍ରାଧୀନଂ ଘୃତଂ"—ଅର୍ଥାତ୍ ଘିଅ ଲାଗି ପାତ୍ର ନା ପାତ୍ର ଲାଗି ଘିଅ ! ଏବଂବିଧ ସଂଶୟାପନ୍ନ ମନରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ପ୍ରକୃତ "ପାତ୍ରାଧୀନଂ ଘୃତଂ" ଅର୍ଥାତ୍ ପାତ୍ରର ଅଧିନ ଘୃତ; ନଚେତ୍ ତଳେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତା ଯେ । ଘୃତଟକ ତଳେ ପକାଇ ଦେଇ ରିକ୍ତ ପାତ୍ରସହ ବସାକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ବସାଠାରେ ସମସ୍ତେ ସମବେତ ହୋଇ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସମାନ, "କିଏ ଖାତ ତ କିଏ ସତର, କିଏ ନିନ୍ଦା, କିଏ ପଥର ।" ଏହିପରି ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ କର୍ମାନୁଗତ ଫଳଭୋଗ କରି ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଅନୁକୂଳ ଭଲ ହେଉନାହିଁ । ଅପଣ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନୁକୂଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ । ସେହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାଇ ସମସ୍ତ କିଣିଆଣି ଯଥାପ୍ରକାର ରନ୍ଧନ କରି ଭୋଜନ କରିବା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୟୋତିଷେ ଅଣ୍ଟାରୁ ଖଡ଼ କାଢ଼ି ଖଡ଼ଟାରୁ ଅଧେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘସି ଘସି ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣନା କରି କହିଲେ, ଆଜି ରାତି ଚଉଦ ଘଡ଼ି ପାଖୁ ସହି ଲଗ୍ନ ହେବ । ସେହି ସମୟରେ ବଜାରକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ସଉଦାପତ୍ର ଅନୁକୂଳରେ କିଣିଥିଣି ପୁନରପି ରନ୍ଧନ କରି ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗରେ ରବି କନ୍ୟାକୁ ଚଳୁଥିବା ସମୟରେ ଭୋଜନ କରିବା ।

ସମସ୍ତେ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ଶୋକରେ କହି ରାତି ଚଉଦ ଘଡ଼ିସଂକ୍ରାନ୍ତ ବଜାରକୁ ଗଲାବେଳକୁ ବଜାର ନିଷ୍ଠହଳ, ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାରମୟୀ ରଜନୀ, ଚୌକିଦାରମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପହରା ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଦ୍ଧା, ଜ୍ୟୋତିଷେ କହିଲେ, ଆରେ ମୁଁ ଦେଖେଁ, ଏବେ ମସ୍ତକରେ କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଛନ୍ତି, ବେଳା ହେଲାଣି କି ନାହିଁ, ଜଣା ପଡ଼ିବ, କହି ନକ୍ଷତ୍ର ଲକ୍ଷକରି ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି; ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତିନିଜଣ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ବଜାରମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ କୂଅ ଥିଲା ଯେ, ତହିଁରେ ଅହର୍ତ୍ତକ ଭାବରେ ଜ୍ୟୋତିଷେ ଭୂଷ୍ଟିଜା ପଡ଼ିଲେ । ଗଭୀର କୂଅ—ଚିତ ପଡ଼ିଗଲେ, ଆଉ ସୋରଶବ୍ଦ କିଛି ନାହିଁ ! କୂଆଡ଼ ଗଲେ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜଣା ।

ଏଆଡ଼େ ଏମାନେ "ଜ୍ୟୋତିଷେ କୂଅରେ ପଡ଼ିଗଲେ" ବୋଲି ଭାରି ଚିତ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଚପରାଶିମାନେ ଚୋର ଭାବି ଏ ତିନିଜଣଙ୍କୁ (ଆରେଷ୍ଟ) ବାନ୍ଧି ନେଇଗଲେ ।

ସକାଳୁଁ ପେଟରେ ଅନ୍ନ ନାହିଁ । ତେଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ କୂଅରେ ପଡ଼ି ମରି ସାରିଲେଣି, ଏଣେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ! ଆଗୁ ଜ୍ୟୋତିଷେ କହିଥିଲେ ବୋଲି ମନେ ମନେ ବିଚାର କରି କେବଳ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କର ଏହି ଦୋଷ ନିଶ୍ଚୟ କରି କହିଲେ, "ହେ ମହାତ୍ମନ୍, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷମାକର । ଆମ୍ଭର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, କେବଳ ଚୋର ପାଡ଼ି ପାଟଯୋଷି କହିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କଲୁଁ । ଆମ୍ଭେ ନିରପରାଧ, ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷମାକର ।

ଏହା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଏମାନେ ପ୍ରକୃତ ଚୋରାଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ ବୋଲି ଚପରାଶି ନିଶ୍ଚୟ କରି ତିନିଜଣଯାକୁ ହାଜତରେ ରଖି ସକାଳୁ କଚେରିକୁ ବିଚାରଣା ନିମନ୍ତେ ଚାଲାଣ ଦେଇଥିଲେ ।

ବିଚାରପତିରେ ଏମାନେ ତିନିମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କଥାରେ ଅଛି—ଅତି ସର୍ବତ୍ର ବାଧ୍ୟତେ ।

ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ ।

ସୁର—ମିଶ୍ରବେହାଗ
ତାଳ—ଏକତାଲା ।

ଅନନ୍ତ-ଗହ୍ୱର-ତମସା-ପ୍ରଦେଶୁ
ଭାସି ଆସେ ଏକ ନବ ଗାନ ?
ବାଜି ଉଠେ ବଂଶୀ ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ,
ଖେଳିଯାଏ ପ୍ରଭା ଅମିତ-ତେଜରେ,
ପରଶେ ମଳୟ ଧୀରେ ସ୍ୱରେ ସ୍ୱରେ
ନ ଶୁଣେ ବଚନ, ଏ କି ଗାନ ?
ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି-ଜ୍ୟୋତି ଖେଳିଉଠେ ଜୀବନ,
ନାଚି ଉଠେ ପ୍ରାଣ ସୁଲଳିତ ତାନେ,
ବରଷେ ଅମୃତ ତପ୍ତ-ମରୁଭୂମେ,
ନ ଶୁଣେ ବଚନ, ଏ କି ଗାନ ?
ପଳାଇ ସବେଗେ ଦୁଷ୍ଟ ରିପୁଗଣ
ଶାନ୍ତି ଲଭି ଆଗମେ ହରିଣୀ ହରିଣ,
ବହିଲ ବିବେକ କରିଲି ଶାସନ
ନ ଶୁଣେ ବଚନ, ଏ କି ଗାନ ?

ଶ୍ରୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

[ରାଣା ଉଦୟସିଂହ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଦାବି ଗ୍ରହଣ ନ କରି କନିଷ୍ଠ ଜଗମଲ୍ଲଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବାରୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପରିଶେଷରେ ପ୍ରତାପଙ୍କୁହିଁ ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଥିଲେ ।। ଏହି ରାଜ୍ୟଗ୍ରହଣ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତାପଙ୍କ ମନୋମତ ନ ହେବାରୁ ସେ ଅମିତବଳ ଆକବରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଜ୍ଜିତ ହେଲେ ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରୂପ ନୂତନ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ମିବାରବାସୀ ସମସ୍ତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଉପାସକ ହେଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧର ଧୂଳାଉଡ଼ାଇଜନଗୁଣଙ୍କ ଶୀଘ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଶକ୍ତସିଂହ ମୋଗଲର ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଅଣୁମାତ୍ର ବିଚଳିତ ହେଲେ ନାହିଁ]

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ବିବାଦର ସୂତ୍ରପାତ ।

ଅମ୍ବରାଧିପତି ରାଜା ମାନସିଂହ ଆକବରଙ୍କ ଦରବାରର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତୃଷ୍ୱସାଙ୍କ ସହିତ ଆକବରଙ୍କ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଯେ କେବଳ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଶାଳକ-ପୁତ୍ର ଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ; ତାଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଓ ସମରନୈପୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଥିଲା । ଏତଦ୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଶେଷ ବିଶ୍ୱାସ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଥିଲେ । ସେ ମୋଗଲ-ବାହିନୀର ଅଧିନାୟକତ୍ୱ ଲାଭ କରି ଦିଗବିଦିଗରେ ମୋଗଲର ବିଜୟ-ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ୍ଡୀୟମାନ କରିଥିଲେ । ଆକବର ତାଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରୂପେ ଭାବି ସକଳ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ ଭଲରୂପେ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଯେ, ମାନସିଂହଙ୍କ ଯୋଗୁଁହିଁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ-ଅଛି । ଯେଉଁଦିନ ମାନସିଂହ ମୋଗଲ-ଦରବାରରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବେ, ସେହିଦିନ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରସାତଳଗାମୀ ହେବ । ଏଣୁକରି ସେ ମାନସିଂହଙ୍କୁ ଭୟ ସହିତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ବିଷୟରେ କେବେହେଁ ତ୍ରୁଟି କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ପ୍ରତାପସିଂହ ଆକବରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ଅନେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ମାନସିଂହ ମୋଗଲ ସହିତ ଯୋଗଦାନ କରିଥାଇଥିଲେଣି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକତାର ଅଭାବରୁ ଗୋଟିଏ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଶକ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକତା ତାଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଯେ କେବେ ଏକତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେବେ, ଏହି ଭାବ ତାଙ୍କ ମନରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପାପ ଯୋଗେ ହିନ୍ଦୁଜାତି ଅଧୋଗତିର ଚରମ-ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପାପର ସମୁଚିତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ଅସମ୍ଭବ ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିଲା ।

ଏକେତ ହିନ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ; ଏଥି ଉପରେ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାଦରେ ଯୋଗ ଦେବା ଦେଶପକ୍ଷରେ ଅଶୁଭଜନକ ଅଟେ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁସଲମାନମାନେ ବିଦେଶୀୟ ଥିଲେ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାଣପଣେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ତଡ଼ିଦେବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟାର ତ୍ରୁଟି କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ ଏକ ମାତାର ସନ୍ତାନ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଆଉ ରାଜନୈତିକ ପାର୍ଥକ୍ୟର ସତ୍ତା ନାହିଁ । ଯେପରି ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନାର ସଙ୍ଗମ-ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରୟାଗ-କ୍ଷେତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି, ସେପରି ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ-ମାନଙ୍କ ମିଳନରେହିଁ ମହାଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ମାନସିଂହ ଏହି ମହାଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ମୋଗଲ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ—କେବଳ ମିଳିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥିଲା; ସେ ଏହି ପବନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଟ୍ଟପୁରୋହିତତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ଦିଗକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲା ବେଳକୁ ପ୍ରତାପସିଂହ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାନସିଂହଙ୍କ ମୋହ ଅପସାରିତ ହେଲା । ସେ ନିଜ ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରି ମନେ ମନେ ନିରତିଶୟ ବ୍ୟଥିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଦି ରାଜସ୍ଥାନର ରାଜାମାନେ ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ମୋଗଳର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ଯେ ଭାରତବର୍ଷରେ ତିଷ୍ଠି ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ମିଳନ ସମ୍ଭବ କି ? ଯୋଧପୁର ଓ ବିକାନୀର ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆକବରଙ୍କ ପକ୍ଷ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ନାହିଁ । ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ତୋଷାମୋଦ କରି ଏବଂ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀୟ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ପଦଦଳିତ ହେବାର ଦେଖି ସେମାନେ କ୍ଷୋଭ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପରି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଓ କାପୁରୁଷ ରାଜାମାନେ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ହୃଦୟର ମହତ୍ତ୍ୱ କାହିଁ ବୁଝିବେ ? ମୋଗଳ ଦରବାରରେ ଆସନ-ଲାଭ ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ମନୁଷ୍ୟ-କାମନାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ । ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ ମତଗତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାନସିଂହ ତ ମିଳିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ମୋଗଳ-ସେନାରେ ମାନସିଂହଙ୍କ ଅସୀମ ପ୍ରଭାବ ଅଛି । ତାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ଅନୁସାରେ ମୋଗଳବାହିନୀ ପରିଚାଳିତ । କେବଳ ମାନସିଂହ ପ୍ରତାପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଲେ ମୋଗଳର ଆସନ ସହଜରେ ଟଳିଯିବ । ଆଉ ଏ ମିଳନ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅମରସିଂହଙ୍କ ସହିତ ମାନସିଂହଙ୍କ ଭଗିନୀର ବିବାହ ହେଲେ ଅମ୍ବର ଓ ମେବାର ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହେବେ । ତେଣିକି ଯବନର ଶାସ୍ତି କ୍ଷଣକ ଭିତରେ ହୋଇ ପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ମୋଗଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗଠନରେ ମାନସିଂହ ବହୁ ଶକ୍ତି ଓ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତାପଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଏ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗଠନ ନିମନ୍ତେ ନୂତନ ଶକ୍ତି ଓ ନୂତନ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ । ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ଭାଙ୍ଗି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଘର ତୋଳାଇଲେ ଗୃହ-ନିର୍ମାତାର ମନରେ ଯେପରି କଷ୍ଟ ହୁଏ, ମାନସିଂହଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଥମେ ସେପରି କଷ୍ଟର ଉଦୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ନିର୍ମିତ ଗୃହ ଯଦି ସର୍ବବିଧ ଅମଙ୍ଗଳର ଆଧାର ହୋଇଥାଏ, ସେହି ଗୃହର ବିଧ୍ୱଂସରେ କୌଣସି କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣହିଁ ସର୍ବଥା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ମାନସିଂହ ମଧ୍ୟ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ ବଳାଇଲେ ।

ମାନସିଂହଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଅନତିବିଳମ୍ବରେ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା-ଯୁଦ୍ଧରେ ମାନସିଂହଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କିପରି ମୂଲ୍ୟବାନ୍, ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ ଏହା ବୁଝାଇବା ଅନାବଶ୍ୟକ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେଉଁ ସର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ପବନ ଶିଶୋଦୀୟ ବଂଶପକ୍ଷରେ ତାହା କଳଙ୍କର ବିଷୟ ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ଆକବରଙ୍କ ସହିତ ନିଜ ପିତୃସ୍ୱସାର ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ମାନସିଂହ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । ତଥାପି ଯେତେବେଳେ ସେ ଯବନ ସହିତ ସଂପର୍କ ରଖି ନିଜ ହୃଦୟକୁ କଳୁଷିତ କରି ସାରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ ରଖିବା ପ୍ରତାପଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମର ବିରୁଦ୍ଧ ହେବ । ଯଦି ମାନସିଂହ ସ୍ୱକୃତ ପାପ ନିମନ୍ତେ ଅନୁତାପ କରି ଯବନ-ସଂପର୍କ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ପ୍ରତାପ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତେ । ଅମରସିଂହଙ୍କ ସହିତ ମାନସିଂହଙ୍କ ଭଗିନୀର ବିବାହ ପରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମାନସିଂହ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ପ୍ରଥମେ ଅମରସିଂହଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଭଗିନୀର ବିବାହ ହୋଇଯାଉ; ପରେ ସେ ଯବନ-ସଂପର୍କ ଛାଡ଼ିଦିଅ ପ୍ରତାପଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବେ । ଏ ଯେ ଅତି ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର । ପ୍ରତାପସିଂହ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ କଦାପି ହାତ ଦେବେ ନାହିଁ । ବରଂ ଏକୁଟିଆ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଭଲ; କିନ୍ତୁ ଏପରି କୁଟିଳତା ଓ ନୀଚତା ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବୀରର ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ ।

କୂଟ ରାଜନୀତି ପ୍ରତାପଙ୍କ ମତର ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପନ୍ଥାର ଉପଯୁକ୍ତତାହିଁ ରାଜନୀତିର ଲକ୍ଷ । ସେ ପନ୍ଥା ଜଘନ୍ୟ ହେଉ ବା ପବନ ହେଉ, ରାଜନୀତିପରାୟଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେନାହିଁ । ସଂସାରରେ ଏପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଯାହା କୂଟ ରାଜନୀତି କରି ପାରିବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ରାଜନୀତି ଏଥିରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ସେଥିରେ କୁଟିଳତା କିମ୍ବା ନୀଚତାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ରାଜନୀତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଶ୍ମି ପ୍ରାୟେ ଶୁଭ୍ର ଓ ପବନ । ତାହାଙ୍କ ପନ୍ଥା ନିତାନ୍ତପ୍ରାୟେ କୁଟିଳ ନୁହେ । ଏଣୁକରି ସେ ମାନସିଂହଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ସମର୍ଥନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକବରଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଯୁଦ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମାନସିଂହଙ୍କ ନାୟକତ୍ୱରେ ସମାହିତ ହେଉଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସମୟର କଥା କହୁଅଛୁଁ, ସେ ସମୟରେ ସେ ଶୋଲାପୁର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମର-ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟଲାଭ କରି ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ସେ ଜାଣିଶୁଣି ମେବାର ବାଟରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରାକଲେ । ତାଙ୍କ ଆଗମନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣି ପ୍ରତାପସିଂହ ତାଙ୍କ ଆତିଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଆଗରୁଁ ସର୍ବବିଧ ଆୟୋଜନ କରି ସାରିଥିଲେ । ଯଥାସମୟରେ ମାନସିଂହ କମଳମୀରରେ ଉପନୀତ ହୁଅନ୍ତେ, ଅମରସିଂହ ତାଙ୍କ ପରିଚର୍ଯ୍ୟାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ନାନାପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ମାନସିଂହଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପରିବେଶିତ ହେଲା । ଅମରସିଂହ ନିଜେ ତାହାଁର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ଥିବାଠାରେ କୌଣସି ଆୟୋଜନର ତ୍ରୁଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭୋଜନାଗାରରେ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ମାନସିଂହଙ୍କୁ ନିରତିଶୟ ସଂଶୟାପନ୍ନ କରିଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ସେ ଏଥିର କାରଣ କିଛି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅମରସିଂହଙ୍କୁ ପଚାରି ଅବଗତ ହେଲେ ଯେ, ପ୍ରତାପ ଶିରୋବ୍ୟଥାରେ ପୀଡ଼ିତ ଥିବାରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି କାରଣ ତାଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ-ବିଧାନ କରି ପାରିଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମନରେ ବିରକ୍ତ ଭାବ ଜାତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତାପସିଂହ ଯେ ତାଙ୍କୁ ମାନ ଜ୍ଞାନ କରି ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ, ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ରହିଲା-ନାହିଁ । କ୍ରୋଧରେ ତାଙ୍କ ସର୍ବାଙ୍ଗ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଅନ୍ନ ଛୁଇଁ ନ କରି ଆସନରୁ ଉଠି କ୍ରୋଧ-ପ୍ରକମ୍ପିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, "ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ସହଜରେ ବୁଝାଯାଉଅଛି । ମେବାର ମାନ କି ଅମ୍ବର ମାନ, ତାହା ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ।"

ମାନସିଂହଙ୍କ ଉକ୍ତି ଶୁଣି ପ୍ରତାପସିଂହ ଆଉ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଲୁକ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଶୀଘ୍ର ମାନସିଂହଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗର୍ବିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, "ଯେ ଯବନ ସହିତ ଏକତ୍ର ପାନ ଭୋଜନ କରେ, ମେବାରର ରାଣା ତାହା ସହିତ ଏକତ୍ର ଭୋଜନରେ ବସିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ।"

ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଅମରମତ ମାନସିଂହ ନିରୁତ୍ତର । ତାହାଙ୍କର ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଶୀଘ୍ର ଉନ୍ମୀଳିତ ହେଲା । ସେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ, ସେ ନିଜେ ନିଜ ଦୋଷରେ ନିଜ ଅପମାନକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି । ଅନାହୂତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ରାଣାଙ୍କ ଗୃହରେ ଅତିଥି, କ୍ଷାତ୍ରଧର୍ମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରାଣା ଆତ୍ମ-ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ମାନସିଂହଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ କରିନାହାନ୍ତି, ଏଥିରେ ତାଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦିଆଯିବ କିପରି ? ମାନସିଂହ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ପୂର୍ବେ ସେ ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କୁ କେତେକ ଅନ୍ନ ସମର୍ପଣ କରିସାରିଥିଲେ । ଏଣୁକରି ଅଗତ୍ୟା ସେହି ଅନ୍ନକୁ ନିଜ ଉଷ୍ଣୀଷ ମଧ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । କୁଟିଳ ଦୃଷ୍ଟିପାତପୂର୍ବକ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହିଲେ, "ଆମ୍ଭେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ ରଖିଥିଲୁଁ । ଆଜିର ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଆଯିବ ।" ପ୍ରତାପ ଉତ୍ତର କଲେ, "ଆପଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲି । ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲେ ସୁଖୀ ହେବି ।" ପ୍ରତାପଙ୍କ ବାକ୍ୟ ନିଃଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳେଷବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ୱର ସମୁତ୍ଥିତ ହେଲା, "ଆପଣଙ୍କ ଫୁପା (ପିତୃସା) ଆକବରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ଭୁଲିବେନାହିଁ ।" ମାନସିଂହ କୌଣସି କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ତଦ୍ଦଣ୍ଡରେ କ୍ରୋଧ-ପ୍ରକମ୍ପିତ ପଦବିକ୍ଷେପରେ ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଏହିପରି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତଭାବରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମେବାର ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ମେବାରର ରାଜ-ନୈତିକ ଗଗନ ପୁନର୍ବାର ଘନାନ୍ଧକାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା ।

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

କଣ୍ଟକେନୈବ କଣ୍ଟକଂ ।

ଇତିହାସରେ ଆକବରଙ୍କ ଉଦାରତା ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସିତ । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଏକତ୍ରୀକରଣ ବିଷୟରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ବାଟ ଫିଟାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ସମ୍ରାଟ୍ ଏ ନୀତି ଅନୁସରଣ କରି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ-କରି ସେମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି-ବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ଜାତିର ସମାନ ଅଧିକାର ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଜାତିକୁ ପଦଦଳିତ କରି ଅପର ଜାତି କଦାପି ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ନ ପାରେ । ଆକବରଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନେ ହିନ୍ଦୁ-ବିଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଏଣୁକରି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ସ୍ଥାପନରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତାର ଅଭାବ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁନରପତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଘନ ଘନ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅତିଶୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ରାଜସ୍ଥାନର ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଶାଶ୍ୱତ ଭୟର କାରଣ ଥିଲେ । ଏଣୁକରି ଭାରତବର୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା ।

ଆକବର ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନରେ ସମାସୀନ ହେବା ସମୟରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ଅତି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପଠାଣମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ତଡ଼ିଦେବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ଥିଲେ । ଆକବର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକାଧିକଥର ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ହୀନବଳ କରିଥିଲେ । ବାବର ଓ ହୁମାୟୁନ ଯେଉଁ ଭୂଖଣ୍ଡର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ, ଆକବର କେବଳ ସେତିକ ଉଦ୍ଧାର କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ସେ ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମନରେ ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷକୁ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରଖିବା ତାହାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶାସନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମୈତ୍ରୀ ସଂସ୍ଥାପନ କଲେ । ରାଜସ୍ଥାନର ଅଧିକାଂଶ ରାଜା ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ପରିଣୟ-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । ଏହି ରାଜାମାନେ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ ।

ଧର୍ମ୍ମ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାରତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଅତି ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ କରିବାନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ନୃପତିମାନେ ଯେଉଁ ବିଧିଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ, ଆକବର ସେ ସବୁ ଉଠାଇଦେଇଥିଲେ । ଏଣୁକରି ମୁସଲମାନ ଇତିହାସଲେଖକଗଣ ତାଙ୍କୁ ଦୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କଥା ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦିତ ହେବାର କିମ୍ବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଦୁଃଖିତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଦୁଃଖର କଥା, ଆକବରଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଚରିତ୍ର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇତିହାସରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଇତିବୃତ୍ତାଶ୍ରିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି ।

ଆକବରଙ୍କ ରାଜନୀତି କଳଙ୍କ ବିବର୍ଜିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଇତିହାସ ଯାହା କିଛି ପଛକେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେବୁନାହିଁ । ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛୁଁ, ରାଜ୍ୟଶାସନ ନିମନ୍ତେ ସାମ, ଦାନ, ଭେଦ ଓ ଦଣ୍ଡ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ କଲେ ରାଜ୍ୟ-ଶାସନ କଦାପି ସୁଗୁରୁରୂପେ ନିର୍ବାହିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏହି ହିସାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଆକବରଙ୍କ ରାଜନୀତି ତାଦୃକ୍ ନିନ୍ଦାଯୋଗ୍ୟ ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପନ୍ଥାର ସମୀଚୀନତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତହିଁର କରଣୀୟତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ । ଆକବର ଏ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ସ୍ଥାପନହିଁ ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ବାଟ ମିଳୁଥିଲା, ସେ ସେହି ବାଟରେ ଚାଲୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ଅବଶ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ମନୋରଥ ସଫଳ ହେଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ଏପରି ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଯେ, ତାହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି କଦାପି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ରାଜପୁତମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖ-ସମରରେ ଜିଣିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିକ୍ରମ ସମ୍ଭାଳିବା ମୁସଲମାନର ସାଧ୍ୟାତୀତ ଥିଲା । ଆକବର ଏହା ଜାଣି କୁଟିଳ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସିଂହବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ପରାକ୍ରମ କାହାର ଅବିଦିତ ନୁହେ । ମନୁଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଭୋଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କୌଶଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । ପୁଣି ହସ୍ତିପରି ଅମିତବଳଶାଳୀ ଜନ୍ତୁ ପଶୁ-ଜଗତରେ ବିରଳ । କୌଶଳବଳରେ ଏହି ହସ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଅନାୟାସରେ କରାୟତ୍ତ ହୋଇପାରେ । ହସ୍ତିକୁ ଧରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପୋଷା ହସ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ପୋଷା ହସ୍ତିକୁ ଦେଖି ଅରଣ୍ୟର ହସ୍ତିମାନେ ତାହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅତର୍କିତଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜାଲରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏହି ନୀତିର ନାମ "କଣ୍ଟକେନୈବ କଣ୍ଟକଂ" ଅଥବା "ଗଜେନ ଗଜବନ୍ଧନମ୍" । ଆକବର ଏହି ନୀତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିଥିଲେ ।

ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଆକବରଙ୍କ ପଦାନତ ହୋଇଥିବାବେଳେ ମେବାରର ସ୍ୱାଧୀନତା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମେବାରର ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ ଜିଣିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହନ ନୁହେ । ସେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଆକବରଙ୍କୁ ନାସିକା-ବାୟୁରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ପୁଣି ରାଜପୁତମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅତିଶୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କରିବା ଆକବରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଦାପି ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ହେବନାହିଁ । କେଉଁଠି, ମାନସିଂହଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ମାନସିଂହ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଦେବତାଜ୍ଞାନରେ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି । ସେ କଦାପି ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଗ୍ରସର ହେବେନାହିଁ । ବରଂ ଆକବର ଏ ବିଷୟରେ ଜିଦ୍ କଲେ ମୋଗଲପକ୍ଷ ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାରନ୍ତି । ଆକବର ଏ ସବୁ ବିଚାରକରି ପ୍ରତାପଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲାଉତ୍ତାରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ ମନୋଗତ ଭାବର ଆକସ୍ମିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଯାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ, ଯାହାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଉଦୟପୁରକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ, ସେହି ପ୍ରତାପସିଂହ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକାଠି ଭୋଜନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମାନସିଂହ କଦାପି ଏ ଅପମାନର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ମୋଗଲ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ନୁହନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକତାର ଆନୟନ ନିମନ୍ତେ ସେ ଯବନର ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ କଣ ହେବ ଯେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜଣା; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ମହତ୍, ଏ ବିଷୟରେ ମତଦ୍ୱୈଧ ରହି ନ ପାରେ ।

ପୁଣି ଆକବରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ପିତୃଷ୍ୱସାଙ୍କ ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ପିତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ପୁତ୍ର ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ନିଜେ ଏତାଦୃଶ ବିବାହ-ପ୍ରଥାର ବିରୋଧୀ ଅଟନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ତ ଅମରସିଂହଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଭଗିନୀକୁ ବିବାହିତା କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଏତେ ଆଗ୍ରହ! ତେବେ ପ୍ରତାପ ତାଙ୍କଠାରେ କେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ? କେଉଁ ଦୋଷ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଏପରିଭାବରେ ଅପମାନିତ କଲେ ?

ଅବଶ୍ୟ ମୋଗଲ ସହିତ ମାନସିଂହ ଏକତ୍ର ପାନଭୋଜନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ଯେ ଅତି ଗୁରୁତର ଦୋଷ ! ହିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଯବନ ସହିତ ଏକାଠି ଭୋଜନ କରିବାଠାରୁ ବଳି ପାପ ଆଉ ନାହିଁ । ଏହି ପାପ ନିମନ୍ତେ ସେ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟା ତିରୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତାପ ଦେବତା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଭୋଜନ ସମୟରେ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ କାମନା କରିବା ପାପୀ ମାନସିଂହଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ବାମନର ଚନ୍ଦ୍ର-ସ୍ପର୍ଶ-ପ୍ରୟାସସଦୃଶ ଏହା ଉପହାସାସ୍ପଦ । ମାନସିଂହଙ୍କ ସହିତ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରତାପସିଂହ ବିହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କରି ମାନସିଂହ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି । ତେବେ କଣ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିବାକୁ ହେବ ? ଏହା ଛଡ଼ା ଯେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ମାନସିଂହଙ୍କ ହୃଦୟ ଆଲୋଡ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତାପଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କ୍ଷମାରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସେ ସ୍ଥିର କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ସ୍ୱକୃତ ପାପନିମନ୍ତେ ମାନସିଂହ ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁତପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ନୁହେ । ମାନସିଂହଙ୍କ ଉଦୟପୁର-ଗମନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତାପସିଂହ ଜାଣିଥିଲେ । ତଥାପି ସେ ତାଙ୍କୁ ଏପରିଭାବରେ ଅପମାନିତ କଲେ । ପାପୀ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବଳଦୃପ୍ତ ପ୍ରତାପ ତାହା କଲେ ନାହିଁ । ଦିଲ୍ଲୀଦରବାରର ସମସ୍ତ ମାୟାମମତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମାନସିଂହ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଦେଶର ଶତ୍ରୁକୁ ନିର୍ମୂଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅମ୍ବରାଧିପତିଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ—କେବଳ ଯେ ଗ୍ରହଣ କଲେନାହିଁ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ; ତାଙ୍କୁ ଭୀଷଣଭାବରେ ଅପମାନିତ କଲେ । ଏ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ଗ୍ରହଣ ଅବଶ୍ୟ କରଣୀୟ । ମାନସିଂହ ଏହା କଦାପି ଭୁଲି ନ ପାରନ୍ତି । ପ୍ରତାପସିଂହ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ମାନସିଂହ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ଅଟନ୍ତି ।

ଏତେ ଚିନ୍ତାପରେ ମାନସିଂହଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେଲା । ଆକବରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ପରାଜିତ ଓ ଅପମାନିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ କୃତନିଶ୍ଚୟ ହେଲେ ।

ଆକବର ଏହାହିଁ ଖୋଜୁଥିଲେ । ଏତେ ଦିନପରେ ତାଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ସିଦ୍ଧ ହେଲା । ମାନସିଂହ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମେବାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମରାଭିଯାନର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ଚତୁର ଆକବର ମାନସିଂହଙ୍କ ଅପମାନରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ମାନସିଂହଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ପ୍ରତାପଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କର ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଗତ୍ୟା ଏବେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ମାନସିଂହଙ୍କ ଅପମାନରେ ସମ୍ରାଟ ନିଜେ ଅପମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷର ସମ୍ରାଟ ଏ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନ ନେଲେ କଦାପି ସୁଖରେ ନିଦ୍ରା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆକବରଙ୍କ କଥାରେ ମାନସିଂହ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱୀୟ ବିଶ୍ରାମକକ୍ଷକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ହାୟ, ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ନ ହିଁ ଯେ, ପ୍ରତାପ-ରୂପୀ କଣ୍ଟକକୁ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆକବର ସେହି କଣ୍ଟକର ଆଶ୍ରୟ ନେଉଛନ୍ତି । ଯଦି ସେ ଏତିକି ବୁଝିଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତା । ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଫଳରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ ପରି ବିଚକ୍ଷଣ ବ୍ୟକ୍ତି କପଟୀ ଆକବରଙ୍କ ମାୟା-ଜାଲରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ଭାରତର ଆଶାଭରସା ବିଲୁପ୍ତ ହେଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ।

ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ବିଜ୍ଞାନ-ବାର୍ତ୍ତା ।

ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବିରଜମୋହନ ସେନାପତି ।

ବେତାର ଟେଲିଫୋନ (Radio Telephone);—ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାରଯୁକ୍ତ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଏବଂ ତାରଯୁକ୍ତ ଟେଲିଫୋନ ଜାଣିଥିଲୁଁ । ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଅର୍ଥାତ୍ ବାର୍ତ୍ତାବହ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଖବର ଦେବା ନେବା ପାଇଁ ଏବଂ ଟେଲିଫୋନ ଦୂରସ୍ଥାନ ସହିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ଆଳାପ କରିବାପାଇଁ । କିଛିଦିନ ହେଲା ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ବେତାର ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦ ଦେବା-ନେବାର କୌଶଳ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇୟୁରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଅଛି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ବେତାର ଟେଲିଫୋନ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ଆଳାପ କରି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଦୂରଦେଶରେ ଘଟୁଥିବା ବିଷୟର ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନା ଜାଣିବାର ଉପାୟ ଉଦ୍‌ଭାବିତ ହୋଇଅଛି । ବେତାର ଟେଲିଫୋନ ବ୍ୟବହାର କରି ହଜାର ହଜାର ମାଇଲ ଦୂରର ଘଟନାମାନ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ବିସ୍ତାରିତରୂପେ ଜଣାଯାଉଅଛି ଏବଂ ସେହିଦିନ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଛପା ଯାଇପାରୁଅଛି । ବେତାର ଟେଲିଗ୍ରାଫଦ୍ୱାରା କିନ୍ତୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ବେତାର ଟେଲିଫୋନ ଦ୍ୱାରା ଏହି ସୁଦୂର ଆଳାପ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେରିକାର କେତେଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବେତାର ଟେଲିଫୋନର ଆଡ଼ତ ହୋଇଅଛି । ସେଠାରେ ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼ର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟନା—ଯେପରି ଯୁଦ୍ଧ, ଗ୍ରେହ, ଡକାଇତି, ଖୁନ୍ ଦୁର୍ଘଟନା, ମୃତ୍ୟୁ, ଥିଏଟର, ନାଚ, ଗାନ, ବକ୍ତୃତା, ଘୋଡ଼-ଦୌଡ଼ ଓ ସବୁରକମ ଖେଳ ଇତ୍ୟାଦି ଘଟିବାମାତ୍ରକେ ବେତାର ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଚାରିଆଡ଼ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଅଫିସମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଆଡ଼ତର ଅଫିସରେ ବସି ଜଣେ ଲୋକ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଘଟନାର ବିବରଣ କହିଲେ ଏହି ଆଡ଼ତ ସହିତ ଯେଉଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଯୋଗ ଅଛି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକସଙ୍ଗରେ ସେହି ଖବର ଶୁଣି-ପାରିବେ । କୌଣସି ବଡ଼ ସଭାରେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବକ୍ତା ବକ୍ତୃତା ଦେଉଅଛନ୍ତି କିମ୍ବା କୌଣସି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଗାୟିକା ସଙ୍ଗୀତ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକ ଦୂରରେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ବସି ଧନ-କୁବେରମାନେ ବେତାର ଟେଲିଫୋନ କଲାଣରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଉପଭୋଗ କରିପାରୁଅଛନ୍ତି । ବେତାର ଟେଲିଫୋନର ଧ୍ୱନି ଏକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରାଇବାପାଇଁ ଯନ୍ତ୍ର ସହିତ ଗୋଟାଏ କାହାଳ ଥାଏ (ଯେପରି ଗ୍ରାମଫୋନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଥାଏ), ଯାହାଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନିର ମାତ୍ରା ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ। ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଭୋଜ ମଜଲିସ୍‌ରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି। କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ମଫସଲର ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କଲେଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଅସୁବିଧା ଅଛି, ସେମାନଙ୍କୁ କଲେଜରେ ପଢ଼ା ଶିଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି। ରୋଗୀମାନେ ହସ୍‌ପାତାଳରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ବେତାର ଆଳାପ-ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି; ଗୃହିଣୀ ଗୃହକର୍ମ୍ମ କରୁଁ କରୁଁ ବାହାରର ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି। ଚଳନ୍ତି ରେଲଗାଡ଼ିରେ ବସି ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୂରସ୍ଥିତ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ସହିତ ଆଳାପ କରି ହେଉଅଛି। ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଜାହାଜରେ ଥାଇ କିମ୍ବା ମଟରଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ସୁଦ୍ଧା ବାହାର ସହିତ ଆଳାପ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି। ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପକେଟ ଯନ୍ତ୍ର କରିଅଛନ୍ତି, ଯାହାକୁ ପକେଟରେ ପକାଇ ସଙ୍ଗରେ ନିଆ ଯାଇପାରେ ଏବଂ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ୨୫ମାଇଲ ଦୂରର ଲୋକ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରାଯାଇ ପାରେ। ବାକ୍ସରେ ନେଇଯିବା ଭଳି ଏହିପରି ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୋଇଅଛି; ଏହି ବାକ୍ସ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ମଫସଲରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସବୁବେଳେ ସହରର ସବୁ ଖବର ପାଇ ହେବ। ଇୟୁରୋପର ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ଆଜିକାଲି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବେତାର ଟେଲିଫୋନ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହେଉଅଛି। ଏହିଠାରୁ ବକ୍ତୃତା, ଗଳ୍ପ, ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ସଂବାଦ ପ୍ରତିଦିନ ଗୃହଆଡ଼କୁ ଦିଆଯାଏ। ପ୍ରତ୍ୟେକ କେନ୍ଦ୍ରର ଗୋଟିଏ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି—ପାଞ୍ଚଶ, ହଜାରେ ବା ଦଶ ହଜାର ମାଇଲ। ଯେଉଁ କେନ୍ଦ୍ରର ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେହି ଦୂରତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରେରିତ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ, ବକ୍ତୃତା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂବାଦ ଶୁଣିପାରେ। ଧନ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ!!

ନକଲି ମାଂସପେଶୀ—ଯୁଦ୍ଧରେ ଆହତ ସୈନିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନକଲି ହାତଗୋଡ଼ ତିଆରି ହେଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗହାନିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭାବ ଦୂର ହୋଇ ନ ଥିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାକ୍ତର ଗେଣ୍ଡ୍ରେଲ୍ ବିଦ୍ୟୋ ନକଲି ମାଂସପେଶୀ ବାହାର କରି ଉକ୍ତ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିଅଛନ୍ତି। ସେ ନକଲି ହାତଗୋଡ଼ ତିଆରି କରି ତାହା ମଧ୍ୟରେ ମାଂସପେଶୀ ପାଇଁ ସ୍ପ୍ରିଂ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଏପରି କୌଶଳରେ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଦେହର ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଗୁପ ଦ୍ୱାରା ସେହି ସ୍ପ୍ରିଂ ଠିକ ମାଂସପେଶୀ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଏବଂ ହାତଗୋଡ଼ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଚାଳନା କରି ହୁଏ। ଡାକ୍ତର ବିଦ୍ୟୋଙ୍କ କୃପାରୁ ଅଙ୍ଗହୀନ ଲୋକ ପୂର୍ବପରି ଆଉ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ନ ରହି ବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହୋଇ ପାରୁଅଛି।

ଚିନାବାଦାମ।

ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ।

ଏହା ଗୋଟିଏ ଶିମ୍ବ, ମଟର, ଧନିଆ, କୋଳଥ, ବ୍ରୀହି ପ୍ରଭୃତି ଜାତୀୟ ଶସ୍ୟ ଅଟେ। ଏହାର ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଚେର ପରି ବେଶୀ ମାଟି ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥାଏ। ରାତିରେ ଓ ବର୍ଷା କିମ୍ବା ମେଘୁଆ ପାଗରେ ଏହାର ପତ୍ର ସବୁ ବୁଜି ହୋଇଯାଏ। ଏହାର ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ହଳଦିଆ।

ଏହା ଖାରିଆ ଓ ବାଲିଆ ମାଟିରେ ପ୍ରଚୁରପରିମାଣରେ ଜାତ ହୁଏ। ତାହା ବୋଲି ବେଶୀ ବାଲିଆ କିମ୍ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ମାଟିରେ ଚାଷ କଲେ ଫଳ ଭଲ ଭାବରେ ହୁଏନାହିଁ। ଯେଉଁ ଜମିରେ ଚାଷ କରାଯିବ, ସେହି ଜମିର ମାଟି ହାଲୁକା ଓ ଧୂଳିପରି ହେବା ଉଚିତ। ଜମି କଠିନ ହେଲେ ତାକୁ ଖୋଳି ବାହାର କରିବା କଷ୍ଟକର, ଓ ଖୋଳିଲାବେଳେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମାଟିଢିଡିରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ରହିଯାଏ।

ଯେଉଁ ଜମିରେ କ୍ଷାର ନ ଥାଏ, ସେହି ଜମିରେ ବିଶେଷ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଫମ୍ପା ରହିଯାଏ। ଓଡ଼ିଶା ପରି ଲାଲମାଟିରେ ବିଶେଷ ସାର ନ ଥାଏ, ଏଣୁ ପାଉଁସ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଇତ୍ୟାଦିର ପଙ୍କ ଓ କ୍ଷାର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସାର ଦେଇ ଜମିକୁ ଉର୍ବର କରିବା ଉଚିତ। ଯେଉଁ ଜମିରେ ଏହା ଚାଷ କରାଯିବ, ସେଥିରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପଙ୍କ ନ ଦେଇ ପ୍ରତି ୩।୪ ବର୍ଷରେ ଥରେ ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ। ଏକ ଏକର ଜମିରେ ଅନ୍ତତଃ ୫୦ ଭରଣ ପଙ୍କ ପକାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ଓ ସେଥିରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୨୦ କିମ୍ବା ୩୦ ଭରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଉଁସ ଦେଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ। ଏହା ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟପରି ଖତ ଆବଶ୍ୟକ କରେ ନାହିଁ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକପ୍ରକାର ଚନାବାଦାମ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିଚେରି (Pondicherry) ଓ ଭରଜିନିଆ (Verginia) ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଧାନ । ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଥମଟି ବେଶୀ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମଟିର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଚାଷ ହୁଏ ।

ପ୍ରଥମେ ମଞ୍ଜିରୁ ଖୋଳଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରିଦେଇ ଶୀଘ୍ର ରୋପଣର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ଉଚିତ । ଶୀଘ୍ର ରୋପଣ ନ କରି ବିଳମ୍ବ କଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ବାୟୁ ପାଇ ପାରିବ, ସେପରି ଭାବରେ ରଖିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତି ଏକ ଏକର ଜମିରେ ୨୮ ସେର ଗ୍ରେପାଛଡ଼ା ମଞ୍ଜି ରୋପଣ କରାଯାଏ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ୯ ଇଞ୍ଚ ବ୍ୟବଧାନରେ ପ୍ରତି ମାହରରେ ରୋଇବାକୁ ହୁଏ ।

ଏହା ମେ ମାସ ଶେଷଭାଗରେ କିମ୍ବା ଜୁନ୍‌ମାସ ଆରମ୍ଭରେ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଏବଂ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଅମଳ କରିବାର ସମୟ ।

ଏହା ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ବିକ୍ରୟ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଧନୀ ଓ ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତେ ଖାଦ୍ୟରୂପରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଆମାନେ ଏଥିରେ ନାନାପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ଓ ମଞ୍ଜି ଉପରସ୍ଥ ଲାଲ ଗ୍ରେପା ବାହାର କରିଦେଇ ଚିନିର ଶସ୍ୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚୂର୍ଣ୍ଣକରି ଗୋଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଚନାବାଦାମ ପ୍ରଧାନତଃ ତେଲ ନିମନ୍ତେ ଚାଷ କରାଯାଇଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ଏହି ତେଲ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସାବୁନ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଏବଂ ସୋରିଷ ଓ ଖସା ତେଲପରି ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହାର ପିଡ଼ିଆ ଗୋମହିଷାଦିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ । ଅନେକେ ଏହାକୁ ରନ୍ଧନ କରି ମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ଏହାର ଗ୍ରେପା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେୟ ଅଂଶ-ଗୁଡ଼ିକ ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଖାଦ୍ୟ । ଏଣୁ କୃଷକ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ସେମାନେ ଏହାର ଗ୍ରେପା ପ୍ରଭୃତି ହେୟଅଂଶ ଗୁଡ଼ିକୁ ନଷ୍ଟ ନ କରି ତାହାର ସଦ୍-ବ୍ୟବହାର କରିବେ ।

ଇଉରୋପୀୟନମାନଙ୍କର ନାମର Initials ବା ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ।

ଲେଖକ;—ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ।

ଇୟୁରୋପୀୟନମାନଙ୍କର ନାମର Initials ବା ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଢେର । ଦେଖନ୍ତୁ G. S. Wilkins—ଏହି ନାମ ପୂର୍ବର initials G. S ଅଛି । ଯଦି ଏହି G. S. ଆମ୍ଭର ସ୍ମରଣ ନ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିବା ଅସମ୍ଭବ ହେବ । ମୋର ନାମ ସାହୁ ମୋର ଜଣେ ଜାଣନ୍ତି; ତଥାପି ମୋର ନାମର ପୂର୍ବର initils ବା (ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର) ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ସେ କେବଳ ସାହୁ କିମ୍ବା ମିଷ୍ଟର ସାହୁ ବୋଲି ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଇଜନ୍ୟ ଅମୁକ ବୋଲି ଲେଖିଲେ । ଏହି କଥା ଆମ୍ଭର ପିଲାମାନଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ।

ଅନୁତାପ ।

ଆରେ ମାନସ, ତୋର କେଡ଼େ ସାହସ ।
ଯେତେ ପେଡ଼ିଲେ ତୁ ନୋହୁ ବିବସ । ଘୋଷା ।
ପିଇ ଲୋଡ଼ୁ ମରୁ ମଦିରା ରସ
ଜାଇ ଲୋଡ଼ୁ ମର ଶଏ ବରଷ । ୧ ।
ବହି ଲୋଡ଼ୁ ଶୂନ୍ୟେ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ
ନହି ଲୋଡ଼ୁ ଅଙ୍କେ ଭ୍ରମ୍ଭା ପୁରୁଷ । ୨ ।
କି ହିତ ପାଇଣ ତୁ ହସ ହସ
ବିହିତ କି ପରେ କରୁ ବିବଶ । ୩ ।
ପିହିତ ତୋ ଗୁଣେ ସକଳ ଦୋଷ
ଇହିତ ତୋ ମୋତେ କରେ ଦିହୋଷ । ୪ ।
ବହି ବାମ ହୋଇ ମୋରେ ଅବଶ୍ୟ
ଲହିଛୁ ଭାଲେ ଯା କରି ପରଶ, । ୫ ।
ମିହିରଦର୍ଶେ ମିହିକା ସଦୃଶ
କି ହନ୍ତା, ତୋରେ ଦେଲି ମୁଁ ଝାସ । ୬ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତୀତ-ଭାରତ ଇତିହାସର ସାକ୍ଷୀ ।

ଅତୀତ-ଭାରତ-ଇତିହାସର ସାକ୍ଷୀ—କେତେ ନଗର, କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା, କେତେ ଦେବାଳୟ, କେତେ ପ୍ରମୋଦ-ନିକେତନ ଓ ସମାଧି ମନ୍ଦିରାଦି ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଧ୍ୱସ୍ତ ଓ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ପ୍ରାୟ । ଆଉ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଶତ୍ରୁର କାରୁଣ୍ୟ ଲାଭକରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଗ୍ନଦେହରେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ପଙ୍ଗୁବତ୍ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି । ଆଉ କେତେକ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ନିର୍ମମ ଗତିକୁ ଉପେକ୍ଷାକରି ସଗର୍ବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନପୂର୍ବକ ଶିଳ୍ପୀଗଣଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ନୈପୁଣ୍ୟର ବିଜୟ ଢକ୍କା ନିନାଦିତ କରୁଅଛି । ଅତୀତର ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଏହି ସମସ୍ତ ନଗର ଭ୍ରମଣ କରୁ ; ସ୍ୱତଃ ନୟନ ସମ୍ମୁଖରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଯବନିକା ଶେଷ ହୋଇ ଯେପରି ଅତୀତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତି ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଯେପରି ନିଜର ନିଦାରୁଣ କାହାଣୀ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ତାହାର ବନ୍ଧୁଜନର ଜନୈକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଯେପରି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଉଠୁଅଛି । ଅଧୁନା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବରଙ୍କର ନିଦାଘ-ନିକେତନ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିକୁ ଗଲେ ଜଣାଯାଏ, ଯେପରି ଲୋକବିରଳ ରାଜଧାନୀ ଅତୀତର ଜନ-କୋଳାହଳକୁ ସ୍ମରଣ କରି ନୀରବରେ ରୋଦନ କରୁଅଛି । ପ୍ରାସାଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ।

ଏହି ନଗରରେ କେବଳ ଆକବର ବାଦସାହଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାସାଦ ମସଜିଦ୍‌ର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି । ଏହିଠାରେ ନଗରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଦରିଦ୍ରର କୁଟୀର ପ୍ରଭୃତି ଯେ ସମସ୍ତ ଥିଲା, ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି କେବଳ—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଦମ୍ଭ,—ଶିଳ୍ପିର ନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ଅତୀତର ଅର୍ଦ୍ଧ—ବିଲୁପ୍ତ ଇତିହାସ ଓ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ।

ଆକବର ବାଦସାହଙ୍କର କେତୋଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପରନ୍ତୁ କେହି ବଞ୍ଚିଲେନାହିଁ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ସମଗ୍ର ଭାରତର ଅର୍ଦ୍ଧ ମଧ୍ୟେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଦୁଃଖର ସୀମା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ ଏହି ଚିନ୍ତା ସର୍ବଦା ବିବ୍ରତ କରିଥିଲା । ସେଲିମ୍ ଚିଷ୍ଟି ତାହାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଲାଭାର୍ଥ ବର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସାଧୁପ୍ରବର ଆଗ୍ରାଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶକ୍ରୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଏହି ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆକ୍‌ବର ସମୟେ ସମୟେ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିକୁ ଆସି ସେଠାରେ ସାଧୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ବାଦସାହଙ୍କର ଆଦେଶମତେ ସାଧୁ ଚିଷ୍ଟିଙ୍କର ମଠ ନିକଟସ୍ଥ ପର୍ବତଚୂଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ସୁରମ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମିତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାରେ ଜାହାଙ୍ଗିରଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ବାଦସାହ ସାଧୁଙ୍କର ଅନୁକମ୍ପା ବଳେ ହେତୁ ଯେ ପୁତ୍ରଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି--କୃତଜ୍ଞତା ଓ ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ସାଧୁର ନାମାନୁରୂପ ସନ୍ତାନର ନାମ ସେଲିମ୍ ରଖିଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ ଜାହାଙ୍ଗିର, ସମ୍ରାଟ୍ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ସେଲିମ୍ ଡାକୁଥିଲେ । ଫତେପୁର ସିକ୍ରିକୁ ଆକ୍‌ବର ସ୍ୱୟଂ ନୂତନ ରାଜଧାନୀରେ ପରିଣତ କଲେ । ସାଧୁଙ୍କର ଆଶ୍ରମରେ ରହିଲେ ନିଜର ଓ ଭବିଷ୍ୟଦ୍ୱଂଶମାନଙ୍କର ଯେ ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ଏହି ବିବେଚନାରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ମନ ଆନନ୍ଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରନ୍ତୁ ଜାହାଙ୍ଗିର ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଏହି ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ନ ପାରି ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାରୁ ରାଜଧାନୀକୁ ଉଠାଇନେଲେ । କ୍ଷଣିକନିମିତ୍ତ ଫତେପୁର ମୋଗଲ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଶିଖାରେ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲା କେବଳ ପଡ଼ିରହିଲା—ତୈଳ-ଶିଖା-ବିହୀନ ପ୍ରଦୀପାଧାରର ଭଗ୍ନ କଙ୍କାଳ । ଜାହାଙ୍ଗିର ଅଳ୍ପ ଦୂରକୁ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସାହାଜାହାନ ଆହୁରି ଦୂରକୁ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରମୋଦ-ତୋଫାନ ନେଇଗଲା ଦିଲ୍ଲୀର ପ୍ରମୋଦାଳୟକୁ । ନାନାଦି ଅସୁବିଧାରୁ ଏହା କରାଯାଇଥିଲା । ରାଜଧାନୀ ଉଠିଯାଇଥିଲା, ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଯେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଯଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଆକ୍‌ବରଙ୍କ କ୍ଷଣିକ ତୃପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଶତଶତ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ଅର୍ଥ କିପରି ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଗଲା, ତାହା ଗୋଟିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀ ଓ ମଜୁରଦାର-ମାନେ ଅର୍ଥଲାଭ କରିଥିଲେ-ଦେଶର ଧନ ଦେଶରେ ଥିଲା ।

ସେଲିମ୍ ଚିଷ୍ଟିଙ୍କ ସମାଧିମନ୍ଦିର ଶିଳ୍ପର ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନିଦର୍ଶନ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତୋରଣ ପାର ହେବାକୁ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ଅଟ୍ଟାଳିକା । ଏହି ଅଟ୍ଟାଳିକାର ପ୍ରତିପାଖ ଫୁଟ୍ ୦୦ଟି ଉଚ୍ଚ ଓ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତମ୍ଭଶ୍ରେଣୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସମାଧିଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋହର । କାରୁ-ଶିଳ୍ପ-ନୈପୁଣ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ଫୁଟିଉଠୁଅଛି । ଈଦୃଶ ସମାଧିମନ୍ଦିର ପୃଥିବୀରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଦୃଷ୍ଟ-ହୁଏ । ସାଧୁ ମହାଶୟଙ୍କର ସମାଧିମଣ୍ଡପ ମର୍ମ୍ମରଶିଳାର ପ୍ରାଚୀ-ରାବୃତ । ମର୍ମ୍ମରଝାଲରଗୁଡିକ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ଯେପରି ବାୟୁରେ ସେଗୁଡିକ ଦୋହଲୁଅଛି । ସମାଧିର ଉପରାଂଶରେ ଗୋଟିଏ ମୁକ୍ତାଖଚିତ ସୁନ୍ଦର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପ୍ରସାରିତ । ଉପରର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମନ୍ଦିରନିର୍ମାଣ ଓ ସାଧୁଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଦିବସ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି ।

ସମାଧିମନ୍ଦିର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଅଛି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗାରିମାରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହା ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ଏହା ଖ୍ରୀଃ୧୬୧୧ରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ମସ୍‌ଜିଦରେ ତିନିଗୋଟି ଗମ୍ବୁଜ ଅଛି । ଏହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଖିଲାଣ ଅଛି । ମଧ୍ୟଭାଗ ମର୍ମ୍ମରପ୍ରସ୍ତରାବୃତ । ଭିତରେ ବିବିଧ ରଙ୍ଗର ବହୁତ ଜ୍ୟାମିତିକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ସୁଉଚ୍ଚ ଚତୁଷ୍କୋଣ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଏହି ବୃହଦାକାର ମସ୍-ଜିଦ ସ୍ଥାପିତ । ମସ୍‌ଜିଦର ନିକଟରେ ଆକବର ବାଦଶାହ-ଙ୍କର ଖାନ୍ଦେଶବିଜୟର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତୋରଣ ଅଛି । ଏହି ତୋରଣ ଉପରେ ଠିଆହେଲେ ସମଗ୍ର ଭଗ୍ନ-ନଗରଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ବାଦଶାହଙ୍କ ଅମୀର ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅନେକ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣକରିଥିଲେ । ରାଜା ବୀରବଲଙ୍କ ଗୃହ ଅନ୍ୟତମ । ରକ୍ତାଭ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଏହି ଦ୍ୱିତଳ ଗୃହଟି ନିର୍ମିତ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚତୁତରା ଉପରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ । ତଳମହଲ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭବନକୁ 'ଯୋଧାବାଇଭବନ' ବୋଲି ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମହିଷୀ ସୁଲତାନା ରୁକିୟାଙ୍କ ବାସଭବନ ଥିଲା । ଏହି ଦ୍ୱିତଳ ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଗୁମ୍ବଜ ତ୍ରିକୋଣାକୃତିକ । ମରିୟମ ଭବନଟି ଆକବରଙ୍କ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ପତ୍ନୀଙ୍କ ବାସଭବନ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ଏଠାରେ ଅନେକଗୁଡିଏ ଫ୍ରେସ୍କୋଚିତ୍ର ଅଛି । ଦେୱାନଖାସ୍‌ରେ ଓ ଦେଓ୍ୱାନିୟାମରେ ଅନେକଗୁଡିଏ ସୁନିପୁଣ ଖୋଦିତ ଶିଳ୍ପର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଦେୱାନିୟାମ-ରେ ସ୍ତମ୍ଭର ମୁକୁଟାକୃତିକ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ଛଟା ଶିଳ୍ପର ଯଶୋରଶ୍ମି ବିକୀର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛି । ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ରାଟ୍ ମନ୍ତ୍ରୀପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦରବାର କରୁଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚମହଲ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚତଳ ବିରାଟ ପ୍ରାସାଦ । ପ୍ରତି ମହଲ କେତେଗୁଡିଏ ସ୍ତମ୍ଭଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରତି ମହଲ ଅପର ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷୁଦ୍ର । ସର୍ବଶେଷର ମହଲଟି ସର୍ବାପେକ୍ଷା କ୍ଷୁଦ୍ର । ସମ୍ଭବତଃ ସର୍ବୋପରି ମହଲଟି ନାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରମୋଦ-ଭବନ ।

ଚୌଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ରାଉତରାୟ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ବାଦ ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ' କାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵ ତିନିଅଣା ମାତ୍ର ।

ସମ୍ବଲପୁରନିବାସୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବାଳ-ଭକ୍ତ' କାବ୍ୟ ୨୮ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ବି, ଏ,ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବୈତରଣୀ' କାବ୍ୟର ମୁଦ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ ଅତିଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ହେବ ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ' ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି । ପୁସ୍ତକଟି ବାଣଭଟ୍ଟ ପ୍ରଣୀତ କାଦମ୍ବରୀଉପ-ଖ୍ୟାନର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର 'ପଦ୍ମିନୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ନୂତନ କାବ୍ୟ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ବି, ଏଲ୍, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଧାନ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଅଭିଧାନଟି ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହେବାର ଆଶାକରାଯାଏ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍, ଏ,ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'କେଶରୀଗଙ୍ଗ ନାଟକ' ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି । ଲେଖକ 'ସମ୍ବଲେଶ୍ୱରୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ନାଟକ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।

ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା;—

ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ସମାଲୋଚନାର ଅଭାବରୁ ସାହିତ୍ୟର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ବଢ଼ିଥାଏ । ଏଣୁକରି ସମାଲୋଚକକୁ ବାଦ ଦେଲେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସୁଦୂରପରାହତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ସମାଲୋଚନାର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ଯେ କେତେଟି ସମାଲୋଚନା ଅଛି, ତାହା ସମାଲୋଚନା ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେ । ନିରପେକ୍ଷତା ସମାଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ସମାଲୋଚକ ବିଚାରକର ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଦୋଷ-ଗୁଣ ବିଚାର କରିବା ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ତଥାକଥିତ ସମାଲୋଚକମାନେ କିନ୍ତୁ ଲେଖକଙ୍କର ଅଯଥା ନିନ୍ଦା କିମ୍ବା ପ୍ରଶଂସା କରି ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାନ୍ତି । କେଉଁଠାରେ 'ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ହେବ, ପୁଣି କେଉଁ-ଠାରେ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା ଭଲରୂପେ ଭାବି ଚିନ୍ତି କରିବା ଦରକାର । ଏହା ନ କରି ଏକଦେଶ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦର୍ଶିତାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସମାଲୋଚକର ଗୌରବ-ହାନି ଘଟିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଯେ ବିଗ୍ରହକ, ତାହାଙ୍କର ଆତ୍ମ-ପର-ଜ୍ଞାନ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଯାହା ନ୍ୟାୟାନୁ-ମୋଦିତ, ସମାଲୋଚକ କେବଳ ତାହାହିଁ କହିବା ଦରକାର । ପୁଣି କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ସମାଲୋଚକ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ? ଯେ ଦୁଇଗ୍ରହ ପଦ ନିନ୍ଦା କିମ୍ବା ପ୍ରଶଂସା କରି ପାରିଲା, ତାକୁ ଯଦି ସମାଲୋଚକର ଆସନ ଦିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରତି ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ କରାଯିବ । ନିରପେକ୍ଷ ଦିଗ୍ଭ ଛଡ଼ା ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଗଭୀର ଚିନ୍ତା, ଅଧ୍ୟୟନ, ଗବେଷଣା ଓ ସାଧନା ଥିବା ଉଚିତ । ଯେ ନିଜେ ଭଲ ଲେଖକ ନୁହେ, ସେ କଦାପି ଭଲ ସମାଲୋଚକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମାଲୋଚକର ଅଭାବରୁ ଦେଶରେ ଅନେକ ଉଦୀୟମାନ ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରୁ ଚିରବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ଅନେକ ଅର୍ବାଚୀନ ଲେଖକ ଅଯଥା ଉପରକୁ ଉଠିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଯେ ଅରାଜକତା ଦେଖା ଯାଉଅଛି, ସେଥିନିମନ୍ତେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚନାର ଅଭାବହିଁ ଦାୟୀ । ସାହିତ୍ୟରୁ ଆବର୍ଜନା ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ସମାଲୋଚନାକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନାବିହୀନ କରି ରଖିବା କସ୍ମିନ୍‌କାଳେ କ୍ଷମଙ୍କର ହୋଇନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ କଣ ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେବ ତାହିଁ ?

❋ ❋
❋

ମିଳନ ଚେଷ୍ଟା ;—ଚଳିତ ମାସ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଆନିବେସାନ୍ତଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ମତାବଲମ୍ବୀ ମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳନ ହେବ । ଭାରତର ଆଧୁନିକ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ କେଉଁ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନୀୟ, ଉକ୍ତ ସମ୍ମିଳନରେ ତହିଁର ମୀମାଂସା କରାଯିବ । ଅନେକ ଅସହଯୋଗୀନେତା ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ଯୋଗ ଦେବାର ସମ୍ଭାବନା । ସେମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରାଯାଇଅଛି ମଧ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ କାଉନ୍-ସିଲ ପ୍ରବେଶର ସପକ୍ଷ, ସେମାନେ ଏଥିରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟତଃ କାଉନ୍‌ସିଲପ୍ରବେଶସମସ୍ୟା ସହଯୋଗୀ ଓ ଅସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ସହଯୋଗିମାନେ କାଉନ୍‌ସିଲ ଭିତରେ ଓ ଅସହଯୋଗି-ମାନେ କାଉନ୍‌ସିଲ ବାହାରେ ଥାଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ଅସହଯୋଗ ଗୋଷ୍ଠିଏ ବ୍ରତ—ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଏହା ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ସେଥିନିମନ୍ତେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନାହିଁ । ଯେବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ, ସେ ସମୟରେ ଦେଖାଯିବ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ସେପରି ଅବସ୍ଥା ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇ ସାରିଥିବଣି । ଆଉ ଯଦି ନିତାନ୍ତ ଅସହଯୋଗ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ସରକାର ଆଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସହଯୋଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଠିକ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଅବିବେକିତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ଅସହଯୋଗ କେତେ ବିଭାଗରେ ବିଫଳ ହୋଇ-ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଶରେ ଯେ ଜାତୀୟତାର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ କରିଅଛି, ଏହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଆଉ କିଛି ନ କରନ୍ତୁ ପଛକେ ନିଜକୁ ତଥା ସରକାରଙ୍କ ଚିହ୍ନି ପାରିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସହଯୋଗୀ ଓ ଅସହଯୋଗୀ ସମସ୍ତେ ମିଶି ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଠିକ କରିବା ଦରକାର । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଥିବାରୁ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲାଭ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ହେଉନାହିଁ । ଏହି ସହଜ ସତ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ବହିର୍ଭୂତ ଥିବା ଗଭୀର ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ।

❋ ❋
❋

ପରିବର୍ତ୍ତନ :—ପରିବର୍ତ୍ତନ ଜଗତର ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ । ପୁରୁଣା ଯାଇ ନୂଆ ଆସୁଛି ଓ କିଛିଦିନ ପରେ ପୁଣି ପୁରୁଣା ହୋଇଯାଉଛି । ଭାରତୀୟ କବିଙ୍କ "ବାସାଂସି ଜୀର୍ଣ୍ଣାନି ଯଥା ବିହାୟ ନବାନି ଗୃହ୍ଣାତି ନରୋଽପରାଣି" ଓ ଇଂରାଜ କବିଙ୍କ "Old order changeth yielding place to new" ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବିତା ତାରସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି ! ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ କେହି ଅଟକାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅନାବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷା-ବହ; କିନ୍ତୁ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସର୍ବଥା କରଣୀୟ । ବିଶେଷତଃ ସାନ୍ତ ମାନବର ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିନ୍ତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଆକାରରେ ରହି ନ ପାରେ । ଧର୍ମ ବୋଲ, ସମାଜ ବୋଲ, ରାଜନୀତି ବୋଲ, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି, ହେଉଅଛି ଓ ହେବ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଗତିରୋଧ 'ମନୁଷ୍ୟର ସାଧ୍ୟାତୀତ । ନିଜ କଥା ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ପରିବର୍ତ୍ତନର ବିପକ୍ଷରେ ଛିଡ଼ାହେବା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର । ଆମ ଦେଶରେ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଲୋକେ ଅନାବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉ-ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ସର୍ବବିଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଭାରତର ରାଜନୀତି-କ୍ଷେତ୍ର ଦିନୁଦିନୁ ଜଟିଳରୁ ଜଟିଳତର ହେଉଛି । ସ୍ୱୟଂ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆବଶ୍ୟକତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସ୍କୁଲ-କଲେଜ-ବର୍ଜ୍ଜନ ନୀତିକୁ ହିମାଳୟ ସଦୃଶ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭ୍ରମ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ତହିଁରୁ ବିରତ ହୋଇଥିଲେ । କାଉନ୍‌ସିଲ ବର୍ଜ୍ଜନ ନୀତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହିମାଳୟୋପମ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭ୍ରମ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଉପମେୟ ପଦାର୍ଥର ଜଡ଼ତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ନିଷ୍କପଟ ସ୍ୱୀକାରଭାବରୁ ତାହା ହିମାଚଳ ସଦୃଶ ଅଚଳ ଓ ଅଟଳ ହେବନାହିଁ ତ ?

❋ ❋

❋

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ;—

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । କେହି କେହି ଆକ୍ଷେପ କରି କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ସମ୍ମିଳନୀ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର କିଛି କରି ପାରିନାହିଁ— ଏଣୁକରି ଏପରି ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୃତ୍ୟୁରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶକରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛୁଁ ଯେ, ସମ୍ମିଳନୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ବିଦ୍ରୋହ ବାଦ ଶିକ୍ଷା ଦେଇନାହିଁ । ସେଥି-ପାଇଁ, ବୋଧହୁଏ, କେହି ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଦୋଷ ଦେବେନାହିଁ । ତେବେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକର ଏକୀକରଣ ବିଷୟରେ ସମ୍ମିଳନୀ କେତେଦୂର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି, ତହିଁର ସମାଲୋଚନା ହେବା ଦରକାର । ସମ୍ମିଳନୀ ଏହି ଦିଗରେ ଆଖିକୁ ଦିଶିବାଭଳି କିଛି କରିପାରିଛି ବୋଲି କେହି ଦମ୍ଭ ସହିତ କହି ପାରିବେନାହିଁ । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯେତେ ଆବେଦନ କରିଅଛି, ସେ ସବୁ ଅରଣ୍ୟ-ରୋଦନରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସରକାର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲାପରି ରହିଅଛନ୍ତି । ତେବେ କଣ ସମ୍ମିଳନୀ ମରିଯିବା ଉଚିତ ? କଦାପି ନୁହେ । ସମ୍ମିଳନୀ ଆଉ ବେଶି କିଛି ନ କରୁ ପଛକେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ସଙ୍ଘଟିତ କରି ପାରିଅଛି । ଆଜି ଗଞ୍ଜାମ, କଟକ କିମ୍ବା ସମ୍ବଲପୁର ନିକଟରେ ଅପରିଚିତ ନୁହେ । ଏହି ସାମାଜିକ ମିଳନ ରାଜନୈତିକ ଏକତାର ଭିତ୍ତିସ୍ୱରୂପ । ସୁଖର ବିଷୟ ଯେ, ଗଞ୍ଜାମର ନେତାମାନେ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ ନିମନ୍ତେ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ରାଜନୈତିକ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ବାଧୁଛି, ଅନ୍ୟ କାହାରିକୁ ସେପରି ବାଧୁନାହିଁ । ସେମାନେ ଯେ ପ୍ରତି ପଦରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାତିଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଆଉ ରାଜ-ନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାର ନେତାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଭାବିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ପାଉନାହାନ୍ତି ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ ଗଞ୍ଜାମର ନେତାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମର ସଫଳତା କାମନା କରୁଅଛୁଁ । ପରିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ ଯେପରି ସମ୍ମିଳନୀକୁ ରାଜନୀତିର ଜଟିଳତାରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ରାଜ-ନୀତିର ଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଅଛି । ବୃଥା ସମ୍ମିଳନୀକୁ ରାଜନୀତି ଚିତରକୁ ଓଟାରି ନେବା ମଙ୍ଗଳଜନକ ନୁହେ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଅବିକଳ ଏହିପରି କରିଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆନ୍ଧ୍ର ମହାଜନ ସଭା କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆମାନେ କଣ ଆନ୍ଧ୍ର-ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବଳବତ୍ତର ଅସହଯୋଗୀ ଯେ, ସମ୍ମିଳନୀକୁ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ସାମିଲ କରି ରଖିବେ ?

❋ ❋

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ;—୬୫ ପୃଷ୍ଠାରୁ ୧୩ ପୃଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଷ୍ଠାଙ୍କରେ ଭୁଲ ଥିବାରୁ ସହୃଦୟ ପାଠକବର୍ଗ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ପୃଷ୍ଠା ମିଳାଇ ପଢ଼ିବେ ।

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଚଉଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ସାହୁତର୍କରତ୍ନ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରଣୀତ

ପୁଷ୍ପାଂଜଳି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ କେତେଗୁଡିଏ ସୁଲଳିତ କବିତାରେ ବିମଣ୍ଡିତ । ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ପାଠକର ପାଠକ ବିମୋହିତ ହେବେ । କବିର ପ୍ରକୃତ କବିତ୍ୱ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଅଛି । ଶୀଘ୍ର କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ, ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ମୂଲ୍ୟ ଛ'ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍,
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।
ଓ
ଚଉଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ସାହୁତର୍କରତ୍ନ ମହାପାତ୍ର ।
କାଳିକାପୁର । ପୋଃ କିଶୋରନଗର,
କଟକ ।

ଉତ୍କଳବାସି ! ମାତୃଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଅକ୍ଷୟ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତୁ ।

ପଲ୍ଲୀ ।

ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ନୂତନ ଲେଖକଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଦିଆଯିବ । ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଗ୍ରାହକ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଲେଖକମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା 'ପଲ୍ଲୀ'କୁ ଦେବେ ଏବଂ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ସେମାନେ 'ପଲ୍ଲୀ'କୁ ଲେଖା ଯୋଗାଇବେ । ଉତ୍କଳର ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ଏହି ଦରିଦ୍ର ପତ୍ରିକା 'ପଲ୍ଲୀ' ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ, ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ସମ୍ପାଦକ—'ପଲ୍ଲୀ'
କାଳିକାପୁର ।
ପୋଃ କିଶୋରନଗର
କଟକ ।

ସାହିତ୍ୟ-ସୋପାନ ।

ସମ୍ପାଦକ—ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ।

କଟକ ଶ୍ୟାମମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଡିମାଇ ୪ ପୃଷ୍ଠା ସମନ୍ୱିତ ଦ୍ୱୈମାସିକ ପତ୍ରିକା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଏହାର ଗ୍ରାହକ ହେବା ଉଚିତ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୨ ।

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ,
ଶ୍ୟାମମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚୌଧୁରୀ ବଜାର, ପୋଃ ଅଃ କଟକ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଅର୍ଡର ଦେବା ସମୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ସହ ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ପୁସ୍ତକମାନ ପଠାଯିବ । ଉତ୍ତରପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର :—

ଗ୍ରୁ-ବଚ୍ଛଳା	ଟ ୧।
ସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୧
ଦ୍ରମଣ୍ଡ	ଟ ୦ ।ଵ
ଡାକଶ୍ରୋଳ	ଟ ୦ ।ଵ
ମା	ଟ ୦ /
ଲ୍ୟାସ୍ତ୍ରକ	ଟ ୦ /
ଜ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଯଧ୍ୟ ଦୁଃଖ	ଟ ୦ ।
ଜ-ବଧ	ଟ ୦ ।ଵ
ଥାଳୀ	ଟ ୦ ୪

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ସରଙ୍ଗୀ—

ବିଳାପ	ଟ ୦ /
ଶେଷ	ଟ ୦ ଵ
ନା	ଟ ୦ /
ସ୍ପ୍ନ	ଟ ୦ ଵ
ଞ୍ଜନ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୨
ନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୪
ମାଦଧ୍ୟ	ଟ ୦ ୨
ବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଚନ୍ଦ୍ରର	ଟ ୦ ଵ
ଶେଷ	ଟ ୦ /ଵ
ମାଜଣ୍ଡ	ଟ ୦ ଵ
ଲଖ	ଟ ୦ ।/
ଷ୍ଟ	ଟ ୧।
ଠ	ଟ ୦ ।ଵ

ମ୍ବଚକ୍ର	ଟ ୦ ଵ
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୨

ଶ୍ରୀ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ବି. ଏ.—

ବୃଷ୍ଟିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ଵ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।ଵ
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ଵ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଉଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାଣ୍ଡ	ଟ ୦ /ଵ

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ

୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୨
କଲ୍ପତରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳ)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ ଚୋଇଲି	ଟ ୦ ।ଵ
ତୁଚ୍ଛ କୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭକ୍ତାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨ଵ
ସସରଚକ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ନନ୍ଦକିଶୋର ନାଟକ	ଟ ୦ ।ଵ
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଛମ	ଟ ୦ /
ମନ୍ୟବର	ଟ ୦ ।ଵ
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ	ଟ ୦ ୨ଵ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଜୟକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ଵ
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।ଵ
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାଗ୍ରତ ଚମ୍ପୁ	ଟ ୦ ଵ
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ଵ
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦ ।ଵ
ଗୁଚ୍ଛୁଲ୍ବଗାଲତା	ଟ ୦ /
ଫୁଲ ବଚ୍ଛଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି. ଏ—

ଅର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି. ଏ.—

ପ୍ରକୃତିବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ—

ବିବିଧ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାରତ୍ନ	ଟ ୦ /
ଯୋ ନ ଗୃଷ	ଟ ୦ /
ପଦ୍ମିଆ ପାଠ	ଟ ୦ ।୧
ନୀତିମୁଧ କଳ (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /ଵ
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାକ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉପଦେଶିନୀ (ପଦ୍ୟାବସହ)	ଟ ୦ ।ଵ
ଶିକ୍ଷାକିରୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /ଵ
ବସନାଭରଣ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /ଵ
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ଫସ୍ତୁଲ୍ଲା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /ଵ
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /ଵ
ପ୍ରକୃତିଚିତ୍ରିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /ଵ
ଜନ୍ମକୁଣ୍ଡଳୀ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।ଵ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଗ୍ରନ୍ଥ (ଅପକାରତା) ଟ ୦ /
ମେଘଦୋଷ ଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ମୋକ ସମ୍ରାଟ ଟ ୦ ৵
ମାଟିକୁମ୍ଭ ଟ ୦ /
ଅଟେଗ୍ରୁଷ ଟ ୦ ।୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ଟ ୨ ।
" ବିରାଟପର୍ବ ଟ ୦ ।
ମଦନରତ୍ନାଦ (ଧାତୁମୂର୍ତ୍ତି ଜିପାଯ) ଟ ୦ /
ମନ୍ତ୍ରପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଟ ୦ /୬
ମହାଦ୍ଭୁତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ।୯
ମଙ୍ଗଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ।୯
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ ।୯
ଶ୍ରୀଅନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଟ ୦ /୬
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /୬
ଶିରୋରୋଗଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ।୬
ଶାଳିକାସଖା (ସଦ୍ଭକ୍ତାନ୍ତ) ଟ ୦ ৵
ହରମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।୯
ଶ୍ରୀମୁଖ ସଦ୍ଭକ୍ତିଜାଲ ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଚିକା ପଞ୍ଚପ୍ରେ (ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ଭଗ୍ନ (ପ୍ରମାଣସହ) ଟ ୧ /
ମହାଚିକିତ୍ସା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୧ /୬
ଚିକିତ୍ସା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।୯
ମେଘଦୂତ (କାଳିଦାସ ଗ୍ର.) ଟ ୦ ।୯
ଅଙ୍ଗ ଓ ତାମ୍ରାଙ୍ଗ ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ /୩
ଦ୍ୟେମାଳା ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚିତ୍ରଚିକିତ୍ସା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।୯
ଜଳବନ୍ଧ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ଦାଶରଥି (ଉପାଖ୍ୟାନ ବିଚାର) ଟ ୦ /
ମୋକ୍ଷମୁଦ୍ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୬
ଚିତ୍ରିତ ଅଙ୍ଗ ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ /
ଗୀତପ୍ରସଙ୍ଗ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚିତ୍ରମଳ (ଗୀତପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /

ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।୯
ରମଣୀଜନୀଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୬
ଗୀତମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୬
ମେଲେଛିଆ ଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗବାନଦାସ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସଂଯୁକ୍ତା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଧିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍. ଏ.
ଭୀଷ୍ମ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସବିତ୍ରୀ " ଟ ୧ ।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସେଓଜ " ଟ ୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ।
ରଫଟ୍ରେଲ୍ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରହ " ଟ ୦ ৵
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସ୍ୱାମୀ ବି. ଏ.—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ৵
ମହାପ୍ରାଣ ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱୀକୃତି ଟ ୦ ।
ନାରୀ ଟ ୦ ।
ପତିବ୍ରତା ଟ ୦ ৵୬
ବେଜାଏ ଭଳା ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗବତୀ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ।୬
ହତକଥା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ
ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି—
ଭୀଷ୍ମ ଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ৵୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩ ।
Mr. V. S. Das's Presidential Address at Bihar ଟ ୦ ৵

ସଚିତ୍ର ଶିଶୁଚିତ୍ରମାଳା ଟ ୦ /
ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ।
ବାଇବାଟୀ ଦୂର୍ତ୍ତ ଟ ୦ ।৵
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ /୩
ମନବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।৵
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ।୯
ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଟ ୦ ।୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ৵
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ ৵
ଭାଷୀ (ଶ୍ରୀ ସାନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ ৵
ଅଦ୍ଭୁତ ଅଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ৵
ଅଶ୍ରୁଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ৵
ଶାନ୍ତ ସଖା ଟ ୦ ৵
ମୂର୍ତ୍ତି ହରିବଂଶ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
ଦ୍ରୋଣବିଜୟ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ବରୁଣ ପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।৵
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ।
(ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତିପର୍ବାଦ ପ କୃତ)
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧୬ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ୍ର ୧ମ	୫ ୧।
" ୨ୟ	୫ ୧ ୧
" ୩ୟ	୫ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ (ସ)	
ଲଙ୍କେଶ ରାମାୟଣ	୫ ୧ ୧
ଲୋକା ରାମାୟଣ	୫ ୦ ୨୵
ରସିକକୋଦ	୫ ୧ ୧
ଦାସ୍ୟଭକ୍ତି ୧ମ	୫ ୦ ।୵
" ୨ୟ	୫ ୦ ୨
ମଧ୍ୟୁ ବନ୍ଧୋଇ ଏକାଦ	୫ ୧ ୧
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	୫ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ	୫ ୦ ।
ଭକ୍ତିକ ବନ୍ଧୋଇ ସେଟକୁ	୫ ୬ ୧
ଭୁବେତ ଅବନ୍ଧା ସେଟକୁ	୫ ୪୩୵
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା	୫ ୦ ୨
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା [କୁଣ୍ଡଳିନ୍ଦ]	୫ ୦ ।
ଉପକ୍ରାଣ୍ଡ ରାମଚରିତ ବନ୍ଧୋଇ ସେ ୧ ଟକୁ	୫ ୬ ୧
" ଅଗ୍ନିକା ସେ ୧ ଟକୁ	୫ ୫।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାନ।

ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୧ମ	୫ ୦ ୵
" ୨ୟ	୫ ୦ ୵
" ୩ୟ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୪ର୍ଥ	୫ ୦ ୵
ଏଯନ ୫ମ	୫ ୦ ୵
ଏଯନ ୬ଷ୍ଠ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ	୫ ୦ ୵୫
ଏଯନ ୨ୟ	୫ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ସର୍ବସଂଗ୍ରହ	୫ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	୫ ୦ ।
ଏଯନ ୨ୟ	୫ ୦ ।୬
ସଙ୍ଗୀତ ମକରନ୍ଦ ୧ମ	୫ ୦ ।୬
" ୨ୟ	୫ ୦ ୵
" ୩ୟ	୫ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	୫ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	୫ ୦ ।୧
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିକ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତସାଧବ	୫ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	୫ ୦ ।୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	୫ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଲଙ୍କାହାର	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	୫ ୦ ।୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	୫ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	୫ ୦ ।୵
" ୨ୟ	୫ ୦ ୵
" ୩ୟ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମଳତା (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	୫ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭୁଜନ୍ଦାର	୫ ୦ ୵
" ୨ୟ	୫ ୦ ।୬
ଦିତେଲ ନାମା	୫ ୦ ।୧
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	୫ ୦ ।୬
କଳାପିଳ [ସୀତାକ୍ରମ]	୫ ୦ ।୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	୫ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	୫ ୦ ।୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	୫ ୦ ।
ଛନ୍ଦକୌମୁଦୀ [ପ୍ରଥମ]	୫ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	୫ ୦ ।
ଜ୍ଞାନମଞ୍ଜରୀ	୫ ୦ ୨
ଜ୍ଞାନସାଗର	୫ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	୫ ୦ ୵
ବିବାହକାଣ୍ଡିକା	୫ ୦ ।୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	୫ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	୫ ୦ ୵
ବୈଦ୍ୟନାଥ ବିଳାସ ୧ମ	୫ ୧ ୧
" ୨ୟ	୫ ୧ ୧
" ୩ୟ	୫ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	୫ ୧ ୧
ଭଗବତ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	୫ ୦ ୨
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	୫ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	୫ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରାଜସ୍ୟ କଥା	୫ ୦ ୨
ଲକ୍ଷ୍ୟବତୀ	୫ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ୺ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ—

ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ	୫ ୧ ୧
ଧୂଳି	୫ ୦ ୵
ଉପହାର	୫ ୦ ।
ରାଧିକା ଅବନ୍ତା	୫ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ	୫ ୦ ୵୬
ମାମୁ	୫ ୧ ୩
ଲଛମା	୫ ୧ ୧
ଛାୟାଶ୍ରୁତ	୫ ୧୧
ଲେଖିଛିଲ	୫ ୧୩

ମୁକୁର ପ୍ରେସ, ଚକ୍ରଧରପୁର ବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜି ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ୍, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଢ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପିଃ ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ଟଙ୍କା ; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୧୫ ଟଙ୍କା, ମୋଫସଲ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଟ ୦ । ଟ୍ରେଣୀ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦/୵ ମାତ୍ର ।

୩—ଚିଠିପତ୍ର କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଟର୍ମ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୧ ଟଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୨ ଟଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୦ ଟଙ୍କା, ଟ ୧୮ ଟଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୨୨ ଟଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ବିରାଟ ଆୟୋଜନ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଅତି ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକମାନ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ମୁକୁରର ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଚାହିଁଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତା ଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଏହି ଶସ୍ତା ଦରରେ ଦିଆଯିବ, ମୁକୁରରେ ଯଥାସମୟରେ ତହିଁର ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଯିବ ।

୧ । ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ	ଟ ୧୧	ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୫
। ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି (ସାମନ୍ତସିଂହାରି)	ଟ ୧୫	,,	ଟ ୦ ୫
୩ । ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦ /
୪ । ଚିତ୍ରଲେଖା	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦ /
। ଗଣ୍ଡୀ ବର୍ଣ୍ଣିଙ୍କନ	ଟ ୦/୬	,,	ଟ ୦/୧
୬ । ଭୂତିଭାଷର	ଟ ୦/୬	,,	ଟ ୦/୧
୭ । ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାରି]	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/୬
। ଅଭିଜ୍ଞ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/
୯ । ରାଜରାଜା	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/
। ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣିଙ୍କନ	ଟ ୦/୬	,,	ଟ ୦/୧
। ଗାଳିଦ୍ରାସ	ଟ ୦।	,,	ଟ ୦/୬
୧୨ । ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ	ଟ ୦/୧	ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦/୩
୧୩ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ	ଟ ୦/୬		ଟ ୦/୩
୧୪ । କୋଇଲିମାଳିକା	ଟ ୦/	,,	ଟ ୦/୬
୫ । ଇନ୍ଦ୍ରଚକିତା	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/
୧୬ । ପ୍ରେମଚକ୍ର କାଣ୍ଡ	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/
୧୭ । ଶ୍ରୀକାଳିଦେବ	ଟ ୦/		ଟ ୦/୩
୧୮ । କମଠଯୋଗୀ	ଟ ୦/୬		ଟ ୦/୧
୧୯ । ଶିକପୁଅ ଶିକଝିଅ	ଟ ୦/	,,	ଟ ୦/୬
୨୦ । ଅମୃତଭିକ୍ଷାଚାରି	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/
୨୧ । ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦/୵	,,	ଟ ୦/୵
୨୨ । ଶିବତତ୍ତ୍ୱମାଳା	ଟ ୦/୧	,,	ଟ ୦/୬

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଚଳିତ ଅଛି ।

ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅରମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮

ହରିଭକ୍ତିରତ୍ନୋଦୟ

ଭକ୍ତକବି ଭ୍ରମଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରଣୀୟ ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିବିଭାଗ, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ କଥା, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଠି ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୁକ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ଗୌରାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୭ଶ ଭାଗ ।

ଚୈତ୍ର ୧୩୦ ।

୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ—ଅଦ୍ଭୁତ ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ ମହୌଷଧ । ପ୍ରତି ଡ଼ଜନ) ୫) ୫ ମ୍ୟ ।
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତବିନୋଦ ଏ. ପକ୍ଷ ଚିକିତ୍ସାଳୟ, ବିଜୁଲିପାଟ, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଚର୍ଚ୍ଚ-ଚିତ୍ରାଙ୍କ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି	୧୯
୨ । ଗୀତପୂଜା	ଅମରେନ୍ଦ୍ରକିଶୋର ଦେ B. A.	୧୦୦
୩ । ସମଲେଶ୍ୱର (ନାଟକ)	ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ M. A.	୧୦୮
୪ । ଜ୍ୟୋତିଷ ସଙ୍ଗୀତ,	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୧୦୩
୫ । ବିଶ୍ୱାସରତ୍ନ ସାଗର	ଗୋପୀନାଥ ଧର B. A.	୧୧୪
୬ । ଚର୍ଚ୍ଚିକା	ସଙ୍ଗୀଧର ମେହେର	୧୧୭
୭ । ମୃଣ୍ମୟ ଦିଲ୍ଲ	ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି M. S. C.	୧୨୧
୮ । ବାଣୀର ଇତିହାସ	ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୨୭
୯ । ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ		୧୨୧
୧୦ । ଶିଶୁମୁଖ (ପଦ୍ୟ)	ବଣ୍ଟିବାସନ୍ତ ଶର୍ମା	୧୩୫
୧୧ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୧୩୭
୧୨ । ସାମ୍ବିକ ପ୍ରବେଶ		୧୩୭

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ**

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି. ପ୍ରଣୀତ

ସଂଯୁକ୍ତା ।

(ଐତିହାସିକ ଉପାଖ୍ୟାନ)

ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ । ଗୌରବ ଓ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମର ଅମର କାହାଣୀ । ମୂଲ୍ୟ ଆଠ ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚୌଧୁରୀ ବାଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ଗଦ୍ୟପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ

ସୁଭଦ୍ରା ।

ଏ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରା—ତପସ୍ୱିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ଏବଂ ଆଦର୍ଶନାରୀ ସୁଭଦ୍ରା । ଏହି କାବ୍ୟମୁକୁରରେ କାବ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାର ସାଙ୍କେତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିଶ୍ଚୟ ଦ୍ୟୋତକ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅନେକ ଚିତ୍ରରେ ସୁନ୍ଦର ଫଟୋପୋଟୀରେ ମୁଦ୍ରିତ ଏକାଦଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଯୁଗଳ ମଠ (ସାମାଜିକ ଉପନ୍ୟାସ) ଟ ୦ ୫

ମଧୁଚକ୍ର (ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟର ସୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ) ଟ ୦ ୵

ଚଣ୍ଡୀଚକ୍ର (ନୂତନ ଧରଣର ମିତାକ୍ଷରୀ କାବ୍ୟ) ଟ ୧୧

ପୁଣ୍ୟପୀଠ (ସରସଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ) ଟ ୦ ।୵

ପଦ୍ମପତ୍ର (ଉପାଦେୟ କବିତାବଳୀ) ଟ ୧ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନ କଟକର ପ୍ରମୁଖ ପୁସ୍ତକାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ରାଜଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ଗଜପତିଙ୍କ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରଣୀତ

ପୁଷ୍ପାଂଜଳି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ ଦେଶୀୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟରେ ବିମଣ୍ଡିତ । ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଆଠକର ପାଠକ ବିମୋହିତ ହେବେ । ଜଣେ ପ୍ରକୃତ କବିଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ଶୀଘ୍ର କିଣ୍ଟ କରନ୍ତୁ, ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ମୂଲ୍ୟ ଛ'ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଭୁବନେଶ୍ୱର, କଟକ ।
ଓ
ରାଜଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ଗଜପତିଙ୍କ ମହାପାତ୍ର ।
କାଳିକାପୁର । ପୋଃ କିଶୋରନଗର,
କଟକ ।

ଉତ୍କଳବାସୀ । ମାତୃଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଅକ୍ଷୟ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତୁ ।

ପଲ୍ଲୀ ।

ଲ

ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ନୂତନ ଲେଖକଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଦିଆଯିବ । ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଗ୍ରାହକ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଲେଖକମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପଠାଇବା 'ପଲ୍ଲୀ'କୁ ଦେବେ ଏବଂ ବିନିମୟ ପାଇଁ ସେମାନେ 'ପଲ୍ଲୀ'ରୁ ଲେଖା ଯୋଗାଇବେ । ଉତ୍କଳର ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ଏହି ଦରିଦ୍ର ପତ୍ରିକା 'ପଲ୍ଲୀ' ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ, ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ଥାନ—
ସମ୍ପାଦକ—'ପଲ୍ଲୀ'
କାଳିକାପୁର ।
ପୋଃ କିଶୋରନଗର
କଟକ ।

ସାହିତ୍ୟ-ସୋପାନ ।

ସମ୍ପାଦକ—ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ।

କଟକ ପ୍ୟାରିମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗଠିତ ଡିମାଇ ୪ ପୃଷ୍ଠା ସମ୍ବଳିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଏଥିର ଗ୍ରାହକ ହେବା ଉଚିତ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୧ ୧୨ ।

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ,
ପ୍ୟାରିମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଜେଧୂର ବଜାର, ପୋଃ ଅଃ କଟକ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଅର୍ଡର ଦେବା ସମୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ସହ ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ପୁସ୍ତକମାନ ପଠାଯିବ । ଉତ୍ତରପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର :—

ପ୍ରଣୟ-ବନ୍ଧିନୀ	ଟ ୧।
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୧
ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।ା/
କରତାଳକୋଳାହଳ	ଟ ୦ ।ା/
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀରକ-ବଧ	ଟ ୦ ।ା/
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ସରଙ୍ଗୀ—

ରାମବିଳାସ	ଟ ୦ /
ସ୍ୱପ୍ନଦେବ	ଟ ୦ ।/
ପ୍ରାର୍ଥନା	ଟ ୦ /
ଅଶ୍ରୁପୁଷ୍ପ	ଟ ୦ ।/
ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜନ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିଶ୍ୱମାନ୍ଦ୍ୟ	ଟ ୧୩
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୨
ଅସ୍ପୃଶ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ।/
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /ା
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ।/
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଞ୍ଚପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପ୍ରଣୟପୀଠ	ଟ ୦ ।ା/
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ।/
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୩

ଶ୍ରୀ ଚାରୁଚରଣ ରଥ ବି. ଏ.—

ଋଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ।/
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।ା/
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ।/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଲ୍ୟଧନ	ଟ ୦ /
ଉଧବାର ଗୁହାରୀ	ଟ ୦ /ା

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ

୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୩
କଲ୍ପତରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳ)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲି	ଟ ୦ ।/
ଭୁଲିଲୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉକାଙ୍କଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩/
ସଂସାରଚକ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।/
କଟକବଳୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଚମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ।/
ସାଆନ୍ତଆ ବାଦ୍ଧା	ଟ ୦ /
ଶ୍ୟାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଶୀତଳହାରୀ	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ।/
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।/
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାଗ୍ରତ ଚକ୍ଷୁ	ଟ ୦ ।/
ବହ୍ନିରେଣୁ	ଟ ୦ ।/
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀବୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫୁଲ ବହ୍ନିକେଶୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି. ଏ—

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ମିଶ୍ରପାଠୀ ବି. ଏ.—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ—

ବିରଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଗୋଚାଳ ଗୃହ	ଟ ୦ /
ପଶୁଚିକିତ୍ସା ପାଠ	ଟ ୦ ।/
ମାତୃସୁଖ କର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /ା
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନତରଙ୍ଗ (ମୀତିକାବ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉଦ୍ଦୋଧିନୀ (ସଦ୍ଭାବସହ)	ଟ ୦ ।/
ଶିଷ୍ଟାଚାରବୋଧ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /ା
ବସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ଜଥଗୀତ	ଟ ୦ /ା
ଲଦ୍ଦକାଳ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /ା
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଚାର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /ା
ପ୍ରକୃତିଚେଷ୍ଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /ା
କାଚ୍ଛକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।/

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହତ୍ତ୍ୱମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରତା) ଟ ୦ /
ମେଘଗେର ଚରିତ୍ର ଟ ୦ /
ବିଷ୍ଣୁ ସମ୍ରାଟ ଟ ୦ ৵
ଜାତକୁସୁମ ଟ ୦ /
ଅରବିନ୍ଦ ଟ ୦ ୧୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ଟ ୨୫
" ବିରାଟପର୍ବ ଟ ୦ ୫
ମଦନବିନୋଦ (ଧାରୁଦୁଷ୍ଟ ଭାଷାରୁ) ଟ ୦ /
ଗୀତସ୍ତ୍ରାଞ୍ଜଳ ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ ଚରିତ୍ରଗୀତା ଟ ୦ ୧୯
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ୧୧
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ ୧୯
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦଦୁଷ୍ଟାଞ୍ଜଳ ଟ ୦ /୬
ବାର୍ମ୍ମଚ୍ୟର୍ମ୍ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /୬
ଶିବସେଗଚରିତ୍ର ଟ ୦ ୧୬
ବାଳକାସଖା (ସଦ୍ଭୁଷ୍ଟାନ୍ତ) ଟ ୦ ৵
ଦରିମନ୍ଦର (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ୧୯
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦ୍ଭକ୍ତିଦ୍ୱାର ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ) ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିବରଣ (ପ୍ରମାଣସହ) ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୃହ ଟ ୦ /୬
କପାଗୃହ ଟ ୦ ୧୯
ରସମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ) ଟ ୦ ୧୯
ଅଳ୍ପ ଓ ତମାଖୁ ଗୃହ ଟ ୦ /৩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ବେରତଗୀ ଗୃହ ଟ ୦ ୧୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳକ୍ୟକ୍ତାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଗପକ୍ଷ (ଉମାଖରରୁଣ୍ଡେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ୧୬
ଶୈଳିକ ଅଳ୍ପ ଗୃହ ଟ ୦ /
ଗୀତପରାଗ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ବିଷ୍ଣୁମଳ (ଗୀତପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /

ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍କେତ ଟ ୦ ୧୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ୧୬
ଗୀତରେଣୁମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚରିତ୍ର ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୬
ମେଲେରିଆ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଲେ. ଟି.
ସମ୍ବନ୍ଧ ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅର୍ଜୁନକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍. ଏ.
ଜ୍ଞାସ୍ତ୍ର (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ୧
ସରସ୍ୱତୀ " ଟ ୧ ୧
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସେଉଜ ଟ ୧ ୧
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ୧
ରଫସ୍ପୁଲେଡ଼ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରୁପ " ଟ ୦ ৵
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସଙ୍ଘ ବି. ଏ.—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ৵
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀଦିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ ৵୬
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ୫୬
ଦ୍ରୁତକଥା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭଦେଓ
ବେସ୍ଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜାନକୀପ୍ରସାଦ ଶିରୋମଣି—
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ৵୫
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦେବ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩ ୧
Mr. M. S. Das's Presidential Address at Bihar ଟ ୦ ৵

ସରଳ ଶିଶୁଶିକ୍ଷାମାଳା ଟ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ।
ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ৵
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦
ମନବୋଧ ଚରିତ୍ରଗୀତା ଟ ୦ ୧୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ৵
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦
ଚଳନସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ୧୯
ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀ ଚରିତ୍ରଗୀତା ଟ
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ৵
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ০ ৵
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ସାଜକବନ୍ଧୁ ଭାଷ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ০ ৵
ଅଦ୍ଭୁତ ଅଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ০ ৵
ଅଶ୍ୱଚରିତ୍ର ଟ ০ ৵
ଶାନ୍ତ ସଖା ଟ ০ ৵
ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାରପୂରଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟଙ୍କା ଟ ୬୬
" ଅଚଳା ସେ ୧ ଟଙ୍କା ଟ ୬ ୧
ଡ୍ରେସ୍ଟେଲିଡ଼ି ପୂରଣ
ସଂଗ୍ରହ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟଙ୍କା ଟ ୬ ୧
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ /
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୨
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।৵
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ୧
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
(ମହାଭାରତ ଶାରଳାଦାସ କୃତ)
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟଙ୍କା ଟ ୧୮ ୧
ମହାଭାରତ ଅଚଳା ସେ ୧ ଟଙ୍କା ଟ ୧୬ ।৵

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟେକେଟସ୍ ୧ମ	୫ ୧।
୨ୟ	୫ ୧୧
୩ୟ	୫ ୧୧
„ ୪ର୍ଥ ( )	
ଜେଟ ରମ୍ଭ	୫ ୧୧
ଜେକ୍ସ ରମ୍ଭ	୫ ୦ ୨୵
ବସନ୍ତରୋଦ	୫ ୧ ୧
ଦାଶ୍ୟତାଭକ୍ତି ୧ମ	୫ ୦ ।୵
„ ୨ୟ	୫ ୦ ୫
ଅମ୍ବୁଜ ବୋଲ ଏବଂ	୫ ୧ ୧
ମଧୁମଙ୍ଗଳ	୫ ।
ଭସ୍ମ ବିଭୂ	୫ ୦ ।
ଭକ୍ତିତ ବୋଲ ହେଉଛେଲୁ	୫ ୫ ୧
ଭବେତ ଅବଳା ହେଉଛେଲୁ	୫ ୪୩୵
ଭକ୍ତିତ୍ରଗୀତା	୫ ୦ ୫
ଭକ୍ତତତ୍ରଗୀତା [ଲୁପ୍ତସଂଜ୍ଞ]	୫ ୦ ।
ପ୍ରକାଶ୍ୟ-ରାମ ରାଗ ବୋଲ	
ସେ ୧ ଟିଲୁ	୫ ୭ ୧
„ ଅଦ୍ଭୁତ ସେ ୧ ଟିଲୁ	୫ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାଳା ।

ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୧ମ	୫ ୦ ୵
„ ୨ୟ	୫ ୦ ୵
„ ୩ୟ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୪ର୍ଥ	୫ ୦ ୵
ଏକ୍ସନ ୫ମ	୫ ୦ ୵
ଏକ୍ସନ ୬ଷ୍ଠ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମଣ୍ଡେଲନ ୧ମ	୫ ୵୫
ଏକ୍ସନ ୨ୟ	୫ ୦ ୵୫
ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱରସପ୍ତତି	୫ /
ସଙ୍ଗୀତଶିକ୍ଷା ୧ମ	୦ /
ଏକ୍ସ ୨ୟ	/୬
ସଙ୍ଗୀତ ମଣ୍ଡଳ ୧ମ	୫ ୦
୨ୟ	୫ ୦ ୵
„ ୩ୟ	୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	୵
ଦ୍ୱିତୀୟସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	୫ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତରତ୍ନ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ତବ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରକାଶ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱରମ୍ଭ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	୫ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁସୁମ	୫ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	୫ ୦ ।୵
„ ୨ୟ	୫ ୦ ୵
„ ୩ୟ	୫ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମଳିକା (ଅପ୍ରକାଶ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	୫ ୧ ୧
ଅଷ୍ଟକ ଭକ୍ତିରସ	୫ ୦ ୵
„ ୨ୟ	୫ ୦ ୨୬
ଅଗ୍ନି ମାଳା	୫ ୦ ୧୫
ଶ୍ରୀଗୀତ ଏକାଦଶୀ	୫ ୦ ୧୬
ଗୋପୀଗୀତ [ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ]	୫ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	୫ ୦ ୵
ଗ ଗୀତା	୫ ୦ ।୩
ଚମତ୍କାର ଉଲ୍ଲାସିନୀ	୫ ୦ ।
ଚନ୍ଦ୍ରନ୍ଦ୍ର ଜଳ [ପ୍ରଥମ]	୫ ୦
ଜାତକାଳଙ୍କାର	୫ ୦ ।
ଜର୍ଦ୍ଦମଞ୍ଜରୀ	୫ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	୫ ୦ ।
ତତ୍ତ୍ୱାଦର୍ଶ	[illegible]
ବୋଧୋଦୟ	[illegible]
ତିତାଳ ପଞ୍ଚଦଶ	[illegible]
ଦାମୋଦ୍ର ରୁଟେ	୫ ୦ ୵
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭକ୍ତିରସ ୧ମ	୫ ୧ ୧
	୧ ୧
୩ୟ	୫ ୧ ୧
„ ୪ର୍ଥ	୫ ୧ ୧
ଭଗବତ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	୫ ୦ /
ମଧୁରମଞ୍ଜରୀ	୫ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	୫ ୧ ୧
ସନ୍ଧ୍ୟାଶି ରହସ୍ୟ କଥା	୫ ୦ /
ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ	୫ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ୺ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ—

ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ	୫ ୧ ୧
ଧୂଳି ...	୫ ୦ ୵
ଗପଚାଳ	[illegible]
ସନ୍ଧି ପୁଷ୍ପ ଅଳ୍ପ	୫ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ	୫ ୦ ୵୭
ମାମୁ	୫ ୧ ୫
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ...	୫ ୧ ୧
ପ୍ରାଣ୍ଡିତ	୫ ୧ ୧
ଗଲ୍ପସଲ୍ପ	୫ ୧ ୫

ମୁଲୁକ ପ୍ରେସ, ରହଧୂଳିବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୭ଶ ଭାଗ । } ଚୈତ୍ର । { ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ବର୍ଷ-ବିଦାୟ ।

ଯଥା ବଙ୍କ ବର୍ଷୀୟାନ ପ୍ରାଚୀନ ଭୂପତି,
ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦକରେ ଅର୍ପି ରାଜ୍ୟଭାର
ଶମେ ମୁକ୍ତି-ତୀର୍ଥରୂପୀ ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମେ,
ତଥା ଏ ପ୍ରାଚୀନ ବର୍ଷ (କାଳର ବୁଦ୍ବୁଦ)
ପୂର୍ଣ୍ଣକର ଅଧାଷ୍ଟିଏ ଜୀବନଗ୍ରନ୍ଥର
କରୁଅଛୁ ମହାଯାତ୍ରା ମହାଧ୍ୱଂସ ପଥେ ।
ଏତିକ ଶାସିବ ରାଜ୍ୟ ନବବର୍ଷରାଜ,
ଏକ ପଦକ୍ଷେପ ସେହୁ ଅନନ୍ତ କାଳର ।
ଯାଅ ହେ ପ୍ରାଚୀନବର୍ଷ, ମାତ୍ର ଯିବନାହିଁ
ତୁମ୍ଭ କୃତକର୍ମ, ତାହା ତର ଅନଶ୍ୱର,
ଟଳନ୍ତି ହାକିମ, ମାତ୍ର ନ ଟଳେ ହୁକୁମ,
ତା'ସ୍ମୃତି-ଅନଳଶିଖା ନ ନିଭିବ କେବେ ।
ଯିବା ପୂର୍ବୁ ଅସିଯାଅ ମତିଶିକ୍ଷା କରି
ତୁମ୍ଭ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନବାଗତ ବର୍ଷେ,
ପ୍ରଦାନୁ ସେ ନବାଦର୍ଶ, ନବଚିନ୍ତା ସାକ୍ଷା,
ହେଉ ସେ ସୁରଜା ପୁଣି ସୁବନ୍ଧୁ ସୁଗୁରୁ ।
ବାଜ ଉଠୁ, ଶୁଣି ତାର ପୂଣ୍ୟ ସାକ୍ଷାମନ୍ତ୍ର—
ଜୀବନର ସୁପ୍ତ ତାର ନବୀନ ଝଙ୍କାରେ ।
ଆଣୁ ସେ ଫେରାଇ ପୂର୍ବ ଜାତୀୟଆଦର୍ଶ,
ବଜାଉ ବିଜୟ-ଶଙ୍ଖ ଜାତୀୟ-ଜୀବନ,
ଏକ ହେଉ କୋଟିହୃଦ, କୋଟିଏ ଶରୀର;
ରୁକ ଆଶା-ଦ୍ୱାରେ କରୁ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଆଘାତ,
ମଙ୍ଗଳ-ସଙ୍କେତ ଆସୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ
ନବ-ଶୁଭ-ଶକ୍ତି ସହ, ଅମର-ବିଭବ ।
ହେ ପ୍ରାଚୀନବର୍ଷ, ତୁମ୍ଭ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋତି-ଚୂଡ଼େ
ହେଉଛି 'ମୁକୁର' କ୍ରମେ ମାଜିତ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ପ୍ରତିଫଳୁ ବକ୍ଷେ ତାର ସତ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରଭା,
ପ୍ରଦାନ ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ ସେଜ ସୁବିଦ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
'ଦେବାନୁଷ୍ଠିତ ବୀର ।'

ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର କିପରି ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ, କିରୂପେ ସେମାନେ ଜଗତର ଇତିହାସକୁ ଗଠନ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ କ'ଣ ଏବଂ ଜନସାଧାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ କିରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି—ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାକୁ ବୀରପୂଜା କହନ୍ତି, ତାହା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପ୍ରସଙ୍ଗ; ହେଣୁ ଏ ବିଷୟର ସୁଗଭୀର ଆଲୋଚନା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ ।

ମହାପୁରୁଷମାନେ ହିଁ ଜଗତର ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଇତିହାସ କେବଳ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଅଛି । ଜଗତରେ ଯେତେ ମହତ୍ କର୍ମ୍ମ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଅଛି, ସେ ସବୁ ସେହି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କଗୁଳନାର ଫଳ—ସେମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ବାହ୍ୟ ପ୍ରତିରୂପ—ବହିଃପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ଭାବର ବହିଃପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ନେତା, ଜନ-ସାଧାରଣର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ଜଗତ୍—ଇତିହାସର ପ୍ରାଣ ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉପକାର ଅଛି । ସେମାନେ ଇଷ୍ଟ ବ୍ୟତୀତ ଅନିଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସିଲେ ହୃଦୟରେ ଦିବ୍ୟ ଆନନ୍ଦ, ପ୍ରାଣରେ ବିମଳ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ସେମାନେ ଜୀବନ୍ତ ଆଲୋକର ଉତ୍ସସ୍ୱରୂପ । ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋକରେ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ଆଲୋକିତ ହୁଏ, ସମସ୍ତ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏ । ସେମାନେ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଶଂସାପ୍ରିୟ ନୁହନ୍ତି; ପରନ୍ତୁ ଆକାଶର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅକୃତ୍ରିମ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଭାରେ ଉଦ୍ଭାସିତ । ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି, ପ୍ରଜ୍ଞା, ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଉଦାରତା ମାନବକୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଦିଏ ଏବଂ ତାହାର ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରିଦିଏ ।

ସେହି ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସୁଗଣ-ଇତିହାସରୁ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ମହାପୁରୁଷ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନୀକୁ ପ୍ରଣିଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ଜଗତର ଇତିହାସ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସଂପର୍କ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ।

ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ତଥ୍ୟ—କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ନୁହେ, ସମସ୍ତ ଜାତିର ତଥା ଜଗତର । ଧର୍ମ୍ମ ଜଗତର ମେରୁଦଣ୍ଡ--ପ୍ରାଣ । ଧର୍ମ--ଏହା କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟଧର୍ମ୍ମବାଦୀଙ୍କର ସମାଦୃତ ମତ ନୁହେ । ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମବିଷୟରେ ଅନେକ ବାହ୍ୟାଡମ୍ବର କରି, ତର୍କବିତର୍କ, ବାକ୍‌ବିତଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ମତ ସମର୍ଥନ କରେ, ପୁଣି କୌଣସି ମତ ଖଣ୍ଡନ କରେ, କିନ୍ତୁ ଏହା ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ । ଧର୍ମ୍ମ—ମହାନ୍ ଅନୁଭୂତି, ହୃଦୟର ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ, ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ—ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ—ବିଶ୍ୱସଂସାର ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ପରଲୋକରେ ବିଶ୍ୱାସ—ଅଦୃଷ୍ଟ ଜଗତ ସହିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବା, କେଉଁ କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତିର କି କି ଧର୍ମ୍ମ ଥିଲା । ତାହା କ'ଣ ପୌତ୍ତଳିକତା—ବହୁଦେବବାଦିତା—ଜୀବନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ରହସ୍ୟର ବିଶ୍ୱସୂଚକ ସୁଖାତ୍ମକ ତଥା ଭୌତିକ ଶକ୍ତିମୟ ବିକାଶ, ବା ନିତ୍ୟ ସନାତନ ଓ ଅଦୃଷ୍ଟପୁରୁଷବିଶ୍ୱାସୀ ଅନନ୍ତକାଳ—ସ୍ଥାୟୀ, ପୌତ୍ତଳିକତାବିଧ୍ୱଂସୀ ଶୁଦ୍ଧ, ନିର୍ମ୍ମଳ ପରିବ୍ରତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ

* Carlyle's Heroes & Hero-worship

Digitized by srujanika@gmail.com

କିମ୍ବା ପରକାଳଜ୍ଞାନ ନାସ୍ତିକତା—ନିରୀଶ୍ୱରବାଦ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସର ସାର ପାଇ ପାରିବୁଁ । ସେହି ଶାରପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଚିନ୍ତାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ହେତୁ, ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ଅନୁଭୂତିହିଁ ଚିନ୍ତାର କାରଣ ଏବଂ ସେହି ଅନୁଭୂତି—ଅବ୍ୟକ୍ତ, ଅଦୃଶ୍ୟ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରେରଣା—ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ କାର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛି । ଧର୍ମ୍ମ ସେମାନଙ୍କ ମହାନ୍ ତଥ୍ୟ ଏବଂ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସଂପର୍କରେ ହେଣ୍ଡିକେରିଆର * ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଔଶଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ଓଡନଙ୍କ ବିଷୟ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବୁଁ ।

ଅଧୁନା ଏ କବି ଯୁଗରେ ଅସତ୍ୟ, ଅବାସ୍ତବ, ଅପ୍ରତ୍ୟ, ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ, ଶବ୍ଦଭ୍ରମପ୍ରମାଦପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୋହୋତ୍ପାଦକ ପୌତ୍ତଳିକତ୍ୱ କଳ୍ପନା—ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ; ଭାବିଲେ ଲଜ୍ଜାରେ ଘୃଣାରେ ମସ୍ତକ ଅବନତ ହୋଇଯାଏ, ବିକଟ ହାସ୍ୟର ଉଦ୍ଦୀପନା କରିଏ ଏବଂ ଅପାର ବିସ୍ମୟରେ ହୃଦୟ ଅଭିଭୂତ ହୁଏ । ସେ ଯୁଗରେ କିପରି ମେଧାବୀ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକେ ଏପରି ମନୁଷ୍ୟ କିମ୍ବା ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମପ୍ରସ୍ତରପ୍ରତ୍ୟ ପୂଜା କରୁଥିଲେ, ଭାବିଲେ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ ନ କରି ରହି ହୁଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଅଜ୍ଞାନ-ତମିସ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ ଯୁଗରେ ଅବିଦ୍ୟାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ପୌତ୍ତଳିକ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସେହି 'ସତ୍ୟଶିବ ସୁନ୍ଦର'ଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ।

କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ପୌତ୍ତଳିକତା ଅଥବା ସାକାରୋପାସନାଧର୍ମ୍ମକୁ କୃତ୍ରିମ, କପଟ ଏବଂ ପ୍ରତାରଣା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଦେଖିଲେ ତାହା ନୁହେ, କାରଣ କୌଣସି ଧର୍ମ୍ମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନୁହେ । ଅନେକ ଦୋଷ ସତ୍ତ୍ୱେ ତହିଁରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଥିଲା,ନଚେତ୍ ଲୋକେ ତାହା କେବେହେଁ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ମନୁଷ୍ୟ ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁ ଯୁଗରେ ମିଥ୍ୟାର ପରମ ଶତ୍ରୁ । ଚୀନଦେଶୀୟ ଲାମା ଧର୍ମ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ସତ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଟରନରଙ୍କ (Turner) ଲିଖିତ ବିବରଣରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିବାକୁ ପାରିବୁଁ ଯେ, ତଦ୍ଦେଶୀୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅବତାରବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତି । ଚୀନଦେଶର ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ପୂଜ୍ୟ, ବରେଣ୍ୟ ଏବଂ ନେତା-ସ୍ୱରୂପ । ସେମାନେ ଅବତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାର ଅନେକ ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ସାଧାରଣ ମତରେ ଭ୍ରମାତ୍ମକ, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରିବାରମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଏବଂ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଭାବଠାରୁ ସେ ଭାବ କୌଣସି ଅଂଶରେ ନିକୃଷ୍ଟ ନୁହେ ।

ଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ କୃତ୍ରିମତା କିମ୍ବା କପଟତା ନ ଥାଏ;କିନ୍ତୁ ତାହାର ପତନ ସମୟରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଆବର୍ଜ୍ଜନା ପ୍ରବେଶ କରି ପରିଣତ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମକୁ କଳୁଷିତ କରି ପକାଏ । କ୍ଷୟ-ପ୍ରାପ୍ତ ଧର୍ମ୍ମରୁ କପଟତା, ଭଣ୍ଡତା ପ୍ରଭୃତି ବାଦ ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ୍ମର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଏକ ମତାନୁସାରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ରୂପକ ମାତ୍ର, କବିର ମାନସିକ କଳ୍ପନା-ପ୍ରସୂତ । କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେ,କାରଣ ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ଲୋକେ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଦାନ କରୁଥିଲେ । କବିର କଳ୍ପନାରେ ମୋହିତ ହୋଇ କେବେ କ'ଣ କେହି ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିପାରେ ଏବଂ କବିର କାଳ୍ପନିକ ସୃଷ୍ଟିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି କେହି କ'ଣ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରି-ପାରେ ? ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ତହିଁରେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସତ୍ୟ ନିହିତ । ଏହି ରୂପକ ଆଦି ଧର୍ମର ପତନାବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭକରିଥିଲା—ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ରୂପକ ଓ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ସ୍ଥାପିତ ହେବାର ଅନେକ ଦିନ ପରେ ରୂପକ ପ୍ରସ୍ତୁତ Pilgrims' Progress (ଧାର୍ମିକର ସ୍ୱର୍ଗଯାତ୍ରା) ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ଏହା ପ୍ରମାଦପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ମତ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ପରିପକ୍ୱ-ମତି ବ୍ୟକ୍ତି ବାଳକ-ସୁଲଭ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସଯୁକ୍ତ ହୃଦୟରେ ହଠାତ୍ କୌଣସି ଅଦ୍ଭୁତ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ହୃଦୟ କଳ୍ପନାଜାତ ରସସ୍ୱାଦନନ୍ଦରେ ଅଭିଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବତଃ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକ ଭକ୍ତିରେ ଅବନତ ହୋଇଯାଏ । ସେ ସେହି ଅଦ୍ଭୁତ ପଦାର୍ଥର ଉପାସନା କରନ୍ତି । ଏହା

* ସୁଇଡେନ ନରୱେସ୍ୱେ ଦେଶ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୌତ୍ତଳିକତା-ଉତ୍ପତ୍ତିର ଉପକ୍ରମ । ଏହି ପ୍ରଥମ ମହାନୁଭାବୁକ ଏହିଭାବରେ ପ୍ରକୃତିର ଗୂଢ଼ରହସ୍ୟରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ଉପାସନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତିର ନାମ ନ ଥିଲା, ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ସବୁ ନୂତନ ଅଭିନବ ରୂପେ ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିଲା ।

ଗୁରୁ-ପୃଷ୍ଠାଚ୍ଛାଦିତ ଶ୍ୟାମଳ-ଦୁର୍ବାଦଳ-ଶୋଭିତ ପୃଥିବୀ, ବିଶାଳ ମହୀରୁହ, ନଭଶ୍ଚୁମ୍ବୀ ପର୍ବତ, ପ୍ରଶସ୍ତ ନନ୍ଦନବନ, ଘୋର-ପ୍ରଳୟ-ଗର୍ଜନକାରୀ ସାଗର, ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରିତ ଅନନ୍ତ ନୀଳାକାଶ, ମନ୍ଦ-ମଧୁର ସମୀରଣ, ନିସ୍ତବ୍ଧାରାମ ନୀଳ ବାରିଦମାଳା ପ୍ରଭୃତିର ଅନ୍ତରାଳରେ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଅଛି, ତାହା ଆଜ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ—ବୁଦ୍ଧିର ଅଗୋଚର । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନିଦ୍ଦାନ୍, ନିଷ୍ଟନ ଓ ନିରୁତ୍ତରା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନେକ ଉଦ୍ୟମ ଓ ପ୍ରୟାସ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ନାମକରଣ କରିଅଛି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ରହସ୍ୟ-ଜାଲର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶ ଭେଦକରି ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପାରି ନାହିଁ ; ଅଦୃଷ୍ଟ ଜଗତର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିନାହିଁ । ଏହି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବିଜ୍ଞାନାଲୋକ ସତ୍ତ୍ୱେହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ, ଅଲୌକିକ ଘଟନା ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାରରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛି ।

ଏହି ଚିରପ୍ରବହମାନ ଅନନ୍ତ କାଳ ଓ ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରିତ ଜଗତକୁ ଆଲୋକନ କଲେ ସମସ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ବୋଲି ବୋଧ-ହୁଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସେହି ଅଦ୍ଭୁତଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଏବଂ ସେହି ଶକ୍ତିମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁରେ ଐଶୀ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ଲୋକମାନେ ତାହାକୁ ଈଶ୍ୱରରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ; ଭକ୍ତିଭକ୍ତି-ସମ୍ବିଶ୍ରଣରେ, ବାକ୍ୟରେ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ତରରେ ଉତ୍ତୀଭାବ ସହିତ ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ କବି ଏବଂ ଧର୍ମୋପଦେଶକ ପକ୍ଷରେ ଏହି ବିଶ୍ୱସଂସାର ରହସ୍ୟମୟ ରୂପେ ବିରାଜମାନ । କବି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଦିବ୍ୟ-ଭାବାବିଷ୍ଟ ବୋଲି କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୁରାକାଳରେ ସମସ୍ତେ ଏହିପରି ଜଗତର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ବିସ୍ମୟାବିଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି କଳ୍ପନାଜାତ ବିସ୍ମୟ ଭଗବତ୍-ଉପାସନା, ଏବଂ ଭଗବତ୍—ଉପାସନାହିଁ କଳ୍ପନାଜାତ ବିସ୍ମୟ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ତୃଣାଗ୍ର ଯଦି ଭଗବତ୍-ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରେ, ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ବିସ୍ମୟକାରୀ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ମୟକର, ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର, ଅଜ୍ଞେୟ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଓଡ଼ିଶାଙ୍କ ଉପାସନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଗିରିପୂଜାହିଁ ପୌତ୍ତଳିକତାର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପ୍ରାଣ । ବିମଳ ଅନ୍ତରରେ, ଶୁଭ୍ର ପ୍ରାଣରେ, ନିଷ୍କପଟ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଥମେ ଗିରିପୂଜାର ଉପକ୍ରମ । ଗିରିପୂଜା—ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପୂଜା—ମହତ୍ତ୍ୱର ପୂଜା—ପ୍ରତିଭାର ପୂଜା—ଐଶୀ ଶକ୍ତିରେ ଅନୁପମ ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ । ନିଜଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ-ପୂଜା ସର୍ବଦେଶରେ ସର୍ବଧର୍ମରେ ଅଛି—କେବଳ ପୌତ୍ତଳିକତାରେ ନୁହେ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ମନୁଷ୍ୟହୃଦୟ ସ୍ୱତଃ ମହତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିରେ ଅବନତ ହୁଏ ।

ଧର୍ମରେ ଯେପରି, ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଲୋକଙ୍କର ଭକ୍ତି ଯେପରି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ଯାଜକ ଓ ପ୍ରଚାରକ-ରୂପୀ ଗିରିମାନଙ୍କର ପୂଜାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ସମାଜନେତା, ରାଜନୈତିକ ନେତା ଓ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଲୋକେ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଏକ । ଗିରିମାନଙ୍କ ଅଭାବରେ ସମାଜ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଶଠ, ପ୍ରବଞ୍ଚକ, କୃତ୍ରିମ ନେତାଙ୍କର ଆଧିକ୍ୟରେ ରାଷ୍ଟ୍ର-ବିପ୍ଳବ ଜନ୍ମେ ।

ଆଜିକାଲି ଗିରିପୂଜା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ଅନେକାଂଶରେ ଗିରିପୂଜା-ବିରୋଧୀ—ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଅସ୍ୱୀକାର କରେ । ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚକମାନେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ବିଚାର ଓ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ କରି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ସମାନ କରି ଦିଅନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ 'ସମୟର ଦାସ' ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ସମୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁସାରେ ମହାପୁରୁଷ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ମହାପୁରୁଷଙ୍କର କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ନାହିଁ; ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ ଓ ସ୍ୱପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନାହିଁ । ସେମାନେ କେବଳ ସମୟର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମୂଳକ ଏବଂ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା । ବାସ୍ତବିକ ଗିରିମାନେ ତା'ଙ୍କ ସମୟର ଇତିହାସର ସ୍ରଷ୍ଟା । ସମୟ ତାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରେନାହିଁ, ସେମାନେ ସମୟ ସୃଷ୍ଟିକରନ୍ତି, ଜଗତର ଇତିହାସ ଗଢ଼ି ତୋଳନ୍ତି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏବଂ ସମୟରେ ଗିରିଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ସମୟର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତୀ ନ ହୋଇ ଗିରିମାନେ ଆବିର୍ଭୂତ ନ ହେବାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାଜ ଅନେକ ସମୟରେ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ବଲୟ ଭଙ୍ଗିଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଯଦି ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର-ନାଶୀ ମୁକ୍ତିଦାତାମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏତେ ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ସମାଜ ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତା । ସେମାନେ ଅଦ୍ଭୁତ ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ସମସ୍ତ ଆଲୋକିତ କରି, ସମସ୍ତ ଆବର୍ଜନା ଦୂରୀଭୂତ କରି, ମାନବସମାଜକୁ କାଳର ବିଷମ କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନାନୁସାରେ ଇତିହାସ ଗଠନ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଜାଳ ଶୁଷ୍କ ଇନ୍ଧନ, ଏବଂ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ ଅଗ୍ନି । ଅଗ୍ନି ଇନ୍ଧନ ନିକଟକୁ ନ ଗଲେ ଇନ୍ଧନ ଚିରକାଳ ତଦ୍ରୂପ ଶୁଷ୍କ ରହିଥିବ । ସେହିପରି କାଳ ମହାପୁରୁଷର କାରଣ ନୁହେ, ମହାପୁରୁଷ କାଳର କାରଣ । ଭାରତ କବି ଯଥାର୍ଥ କହିଅଛନ୍ତି—

"କାଳୋହି କାରଣଂ ରାଜ୍ଞଃ, ରାଜାବୈ କାଳ-କାରଣମ୍
ଇତି ତେ ସଂଶୟୋମାଭୂତ୍, ରାଜା କାଳସ୍ୟ କାରଣମ୍ ।

ଶବପୂଜା ଶାଶ୍ୱତ, ତାହାର କ୍ଷୟ ନାହିଁ—ପୁରାକାଳରେ ଥିଲା ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଚିରକାଳ ରହିବ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଭଳି ଅବଶ୍ୟାସୀ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ବସୱେଲ (Boswell) ଜନସନଙ୍କ (Johnson) ପୂଜା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଫରାସୀମାନେ ଭଲଟାଏରଙ୍କ (Voltaire) ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିଥିଲେ ।

ଏହି ପୂଜା ଚିରନ୍ତନ । ବିଦ୍ରୋହର ଅଶାନ୍ତ କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ଫରାସୀମାନେ ଶବପୂଜା କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ତାହା ନୁହେ, ପୁରାକାଳର ଓଡ଼ିନ ଉପାସନାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ—ପ୍ରବର୍ତ୍ତକଙ୍କ ପୂଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଏହି ଶବପୂଜା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଫରାସୀବିପ୍ଳବପୂର୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଶବପୂଜା ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ସମାଜ ଗଠନରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ତାହା ଅଭାବ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟ ।

ନରଓୟେସୁଇଡନଦେଶୀୟ (Scandinavian) ପୌତ୍ତଳିକତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ତଥାପି ଅବିକଳୀୟ, କାରଣ ତହିଁରେ ସତ୍ୟ, ଶବପୂଜା, ଭଗବାନ-ଅର୍ଚ୍ଚନା ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶାଳତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆଠଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ ଇୟୁରୋପର ଅନେକାଂଶରେ ଓଡିନଙ୍କ ପୂଜା ହେଉଥିଲା । ତହିଁର ନିଦର୍ଶନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି । ତେଣୁ ଏହା ଶବପୂଜାରୂପେ, ପୌତ୍ତଳିକତାର ଲୁପ୍ତାବଶେଷରୂପେ ଏବଂ ଇଂରାଜ ଜାତିର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଟିଉଟନମାନଙ୍କ ଧର୍ମରୂପେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କୌତୂହଳ ଉଦ୍ଦୀପନ କରେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ନରଓୟେସୁଇଡେନ ଦେଶୀୟ କବିମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଆଇସଲାଣ୍ଡରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଦେଶରେ ପ୍ରଥମ କବିଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଯେଉଁ ଆଇସଲାଣ୍ଡ ସାଗର—ଗର୍ଭରୁ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦ୍‌ଗାରରେ ସମୁଦ୍ଭୂତ, ଯାହାର ଭୂମି ଉଦ୍ଭିଦ-ବିହୀନ, ଅନୁର୍ବର ଓ ଅକର୍ଷିତ, ଯେ ଦେଶ ସତତ ପ୍ରବଳ ବାତ୍ୟାରେ ବିକ୍ଷୋଭିତ ତଥାଚ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ନନ୍ଦନାରାମ, ଯାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମୁଖ୍ୟ ସାଗର—ବକ୍ଷରେ ଉତ୍ତୋଳିତ ଏବଂ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଯେଉଁ ଦେଶ ବିଶାଳ ତୁଷାରରାଶି, ପ୍ରବଳ ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ ଜଳ-ପ୍ରପାତ ଓ ଭୀଷଣ ଗହ୍ୱରାଧାରର ବିଳାସ କ୍ଷେତ୍ର, ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶର ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ନିକଟ ଗହ୍ୱରରେ ତୁଷାର ଓ ଅନଳର ସର୍ବଦା ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଅଛି,ସେହି ଆଇସଲାଣ୍ଡରେ ପ୍ରଥମେ ସାହିତ୍ୟ (Norse literature) ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅନୁର୍ବର ପାଙ୍କତ୍ୟ ଦେଶର ସମୁଦ୍ର ପକ୍‌ଳରେ ଶ୍ୟାମଳ-ଦୁର୍ବାଦଳ-ଶୋଭିତ ଏକ ସମତଳ ଭୂମି ଅବସ୍ଥିତ, ଯେଉଁଠାରେ ଗୋମହିଷାଦି ଚାରଣ କରି ପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ଲୋକେ ଅନାୟାସରେ ଶସ୍ୟ-ନିବାହ କରୁଥିଲେ । ଜୀବନ-ଧାରଣର ସୁବିଧା ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ମନୋଭାବ ଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଛନ୍ଦଆକାରରେ ଗୀତ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଦି ଆଇ... ଉତ୍ତରଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ତ... ତେବେ ନରଓୟେ ଦେଶୀୟ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନ... ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ପୁରାତନ ଅଧିକାଂଶ ସାହିତ୍ୟ (Norse) କବିମାନେ ଏହି ଦେଶ ଅଧିବାସୀ ।

ଏହି ନର୍ଶ କାବ୍ୟର ଦୁଇଗୋଟି ବିଭାଗ ଅଛି । ପ୍ରଥମ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କାବ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଗଦ୍ୟକାବ୍ୟ । ଏହି କାବ୍ୟସମୂହ ତାହାର ଟୀକାଭାଷ୍ୟ ସହିତ ଗବେଷଣା କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଧର୍ମର ସତ୍ୟୋପଲବ୍ଧି କରିପାରିବୁ ଏବଂ ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ଧର୍ମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ତତ୍ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବୁ ।

ପୁରାତନ ଉତ୍ତରଦେଶୀୟ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ତାହା ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଡ଼ ଜଗତକୁ ସଚେତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦେବତାରୂପେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ କରିଥିଲା, ପ୍ରାକୃତିକ ବାହ୍ୟ ଜଗତକୁ ମହାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମୟ ବୋଲି ବୋଧ କରୁଥିଲା ଏବଂ ବିରାଟ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ବସ୍ତୁ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ଚକିତ ଓ ଧର୍ମାନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ପୂଜା କରୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବିଜ୍ଞାନ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନଥିଲା, ଲୋକେ ଅଗ୍ନି, ବୃଷ୍ଟି, ଝଞ୍ଝା ବାତ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭୀଷଣ ଶକ୍ତିକୁ ଦାନବ ଆଖ୍ୟା, ଏବଂ ରମଣୀୟ ଆନନ୍ଦୋତ୍ପାଦକ ଋତୁକାଳୀନ ଉଷ୍ଣତାକୁ ଦେବତା ଆଖ୍ୟା ଦେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ, ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅତିଉଚ୍ଚରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦେବଦାନବଙ୍କର ଶତ୍ରୁତା ଚିରକାଳ ଲାଗି-ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜ୍ଞାନର ଆବିଷ୍କାର ହେତୁ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି ବିସ୍ମୟାନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିବା ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛୁଁ ।

ସୁଇଡନ୍ ନରୱେ ଦେଶୀୟ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳରେ ଶକ୍ତିପୂଜା । ଲୋକେ ବାହ୍ୟ ଜଗତରେ, ବିଶାଳ ଓ ବିରାଟ ବସ୍ତୁସମୂହରେ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ଏହା ସରଳ ଶିଶୁଭାବର ବିକାଶ ମାତ୍ର । ଏହି ଧର୍ମରେ ମୌଳିକତା, ସରଳତା ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଅଛି । ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରାଣ ସହିତ ଏହାର ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, [illegible]ରଣ ଏମାନେ ବିକ୍ରମ-ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଶକ୍ତିର [illegible], କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀକମାନେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ । ଏମାନେ ପ୍ରକୃତିରେ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଏବଂ ସେମାନେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିକାଶ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

ଜଗତର [illegible] ବିଷୟରେ ଏମାନଙ୍କ ମତ ମଧ୍ୟ ଅତି ଚମତ୍କାର ଓ ଅଦ୍ଭୁତ [illegible]ନାପ୍ରସୂତ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ଦେବତାମାନେ ଯମୀର [illegible] ଦୈତ୍ୟକୁ ବିନାଶ କରି ତାହା ଶରୀରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ [illegible] ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଦୈତ୍ୟ [illegible] ରକ୍ତରେ ସାଗର, ମାଂସରେ ଭୂଭାଗ, ଅସ୍ଥିରେ ପର୍ବତ, ସ୍ୱେଦ [illegible] ମେଘମାଳା, ଭୂଲଭାରେ ଦେବତାଙ୍କ ଆବାସଭୂମି ଏବଂ ମସ୍ତକ [illegible] ଅନନ୍ତ ନୀଳାକାଶ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର କଳ୍ପନା—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନ-ବୃକ୍ଷ ମୃତ୍ତିକାଉପରେ ଆରୋପିତ, ତାହାର ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ଦିଗନ୍ତ-ପ୍ରସାରିତ, ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଜଳସେଚନ ଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ । ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବ । ଏହି ଭାବୁକମାନେହିଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟବାସିଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବର ଜନ୍ମଦାତା ।

ସର୍ବାଦୌ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁରେ ଶକ୍ତିପୂଜାର ଉପକ୍ରମ କରିଥିଲେ, ସେ ବାସ୍ତବରେ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା-ଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ! କେତେ କେତେ ଲୋକ ଜଗତକୁ ଆସି ଚାଲିଯାଇଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେହି ଏ ମହାଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ମହାପୁରୁଷମାନେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ବିସ୍ମୟାବିଷ୍ଟ କରି ଭଗବତ୍ ଅର୍ଚ୍ଚନାର ଅବତାରଣା କରନ୍ତି । ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ତଡ଼ିତ୍-ବେଗରେ ଜନସାଧାରଣର ମୋହନିଦ୍ରା ଓ ଅଳ୍ପକ ସୁପ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ନିଜର ଭାବରେ, ଐଶ୍ୱରିକ ଭାବରେ, ଆତ୍ମହରା କରିଦିଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୃଦୟର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଅର୍ପଣ କରୁଁ, କବି ବୋଲୁଁ, ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲୁଁ, ଐଶ-ଶକ୍ତି-ସମ୍ପନ୍ନ ବୋଲୁଁ, ଏହିପରି କେତେ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଁ ।

ଓଡିନ ଏହିପରି ଜଣେ ଅପାର-କ୍ଷମତା-ଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଅନୁଶୀଳନ, ଜଗତରେ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହବାଣୀ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ତଦାନୀ-ନ୍ତନ ଧର୍ମ-ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରାଣଦାତା ।

ନର୍ଶ ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ, ଏହି ଧର୍ମ ଏକ ଦୂରର ସମାହୃତ ଭାବ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତାହା ସୁସଙ୍ଗବଦ୍ଧ ନୁହେ । ତହିଁରେ ଅନେକ ଜନିକ ପଦ୍ଧତି ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାବ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସୁନ୍ଦର ଧର୍ମରୂପେ ଠିଆ ହୋଇଅଛି । ତାହାର କ୍ରମବିକାଶ ଅବଶ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । ଓଡିନଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି, କେବଳ Wednesday (Oddin's day-ବୁଧବାର) ସହିତ ତାଙ୍କ ନାମ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରହିଅଛି ।

ଓଡିନ କେଉଁଠାରେ ଏବଂ କେବେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି-ଥିଲେ, ତାହାର କୌଣସି ଐତିହାସିକ ଲିପି ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ ଅନେକ ପ୍ରକାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ନୋରେଙ୍କ (Snorre) ମତରେ ଓଡିନ ଜଣେ ଅସୀମ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣସାଗରତୀରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସକରୁ-ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶ ସଚିବ ଏବଂ ବହୁ ପ୍ରଜା ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନର ବହୁଳତା ହେତୁ ବାସସ୍ଥାନର ଅଭାବ ହେବାରୁ ସେ ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଉତ୍ତର ଇଉରୋପାଭିମୁଖରେ ଯୁଦ୍ଧ-ଯାତ୍ରା କରି ସେ ଦେଶ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା, କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସୃଷ୍ଟି କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ଲୋକେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଭକ୍ତିସହକାରେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କରିଥିଲେ । ଗ୍ରାମାଟିକସ୍ (Grammaticus) ଙ୍କ ମତରେ ସେ ଜଣେ ଦିନାମାରର ରାଜା, ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ସପ୍ତତିତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷୋକ୍ତ ମତଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଳୀକ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଆହୁରି ଜଣେ ଜର୍ମାନ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ତାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଆଲୋଚନା ପୂର୍ବକ ତାହାର ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି--ଯାହାର ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚାଳକା ଶକ୍ତି । ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁ-ସାରେ ନାମର ଅର୍ଥ କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେ । ସେ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ କପୋଳ-କଳ୍ପିତ ନୁହନ୍ତି । ସେ ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀର-ବିଶିଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟ ଥିଲେ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ, ଓଡିନ କିପରି ଦେବତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଲୋକେ କିପରି ତାଙ୍କ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ଦେବତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତିର ତିନିଗୋଟି କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମତଃ ଲୋକମାନଙ୍କର ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଓ ନୈଷ୍ଠିକ ଭକ୍ତି ଥିବା ହେତୁ ସେମାନେ ଅତିଶୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିଥିଲେ, କିମ୍ବା ଦେବଭାବାନୁପ୍ରାଣିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୈବ ଶକ୍ତି ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ହେତୁ ସେ ଦେବରୂପରେ ପୂଜା ପାଇଥିଲେ । ସମୟର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେବତ୍ୱ ଆରୋପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ କୌଣସି ସୁଦୃଢ଼ଚିହ୍ନ କିମ୍ବା ନିଦର୍ଶନ ନ ଥିବା ହେତୁ ସେ ପୌରାଣିକ ଓ କାଳ୍ପନିକ ରୂପେ ଉପ-ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେବା ହେତୁ ସମ୍ଭବତଃ ଜନପ୍ରବାଦ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ କରି ଉଠାଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ସେହି ଘୋର ତମିସ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ ଯୁଗରେ ସେମାନେ ଯେ ସତ୍ୟର ଆଲୋକ ପାଇଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରତିଧାନର ବିଷୟ । ମନୁଷ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ଛଡ଼ା ସତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରୂପ ଅଛି । ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ୱୀୟ ମନୋଭାବ ଏବଂ କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ-ମନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ । ଯେ ଯେପରି ଭାବରେ କଳ୍ପନା କରିପାରେ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତା ପୃଥକ୍ ଦିଗରେ କିପରି ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ସମକ୍ଷରେ ଏହି ଚରାଚର ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ ସ୍ୱପ୍ନବତ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ସେହିପରି ତଦାନୀନ୍ତନ ପୌତ୍ତଳିକମାନଙ୍କ ମନରେ ଏକମାତ୍ର ଭାବ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଜିକାଲି ସେହି ସତ୍ୟଟି ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ରୂପକ କିମ୍ବା କପୋଳକଳ୍ପିତ ରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଆହୁମ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବକୁ ନିଜ ଭାବପ୍ରକାଶିକା ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରୂପକ ପ୍ରଭୃତି ଭାବ ତାଙ୍କ ମନରେ ଆଦୌ ଜାଗରିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, କାରଣ ସେ ସତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲେ ।

ଯାହାହେଉ, ଓଡିନ ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀର-ବିଶିଷ୍ଟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ବୋଲି କ'ଣ ଆମ୍ଭମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନା ? ସେଥିରେ ଶତ ଶତ ପ୍ରମାଦ ଥିଲା ସତ, ଶତ ଶତ ଭ୍ରମ ଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ କ'ଣ କେବଳ ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳ୍ପନିକ ଗଳ୍ପ ଏବଂ ରୂପକ ମୋହରେ ଭୁଲି ରହିଥିଲେ ? ନା, ତାହା ନୁହେ ।

ଓଡିନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ଓ ପୂଜାର ପାତ୍ର ହେବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଥିଲା । ସେ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା, ଲୋକବିଦ୍ୟା, କବିତାପ୍ରଭୃତି ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଆମ୍ଭ-ମାନେ ଆଜ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିଥାଉଁ । ତଦାନୀନ୍ତନ ଯୁଗରେ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ନିର୍ଜ୍ଜ ହୃଦୟର ଆଦ୍ୟତମ ଭାବର ପ୍ରେରଣାରେ ତାହାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ, ଶରୀରରୂପେ, ଧର୍ମୋପଦେଶକରୂପେ ପରିଶେଷରେ ଈଶ୍ୱରରୂପେ ପୂଜା କରିଥିଲେ ଆଉ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ କ'ଣ ଅଛି ? ପ୍ରକୃ ଶରୀରରେ ମହାପୁରୁଷର ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଏ ବେଶିତ ଥିଲା । ଜଗତର ରହସ୍ୟ ଉ ତାଙ୍କ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ସ୍ୱ ତାହାନ୍ତି । ତାହାର ନିଦର୍ଶନ ଅଦ୍ୟାବଧି ତାଙ୍କ ନାମାନୁ-ମିଳେ ! ଟିଉଟନିକ୍ (Teu ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନେକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାରେ ହୋଇଅଛି । ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଜାତିର ନେତା ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ।

ଓଡ଼ିନ ଏ ଜଗତରୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭୂତ ହେଉଅଛି । ସେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭାଦ୍ୱାରା ତଦାନୀନ୍ତନ ସମସ୍ତ ଜଗଦ୍‌ବାସିଙ୍କୁ ସ୍ୱକୀୟ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲେ । ଜନସାଧାରଣ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭାବନା-ପଥର ପଥିକ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂଜା ଭ୍ରାନ୍ତିମୂଳକ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସରଳତା, ନିଷ୍ପଟତା ଏବଂ ପବିତ୍ରତାର ପରିଚାୟକ । ସାରପୂଜା ଜଗତର ଇତିହାସର ପ୍ରାଣ, କାରଣ ଇତିହାସ ସାରମାନଙ୍କ ଜୀବନୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ନର୍ଶ ସାରପୂଜାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ତାହା ବାଳକ-ଭାବରେ ପ୍ରକୃତରେ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟରେ ଐଶ୍ୱରିକ ସତ୍ତା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିଅଛି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଭାବ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ସେ ଭାବ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମେ ୨ ଶ୍ରାନ୍ତ ହେଉଅଛି, ତାହାର ମୋହ-ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗି ଯାଉ'ଛି । କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଜଗତ ଅପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତର ଜଗତର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ପାରିବ କି ନାହିଁ, ଏହା ସନ୍ଦେହଜନକ ।

ନର୍ଶ ପୌତ୍ତଳିକତାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା ସରଳଭାବରେ ପ୍ରକୃତରେ ଦେବତ୍ୱ ଦର୍ଶନ—ତିହିଁରେ ମାତ୍ରବିଦ୍ୟା ନ ଥିଲା । ସରଳତା ତାହାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ; କିନ୍ତୁ ସରଳତାର ଆସନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନେକ ଉପରେ । ଏହି କାରଣରୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମ ଅପେକ୍ଷା ପୌତ୍ତଳିକତା ଶ୍ରେଷ୍ଠତର । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକୃତରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ନୈତିକ ବିଚାର । ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନୈତିକ ଶକ୍ତି ବୋଲି ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରେ, ସେତେବେଳେ ନୈତିକ ବିଚାରର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ।

ନର୍ଶଧର୍ମ୍ମ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମପରି ପ୍ରଥମେ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ରୂପକ କିମ୍ବା କବି କଳ୍ପନାର ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ପରେ ରୂପକରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

ନର୍ଶମାନେ ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜଣେ ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ । ଯେ ସତ୍କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି, ଅସୀମ ବିକ୍ରମର ପରିଚୟ ଦେଇଛି, ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି, ତାହାର ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର୍ଗରେ—ଓଡ଼ିନଙ୍କ ଆବାସଭୂମିରେ, ଏବଂ ଯେ କାପୁରୁଷ, ଭୀରୁ, ତାହାର ସ୍ଥାନ ନରକରେ । ମହମ୍ମଦ ବୋଲି, ଲୁଥର ବୋଲି, ଦଶ୍ରୀଜସ୍ତ୍ରୀ ନେପୋଲିଅନ ବୋଲି, ସମସ୍ତେ ଏହି ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅପ୍ରତିହତ ସାହସ ଦେଖାଇ ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ଯେ, ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣ କରିଥିଲେ ନିଜର ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅପରିସୀମ ସାହସଦ୍ୱାରା । ଭୀରୁ, କାପୁରୁଷର କୌଣସିଠାରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିନଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ, କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାହସୀ ଏବଂ ବିକ୍ରମଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିଥାଉଁ । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ମାନସିକ ଦୁର୍ବଳତା ଯେତେଦିନ ତ୍ୟାଗ ନ କରିଛି, ହୃଦୟରୁ ଭୟକୁ ବିତାଡ଼ିତ ନ କରିଛି, ଆତ୍ମବଳି ଦାନ ନ କରିଛି, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସଂସାଧିତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । 'ମା ଭୈଷୀଃ, ମା ଭୈଷୀଃ' ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହେବ, ସାହସ ଏବଂ ବୀରତ୍ୱକୁ ବରଣ କରି ନେବାକୁ ହେବ । ମନୁଷ୍ୟ ଭୟକୁ ଯେତେ ଜୟ କରିପାରେ, ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ତେତେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ ।

ନର୍ଶ ପୁରାଣରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଗତ ହେଉଁ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ନ ଦେବା ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ଓ ଘୃଣାର ବିଷୟ । ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୱାଭାବିକ ମୃତ୍ୟୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତେବେ ଯୁଦ୍ଧୀ ନର୍ଶମାନେ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ନିଜ ଶରୀର କାଟି ଶୋଣିତ ଦେଉଥିଲେ—ଯେପରି କି ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ନିର୍ଭୟରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ନୃପତି ନିଜ ଶେଷକାଳର ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ଜଳଯାନ ଯୋଗେ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭକୁ ଗମନ କରି ସେହି ଯାନରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଏହିରୂପେ ବୀରତ୍ୱସହିତ ଧୀର ସାହସରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରୁଥିଲେ । କି ଅପରିସୀମ ସାହସ, ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ ଅନ୍ତର୍ବଳ ଏବଂ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପରାକ୍ରମର ନିଦର୍ଶନ ! ଏହିମାନେହିଁ ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରଧାନ ବୀର ବ୍ଲେକ (Blake) ଏବଂ ନେଲସନ (Nelson) ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତା ।

ସେମାନେ ଯେ କେବଳ ଯୋଦ୍ଧା ଏବଂ ସୈନିକ ଥିଲେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ କାଷ୍ଟଛେଦକ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି—କାରଣ ସେମାନେ ଅସାଧାରଣ ସାହସଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ଭୀଷଣତା ଜୟକରି ମନୁଷ୍ୟର ଭୋଗ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରକୃତି-ସେବାର ସହଜ ପନ୍ଥା ଉଦ୍ଭାବନ କରୁଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ବକ୍ତ୍ରନିର୍ଘୋଷରେ ଯେଉଁ ଖରବାଣୀ ଶୁଣାଇ-ଥିଲେ, ତାହାର ଫଳରେ ଲୋକମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ତାଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ବୋଲି ପୂଜା କରିଥିଲେ । ଏହାଠାରେ ନର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ୍ମର ଆରମ୍ଭ । ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଖରପୂଜାରେ—ବ୍ରହ୍ମ-ପୂଜାରେ । ନର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ଏହି ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ସମସ୍ତ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରକୁ ଦୂର କରିଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ଖରକ୍ରମେ ୨ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟବୃକ୍ଷରୂପେ ଜଗଦ୍ଜନ୍ତୁରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଥମେ ଯେ ଏ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ, ସେ ଆଦିଗୁରୁ । ତା'ଙ୍କ ପରେ ଯେତେ ଗୁରୁକ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ତାଙ୍କର ପଦାଙ୍କାନୁସରଣ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସେହି ମହାପ୍ରାଣ ଓଡ଼ିଶାଙ୍କ ପ୍ରତିରୂପ ବୋଲିଲେ ସତ୍ୟର ଅତିକ୍ରମ ହେବନାହିଁ ।

ନର୍ଣ୍ଣପୁରାଣର କବିବୃନ୍ଦଂଶ ଯାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ତାହା ପରେ କବିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅତିରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଯେପରି ଆଧୁନିକ ଚିତ୍ରକରମାନେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସ୍ୱକପୋଳ କଳ୍ପନାଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି କବିମାନେ ସମସ୍ତ ରୂପକ ଛଳରେ କବିତାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ।

କବିବର ଗ୍ରେ (Gray) ମଧ୍ୟ ବିଶେଷଭାବରେ ନର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ପାରିଛାହାନ୍ତି । ନର୍ଣ୍ଣପୁରାଣଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ବଲଡରଙ୍କ (Baldar) ମୃତ୍ୟୁର କାହାଣୀରେ ଯେଉଁ ଅକୃତ୍ରିମ ସରଳତାର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ତାହା ସେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଛାହାନ୍ତି । ଅତୁଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଭୂପତି ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ବଲଡରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ 'ଜଗଦ୍ବାସୀ' ତାଙ୍କର ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭନିମିତ୍ତ ପ୍ରଭୂତ ଚେଷ୍ଟାକରି ନିରାଶ ହୋଇଥିଲେ । ଜନନୀ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁତ୍ରକୁ ତାଙ୍କ ସମୀପକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ସେ ନଅ ଦିନ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ବହୁଦେଶ, ପର୍ବତ ପ୍ରାନ୍ତର, ଉପତ୍ୟକା ଅଧିତ୍ୟକା ଏବଂ ଘୋର ତିମିରାଚ୍ଛନ୍ନ ଗିରିଗହ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଅତିକ୍ରମ କରି ପରିଶେଷରେ ନରକର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରି ଜାଣିଲେ, ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ହାୟ ! ଯମରାଜ କୌଣସିମତେ ତାଙ୍କୁ ଅବ୍ୟାହତ ଦେବେନାହିଁ, ଏହା ଜାଣି ସେ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଚିରକାଳ ବାସ କରିବାକୁ ହେବ, ଜାଣି ତାଙ୍କର ପତିପ୍ରାଣା ସହଧର୍ମ୍ମିଣୀ ସ୍ୱାମୀଭକ୍ତିର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଅକୁଣ୍ଠିତ ହୃଦୟରେ ଓ ସ୍ମିତ ବଦନରେ ସ୍ୱାମୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ତାଙ୍କର ସହଗାମିନୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆହା, ଏହି ଭାବ କି ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ !!

ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟର ମୂଳାଧାର । ନର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଭା ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ (Shakespeare) ହାମ୍‌ଲେଟ (Hamlet) ପ୍ରଭୃତିରେ ତାହାର ସମ୍ୱନ୍ଧ ଓଡ଼ିଶାକୁ ମିଳେ ।

ପୁରାତନ ନର୍ଣ୍ଣ ଗୀତିରେ ଏକ ମହାନ୍ ସତ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତାହା ଏ ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ, କେବଳ ମାୟା । ଏହା ସମ୍ପ୍ରତି ସଂବାଦସମ୍ମତ ଏବଂ ସଂଧର୍ମ୍ମସମର୍ଥିତ । ଏହା ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ 'ଥରଙ୍କ ଅଭିମାନ' ନାମକ ରୂପକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଯାହା ପୁରାତନ, ତାହା ଲୁପ୍ତ ହେବ ଏବଂ ତତ୍ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ଏ ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୋଟିଏ ନିତ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ ଦେଶ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଜଗତ୍ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—ପୁରାତନ ଯିବ, ନୂତନ ଆସିବ । ଏହା ସଂସାରର ନୀତି, କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଚିରସ୍ଥିର ନୁହେ । ସେହି ସନାତନ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ପୌତ୍ତଳିକତା ଚିରକାଳପାଇଁ ଏ ପୃଥିବୀ—ପୃଷ୍ଠରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ତତ୍ସ୍ଥାନରେ ଏକେଶ୍ୱରବାଦତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି । ଏହିଭଳି ଯିବା ଆସିବା ଲାଗିଛି, ଏହି ନୀତି ଅନ୍ୟଥା କରିବାକୁ କାହାର ବଳ ଅଛି ?

କିନ୍ତୁ ଯାହାହେଉ ନର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ୍ମ ଥିଲା ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ଈଶ୍ୱରାର୍ଥରେ, ପରନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜୀବନୋତ୍ସର୍ଗ—ଅତୀତ ଜୀବନରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ସମ୍ପତ୍ତି, ଏହି ଅଧିକାର ଲାଭ କରିଅଛୁଁ । ସମସ୍ତ ଅତୀତ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ, ଅତୀତରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ସତ୍ୟ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ସତ୍ୟ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ୨ ଭିନ୍ନ ୨ ଯୁଗରେ ଭିନ୍ନ ୨ ଧର୍ମର ଆବିର୍ଭାବ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେଲେ ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ସମସ୍ତର ସଂମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ଦେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମଲେଶ୍ୱରୀ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

(ମରହଟ୍ଟା ସେନାପତି ଉତ୍ତରଣ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ କନ୍ୟା ଅରୁଣାପଦ୍ମ ମହାନସ ଚତ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧ-ସାମଗ୍ରୀ ଦେଇ କଟକରୁ ନୌକାରେ ଅଯୁଧ୍ୟା ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁରର ସୈନିକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଛି । ନୌକାଗୁଡ଼ିକ ଜଳମଗ୍ନ ହୋଇଗଲା ।)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ମନ୍ତ୍ରଣାକକ୍ଷ)

ଅଭୟସିଂହ ଓ ଆକବରଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ।

ଅଭୟ—ସମସ୍ତେ ବୁଡ ମରିଛନ୍ତି ?

ଆକବର—ସମସ୍ତେ ।

ଅଭୟ—ଏପରି ଆଚରଣ ଆମର ନ୍ୟାୟ ହୋଇଛି ତ ?

ଆକବର—ନ୍ୟାୟଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବାର ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ?

ଅଭୟ—ସୁନ୍ଦର କାରଣଟା ଆମର ଆଡ଼ୁ ଉଠିଲା ସିନା ?

ଆକ୍‌ବର—କପଟ ? ଆମର ବିନା ହୁକୁମରେ, ଆମର ରାଜ୍ୟ ଦେଇ ଏପରି ଗୁପ୍ତଭାବେ ଗୁପ୍ତ ମାଲ ଚାଲାଣ ଦେବା କ'ଣ ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେ ?

ଅଭୟ—ତା ତ ଠିକ, ମାତ୍ର ଏପରି ଭାବେ ହଠାତ୍ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମାଲସବୁ ଅଟକ କରି ଗୋଜସ୍‌ଲଙ୍କ କୈଫିୟତ ତଲବ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା ।

ଆକ୍‌ବର—କାହିଁକି—ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତାହା କରିବାରେ ବାଧା କଣ ?

ଅଭୟ—ମାଲସବୁ ନଷ୍ଟ କରିସାରି ?

ଆକ୍‌ବର—ଆମେ ନଷ୍ଟ କରିବୁ କାହିଁକି ? କହିବା, ସେମାନଙ୍କର ଅସାବଧାନତାରେ—ନିଜ ଦୋଷରେ ଏହା ଘଟିଛି ।

ଅଭୟ—ପ୍ରମାଣ ?

ଆକ୍‌ବର—ସେମାନେ ଆଗେ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତୁ, ଆମେ ମିଥ୍ୟା କହୁଛୁଁ ବୋଲି । କହିବାକୁ କି ବାକି ଅଛି—ସମସ୍ତ ଆରୋପ ଯେ ନିରାଧାର ।

ଅଭୟ—ଥରେ ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଣ ଉଚିତ ନ ଥିଲା ?

ଆକ୍‌ବର—ସେଦିନ କାଲିକା ଟୋକା—ସେଟା କି ପରାମର୍ଶ ଦେବ ?

ଅଭୟ—ଏ' କଣ କହୁଛ, ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ? ଏ କଥା ତୁମ୍ଭ ପରି ମନ୍ତ୍ରୀମୁଖରେ କି ଶୋଭା ପାଏ ? ଯେତେବେଳେ ହେଲେ ସେ ସେନାପତି—ରାଜ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳାର ଦାୟିତ୍ୱ ତାର ହସ୍ତରେ, ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ ନ କରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କି ଉଚିତ ? ଆଲୋଚନାନ୍ତେ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରାହ୍ୟ କିମ୍ବା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ଆକ୍‌ବର—ମହାରାଜ !

(ପୃଥ୍ୱୀସିଂହର ପ୍ରବେଶ ।)

ପୃଥ୍ୱୀ—ମହାରାଜ ! ଦାସର ଧୃଷ୍ଟତା ମାର୍ଜନା କରି ରାଜାଦିତ ରାଜକର୍ମଗୁଡ଼ିକର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ଏହି ମହାମୂଲ୍ୟ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ଓ ତରବାରି ପ୍ରତିଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ଆଉ ଦାସକୁ ଚିରଦିନ ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟଭାରରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।

(ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ଓ ତରବାରି ରାଜାଙ୍କ ଚରଣତଳେ ରଖିବା)

ଅଭୟ—(ଆକବର ଆଡ଼େ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ପାତପୂର୍ବକ ରୁକ୍ଷସ୍ୱରେ) ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ !

ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ—ମହାରାଜ !

ଅଭୟ—ଏ' ତୁମ୍ଭର ଆଜି କି ଅବିମ୍ୟାକାରିତା ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି, ଉକ୍ତିମରୂପେ ବୁଝାଇ ଦେବେ ।

ଆକ୍‌ବର—ସଂଯତ ହୁଅ, ସେନାପତେ !

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୃଥ୍ୱୀ—ଏ' ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବରୁ, ନିଜେ ତାହା ଆଗେ ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା ।

ଅଭୟ—ସେନାପତି ତ !

ପୃଥ୍ୱୀ—ଏ' ମୌଖିକ ସମ୍ବୋଧନରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ, ମହାରାଜ !

ଅଭୟ—ତୁମ୍ଭେ କ'ଣ କହୁଛ, ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ମହାରାଜ ! ସାନୁଗ୍ରହ ଆଦେଶ କରିବେ କି—ଏ ରାଜ୍ୟର ଅସିଶସ୍ତ୍ରପ୍ରୟୋଗାଦି ଯୁଦ୍ଧବିଷୟରେ କିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ?

ଅଭୟ—ସେନାପତି ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ତା'ହେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କର୍ମଚାରୀ କ'ଣ ସେନାପତିର ଅଜ୍ଞାତସାରେ ବା ବିନାପରାମର୍ଶରେ, ସେ ବିଷୟରେ ଅଧିକାର ଦାବି କରିପାରେ ବା ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିପାରେ ?

ଅଭୟ—ଅମ୍ବିକ—ତେବେ ଏପରି କର୍ମଚାରୀ ଅଛନ୍ତି ବା ଏପରି କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ସେନାପତିର ବିନା ପରାମର୍ଶରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରି ପାରନ୍ତି ବା ସ୍ଥଗିତ ରଖିପାରନ୍ତି—ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ, କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ନିଜେ ରାଜା ମଧ୍ୟ ସେନାପତିର ଅଧୀନସ୍ଥ ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ମାତ୍ର ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ତେବେ ଆଜିର ଘଟଣାରେ ଦାୟୀ କିଏ, ଭ୍ରମ ବୁଝିବା ହେଉନୁ ।

ଅଭୟ—ବୁଝିବାକୁ ମୋର ବାକି ନାହିଁ, ସେନାପତି—ସେହି ବିଷୟ ଯେପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ତର୍କବିତର୍କ ଚାଲିଥିଲା—ତାଙ୍କର କୈଫିୟତ ଶୁଣିବାକୁ ମାତ୍ର ବାକି, ଏହି ସମୟରେ ତୁମ୍ଭର ଆଗମନ—ତୁମ୍ଭର ଆଗମନ ଦେଖି ମୁଁ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉଥିଲି, ତୁମ୍ଭର ଉପସ୍ଥିତିରେ ଆମ୍ଭର ତର୍କର ମୀମାଂସା ଶୀଘ୍ର ଓ ସହଜରେ ହୋଇଯାନ୍ତା—ମାତ୍ର ଏ କଣ ଦେଖିଲି ? ପୃଥ୍ୱୀସିଂହର ଆଜି ଏକ ଅତିଶୟ ଅଯୁକ୍ତ ଆଚରଣ—ଯାହା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା କେବେ ଭାବି ନାହିଁ ! ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ! ତୁମ୍ଭେ ଯୁବକ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ଏହି ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଦର୍ପଣ କରିଥିଲି, ତା'ର କାରଣ ଜାଣ କି ? ତୁମ୍ଭେ ଭିତର ଯୁବକ ନୁହ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା—ତୁମ୍ଭେ ଯୁବକ-ହୃଦୟରେ ବୃଦ୍ଧର ମସ୍ତିଷ୍କ ଧାରଣ କରିଛ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ମାତ୍ର ଆଜି ଦେଖୁଛି, ମୋର ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଅମୂଳକ । ଯୁବକ, ଯୁବକ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅସମ୍ଭବ । ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ତୁମ୍ଭେ ସେଦିନ ଠିକ୍ କହିଥିଲ—ବିଶାଳ ସମ୍ବଲପୁର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସେନାନାୟକ ବିନା ଜଣେ ଅଳ୍ପ-ବୟସ୍କ ଯୁବକ'—ସେ ଉକ୍ତି ଯଥାର୍ଥ, ତା'ସଙ୍ଗେ ଆଜି ମୁଁ ଆଉରି ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରିଦିଏଁ—କେବଳ ଦେହକ ନୁହେଁ, ଜଣେ ଆତ୍ମସମ୍ମାନଶୂନ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଭକ୍ତିହୀନ ଯୁବକ ।

ଆକ—ମହାରାଜ କ୍ଷମା—ଏ ଅଧମ ତ ମୂର୍ଖ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! ଆଜି ଏ କଣ ଶୁଣାଇଲେ ? ଆଜି ଏ କି ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କଲେ ? ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! କାହା ପ୍ରସାଦରୁ ଏ ମୂଢ଼ ଆଜି ମନୁଷ୍ୟ-ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇଛି—କାହା କରୁଣାରୁ ଏ ଅଧମ ଆଜି ଉଚ୍ଚ ସେନାପତିପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି-ମିନତି କରୁଛି, ମହାରାଜ ! ବାକ୍ୟରେ କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଦି କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଘଟିଥାଏ, ତାହା କେବଳ ଅଜ୍ଞାନତାବଶତଃ, ସେହି ଅଜ୍ଞାନତା ମାର୍ଜନା କରି ଅଧମକୁ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ, ମହାରାଜ ।

ଅଭୟ—ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ! ଉଠ, ମୁଁ ମାର୍ଜନା କରିଛି, ତୁମ୍ଭେ ଏତେଦୂର କ୍ଷମା ହୋଇ,ଏତେ ବଡ଼ ଗୁରୁ ହୋଇ ଏତିକି ଟିକିଏ ଆତ୍ମସଂଯମ କ'ଣ ଅଭ୍ୟାସ କରି-ପାରିନାହିଁ ? ଅଧମାନଙ୍କରେ କ୍ଷମାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଏକାବେଳକେ ରାଜସମ୍ମୁଖରେ ରାଜଦ୍ରୋହ ଦାନ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁଛ । ଜାଣ ନା କି ଏହା ରାଜାପ୍ରତି କେତେଦୂର ଅପମାନସୂଚକ—ରାଜମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି କେତେଦୂର କ୍ଷତିଦାୟକ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ମହାରାଜ ! ଧୃଷ୍ଟତା ମାର୍ଜନା କରନ୍ତୁ ।

ଅଭୟ—ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ପ୍ରକୃତରେ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛ । ସେନାପତିର ବିନାପରାମର୍ଶରେ ଏପରି ଭାବେ ଅସିଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା କଦାପି ଉଚିତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଆକବର—ଏତିକି କ'ଣ ଏ ଦାସ ଜାଣେନାହିଁ, ମହାରାଜ !

ଅଭୟ—ତେବେ ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ଆକବର—ମୋର ହୃଦୟର କଥା ତେବେ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି, ଶୁଣନ୍ତୁ, ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଯେ ସେନାପତି ଅଳ୍ପ-ବୟସ୍କ ଓ ଅଦରପକ୍ୱ ବୋଲି ତାର ପରାମର୍ଶ ଦେଇନାହିଁ, ତାହା ନୁହେ । ଯେତେଦିନ ହେଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ସେନାପତି । ତାର ସୀମାରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ଅଧିକାର ଆଦୌ ମୋର ନାହିଁ, ଏହା ସାଜନ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧ । ତଥାପି ମୁଁ ଏ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିଛି, କେବଳ ଗ୍ରୀମୁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ—ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ ।

ଅଭୟ—ତେବେ କ'ଣ କେହି ବିଶ୍ୱାସଘାତକ କରିଛି ? କିଏ କରିଛି ? କି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ? ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କର । କେହି ଅଛି ? ରକ୍ଷୀ କାହିଁ ?

(ଥରେ ପୃଥ୍ୱୀ ଆଡ଼େ, ଥରେ ଆକବର ଆଡ଼େ, ଥରେ ନେପଥ୍ୟକୁ ଚାହିଁବା)

ଆକବର—ଅସ୍ଥିର ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ, ମହାରାଜ !

ଅଭୟ—କୁହ, କୁହ—ଶୀଘ୍ର କୁହ, କାହିଁ ରକ୍ଷୀ ?

(ପୂର୍ବବତ୍ ଗୃହଭ୍ରମ)

ଆକବର—ଗ୍ରୀମୁ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଯୁଦ୍ଧ-କୌଶଳ ଶିଖିବା ନିମନ୍ତେ ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ରଘୁନାଥଙ୍କ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ବାସକରୁଥିଲା । ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେ କପଟ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଜନ୍ମାଇଥିଲା, ତାହା ଆପଣ ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରରୁ ଆଭାସ ପାଇଥିବେ । ସେହି କୃତ୍ରିମ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଯେ ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁତ୍ୱରେ ପରିଣତ ହୋଇନାହିଁ, ଏହା କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ? ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଣ ? ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପକ୍ଷେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ କି ?

ଅଭୟ—ଠିକ୍ କହିଛ, ମନ୍ତ୍ରି ! ସେନାପତି, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଃଖିତ ହେବା ବା ଅପମାନ ବୋଧକରିବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ଅପମାନ ବୋଧକରିବ ନାହିଁ—ଦୁଃଖିତ ହେବନାହିଁ, ମହାରାଜ ! ଏହାଠାରୁ ଆଉ କି ଜଘନ୍ୟ ସ୍ଥଳ ହୋଇପାରେ, ଯେଉଁଠାରେ ଗୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଭୃତ୍ୟ ଅପମାନ ବୋଧକରିବ ନାହିଁ ବା ଦୁଃଖିତ ହେବନାହିଁ ? ଯେଉଁ ଭୃତ୍ୟ ପ୍ରଭୁର ବିଶ୍ୱାସଭାଜନ ହେବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ଯେଉଁ ଗୀର ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପାଳନରେ ମାୟାମମତାର ବଶୀଭୂତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେ ଗୀରର ଗତି କେଉଁଠାରେ ? ସେ ଭୃତ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ କେଉଁଠାରେ ? ଏପରି ହେଉ ଗୀତ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରିବାଠାରୁ ତାର ମୃତ୍ୟୁ କ'ଣ ଶତଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ନୁହେ ? ଏ କଠୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନ ଯେ କେବଳ ତ୍ୟାଗ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ସଂଗଠିତ, ତାହା ଯେ ପାଶୋର ଯାଏ, ସେ ହିତାହିତଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ପଶୁଠାରୁ କେଉଁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମହାରାଜ ? ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ-ଶେଲରେ ଆଜି ଯେଉଁ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଶତ୍ରୁର ଗୁପ୍ତଶେଲ-ବିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ, ଏତେଦୂର ଅନୁଭବ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ନିନ୍ଦିତ କରୁଛି ମହାରାଜ ! ଅଧମକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି-ତା'ର ଚରିତ୍ରରେ କଦାପି ସନ୍ଦିହାନ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସବୁ ସମ୍ପଦ ତା'ଠାରୁ କାଢ଼ି ନିଅନ୍ତୁ ପଛେ, ଏ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ବିଶ୍ୱାସରୁ ବଞ୍ଚିତ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟାପି ଯେବେ ଏ ଅଧମ ପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ତେବେ ଠିକ୍ ଜାଣନ୍ତୁ ମହାରାଜ, କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିମନ୍ତେ—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଭୟରେ ଏ ଦାସ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି—ଯେଉଁ ପ୍ରଲୋଭନକୁ ଚିନ୍ତାପଥରୁ ମଧ୍ୟ ବହିଷ୍କୃତ କରି-ଦେଇଛି, ତାହା ଯୁବକ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ, ସ୍ୱାଭାବିକ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃସାଧ—ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଦର୍ଶାଇ କରି ପ୍ରଗଲ୍ଭତା ଦେଖାଇବା ନିତାନ୍ତ ଅନୁ-ଚିତ, ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ କୁସୁମ ଆପେ ତାର ସୌରଭ ବିକାଶ କରିବ ।

ଅଭୟ—ସାଧୁ, ସାଧୁ, ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ କର୍ମଗୁରୁ ।

(ଶକ୍ତିର ପ୍ରବେଶ)

ଶକ୍ତି—ଏପରି ସ୍ୱାଭେ ନିଜର ସ୍ୱାଭବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯେବେ ଲୋକ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ସାଧୁବା-ଦର ପାତ୍ର ହୁଏ, ତେବେ ଦସ୍ୟୁ ତସ୍କରମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରିବାରେ ଭଲ କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ଅଭୟ—କି ଶକ୍ତି, କଥା କଣ ?

ଶକ୍ତି—ପିତଃ ! ଆପଣ ରାଜା ହୋଇ ଏହି ଆଦେଶ ଦେଇ-ଥିଲେ—ବିବେକୀ ହୋଇ କ'ଣ ଏହିପରି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ? ଗୋପନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିରୀହ ନୌକାଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱଜାତିଙ୍କୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରି ପଳାଇବାକୁ ?

ଆକବର—ସେମାନେ ବିଦେଶୀ, ଜେମାଦେର !

ଶକ୍ତି—ତା'ହେଲେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅତିଥି—ପୂଜାର ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅଭୟ—ସେମାନେ ଶତ୍ରୁ, ମା !

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକ୍ତି—ଶତ୍ରୁ ଯଦି,ସମ୍ମୁଖ—ଯୁଦ୍ଧରେ ବଳକସାକସି ନ ହେଲା କାହିଁକି ?

ଆକବର—ଗ୍ରେନ୍ଟକୁ ଗ୍ରେରପର ଶାସ୍ତି ଦେବାହିଁ ବିଧି ।

ଶକ୍ତି—ତେବେ ଗ୍ରେର ସାଧୁ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଲା କେଉଁଠି ?

ଆକବର—ରଣନୀତ୍ୟନ୍ତର୍ଗତ ଏହା ଏକପ୍ରକାର କୌଶଳ ।

ଶକ୍ତି—ନାରୀବଧ—ପୁଣି ନିରୀହ ବାଳକବଧ କଣ ତୁମ୍ଭର ରଣକୌଶଳ, ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ?

ଅଭୟ—କଦାପି ନହେଁ ! ଏପରି କ'ଣ ଘଟିଛି, କିଏ ଏପରି ଆଦେଶ ଦେଲା ?

ଶକ୍ତି—ଆଜି ତେବେ ଏକ ଆଚରଣ ତୁମ୍ଭର, ସେନାପତେ ? କାହା ଆଦେଶରେ—କେଉଁ ବିଚାରରେ ତୁମ୍ଭେ ନିରୀହ ସ୍ତ୍ରୀ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀକୁ ଜଳ-ମଗ୍ନ କରାଇଦେଲ ? ହାୟ ! ହାୟ ! ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି, ଅଭାଗିନୀ କେତେ ଯତ୍ନ କଲା, କେତେ-ବେଳେ ଗୋଟିଏ ପଟ୍ଟାଚନ ଧରି ଭାସି ରହିବାକୁ, କେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେରୀ ପାହାଡ଼ର ଅଗ୍ର-ଭାଗ ଧରି ଅଟକି ରହିବାକୁ, କେତେବେଳେ ବା ହାତଗୋଡ଼ ଛୁଟି ପହଁରିବାକୁ, ସବୁ ଅକାରଣ ହୋଇଗଲା—ନଦୀର ଖରସ୍ରୋତ, ଭ୍ରମ ଆବର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ଅଭାଗିନୀ କେଉଁଆଡ଼େଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ହାୟ ! ହାୟ ! ସେ କାତର ଦୃଶ୍ୟ ଅଦ୍ୟାପି ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚୁଛି—ମୋର ହୃଦୟ ତନ୍ତ୍ରୀ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରିଦେଉଛି । ସେନାପତେ ! ତୁମ୍ଭର ଚାରିତ୍ର ଦେଖି ମୁଁ ଚକିତା ହୋଇଥିଲି, ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭର ଏ କ୍ରୂର କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଘୃଣା ହେଉଛି ।

ଅଭୟ—ସେନାପତେ ! ଦେଖ,ଦେଖ, ଯଦି ସେ ବାଳକାର ଉଦ୍ଧାର ହୁଏ--(ସକ୍ରୋଧେ) ମନ୍ତ୍ରୀ-

ଆକବର—ଏହା ଅଜ୍ଞାତସାରେ ଘଟିଛି--ମୁଁ ତାହାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛି, ମହାରାଜ ! (ଆକବର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତି—ସେନାପତେ ! ଏ ଆଜି ତୁମ୍ଭର କି ଭାବ—ରାଜାଦେଶ ସତ୍ତ୍ୱେ ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚଳ ନିସ୍ପନ୍ଦ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛ କିପରି ?

ଅଭୟ—ମା ! ତାର କାରଣ ଅଛି । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସେନାପତି ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ନୁହେ ।

ଶକ୍ତି—ତା'ହେଲେ ତ ଆହୁରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ଜଣେ ବାଳ-କାର ଏପରି ବିପଦ ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ପୃଥ୍ୱୀହିହ ପରି ଚାରି ଆଜି ନିଶ୍ଚଳ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛ ।

ଅଭୟ—ପ୍ରକୃତରେ ଏପରି ଭାବ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ଆଜି ଅତୀବ ବିଚିତ୍ର । ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁର କାତର କ୍ରନ୍ଦନରେ ବିଗଳିତ ହୋଇ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତାର ତୃଷା ନିବାରଣ କରିବାକୁ ଯାଏ--ଅପମାନିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା, ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି ଅପମାନକାରୀକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ-ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଦିଏ—ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବନାଶକାରୀ ଖୁଲ୍ଲିତାତର ବିପଦ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେ ଆଜି ଏପରି ବିପଦ ଶୁଣି--ଗୋଟିଏ ନିରୀହ ବାଳକାର ବିପଦ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା କିପରି ନିଶ୍ଚଳ ନିସ୍ପନ୍ଦଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା—ଅଭିମାନ ତ୍ୟାଗକର, ପୃଥ୍ୱୀ ; ଏତେଦୂର ଅଭିମାନ ଚାର ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅଶୋଭ-ନୀୟ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—(ସ୍ୱଗତ) ଏ ଅଭିମାନ ନୁହେ,ମହାରାଜ—ଏ'ତ୍ୟାଗ, ଯା'ର ତଳେ ମାତ୍ର ବ୍ୟଥା ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ହୃଦୟ-ତନ୍ତ୍ରୀ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହେବାର କଥା, ତା'ର ଏପରି ବିପଦ ଜାଣି ପୃଥ୍ୱୀହିହ କି କେବେ ଏପରି ନିଶ୍ଚଳ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହନ୍ତା ? ସେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ--ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପଥର କଣ୍ଟକ—ତା'ର ନିଷ୍କାସନ ଆବଶ୍ୟକ--ତା'ର ବିନାଶ ସର୍ବଥା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

ଅଭୟ—କ'ଣ ଭାବୁଛ ତୁମ୍ଭେ, ସେନାପତେ ? ତୁମ୍ଭେ ପରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପରାୟଣ ବୋଲି ଗର୍ବ କର—ଏହିକି ତୁମ୍ଭ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପରାୟଣତା ?

ପୃଥ୍ୱୀ—କାହିଁକି ମହାରାଜ ? (ସ୍ୱଗତ) ମୁଁ କ'ଣ ମୋ'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରୁନାହିଁ ? ଏ କ'ଣ ? ଏ କି ଦଂଶନ ଅନୁଭବ କରୁଛି ! ମୁଁ ଦୁର୍ବଳ କାହିଁକି ? ଜଣକର ପ୍ରାଣ ବିନଷ୍ଟ କରି ମୋ'ର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରୁଛି ବୋଲି--ପ୍ରଲୋଭନସ୍ତମ୍ଭରୁ ଲୁଚ ରହି ମୋ'ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ବୋଲି ? ଦେଖ--କ୍ଷତି କ'ଣ ? ରୁହ-ରୁହ--ଠିକ୍ କହିଛ--ଠିକ୍ କହିଛ ।

*

ପ୍ରଲୋଭନକୁ ଆସ୍ପଦ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାହିଁ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଚାରିତ୍ର, ପ୍ରାଣିର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରି ସୁପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାହିଁ ଯେ ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପାଳନ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ମହାରାଜ ! ମହାରାଜ ! କିନ୍ତୁ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ବଶତଃ ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିଲି--ମୋତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ--ଦେଖେଁ, କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାରରେ କେତେ ଦୂର କ୍ଷମ ହେଉଛୁ ।

(ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅଭୟ—ପୃଥ୍ୱୀଙ୍କି ଭାର ଅରମାଙ୍ଗ ।

ଶକ୍ତି—ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାନଅରମାନ ପ୍ରକୃତ ଭାବପକ୍ଷେ କଦାପି ଶୋଭନୀୟ ନୁହେ ।

(ମଧୁର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ମଧୁ—ଜେମାଦେଇ କାହାନ୍ତି ? ଏଠାରେ ମଧ ଦେଖୁନାହିଁ ଯେ--କପର ତା'ଙ୍କୁ ପ୍ରଳୟ ତଥ୍ୟଟା ଶୁଣାଇବ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯୁଗପରେ ପ୍ରଳୟ ହୁଏ, ପୁରାତନ ସୃଷ୍ଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ--ଏ କପର ଅବୈଜ୍ଞାନିକ କଥା ? ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଥରେ ଅଣୁପରମାଣୁରେ ପରିଣତ ହେଲା, ତାହା ପୁଣି ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ପୂର୍ବ ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ କପର ? ଉତ୍ତର ହୋଇପାରେ, ନର୍ମାଡାଙ୍କ ଅବ-ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ମାତ୍ର ନର୍ମାଡାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବ କାହିଁକି ? ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ,କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଆବଦ୍ଧ । ଅନ୍ଧ, ଅଜ୍ଞାନ କେବଳ ଈଶ୍ୱର-ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରେ; ଜ୍ଞାନୀ, ବୈଜ୍ଞାନିକ କରିବେ କାହିଁକି ? ପ୍ରଳୟ, ପ୍ରଳୟ ବୋଲି ଲୋକେ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଆକାଶପାତାଳ କଳନା କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ଯେପରି ଗୋଟାଏ ମିଥ୍ୟା ପୌରାଣିକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ତାହା ସେହିପରି ? କଦାପି ନୁହେ, କଦାପି ନୁହେ । ଏହି ଯେ ଜେମାଦେଇ ! ଶୁଣ ଶୁଣ—

ଶକ୍ତି—କଏ, ମଧୁ ଭାଇ ? ଗଲ, ଗଲ,ଦେଖିଲ--ସେମାନେ ବୋଧହୁଏ ଉଦ୍ଧାର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମଧୁ—କେହି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଜେମାଦେଇ--ପ୍ରକୃତ ଥରେ ନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ ହେଲେ, ପୁନରାୟ ତାକୁ ନିୟମାବଦ୍ଧ କରିବା ଅସମ୍ଭବ; ଏହି ତ ପ୍ରଳୟ ।

ଶକ୍ତି—ପ୍ରଳୟର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ମୁଁ ତୁମକୁ ପଚାରୁ ନାହିଁ, ମଧୁ-ଭାଇ, ଏହି ନଗରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଳୟସୃଷ୍ଟି ଘଟିଛି, ତାହାର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ନିଜତ କରୁଛ । ଭାଇ, ଚଲ--ଗଲ ।

ମଧୁ—(ସହାସ୍ୟେ)ଏ କି ଅସମ୍ଭବ ଅନୁରୋଧ, ଜେମାଦେଇ ! ପ୍ରଳୟର ଉଦ୍ଧାର କି କେବେ ସମ୍ଭବ--ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଳୟର ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରିନାହିଁ--ଶୁଣ ।

ଶକ୍ତି--ଆଉ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଳୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ମଧୁଭାଇ ! ତେଣେ ଯେ ଗୋଟିଏ ନିରୀହ ବାଳିକା ନଦୀଗର୍ଭରେ ନିମଜ୍ଜିତା--ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କର ।

ମଧୁ--ଗୋଟିଏ ଜଳମଗ୍ନାର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନା କାହିଁକି , ଜେମାଦେଇ ? ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କଲେ ସେ ତ ଆପେ ଆପେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ ।

ଶକ୍ତି—ଆପେ ଆପେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ କପରି ? କପରି ? କୁହ ? କୁହ ?

ମଧୁ—(ସହାସ୍ୟେ) ଜେମାଦେଇ ! ଏ ଗୋଟାଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ କ'ଣ ? ଏ' ତ ସାମାନ୍ୟ କଥା—ଗଣିତର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ର ପରି ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରାଥମିକ ତତ୍ତ୍ୱ, ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ପରିମାଣଠାରୁ ସେହି ପରିମାଣ ଜଳ ଗୁରୁ ହେଲେହିଁ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଭାସିଉଠେ—ସେହିପରି—

ଶକ୍ତି—ମୁଁ ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ ବୁଝେଁ ନାହିଁ—ମୋତେ ସରଳ କଥାରେ ବୁଝାଇ ଦିଅ—କୁହ, ସେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ ତ ?

ମଧୁ—ଏତକ ବୁଝିପାରୁନାହିଁ, ଜେମାଦେଇ—ଭାସସବୁ ଭାସିଉଠେ କାହିଁକି ?

ଶକ୍ତି—ମୁଁ କ'ଣ ଭାସ୍ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ତୁମକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲି ? ନିର୍ବୋଧ ! ଆହା ନିରୀହ ବାଳିକାଟି, ତାକୁ କ'ଣ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ମଧୁ—ବଞ୍ଚାଇବ କପରି ? ଆମର ମାନବ-ଶରୀର ପକ୍ଷେ ଏ' ଗୋଟିଏ ପ୍ରଳୟ-

ଶକ୍ତି—ତା'ର କାରଣ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ମାନବ । ଯାଏଁ,ଦେଖେଁ, ସେମାନେ କ'ଣ କଲେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମଧୁ—ପ୍ରଳୟର ନୂତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଟା ଶୁଣି ଗଲନାହିଁ, ଜେମାଦେଇ—ମୂର୍ଖ ବୋଲି ସିନା ଉଡ଼ାଇ ଦେଲ, ପରେ କିନ୍ତୁ ବୁଝିବ । ତୁମେ ମୋର ନୂତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସବୁ ଶୁଣିବାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର ବୋଲି ଆସିଥିଲି—ହଉ ଆଜି ନ ଶୁଣିଲ, ଆଉଦିନେ ଆସିବ । ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିଲେ ମାନବ କି ଦୁର୍ବଳମତି ହୁଏ ? ନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ ହେଲେହିଁ ପ୍ରଳୟ ନିଶ୍ଚୟ--ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଅସମ୍ଭବ--ସେ ମାନବ ହେଉ ବା ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହେଉ, ସୁତରାଂ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବା ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ କଣ ରହିଲା ? ଚାଲ, ଆଜ ପୁଣି ସୃଷ୍ଟିର କାରଣଟା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ହେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶକ୍ତିର ପୁନଃ ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ଶକ୍ତି—ନା, ସେମାନେ ପାରିଲେ ନାହିଁ--ସମସ୍ତେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲେ--ହାୟ ! ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି--ନିଜ ଭାଇ ପ୍ରତି ପୁଣି କି ନିଷ୍ଠୁରତା ! ଏ କାତର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟ ସମ୍ଭାଳି ରହେ ବା କିପରି ?

(ମଧୁର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ମଧୁ—ପ୍ରଳୟ ଉତ୍ପତ୍ତି--

ଶକ୍ତି—ପ୍ରଳୟ ପ୍ରଳୟ କରି ବିରକ୍ତ କର ନା, ମଧୁଭାଇ--ଶୀଘ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଏଠୁଁ ପ୍ରଳୟ ହେଲ ।

(ଆକବରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ମଧୁ—ପ୍ରଳୟ--(ପିତାଙ୍କୁ ଦେଖି ସଭୟେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକ୍ତି—(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗାନ୍ତେ) ଆହା, ମନ୍ତ୍ରୀକକା, ମଧୁଭାଇର କିଛି ଯତ୍ନ ନେଉ ନା କାହିଁକି ? ସେ କଣ ଏହିପରି ପାଗଳ ହୋଇ ସାରା ଜୀବନ ବୁଲୁଥିବ--ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ି ଶୁଣି କ'ଣ ଏହିପରି ଭୂତ ହୋଇ ରହିଥିବ ?

ଆକ୍—ସେ କପାଳ କଥା, ତେମାଦେଇ--କପାଳ କଥା--ମଧୁ ଆଜ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ--(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବା)

ଶକ୍ତି—ତୁମେ ଚେଷ୍ଟାକର, ମନ୍ତ୍ରୀକକା—ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର, ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଭଲ ହୋଇଯିବ--ଅତଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ିବା ଶୁଣିବା ଦ୍ୱାରା ସେପରି ଘଟିଛି--ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ନ କରିବି--ହାୟ ! ମନୁଷ୍ୟର କଷ୍ଟ ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟ ସମ୍ଭାଳି ରହେ କିପରି ?

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଆକବର—ମଧୁ ! ମଧୁ ! କି କୁଗ୍ରହରେ ଜନ୍ମ ତୋର ? ଏତେ ପଢ଼ି ଶୁଣି ଶେଷକୁ ପାଗଳ ହୋଇ ବୁଲିଲୁ ? କାହିଁ ମନେ କରିଥିଲି, ତୋତେ ସେନାପତିପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି—ସଜ-ଜେମା ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେଇ,ସଜା କରାଇବି--ମୋର ବଂଶ-ଗୌରବ ଫେରାଇ ଆଣିବି, ମାତ୍ର ଫଳରେ ହେଲା କଣ, ନା--ତୁ ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତ ପାଗଳ ହୋଇ ବୁଲିଲୁ--ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁ ତଳେ ପକାଇଲୁ । ଏ କଣ ସତ୍ୟ? ମୋର ପୁତ୍ର ପାଗଳ ହୋଇ ବୁଲିବ, ଆଉ ରାଜପଦରେ କଣେ ପଥର ଭଖାରୀ ବସିତ ହେବ ? ମାନ-ବୁଦ୍ଧି-ସମ୍ପନ୍ନ ଆକବରସମ୍ଭ ଥାଉଁ ଥାଉଁ--ଅସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ । ଗୋଟିଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଛି ବୋଲି କ'ଣ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ? ଗୁଡ଼--ଅରେ ଖେନ୍‌ସ୍‌ଲା ! ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କରିବ--ତା'ପରେ--ତା'ପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ—ପ୍ରତିଶୋଧ !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ।

ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସଙ୍ଗୀତ ।

ହୃଦୟ ! ତୁରେ ଭାସି ଭାସି ଯାଉଛୁ ।
କାହିଁ ନମଜ୍ଜୁଛୁ, କାହିଁ ଉନ୍ମଜ୍ଜୁଛୁ,
କାହିଁ ପୁଣି ସିଧା ଧାଉଁଛୁ । ଘୋଷା ।
ଭବ-ଜଳଧିରେ ତୁ ନିରବଧିରେ
ଢେଉପରେ ଢେଉ ଡେଇଁଛୁ ।
ଆକଡ଼ା ହୋଇଣ ମଜ୍ଜି ଯାଇ ପୁଣ
କେତେକାଳେ ଦେଖା ଦେଉଛୁ । ୧ ।
ଦୁଃଖଶୋକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫମ୍ପା ସୁଖଫେନ-
ଫୁଲଣାରେ ଫୁଲିଯାଉଛୁ ।
ନିମେଷକେ କାହିଁ ଯାଆନ୍ତେ ଲାଗିଇଁ
ଅକାରଣେ ଧକ୍‌କା ପାଉଛୁ । ୨ ।
ବାସନାରଭସେ ସତ ପର ବିଶେ
ସହିଁରେ ତୁ ଲକ୍ଷ ଦେଉଛୁ ।
ଅଣ୍ଡାଳି ଧରନ୍ତେ ଆସେ କି ସେ ହାତେ
ମରୁ-ମୃଗ ସର ହେଉଛୁ । ୩ ।
କର୍ମତଟେ ତା'ର ଅତଡ଼ ଅପାର
ପଡ଼ ଉଠି ଚଢ଼ି ଯାଉଛୁ ।
ଅତଡ଼ା ଛିଡ଼ନ୍ତେ ଖଣ୍ଡପୂର ଅନ୍ତେ
ବୁଡ଼ି ପାଣିପଙ୍କ ଶୋଉଛୁ । ୪ ।
ଗୁଡ଼ନାହୁଁ ଭେଟେ ଏ ପଟ ନପଟେ
ଯେତେ ଦକା ସହି ନେଉଛୁ ।
ଗୃହୀ ଆନ ତଟେ ଆଲୋକ ପ୍ରକଟେ
ଧାଆଁ ଯେବେ ଦେଖା ପାଉଛୁ । ୫ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଥ ତରଙ୍ଗ ।

ବରରୁଚି ବିଦ୍ୟାଶ୍ରମରେ କାଣଭୂତଙ୍କ ଏହି କଥା କହି ପ୍ରକୃତାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ କହିଲେ, "ମୁଁ, ବ୍ୟାଡ଼ି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ବର୍ଷଙ୍କ ଗୃହରେ ରହି ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ କଲୁଁ । ଦିନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରୋତ୍ସବ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରୂପସୀକୁ ଦେଖିଲୁଁ । ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତଙ୍କୁ ପଚାରିଲି 'ଏ ସୁନ୍ଦରୀ କିଏ ?' ତହୁଁ ସେ କହିଲେ, 'ଏ ଉପବର୍ଷର କନ୍ୟା; ଏହାର ନାମ ଉପକୋଶା ।' ସେ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ କଟାକ୍ଷରେ ମୋର ହୃଦୟକୁ କର୍ତ୍ତନ କରି ନିଜ ଗୃହକୁ ଚାଲିଗଲା । ଉପକୋଶାର ସୁକୋମଳ-ବିମୋହନ-ପିପାସାରେ ରାତ୍ରିରେ ମୋର ଆଦୌ ନିଦ୍ରା ହେଲାନାହିଁ । ରାତ୍ରିର ଶେଷଯାମରେ ମୁଁ ଏକ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବର-ଧାରିଣୀ ଯୁବତୀକୁ ଦେଖିଲି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ, 'ସେ ତୁମ୍ଭର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ଭାର୍ଯ୍ୟା । ସେ ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରିକୁ ପତି-ତ୍ୱରେ ବରଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେନାହିଁ; ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭର ଚିନ୍ତା କରିବାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶପଥ-ଧିଷ୍ଠାଣୀ ସରସ୍ୱତୀ; ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ ଦେଖିବାରେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହୁଏନାହିଁ ।' ଏତକ କହି ସେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ଶାନ୍ତୋତ୍ଥାନ କରି ଉପକୋଶାର ଗୃହନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ବୃକ୍ଷତରୁ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲି । ତାହାର (ଉପ-କୋଶାର) ସଖୀ ଆସି, ଉପକୋଶା ଉପରେ ମୋ'ପାଇଁ କାମାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥିଲା, ମୋତେ କହିଲା । ମୁଁ ତାହାକୁ କହିଲି, 'ଗୁରୁଜନମାନେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ତାହାକୁ ମୋ' ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିନାହାନ୍ତି; ସୁତରାଂ ମୁଁ ତାହାକୁ କିପରି ଗ୍ରହଣ କରିବି ? ମୋର ପ୍ରେୟସୀ କିପରି ଏ କଷ୍ଟରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ, ତାହାର ଉପାୟ କର ।' ତତ୍ପରେ ସେ ଯାଇ ଉପକୋଶାର ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ କହିଲା । ତାହାର ମାତା ଉପବର୍ଷକୁ କହିଲେ ଏବଂ ଉପବର୍ଷ ଯାଇ ବର୍ଷଙ୍କ ଆଗରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବର୍ଷ ଏହି କଥା ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ବିବାହଦିବସ ସ୍ଥିରୀ-କୃତ ହେଲାପରେ ବର୍ଷଙ୍କର ଆଦେଶାନୁସାରେ ବ୍ୟାଡ଼ି କୌଶମ୍ବୀରୁ ମୋର ମାତାଙ୍କୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ଯଥା-ସମୟରେ ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ମୁଁ ମୋର ମାତା ଓ ଭାର୍ଯ୍ୟାସହ ସୁଖରେ କାଳ କାଟିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

କାଳକ୍ରମେ ବର୍ଷଙ୍କର ଅନେକ ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାଣିନି ନାମରେ ଏକ ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି ଶିଷ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବର୍ଷଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାକୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ସେ ଖିନ୍ନମନରେ ହିମାଳୟକୁ ଯାଇ ଶିବଙ୍କୁ ଆରାଧନା କଲା । ମହାଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାକୁ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରର ମୂଳ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ପାଣିନି ହିମାଳୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ବିଦ୍ୟାବାଦରେ ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ବାଦାନୁବାଦରେ ସାତ ଦିନ ଚାଲିଗଲା । ଅଷ୍ଟମ ଦିବସରେ ପାଣିନି ମୋ' ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେବାରୁ ମହାଦେବ ଆକାଶରେ ଥାଇ ଘୋର ହୁଙ୍କାରନାଦ କଲେ । ସେଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କକୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଲୋପ ପାଇଲା ଓ ଆମ୍ଭେମାନେ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁଁ ଏବଂ ପରେ ପାଣିନିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲୁଁ । ଏଥିପାଇଁ ମୋ' ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ହେଲା । ମୁଁ ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ନାମକ ବଣିକର ହସ୍ତରେ ଯାବତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ନ୍ୟସ୍ତକରି ଏବଂ ସମସ୍ତ କଥା ମୋର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଉପକୋଶାକୁ କହି ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବାପାଇଁ ହିମାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି । ଉପକୋଶା ମୋର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ପ୍ରତିଦିନ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କରୁଥାଏ । ଦିନେ ବସନ୍ତକାଳରେ ସେ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ରାଜପୁରୋହିତ, ଦଣ୍ଡପାଳ (ଦଣ୍ଡଆସୀ) ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାହାକୁ ବାଟରେ ଦେଖି କାମବାଣରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହେଲେ । ସେ ସେଦିନ କୌଣସି କାରଣବଶତଃ ବହୁତ ବେଳଯାଏ ସ୍ନାନକଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମୟରେ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସୁଥିବା ସମୟରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ତାହାର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜର କାମଛଳା ଜଣାଇ ଅନ୍ୟମନସ୍କରେ ତାହାର ହସ୍ତ ଧାରଣ କରିବାରୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାତା ଉପକୋଶା କହିଲା,'ତୁମ୍ଭର ଆଉ ମୋର ଅରିପ୍ରାପ୍ତ ଏକ; କିନ୍ତୁ ମୋର ସତ୍କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଏବଂ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରବାସରେ ଅଛନ୍ତି । କିପରି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବି; ଯଦି କେହି ଜାଣେ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଉଭୟଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ତେବେ ପୁରବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ମୋ' ଗୃହକୁ ଆଗମନ କରିବ ।' ଉପକୋଶା ମନ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଏହି କଥା କହି କିଛି-ଦୂର ନ ଯାଉଣୁ ପୁରୋହିତ ସହିତ ତାହାର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ପୁରୋହିତକୁ ରାତ୍ରିର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରରେ ଆସିବାକୁ କହି ସେ ତାହା ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା । ସେ ସେଠାରୁ କିଛିଦୂର ନ ଯାଉଣୁ ଦଣ୍ଡପାଳ ସହିତ ତାହାର ଭେଟ ହେଲା । ସେ ତାହାକୁ ରାତ୍ରିର ତୃତୀୟ ପ୍ରହରରେ ଆସିବାକୁ କହି ଇଙ୍ଗିତ କଲେବରରେ ଗୃହକୁ ଆଗମନ କଲା ଏବଂ ନିଜର ପରିଚାରିକାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲା । ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରବାସରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୃଗୁ ହେବା ଶ୍ରେୟସ୍କର, ତଥାପି କପଟୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ପଡ଼ିବା ଭଲ ନୁହେ । ସେ ଏହିପରି ମନଃକଷ୍ଟରେ ମୋ' କଥା ଭାବି ଭାବି ଅନାହାରରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ କଲା । ତହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ କିଛି ଦାନ କରିବାକୁ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜର ପରିଚାରିକାକୁ ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ବଣିକ-ଠାରୁ କିଛି ଧନ ଆଣିବାପାଇଁ ପଠାଇଲା । ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ଆସି କହିଲା, 'ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋ' ସହିତ ପ୍ରଣୟ କରିବ, ତାହା-ହେଲେ ସମସ୍ତ ଧନ ଫେରାଇ ଦେବ ।' ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ହସ୍ତରେ ନିଜର ଧନ ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି, ମାତ୍ର କେହି ସାକ୍ଷୀ ନାହିଁ, ଏହି କଥା ଜାଣି ଉପକୋଶା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ-ହୃଦୟରେ ତାହାକୁ ରାତ୍ରିର ଶେଷଯାମରେ ଆସିବାକୁ କହିଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ଏକ କୁଣ୍ଡରେ କର୍ପୂର ଓ ତୈଳ ସମିଶ୍ରଣରେ ବହୁତ କଜ୍ଜଳ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲା ଏବଂ ସେଥିରେ ଗୁରୁଖଣ୍ଡ ବସ୍ତ୍ର ରଞ୍ଜିତ କରି ରଖିଲା । ଏକ ବୃହତ୍ ମଞ୍ଜୁଷା (ପେଟି) ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲା ଓ ସେହି ମଞ୍ଜୁଷାର ଅର୍ଗଳ ବାଟ ତାହାରେ ଲଗାଇଲା ।

ଅନନ୍ତର ବସନ୍ତୋତ୍ସବ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉପକୋଶାର ସଙ୍କେତ ଅନୁସାରେ ଆଗମନ କଲା । ଉପକୋଶା ତାହାକୁ ଦେଖି କହିଲା, 'ତୁମ୍ଭେ ସ୍ନାନ କରି-ନାହିଁ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିପରି ସ୍ପର୍ଶ କରିବି ? ଏଣୁ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଥମେ ଗୃହମଧ୍ୟରେ ସ୍ନାନ କର ।' ପରିଚାରିକାମାନେ ଏହି କଥା ଶୁଣି ତାହାକୁ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ନେଇଗଲେ । ସେମାନେ ତାହାର ସମସ୍ତ ବସ୍ତ୍ରାଭରଣମାନ କାଢ଼ିନେଇ ସେହି କଜ୍ଜଳରଞ୍ଜିତ ଏକଖଣ୍ଡ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରିବାକୁ ଦେଲେ ଏବଂ ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ତୈଳମିଶ୍ରିତ କଜ୍ଜଳ ଲେପନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ତାହାର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରରେ ପୁରୋହିତ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । 'ବରରୁଚିଙ୍କର ମିତ୍ର ଏହି ପୁରୋହିତ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି; ତେବେ ଏହିଠାରେ ପ୍ରତିଶୋଧ କର' ଚେଟୀମାନେ ଏହି କଥା କହି ସେହିପରି ଲଗ୍ନ ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଏବଂ ବାହା-ରୁରୁ ଅର୍ଗଳ ଲଗାଇଦେଲେ । ସେମାନେ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ନାନ କରାଇବା ଛଳରେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ନେଇ ତୈଳମିଶ୍ରିତ କଜ୍ଜଳରେ ରଞ୍ଜିତ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ରାତ୍ରିର ତୃତୀୟ ପ୍ରହରରେ ଦଣ୍ଡପାଳ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦଣ୍ଡପାଳ ପୁରୋହିତଙ୍କ କଥା ଜାଣିପାରିବ, ଏହିପରି ଭୟ ଦେଖାଇ ପୁରୋହିତକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଟୀମାନେ ସେହି ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ସେମାନେ ଦଣ୍ଡପାଳକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଜ୍ଜଳରଞ୍ଜିତ କରି ଖଣ୍ଡେ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି-ବାକୁ ଦେଲେ । ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରହରରେ ବଣିକ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ କାଳେ ଦଣ୍ଡପାଳର କଥା ଜାଣି-ପାରିବ, ଏହି ଭୟ ଦେଖାଇ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦଣ୍ଡପାଳ ଏବଂ ପୁରୋହିତ ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପରକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭୟରେ ଜଡ଼ଦହ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଉପକୋଶା ଗୃହରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜାଳ ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତକୁ କହିଲା, 'ମୋର ସ୍ୱାମୀ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତରେ ଯେଉଁ ଧନ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ମୋତେ ଫେରାଇ ଦିଅ ।' ସେହି ଶଠ ବଣିକ ଶୂନ୍ୟ ଗୃହ ଦେଖି ମନେ କଲା ଯେ, ଆଉ କେହି ନାହିଁ; ତେଣୁ ସେ କହିଲା 'ହଁ,ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମିର ଧନ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରାଇ ଦେବି ।' ତହୁଁ ଉପକୋଶା ମଞ୍ଜୁଷାବଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେପରି ଶୁଣିପାରନ୍ତେ, ସେହିପରି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କହିଲା, 'ଦେବତାମାନେ, ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତର କଥା ଶୁଣିଥାଅ ।' ପରିଚାରିକାଗଣ ସ୍ନାନ-ବ୍ୟାଜରେ ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ କଜ୍ଜଳ ବୋଳିଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ତାହାକୁ କହିଲେ 'ରାତ୍ରି ଶେଷ ହେଉଣି । ଏଥର ଚାଲିଯାଅ ।' ସେ ଯିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେବାରୁ ଗଳାହସ୍ତ ଦେଇ ତାହାକୁ ଗୃହରୁ ବିତାଡ଼ିତ କଲେ । ତହିଁ ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପକୋଶା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା, 'ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ବଣିକ ହସ୍ତରେ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଧନ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ତାହା ମୋତେ ଦେଉନାହିଁ ।' ରାଜାଙ୍କାରେ ବଣିକ ସେଠାକୁ ଆହୂତ ହୋଇ କହିଲା, 'ମହାରାଜ,ମୋ ନିକଟରେ ତାହାର କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ ।' ଉପକୋଶା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ କହିଲା, 'ଦେବ, ମୋର ସ୍ୱାମୀ ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟରେ ଗୃହଦେବତା-ମାନଙ୍କୁ ରଖିପାଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେହିଁ ମୋର ସାକ୍ଷୀ । ଅତଏବ ସେହି ମଞ୍ଜୁଷାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲେ ମୋ କଥାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବେ ।' ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ମଞ୍ଜୁଷା ଆନୀତ ହେଲା । ତହୁଁ ଉପକୋଶା କହିଲା,'ଦେବତାମାନେ,ସତ କହ, ଏହି ବଣିକ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗରେ କଣ କହିଥିଲା; ନଚେତ୍ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୋଡ଼ିଦେବି ଅଥବା ଏହି ସଭାରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଞ୍ଜୁଷାରୁ ଖୋଲି ଦେଖାଇ ଦେବି ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ ଭୟରେ କହିଲେ, "ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏହି ବଣିକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସମସ୍ତ କଥା ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛି ।" ବଣିକ ତହୁଁ ନିରୁତ୍ତର ହୋଇ ସମସ୍ତ କଥା ସ୍ୱୀକାର କଲା । ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ମଞ୍ଜୁଷାକୁ ଖୋଲାଇଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଚିହ୍ନିଲେ । ରାଜାଙ୍କର କୌତୁହଳ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଉପକୋଶା ସମସ୍ତ ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କଲା । ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ହସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରର ବିଚକ୍ଷଣତା ଅବଲୋକନ କରି ଉପକୋଶାକୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କଲେ । ଦଣ୍ଡପାଳ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୋହିତ ହୃତସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ପରିବାରଲୁଣ୍ଠ ଲୋକ-ମାନଙ୍କର କଦାପି ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ରାଜା ଉପକୋଶାକୁ 'ଭଗିନୀ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କଲେ ଏବଂ ବହୁ ଧନ ଦେଇ ଗୃହକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ବର୍ଷ, ଉପବର୍ଷ ଏବଂ ଅପର ଲୋକମାନେ ଏହି କଥା ଶୁଣି ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ ।

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କଠୋର ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କଲି । ସେ ମୋ ନିକଟରେ ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେହିଁ ତାହା ମୋ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟା-ଗମନ କଲି ଏବଂ ଉପକୋଶାଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ଆହ୍ଲାଦିତ ହେଲି । ବର୍ଷ ଉପାଧ୍ୟାୟ ଏହି ନୂତନ ବ୍ୟାକରଣ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ କଲି । ତତ୍ପରେ ବ୍ୟାଡି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ବର୍ଷଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣାର୍ଥ ପଠାଇବାରୁ ସେ ଏକ କୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦିଅ ବୋଲି କହିଲେ । ତଦନନ୍ତର ସେମାନେ ମୋତେ କହିଲେ, "ଗୁରୁ, ନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ଗୁରୁ-ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତୁ; ଅନ୍ୟ କାହାରିଠାରୁ ଏତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଇପାରିବା ନାହିଁ । ରାଜା ନନ୍ଦ କେବଳ ଅନେକ କୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ । ରାଜା ପୂର୍ବରୁ ଉପକୋଶାକୁ ଧର୍ମଭଗ୍ନୀ କରିଅଛନ୍ତି; ସୁତରାଂ ସେ ତୁମ୍ଭର ଶାଳକ ।" ଏହିପରି ବିଚାର କରି ଆମ୍ଭମାନେ ତିନିଜଣ ନନ୍ଦଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟାସ୍ଥିତ ରାଜଧାନୀକୁ ଗମନ କଲୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାମାତ୍ରେ ରାଜା ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ତହୁଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ରାଜାଙ୍କର ଶବମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବି । ବରରୁଚି ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବ । ମୁଁ ତାହାକୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କରିବି । ମୋର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାଡ଼ି ମୋର ଶରୀରକୁ ରକ୍ଷା କରୁ ।"ଏହା କହି ସେ ରାଜା ନନ୍ଦଙ୍କ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ରାଜା ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେବାରୁ ରାଜ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ ହେଲା । ବ୍ୟାଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତଙ୍କର ଶରୀରକୁ ଶୂନ୍ୟ ଦେବାଳୟରେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ଯାଇଁ ଯୋଗନନ୍ଦ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ସେ ପ୍ରକୃତ ନନ୍ଦଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶକଟାଳଙ୍କୁ କହିଲେ,"ଏହାଙ୍କୁ ଏକକୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କର ।" ରାଜା ନନ୍ଦଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେବା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଶକଟାଳ ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ପାରିଲେ । 'ଦେବ, ମୁଁ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି' ଏହି କଥା କହି ସେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ— ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବାଳକମାତ୍ର, ରାଜ୍ୟ ଶତ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଣୁ ସେ ରାଜାଙ୍କର ଶବବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାବତୀୟ ଶବକୁ ପୋଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ଗୁରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତଙ୍କର ଶବ ମଧ୍ୟ ଆନୀତ ହୋଇ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେଲା । ଯୋଗନନ୍ଦ ମୋତେ ଏକ କୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଶୀଘ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ କହିବାରୁ ଶକଟାଳ କହିଲେ, "ଦଣ୍ଡେ ରହନ୍ତୁ, ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସବରେ ମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି ।" ଏହି ସମୟରେ ବ୍ୟାଡ଼ି ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ"ବଡ଼ ଅମଙ୍ଗଳ ହେଲା; ଏକ ଯୋଗସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ରକ୍ଷିତ ଶରୀର ଅଗ୍ନିରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଅଛି ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେଲା । ଶକଟାଳ ଶବଦାହାନ୍ତର ମୋତେ ଏକ କୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯୋଗନନ୍ଦ ବ୍ୟାଡ଼ିଙ୍କୁ ନିଭୃତରେ କହିଲେ, 'ମୁଁ ବିପ୍ର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଶୂଦ୍ରହେଲି । ମୋର ଏହି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ !" ବ୍ୟାଡ଼ି ତାହାକୁ କାଳେଚିତ ପ୍ରବୋଧ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟରେ ବୁଝାଇ କହିଲେ, "ବୁଦ୍ଧିମାନ ଶକଟାଳ ସବୁ କଥା ଜାଣନ୍ତି । ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍ରକୁ ପୁନର୍ବାର ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ପାରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବରରୁଚିଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ମନ୍ତ୍ରୀ କର; ତାହାହେଲେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେବ ।" ଏହା କହି ବ୍ୟାଡ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ' ମୁଁ ତହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀପଣରେ ବରତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି, "ଶକଟାଳ ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ରାଜ୍ୟ କେତେବେଳେ ସ୍ଥିର ହେବନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଏହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରନ୍ତୁ ।" ଯୋଗନନ୍ଦ ମୋର ଉପଦେଶାନୁସାରେ "ଶକଟାଳ ଜୀବନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ ଦେଇଅଛୁ" ଏହିପରି ଘୋଷଣା କରି ତାହାଙ୍କୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଏକଶତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏକ ଅନ୍ଧକାରମୟ କୂପରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଆହାର ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶରାଏ ଛତୁ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶକଟାଳ ନିଜର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏହି ଛତୁ ଆହାର କରି ସମସ୍ତେ ବଞ୍ଚି ରହି ପାରିବା ନାହିଁ । କେବଳ ଜଣେମାତ୍ର ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ଜୀବନ ଧାରଣକରି ରହି ପାରିବ । ଏଣୁ ଯେ ଯୋଗନନ୍ଦର ଶତ୍ରୁତାର ପ୍ରତିହିଂସା କରି ପାରିବ, ସେ ଏହି ଛତୁକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଉ ।" 'ତୁମ୍ଭେହିଁ କେବଳ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷମ' ପୁତ୍ରମାନେ ଶକଟାଳଙ୍କୁ ଏହିକଥା କହିବାରୁ ସେ ସେହି ଛତୁ ଆହାର କରି ଜୀବନ ଧାରଣ କଲେ । ବାସ୍ତବିକ ଧୀରବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶତ୍ରୁତାରେ ପ୍ରତିହିଂସା ନେବାକୁ ପ୍ରାଣଠାରୁ ପ୍ରିୟ ମଣନ୍ତି । ଏକଶତ ପୁତ୍ର ଅନାହାରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ, ଶକଟାଳ କେବଳ ପ୍ରାଣରେ ବଞ୍ଚିରହିଲେ । କିଛି-କାଳପରେ ବ୍ୟାଡ ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗମନକଲେ । ଯୋଗନନ୍ଦ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ; ମାତ୍ର ବ୍ୟାଡ ସଂସାରର ଅସାରତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତପସ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ତହିଁରେ ଯୋଗନନ୍ଦ ସସୈନ୍ୟରେ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ନଗରକୁ ମୋ ସହିତ ଆଗମନ କଲେ । ସେଠାରେ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ରହି ଉପକୋଶା, ଜନକା ଓ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁଖରେ ବହୁ କାଳ ବାସ କଲି । ତପସ୍ପ୍ରସନ୍ନା ହୋଇ ଗଙ୍ଗା ମୋତେ ପ୍ରତିଦିନ ବହୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ମୋର ଶାସ୍ତ୍ରାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସରସ୍ୱତୀ ମୋତେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ଜ୍ଞାନାଲୋକ-ପ୍ରଦାୟିନୀ ଭାସ୍ୱତୀ ଭାରତୀ,
ତୋର ଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନଦୀପେ ହୁଏ ତୋ ଆରତୀ,
ଯେଉଁ ରୂପେ କରିଥାନ୍ତି ସାଗର ତର୍ପଣ
ସାଗର ସଲିଳ କରି ସାଗରେ ଅର୍ପଣ ।
ପରନ୍ତ ଆସନ ତୋର ପ୍ରତିଭା ପଦ୍ମିନୀ
ବିକାଶେ ବିନାଶ ହେଲେ ଅଜ୍ଞତା-ଯାମିନୀ ।
ପୁଣ୍ୟବାନ ମାନବର ହୃଦୟ-ସରସୀ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୂତ ହୁଏ ତୋର ପୟର ପରଶି ।
ପୁଣ୍ୟହୀନ ଜୀବନ ମୋ ଅନ୍ଧାର ପୂରିତ,
କେମନ୍ତେ ତହିଁରେ ହେବ ପ୍ରତିଭା ସ୍ଫୁରିତ ?
ଲଭି ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ମାତ୍ର କରୁଛି ଭଜନା,
ଲେଖନୀ-ବଦନେ କରି ତୋର ବନ୍ଦନା ।
ଲେଖନୀ ଦୂରକ ମୋର ଧାତୁ ଦନ୍ତଭତ,
କେମନ୍ତେ ଶାଣିତ ତୋର ପ୍ରତିଭ-ତଡ଼ିତ ।
ଭକ୍ତ କରିଥାଏ ତୋଲି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ,
ଦୃଢ଼ମନେ କରୁଅଛିଁ ତୋର ଆରାଧନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘୁଣି ମୋତେ କରୁଥିବୁ ଯଦି ପଳାୟନ,
ପଛେ ପଛେ ଯିବ ହୋଇ ଭକ୍ତି ପରାୟଣ।
ସମାନ ସମାନ ନିଶ୍ଚେ ପଡ଼ିବ ତୋ'ପାଦ
ସମସ୍ୱରେ ଉଠୁଥିବ ନୂପୁର-ନିନାଦ।
ସେ ନାଦ-ମାଧୁରୀ କରି ଶ୍ରୁତିପଥେ ପାନ
ଖୁଲୁଥିବ ପାଦ ଗୃହିଁ ତୋଷି ତୋଷି ପ୍ରାଣ।

* ନଗର ଉପରେ ରାଜେ ଚଣ୍ଡୋର ନଗର,
ଗୌରବ ମୁକୁଟ ରୂପେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବର।
ଉନ୍ନତ ନଗର ଭଲ ଉନ୍ନତ ହୃଦୟ
ବହି ତହିଁ ଉଛୁଥାନ୍ତି ଲୋକ ସମୁଦୟ।
ସେ ଉଚ୍ଚ ହୃଦୟେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସକଳ,
ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥାନ୍ତି କରି ସ୍ୱବଳ ପ୍ରବଳ।
ପ୍ରବୃତ୍ତିର ବଳେ ଧର୍ମ ହୋଇଥାଏ ଉଚ୍ଚ,
ଧରମ ମଣାଇ ଥାଏ ଜୀବନକୁ ତୁଚ୍ଛ।
ବିପଦ ସମସ୍ତେ ନେଇ ଧରମ ଶରଣ
ପୁରବାସୀ କରିଥାନ୍ତି ମରଣ ବରଣ।
ଯେତେବେଳେ ଯବନର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ
ଭାରତବାସିଙ୍କ ହୃଦେ ଦେଲା ଘୋର ତାପ।
ଭାରତ ବଂଶର ଧର୍ମ-ପୂତ ସିଂହାସନେ
ମାତିଲା ଯବନ ବସି ବିବିଧ ବ୍ୟସନେ।
ଦର୍ପଭରେ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରି ଶିରେ ଦେଇ ପାଦ
ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ମସ୍ତକରେ ଢାଳିଲା ପ୍ରମାଦ।
ବଳେ ଭଗ୍ନ ଦୁର୍ଗମାନ ଭଗ୍ନ ବିଲୁଣ୍ଠିତ
ସଙ୍ଗହୀନ-ରତନ ପଦେ ଲଗ୍ନ ବିଲୁଣ୍ଠିତ।
ସେ କାଳେ ଚଣ୍ଡୋର ବାସୀ ଧର୍ମେ ଥାଇ ବଳୀ,
ଯବନକୁ ମଣୁଥାନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ-ଯଜ୍ଞବଳି।
ନୃପତି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସିଂହ ମଣ୍ଡି ସିଂହାସନ
ଧର୍ମ ମତେ କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନ।
ପିତୃନୁଜ ଭୀମସିଂହ ଭୀମ ପରାକ୍ରମ
ପୃଷ୍ଠରକ୍ଷୀ ଥାଇ ତାଙ୍କ ବଢ଼ାନ୍ତି ବିକ୍ରମ।
ଯେ କାଳେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସିଂହ ଥିଲେ ବାଳବୟସ୍କ
ପିତା ତାଙ୍କ ଜନ୍ମିଥିଲେ ଦିବସ ଆଳସ୍ୟ,
ସେ ସମୟେ ଭୀମସିଂହ ବହି ରାଜ୍ୟଭାର
ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଶିଖାଇଥିଲେ ରାଜନୀତି ସାର।
ଯୁବକ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ରାଜ-ନୀତି-ବିଚକ୍ଷଣ
ଗୃହିଁ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ରାଜନ୍ ଅର୍ପଣ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଚଳୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପଦେଶେ
ବସି ରାଜ ସିଂହାସନେ ନରପତିବେଶେ।
ରାଜ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ଭୀମ ବିଜ-ଜନକସମରେ,
ସେନାପତି ହୋଇଥାନ୍ତି ବିପକ୍ଷ ସମରେ।'
ରଖିବାକୁ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ସମ୍ମାନସମ୍ଭ୍ରମ
ନଗରେ ନଗରେ ରାଜ୍ୟେ ନ ଥାଏ କା ଭ୍ରମ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସହିତ ଭୀମ ମହାବୀରପାଦ
ଅଧିକାରୀ ଥାନ୍ତି ସଦା ସକଳ ସମ୍ପଦ।
ଭୀମସିଂହ ପ୍ରିୟା ଥିଲେ ମହିଷୀ ପଦ୍ମିନୀ,
ମହାସ୍ୱରୀ ସତୀ ପତି-ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦିନୀ।
ଜୀବନେ ବା ସ୍ୱଭାବରେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ
ପଦ୍ମିନୀକି ତୁଳନାର ନ ହୁଏ ବିହିତ।
ସେ ପଦ୍ମିନୀ ରୂପରେ ଥାଏ ମ୍ଳାନ ବହି,
ଏ ପଦ୍ମିନୀ ଦିବାରାତି ଥାନ୍ତି ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟୀ।
ସେ ପଦ୍ମିନୀ ହୃଦ ଫେଡ଼ି ସେବଇ ସ୍ୱାମୀ,
ଗୃହକୁଣେ ହୁଏ ପୁଣି ଭ୍ରମରେ ସ୍ୱାମୀ।
ଏ ପଦ୍ମିନୀ ହୃଦୟର ପ୍ରେମେ ଅଧିକାର
ଏକା ଭୀମସିଂହ ବିନା ନ ଥାଏ କାହାର।
ତାକୁ କେହି ନ ରଖନ୍ତି, କାଶେ ଯେବେ ହମ,
ଏହାଙ୍କୁ ରଖନ୍ତି ସଦା ବିପଦରୁ ଭ୍ରମ।
କେବଳ ମାର୍ଦ୍ଦବ କାନ୍ତି ମାଧୁରୀ ସୌରଭେ,
ସାମ୍ୟ ବହି ସେ ପଦ୍ମିନୀ ଫୁଟଇ ଗୌରବେ।
ରାଜପୁରେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା
ବିସ୍ତାରିତ କରିଥାଏ ବାହୁଲ୍ୟ ମମତା।
ରୂପେ ତାଙ୍କ ପ୍ରମୋଦିତ ରାଣାଙ୍କ ନବର,
ଗୁଣେ ହୁଏ ଆମୋଦିତ ଚିତ୍ତୋର ନଗର।
ଯଶ ହୋଇ ପ୍ରସାରିତ ସମସ୍ତ ନିବାରେ,
ହୁଏ ପୁଣି ପ୍ରଧାବିତ ମହା ଭ୍ରମିବାରେ।
ଶସ୍ତ ହୁଏ ଆଲୋକିତ ରାଣା ଘରେ ଘରେ,
ଶାସ୍ତ ହୁଏ ଆଲୋଚିତ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ।
ରାଜପୁରେ ହେଉଥାଏ ନିତ ରାମାୟଣ,
ପାଠ କରୁଥାନ୍ତି ତାହା ଶ୍ରବର ଭ୍ରାହ୍ମଣ।
ଉଚ୍ଚାରି ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ସ୍ୱଭାଷାରେ ଅର୍ଥ
ବୁଝାଇ ଦେବାରେ ଥାନ୍ତି ପାଠକ ସମର୍ଥ।
ଯବନିକା ଅନ୍ତରାଳେ ପୁରବାମାଗଣ,
ବସି ଲଭଥାନ୍ତି ସେହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଥ ଶ୍ରବଣ।
ବାଳବୃଦ୍ଧ ଜନାମନେ ଥାଇ ତାଙ୍କ ପାଶେ

* ନଗର—ପର୍ବତ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରସ୍ପରେ ଲାଗିଥନ୍ତି ଖେଳେ ମଧୁଗୁଞ୍ଜରେ ।
ବେଳେ ବେଳେ ନିଜ ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧାନ ପାଇଁ
ଦେଉଥାନ୍ତି ଜନନୀଙ୍କ ଶରୁକ ହଲାଇ ।
କାହିଁ ନା ସଙ୍ଗୀତ ଯୁଗ ବସି ପରସ୍ପରେ,
ଆଳାପରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ଉଭୟେ ଉତ୍ତରେ ।
ଦିନେ ହାତ ସାରି ଉଠି ଗଲାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଆଲୋଚନା-ରତ ହେଲେ ସୁରଙ୍ଗନାଗଣ ।
ପଦ୍ମିନୀଙ୍କି ପଗୃଛିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଘରଣୀ,
"ଭାଇ, ତୁମ୍ଭେ ଲଙ୍କା କଥା ସବୁ ଥିବ ଜାଣି ।
ଅଛନ୍ତି କି ରାକ୍ଷସୀ ତହିଁ ବିଭୀଷଣ ?
ଅଛନ୍ତି କି ରକ୍ଷଗଣ ବିକଟ ଭୂଷଣ ?
ହୋଇଛି କି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାଠୁ ସେମାନଙ୍କ ଘର ?
ଗାମନ୍ତି କି ରକ୍ଷେ ପାଶେ ହୀରୋଡ଼ିଲେ କର ?
ପର୍ବତର ସେତୁ ସତେ ଅଛି କି ସାଗରେ,
ଅଛଲ ସେ ପଥେ କିମ୍ବା ଆସିଛି ନାବରେ ?
ସୁବଳ ନାମରେ ଗିରି ଅଛି କି ତହିଁରେ,
ରହିଥିଲେ ରାମ ସୈନ୍ୟ ସହିତ ଯହିଁରେ ?
ମହାର୍ଣ୍ଣବ ବେଢ଼ିଛି କି ଲଙ୍କା ସମୁଦାୟ ?
ସ୍ନାନ କି କରନ୍ତି ତହିଁ ନିତ ତୁମ୍ଭ ତାତ ?
ସାଗର କେମନ୍ତେ ବିଶେ କେତେ ତହିଁ ଜଳ ?
ଦିଶଇ କି ନାହିଁ ତାର ସେପାରି କି ସ୍ଥଳ ?"
ପଦ୍ମିନୀ କହିଲେ ହସି ଘରଣୀଙ୍କି ଉତ୍ତର,
"ବିଭୀଷଣ ନାମେ ତହିଁ ନାହିଁ ନରବର ।
ସେଠାରେ ଅମର ହୋଇ କେହି ରାଜପଣ
କରୁଥିବା ନ ଜାଣନ୍ତି ଭୁବନବାସୀ ଗଣ ।
ନୁହନ୍ତି ସେଠାର ଲୋକେ ବିକଟ ଭୂଷଣ,
ଅଛନ୍ତି ସରଳ ନର ସୁଧର୍ମ୍ମ ଭୂଷଣ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଜାଲ ତହିଁ ନାହିଁ କାହା ଘରେ,
ଅଛି ଚୂନଲିପା ଜାଲି ଦଗ୍ଧ ଇଷ୍ଟକରେ ।
ନ କରନ୍ତି କେହି ତହିଁ ମାନବ ଭକ୍ଷଣ,
ଜୀବହିଂସା ସେ ଦେଶର ଅଧର୍ମ୍ମ ଲକ୍ଷଣ ।
କିନ୍ତୁ ଶୁଣିଥିଲି ଏକ ଭୀତ ମଣ୍ଡଳ
ଅସୁର ବିପ୍ଳବେ ହେଉଅଛି କଳବଳ
କେଉଁ ଦିଗୁ ଆସି ପଶି ନିଶାଚର ଗଣ
ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ଦେଖି କରନ୍ତି ହରଣ ।
ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥାନ୍ତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେବାଳୟ,
କରନ୍ତି ହରଣ ଦେବ-ଧନ-ରତ୍ନଚୟ ।
ସେ କଥା ଶ୍ରବଣେ ମୋର ବଳି ଥିଲା ଭସ୍ମ,
ଜନକ ଫେଡ଼ିଲେ ମୋର ସ୍ୱବଳ ସଂଶୟ ।
ବୋଇଲେ ଦେବତା ନର ନିଶାଚରମନେ,
ଜନ୍ମ ଲଭନ୍ତି ଧରା-ତଳେ ସ୍ୱରୂପାନେ ।
ଚକ୍ଷୁକୁ ଦିଶନ୍ତି ସତେ ମାନବ ଆକାର
ଦିଏ ଜାତି-ପରିଚୟ ତାହାଙ୍କ ଆଚାର ।
ଦୁଃଖ ସହି କରଇ ଯେ ଲୋକ ଉପକାର,
କରଇ ଲୋକଙ୍କ ନାନା ବିପଦୁ ଉଦ୍ଧାର ।
ଉପାୟେ ଅର୍ଜନ କରି ଦିଏ ପରଧନ,
ପର ଦୁଃଖେ ଧ୍ୱଂସି ଜଣେ ସୁଖ ବରଧନ ।
ଜ୍ଞାନ ଲଭି କରଥାଏ ଜ୍ଞାନ ବିତରଣ,
ତା ଜୀବନ ଦେବତାଙ୍କ ଶ୍ରୁତିବିବରଣ ।
ଯେଉଁ ଲୋକ ନ କରଇ ପରଉପକାର,
ପରଦାରେ କରଥାଏ ଜନନୀ ବିସ୍ତର ।
ଧର୍ମ୍ମପଥ ଥାଇ କରେ ଧନ ଅରଜନ,
ନ ବଳାଏ ପ୍ରଜ ତହିଁ ଗୃହିଁ ପରଧନ ।
ଗୁରୁଜନେ ମାନ୍ୟ ଦେଖି କରଥାଏ ଘର,
ଜ୍ଞାନିଜନ ଗୃହିଁ ସଦା କରେ ସମାଦର ।
ପାପକର୍ମ୍ମେ ନିରନ୍ତର ଥାଏ ତାର ଭର,
ଚିହ୍ନିଥିବ ସେ ଲୋକଟି ପ୍ରକୃତରେ ନର ।
ପର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଯାର ମନେ ହୁଏ ସୁଖ,
ପରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରଦାନେ ଯେ ନ ହୁଏ ବିମୁଖ ।
ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରଥାଏ ପରନାରୀ ପ୍ରତି,
ପରଧନ ଛଳେବଳେ ଗ୍ରହଣେ ଯା'ମତି ।
ପଙ୍କରେ ମହିଷ ପ୍ରାୟେ ପାପେ ଯେ ମଗନ,
ଭକ୍ଷଣ ରାକ୍ଷସ ବୋଲି ସେ ଲୋକକୁ ଗଣ ।
ନ ଦିଶେ ସାଗର ଥିଲେ ମୋ ପିତୃ ନଗରେ,
ମୋ ପିତା କରନ୍ତି ସ୍ନାନ ନିଜ ଡାଗରେ,
ସେ ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ମୋର ଆସିବାର
ସମୟରେ ପଡ଼ିଥିଲା ପଥେ ପାରାବାର ।
ଲଙ୍ଘିଲି ଦାନବ ଗିରି, ସୁବଳ କୁବଳ
ଚିହ୍ନିବାକୁ ନଥିଲା ମୋ ମନେ କୌତୂହଳ ।
ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବେଶିଲି ଥାଇବାର ଘରେ,
ଶିବିକାରୁ ଓହ୍ଲାଇଲି ନତମୁଖେ ଧୀରେ ।
ଯତନରେ ଅନୁରାଗେ ସହିତ ଆଦରେ
ନର ଦେଉ ନିତ ହେଲି ରମ୍ୟ ଏକ ଘରେ ।
ସୁକୋମଳ ମଖମଲେ ଆସ୍ତରିତ ତା ତଳ,
ଆସନ ହିଁ ଥିଲା ତହିଁ ସୁରମ୍ୟ କୋମଳ ।
ସଖମଲ ଉପରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଲତା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ରତ୍ନଫୁଲେ ବହୁଥାଏ ତାର ମଞ୍ଜୁଳତା ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁରୂପ ରତ୍ନ ବିରଚିତ ଅଙ୍ଗେ
ସଜ୍ଜାବଳୀ ଭାନ୍ତି ଦେଇ ଟେଳନ୍ତି ବିହଙ୍ଗେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେହିପରି ଅଳ୍ପ ମନୋହର,
ମାଳମାଳ ଝୁଲୁଥାଏ ଉଚନ ଝାଲର ।
ଲମ୍ବିତ ଉଚନ ପୁଷ୍ପେ ଲମ୍ବିତ ଭ୍ରମରେ,
ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ସତ୍ୟମଣି ଥିଲି ତା ଭ୍ରମରେ ।
ସୁଖାସନେ ବସି ତହିଁ ଚଳନ୍ତ ନସ୍ତନେ,
ଅନାଇଲି ଉତ୍ତିପଟ ଗବାକ୍ଷ ଅସ୍ତନେ ।
ନଳର ଭୁଙ୍ଗାରମାନ କରି କରି ନାଟ,
ଆସିଯାଇ କରୁଛନ୍ତି ବିଷମ ବିଭ୍ରାଟ ।
ଗୃହ କେଉଁଠାରେ ଥାଇ ଲୋକ ଏକ ଦଳ,
ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନାଦେ କରନ୍ତି ଚହଳ ।
ଦୂରକୁ ଦେଖିଲି ନାଳ ଅଚଳ କାନନ,
କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ତହିଁ ଲାଗିଥାଏ ଘନ ।
ଦୂରତରେ ଦୃଶ୍ୟ ହେଲା ଉଚ୍ଚ ପରବତ,
ଦୂରତମେ ନାଳ ନଭେ ହେଲା ପରିଣତ ।
ସେହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ପୁଣି ଝଲୋକଲି ଥରେ,
ଅନ୍ୟ ଠାଣ ଉତ୍ତିପଟ ଗବାକ୍ଷ ଦ୍ୱାରେ ।
ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କଭୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପରବତ,
ଉପରକୁ କରିଥାନ୍ତି ମସ୍ତକ ଉନ୍ନତ ।
ଏକତ୍ରେ ଏକମୁଖେ ବେଗେ ଥାନ୍ତି ଧାଇଁ,
ଆଚମ୍ବିତ ହେଲି ତାଙ୍କ ବେଗ ଗତି ଗୁହିଁ ।
ନିକଟ ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଥିଲେ ମହାରାଣୀ ବସି,
ମୋ ନିକଟେ ଉଦୟତ ହୋଇ ହସି ହସି,
ବୋଲିଲେ, 'ଗୋ ସଖି, ଏ ଯେ ଦେଖୁଛ ପର୍ବତ,
ଏହା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେତୁବନ୍ଧ ପଥ ।
ଏହି ପଥେ ରାଘବେନ୍ଦ୍ର ଲଙ୍ଘି ପାରାବାର,
ନାଶିଲେ ରାବଣ ସହ ତାର ପରିବାର ।
ବାହୁଡିଲେ ସୀତା ଯେନ ପୁଷ୍ପକ-ରଥରେ
ସୈନ୍ୟ ସହ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପୁଷ୍କର ପଥରେ ।
ଆଜି ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟବଳେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗ ଲଭି,
ରାଘବେନ୍ଦ୍ର-ରାଜରାଜେ ହୋଇଛୁଁ ଗୌରବୀ ।'
ସେ ବଚନେ କରି ମୁହିଁ ତଳକୁ ବଦନ,
ନିଜ ଭାଗ୍ୟ ବିଚାରିଲି ବିକାଶି ଉଦନ ।
ଜାଣି ମୋ ଆକାଂକ୍ଷା ପୁଣି କଥା ଆକର୍ଣ୍ଣିନେ,
ଲଗିଲେ ନରେଶ ସେତୁ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିନେ
ବୋଲିଲେ, 'ସୁଶୀଳେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପରବତ,
ମଝିଅଛି ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସେତୁବନ୍ଧ ପଥ
ଥିଲା ଉଚ୍ଚ ବାଲିମାଟି ପାଦପ ପଥରେ,
ଭରି ଯାଇଅଛି ସିନ୍ଧୁ ତରଙ୍ଗାଘାତରେ ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୋଇହୋଇ ପଶୁ,
ହୋଇଛି ସାଗରସାତ ସେତୁବନ୍ଧ-ତନୁ
ତନୁ ଗଲେ କସ ହେଲା, ବଢ଼ୁଛି ଜରତ,
ଏହିରୂପେ ବଢ଼ିଥାଏ ଆଦର୍ଶ ପୀରତ ।'
ତାଙ୍କ ସେ ବଚନ ଶୁଣି ମୁଁ ହୋଇ ଲଜ୍ଜିତ,
ଆନନ-ସାଗରେ ହୋଇଗଲି ନିମଜ୍ଜିତ ।
ପିତାପୁତ୍ରେ ମୋର ମଧ୍ୟ କରିଛୁଁ ଶ୍ରବଣ,
ଏହିପରି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୁଖୁ ରାମାୟଣ ।
ତହିଁ ଯାହା ହୋଇଅଛି କଳକା ଆକାର,
ଏଥି ଫୁଟି କରୁଅଛି ସୌରଭ ପ୍ରସାର ।
ସେତୁ ଚିତ୍ର ଗିରିମାନ ମୋ କେନ୍ଦ୍ର ପଥିକ,
ଶ୍ରୁତ-ପ୍ରୀତିକର ଆଉ ଯେ ସବୁ ଅଧିକ ।
ସେ ଦେଶେ ନିଜଇ ବହୁ ନାରିକେଳ ଫଳ,
ଏ ଦେଶରେ ବଟତରୁ-ଗ୍ରନ୍ଥି ପୁଣାତଳ ।"
ଶୁଣି ରାଣୀ ହସି ହସି ବୋଲିଲେ, "ଯୋ ଜାଣ,
ହାତିଧରା କଥା ଏତେ ଜହିଗଲା ତାକ ।"
ପଦ୍ମିନୀ ବୋଲିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଶୁକର ଶିକାର—
ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିବା ପାଇଁ କରିଛ ସ୍ୱୀକାର ।
କହିବ କାଳିକ" ବୋଲି ଉଠି ହସି ହସି,
ଗୁଳିଗଲେ ସ୍ୱସଦନେ ପରମ ରୂପସୀ ।
ରାଣୀ ହସି ଉଠିଗଲେ ସ୍ୱକୀୟ ସଦନ,
ସେହିରୂପେ ହସି ଚାଲେ ଅନ୍ୟ ବାମାଗଣ ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ ।

ଅର୍ଦ୍ଧିଗମ୍ୟ ଧାତୁପୁଷ୍ଟିକର ମହୌଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ଓ ୧ ଦା (ସ୍ଥାନ) ଟ ୧୨ ; (ବଡ଼) ଟ ୬୨ ।
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମା ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ,
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପ ।'

ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ହେଲେହେଁ ଏହା ମାନବଜାତିର ଜୀବିକାନିର୍ବାହାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ଏହା ତାମ୍ର ଜସ୍ତା କାଂସ୍ୟର ଲିପି ବା ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି-ଠାରୁ ଅଧିକକାଳସ୍ଥାୟୀ । ଏହା ଉତ୍ତାପ, ବୃଷ୍ଟି, ଉତ୍ତାପ ବା ଶୈତ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ନାହିଁ । ଜଳବାୟୁର ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତର ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, କାଳ ମଳିନ ହୁଏ, କାଷ୍ଠ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ; ମାତ୍ର ମୃଣ୍ମୟ ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଲିପି କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ ବା ବିସ୍ମୃତ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଯୁଗବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଏହା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହି କାଳକ୍ରମେ ମାନବଜାତିର ଅତୀତ ଇତିହାସ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ନୀଭୂତ ପ୍ରାଣୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥି ଓ ଦଙ୍ଗାଳଗୁଡ଼ିକ (fosail) ଯେପରି କାଳକ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଅତୀତର ଜୀବଜଗତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଏ, ସେହିପରି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ମୃଣ୍ମୟ ଲିପି ବା ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଜଗତକୁ ଆଦିମ ଯୁଗର ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର, ରୁଚି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବିଷୟରେ ନାନା ଶିକ୍ଷା ଓ ଜ୍ଞାନ ବିତରଣ କରେ ।

ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତୁତପ୍ରଣାଳୀ, ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଜଣାଥିଲା ଓ ଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଏହାର ଜନ୍ମ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏହାର ଇତିବୃତ୍ତ ପାଠକଲେ ଜଣାଯାଏ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମିସରଦେଶର ଲୋକମାନେ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷର ମୃତ୍ତିକା-ପାତ୍ରସବୁ ଶକ୍ତ, ମସୃଣ, ସ୍ୱଚ୍ଛ କଲେଇ ବା ମୃଣ୍ମୟ ଆବୃତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଉଦ୍ଭାବନରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ, କାରଣ ଏହି ଦେଶର ପୁରାତନ କବରମାନଙ୍କରୁ ଲବ୍ଧ ନାନାବିଧ ଚିତ୍ରିତ ପୁଷ୍ପଦିଆ ସୁନ୍ଦର ଭଗ୍ନପାତ୍ରସବୁ ଏହାର ପ୍ରମାଣ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ପୂର୍ବ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପୁଷ୍ପଦିଆ ଚିତ୍ରିତ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ-ଆମେରିକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ମାତ୍ର ଏ ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କୁମ୍ଭକାର-ଚକ୍ରର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା ଜଣାଯାଉଛି । ବୋଧହୁଏ ସେ ସମୟରେ ଏ ଚକ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଜଣା ନ ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୀନଦେଶରେ ଏ ଶିଳ୍ପ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭକରିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ବର୍ଷ ଯାଏ ଚୀନମାନେ ଏହାକୁ ଏକାଧିପତ୍ୟ (monopoly) କରି ରହିଁରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଶିଳ୍ପ ୧୫୧୮ ସାଲରେ ୟୁରୋପକୁ ଚୀନ ଦେଶରୁ ଆସିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଏ ପାତ୍ର-ଗୁଡ଼ିକୁ ଚିନାବାସନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ୧୫୪୦—୫୦ ସାଲ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଇଟାଲିରେ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ଫ୍ରାନ୍ସର ଫେନ୍ସ୍ (Faiance) ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଏ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଏହା ଫେନ୍ସ୍ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ୧୫୦୬ ସାଲରେ ଏହା ଜର୍ମାନୀରେ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେହି ସମୟରୁ ଉକ୍ତ ଶିଳ୍ପ ୟୁରୋପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭକରି ଆସୁଅଛି ।

ଏହି ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତିସାଧନରେ ଯେ ଯେ ଜର୍ମାନ ପୁରୁଷ-ମାନେ କଠିନ ଶ୍ରମ, ଯତ୍ନ ଓ କଷ୍ଟ ସହକାରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ମନ-ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣାର୍ଡ୍ ପାଲ୍ସି (Bernerd Palssy) ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ରସାୟନଜ୍ଞ ଚିତ୍ରକଳା-ପାରଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି, ସେ ତ ୧୬ ବର୍ଷକାଳ ଏହି ବିଷୟରେ ନାନା ପରୀକ୍ଷା ଓ ଅନୁଶୀଳନ କରି ତାହାଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଚିହ୍ନରେ ବ୍ୟୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ତାନ ଓ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କର ଅପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଜର୍ମାନ୍ଶ୍ରୀର ବେତନ ପାଇଁ ଅର୍ଥାଭାବ ଯୋଗୁଁ ନିଜର କୋଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ବିକ୍ରୀରୁ ତାହାର ଦର ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ କାଷ୍ଠାଭାବ ଯୋଗୁଁ ସେ ନିଜର ମେଜ ଓ ଚୌକି ସମସ୍ତ ଚିରି ଜାଳି-ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସୁଦୀର୍ଘ ଅସଂଖ୍ୟ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ପରୀକ୍ଷା ୟୁରୋପର ନାନା ଅଂଶରେ ଏହି ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଲିଜାବେଥ୍ (Elizabeth) ଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ ଶିଳ୍ପଶାଳା ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ଼ ଶାୟାର୍ (Staford shire) ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ସେହି ସମୟର ନିର୍ମିତ ପାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ଅଦ୍ୟାପି ସଯତ୍ନରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ତାହା 'ସେକ୍ସପିୟର ଜଗ୍' ନାମରେ ସୁପରିଚିତ । ଯୋହିସ୍ୱା ଓଏଡ୍ଜେଉଡ୍ (Joshia Wedgewood) ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀ ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ସମ୍ପନ୍ନ କୁମ୍ଭକାର ସନ୍ତାନ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଦୁଃଖଦ ବହୁ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପାଦ ଛେଦନ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୭୫୨ ସାଲରେ ସ୍ୱୀୟ ଏକାଗ୍ରତା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ପ୍ରଭାବରେ ସେ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ-ଚିତ୍ରିତ ସୁନ୍ଦର ଚିନାବାସନସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାଦ୍ୱାରା ତତ୍କାଳୀନ ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ 'Qeen's ware' ଅର୍ଥାତ୍ 'ରାଣୀଙ୍କ ପାତ୍ର' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା ।

ସା ୧୭୦୯ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିନପଦାର୍ଥ-ବ୍ୟବସାୟ ଚିନ-ସମ୍ରାଟଙ୍କରେ ଅଙ୍କିତ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ ବଟ୍ଟିଚର୍ (Botticher) ନାମକ ଜଣେ ସାଧାରଣ ବୈଦ୍ୟ ବହୁ କଷ୍ଟ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଏହାର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଫଳତଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଷରେ ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ଚିନାବାସନ-ଶିଳ୍ପ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମେସେନ୍ ଓ ସାକ୍ସୋନରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଉଲ୍ଲିଖିତ ବଟ୍ଟିଚର୍ (Botticher) ଙ୍କର ଜୀବନ ରହସ୍ୟମୟ । ତାହା ପାଠକଙ୍କୁ ଜଣାଯାଏ, ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା କପର ନାନା ଘାତପ୍ରତିଘାତ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭାବରେ କାଳକ୍ରମେ ଉନ୍ନତି ଲାଭକରିଥିଲା । ଏହାର ଆଲୋଚନା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେ କରି ତହିଁରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲୁଁ ।

ମିସେନରେ ଚିନା ବାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ବ୍ୟବସାୟ ଧର୍ମାନୁଶାସନରେ ଗୋପନ ରଖା ଯିବାରୁ ଫ୍ରେଡ଼ିରିଚ୍ଚର ସମ୍ରାଟ ତତ୍କାଳୀନ ସୁବିଖ୍ୟାତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଟ୍ (Pott)ଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲେ । ସେ ବହୁଶ୍ରମ ଓ ବହୁ ସହକାରେ ନାନା ଉପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣଜାତ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପ୍ରାୟ ୩୦, ୦୦୦ରୁ ଅଧିକ ଅନୁଶୀଳନ କରିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ପରିଶ୍ରମର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପ ଏତେ ଉନ୍ନତ ଲାଭକରି ଅଛି । ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ Reaumer ରୋମର ନାମକ ଯାଉ ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଏହି ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ ପୁନରାବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ, ଚିନାବାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇପ୍ରକାର ବିଭିନ୍ନ ମୃତ୍ତିକାର ଆବଶ୍ୟକ । ସମାନ ପରିମାଣ ଉତ୍ତମ ଦାନ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ତରଳ ଓ ଅନ୍ୟଟି କଠିନ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ଦୁଇଟିର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୃତ୍ତିକାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ତହିଁରୁ ମାରନ୍ଧ୍ର (nonporous), ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଗବେଷଣା ସାହାଯ୍ୟରେ ୧୭୫୮ ସାଲରେ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହୋଇଥିଲା; ଏବଂ ୧୭୬୫ ସାଲରେ ସେଭ୍ରସ୍ (Severs) ରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିନା ପଦାର୍ଥର ଶିଳ୍ପଶାଳା କୃତତ୍ୱ ସହିତ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ରକୃତ ଚିନା ଦ୍ରବ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ବିରଳ ପଦାର୍ଥ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ଏତେ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି ଯେ, ଦୈନିକ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ପାତ୍ର ଏଥିରେ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିବାକୁ ଭୁଲିବୁଁ ନାହିଁ ଯେ, ଭାରତର ନାନା ଅଂଶରେ ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ରର ପୁଷ୍ଠଦିଆ ପ୍ରଣାଳୀ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏହା ଏ ଦେଶର କପର ଭାବରେ, ତାହାଦ୍ୱାରା ଏବଂ କେଉଁ ସମୟର ସଂଗ୍ରହଥିମ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇ ତାର ସଠିକ ବିବରଣ ଦେବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଦ୍ରାବିଡ଼ ସମିତିର ପ୍ରକାଶିତ ବିବରଣରୁ ଏବଂ ପେଣ୍ଡ୍ୟାର୍ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୃହସଦା ଖନନ-ଲବ୍ଧ ଭଗ୍ନାବଶେଷରୁ ଜଣାପଡ଼େ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ ପୁଷ୍ଠଦିଆ ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ଷ୍ଟାନ୍ ସାହେବଙ୍କର 'Ancient Khotan' ରୁ ଜଣାଯାଏ, ସୀମାନ୍ତର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପୁଷ୍ଠଦିଆ ପ୍ରଣାଳୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମ 'ର ପୋର୍ବରେ ସୁଦୃଢ଼ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଜଣାଥିଲା । ଏଣୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ ପୁଷ୍ଠଦିଆ ଶିଳ୍ପ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଯାହାହେଉ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ,ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭରେ ସେମାନେ କବର ଓ ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣପାଇଁ ବିଦେଶରୁ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ-ଚିତ୍ରିତ ଟାଇଲ୍ ଆଣିବା ଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ ଏହି ଶିଳ୍ପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବର୍ତ୍ତନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ଓ୍ୱାଟ୍ (Watt) ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ଭାରତରେ ପୁଟ୍‌ଦିଆ ଶିଳ୍ପ ବିଶେଷ-ଭାବରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ଅନୁଶୀଳନ ନ ହେବାର କାରଣ ଏହି ଯେ, ହିନ୍ଦୁମାନେ ବର୍ତ୍ତର ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ନାନା ବ୍ରତ ଓ ଉପାସନା ପାଳନ କରନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ସେମାନଙ୍କର ରନ୍ଧନପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଯେତେ ଅଳ୍ପ ଦରରେ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ସେମାନେ ସାଧାରଣ ସହଜଲବ୍ଧ ରକ୍ତ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ରସବୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏ ଦେଶରେ ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥାର କାରଣ ଉପଯୁକ୍ତ ମାଟି ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନୋପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଅଭାବ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ, କାରଣ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ,ଓଡ଼ିଶା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ, ବିଶେଷତଃ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଉପଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା, ବାଲି ଓ ପ୍ରୟୋଜନୋପଯୋଗୀ ପ୍ରସ୍ତରମାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ବୋଧହୁଏ କଳକାରଖାନା ଓ ଉଦ୍ୟମ ଅଭାବରୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବଜାରରେ ନାନାପ୍ରକାର ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଥାଉଁ, ଯଥା;—ଇଟା, ଟାଇଲ୍, ପାଣିନଳା, ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, କୁଣ୍ଡ, ଘୁମ, ସୋରେଇ, ପଥୁରିଆ, ବୋତଲ, ପିମ୍ପା, ଜଗ୍, ଗ୍ଲାସ ପିଆଲା, ଗିଲାସ, ନାନାବର୍ଣ୍ଣ-ଚିତ୍ରିତ ଫୁଲକୁଣ୍ଡ, ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚିନାବାସନ, କଣ୍ଢେଇ, ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ଟିକିଏ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ବୁଝିପାରିବୁଁ,ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେହି କାହାର ସହିତ ରୂପ,ଗୁଣ, ମୂଲ୍ୟ ବା ବ୍ୟବହାରରେ ସମାନ ନୁହେ । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକ ଯେ କେବଳ ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ, ଏଥିରେ ଦୌଣ୍ଡିସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ରୂପ, ଗୁଣ, ଉତ୍ପାଦନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବ୍ୟବହାର ଭେଦରେ ଏମାନଙ୍କୁ ନାନାଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଥାଏ । ଯଥା (୧) ଚିନାବାସନ (porcelain), ଗ୍ଲାସ ପିଆଲା, ଜଗ୍, ଗିଲାସ, ନାନାପ୍ରକାର ଜଳ-ପାତ୍ର, କଣ୍ଢେଇ ଓ ପ୍ରତିମା ପ୍ରଭୃତି ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପ୍ରାୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ କାଚପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ, ମସୃଣ, ଶକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଗୋଟିଏ ପୁଟ ଦିଆ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ୱେତ, ଓ ସେଥିମଧ୍ୟରେ କାହାର କାହାର ଉପରେ ସ୍ଥାୟୀ ବା ଅସ୍ଥାୟୀ ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ଏ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଶକ୍ତ— ହାତରୁ ପଡ଼ିଲେ ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ । (୨) ମୃତ୍ତିକାପଣ୍ୟ (stone-ware);—ଯାର, ଜର, ଓ ଭାଣ୍ଡ ପିମ୍ପା ପ୍ରଭୃତି ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏସବୁ ଦେଖିବାକୁ ସାଧାରଣତଃ ମାଟିଆ, ଚିକ୍‌କଣ, ଶକ୍ତ ଓ ଭାରି । ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ; ବେଶ୍ ଟାଣ ସହିପାରେ; ଥରେ ପରି ଭାରି ଓ ଟାଣୁଆ ହେତୁରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ପଥୁରିଆ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏଥିରେ ଯବକ୍ଷାରଅମ୍ଳ (Nitric acid), ଗନ୍ଧକ ଅମ୍ଳ (Sulphuric acid) ପ୍ରଭୃତି ନାନାଦି ବିଷାକ୍ତ, ବିସ୍ଫୋଟକ, ସ୍ଫୋଟନଶୀଳ (explosive) ତରଳ ପଦାର୍ଥସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ପଠାହୁଏ । (୩) ମୃଣ୍ମୟପଣ୍ୟ (earthen-ware) ଯଥା;—ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, କୁଣ୍ଡ, ଇଟା, ଟାଇଲ୍, ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ କଳା ବା ଲାଲ—ଏମ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ପରି ଟାଣ ନୁହେ । ଏହା ଦେଶରେ ବିଶେଷଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଅତି ସହଜରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଅନେକସମୟରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବହୁଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଜଳ ପ୍ରଭୃତି ତରଳ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ କଣାଗୁଡ଼ିକ ଏଥି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରବେଶ କରେ । ଦୌଣ୍ଡିସି ୨ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ପଦାର୍ଥ-ଗୁଡ଼ିକର ଛିଦ୍ରନିବାରଣ ପାଇଁ ଲାଲ ରଙ୍ଗର ପାତଳା ପୁଟ ଦିଆ ଯାଇଥିବାରୁ ଏସବୁ ଲାଲ ଓ ଚିକ୍କଣ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉପରେ ଯେଉଁସବୁ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥର ବିବରଣ ଦିଆଗଲା, ସେମାନଙ୍କର ତାରତମ୍ୟ କେବଳ ଉତ୍ପାଦନୋପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ମିଶ୍ରଣ, ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା, ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବା ସ୍ୱଭାବଜାତ ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ନୁହେ, ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏ ସମସ୍ତ ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥରେ ଗଠିତ । (୧) ଅଙ୍ଗ (body), (୨) ପୁଟ (glaze or enamel); ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମାଟିରେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ପୋଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅଙ୍ଗ ବା ଇଂରାଜରେ 'ବଡି' କୁହାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ କାରଖାନାରେ ଅଙ୍ଗ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାଦୁଅକୁ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ପୋଡ଼ା ପଦାର୍ଥକୁ ବିସ୍‌କୁଟ୍ (Biscuit) କହନ୍ତି । ପୋଡ଼ି ପାଇଲା ପରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସୋଡ଼ା, ଟଙ୍ଗଣାଦି ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ମସଲା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ା ହୋଇ ପୁନଶ୍ଚ ଉତ୍ତାପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱାରା ଚିକ୍କଣ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଟ୍‌ଦିଆ (glazed) ପଦାର୍ଥ ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଗ୍ନିରେ ଆଉଟି ହୋଇ କାଚସର ଦେଖାଗଲେ ତାହାକୁ ପୁଟ (glaze) କହନ୍ତି। ଯାହାହେଉ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ-ବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କ-ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷାର ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ।

(୧) ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ—କେବଳ ଚିକଣା ମାଟି କିମ୍ବା ଚିକଣା ମାଟି ଓ ବାଲି ପରି ଶକ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣରେ ଯେ ପଣ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ। ମାଟିର ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ ବାଲିର ଭାଗ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଦିଆଯାଏ। ଇଟା, ଟାଇଲ୍, ସାଧାରଣ ମୃତ୍ତିକାଜାତ ପଣ୍ୟ ଏବଂ ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ। ପୋଡ଼ିବାପରେ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଶକ୍ତ, ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ଲାଲ, ଧୂସର ବା ଗୋଲାପୀ ଆଦି ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥାଏ।

(୨) ୟ ଶ୍ରେଣୀ—ଯେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଚିକଣାମାଟି, ବାଲି ଓ ଅଗ୍ନିରେ ଆଉଟି ହୋଇଯିବା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ। ଉଦ୍ଭିଦ ତନ୍ତୁଗୋଟି ପଦାର୍ଥର ଭାଗ ଅନୁସାରେ ନାନାପ୍ରକାର ମୃତ୍ତିକାଜାତ ପଣ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ। ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପୋଡ଼ି ପାଇଲା ପରେ ଶକ୍ତ, ସଚ୍ଛ ଓ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ, ଶୁକ୍ଳ ବା ଈଷତ୍ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ହୁଏ। ବିଲାତୀ ସୁନ୍ଦର ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ର, ମୃତ୍ତିକାଜାତ ପଣ୍ୟ ଏବଂ ନାନାଜାତିର ଟାଇଲ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ।

(୩) ୟ ଶ୍ରେଣୀ—ଯେ ପଣ୍ୟସବୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଚିକଣା-ମାଟି, ଓ ଅଗ୍ନିରେ ଆଉଟି ହେବା ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ। ସୁନ୍ଦର, ସୂକ୍ଷ୍ମ, ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ନାନାପ୍ରକାର ଚିନା-ବାସନ ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ। ଦଗ୍ଧ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଶକ୍ତ, ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ; ପୁଣି ରଙ୍ଗ ଦେବାପାଇଁ କୌଣସି ଧାତୁ ପଦାର୍ଥ ନ ମିଶିଲେ ଏସବୁ ଶୁକ୍ଳ ବା ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣର ପରି ଦେଖାଯାଏ।

ଗଠନୋପଯୋଗୀ ଉପାଦାନ;—(୧) ମାଟି;—ଉପରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥର ନାମ ଦିଆଗଲା, ସେ ସମସ୍ତର ମୂଳଭିତ୍ତି ମାଟି। ରାସାୟନିକ ଉପାଦାନ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଏହା କେବଳ ଆଲ୍ୟୁମିନିୟମ୍ ନାମକ ଧାତୁ ଓ ବାଲିର ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ। ଅଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଥାନଭେଦରେ ଏହା ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍ଭିଦ୍, କାଲ୍‌ସିୟମ୍, ମାଗ୍ନିସିୟମ୍, ଲୌହ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁମାନଙ୍କରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନାନା ମୂଳ ପଦାର୍ଥରେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ। ମୋଟ ଉପରେ ୧୬୭ ପ୍ରକାର ମାଟିର (clay) ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି। ସେମାନଙ୍କ ରୂପ, ଗୁଣ, ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଗଠନର ଉପାଦାନ ଓ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ଏଠାରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ। ମାତ୍ର ଏତିକି କହି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ, ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପରେ ମୃତ୍ତିକା ନିର୍ବାଚନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ। ଯେଉଁ ମୃତ୍ତିକା ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ବିକାର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଶୀତଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍ତମ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ, ତାହାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ମୃତ୍ତିକା ବୋଲାଯାଏ। ଏହା ନରମ ଚିକ୍କଣ, ଶୁକ୍ଳ, ଓ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ (opaque) ଏବଂ ଏହାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ଗନ୍ଧ ଅଛି। ମାଟି ସବୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇପାରେ; ଯଥା;—(୧) ପଥରଧୂଆ ମାଟି (residual clay) (୨) (sedimentary clay) ପଟୁମାଟି। ବୃଷ୍ଟିଜଳ, ବାୟୁମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ଅଙ୍ଗାରାମ୍ଳ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଷ୍ପର ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତର ସବୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପଥରଧୂଆ ମାଟିର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ସାଧାରଣତଃ ପଟୁମାଟି ଅପେକ୍ଷା ଏଥିରେ ଧାତୁ ବା ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଜ ପଦାର୍ଥମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ କମ ଥାଏ। ପୋଡ଼ାହେବା ଆଗରୁ ଯେପରି ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ସଫା ଥାଏ, ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି। ଏହାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ମୃତ୍ତିକା କହିଲେ ଚଳେ। ପଟୁମାଟି ବସିଯାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଟାଣ ବା ଶକ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଜଳସହିତ ଗୁଣ୍ଡା କଲେ କିମ୍ବା ପବନରେ ଖେଳାଇ ରଖିଲେ ଏହା ଚିକଣା ଓ ଅଠାଳିଆ ହୋଇଯାଏ। ଇଟା, ଟାଇଲ୍ ଆଦି ପଦାର୍ଥମାନ ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ। ଅଳ୍ପ ଜଳ ସହିତ ମିଶି ରହିଲେ କିଛିଦିନ ପରେ ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ ବାହାରେ। ଲାଙ୍ଗ-ପରି ଲଗି ରହିବା (plasticity) ମାଟିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ। ଉପାଦାନର ବୈଷମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଏହି ଗୁଣଟି ଭିନ୍ନ ମୃତ୍ତିକାରେ ଭିନ୍ନ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଏ। ମାଟି ଚୂନା ହେଲେ ବା ଶ୍ୱେତ ମଠ ପରି ଉପର ଆଦି ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ପଦାର୍ଥ-ମାନ ମିଶିଥିଲେ କିମ୍ବା ପାଣିରେ ପଡ଼ି ବହୁଦିନ ପଚିଲେ ଏହା ଅଠାଳିଆ (Ferment) ଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଏ। ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ କାରଣ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲ କରି ବୁଝା ପଡ଼ନାହିଁ। *୧୦୦ ମାତ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗରମ କଲେ ଏଥିରେ କ୍ଷତିରହିଥିବା

* ଆମ୍ଭମାନେ ଏଠାରେ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ଼ ସ୍କେଲରେ ଦେଲୁଁ। ସଚ୍ଚେନ୍ ହାଇଟ୍ ବା ଯେ ସ୍କେଲରେ ଉତ୍ତାପର ମାପ ମପାଯାଏ ତହିଁରେ ଉତ୍ତାପ ମାତ୍ରା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାତ୍ରାକୁ ୯/୫ ଗୁଣି ୨/୩ ରେ ହରି ଭାଗଫଳରେ ୩୨ ମିଶାଇବାକୁ ହେବ। ଦାସ ଖଣ୍ଡସବୁ ଜାଣିବାପାଇଁ ଯେ କୌଣସି ପୁସ୍ତକରେ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ପାଠ କରିପାରିବେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଳ ବାଷ୍ପାକାରରେ ବାହାରିଯାଏ । ଏଣୁ ଏହା କଠିନ ଓ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ (Brittle) ହୋଇପଡ଼େ । ମାତ୍ର ଜଳ ସହିତ ମିଶିଲେ ପୁନଶ୍ଚ ଲଖ ବା ଜଉପରି ଅଠାଳିଆ ହୋଇଯାଏ । ୫୦୦ ମାତ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ଏହାର ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଜଳୀୟ ଉପାଦାନ (Chemically Combined Water) ଚାଲିଯାଇ ଏହା ଏପରି କଠିନ ହୋଇପଡ଼େ ଯେ, ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାର ଅଠାଳିଆ ଗୁଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ୧୦୦ ମାତ୍ରାଯାଏ ଉତ୍ତାପ ପାଇଲେ ଏହା ସଙ୍କୁଚିତ, ଘନ (Compact), ଦୃଢ଼ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତର ପରି ଶକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ଅଣୁଗୁଡ଼ିକ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଆଉଟି ହୋଇଯାଇ କାଚ ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇଯାଏ । ଏହାକୁ ଆଉଟିବା ପାଇଁ ଯେତେ ମାତ୍ରା ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା ଏଥି ସଂଲଗ୍ନ ମଳ ପଦାର୍ଥ ଯୋଗୁଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯାଏ । ଶତକରା ୧-୨ ଭାଗ ଲୌହ ଥିଲେ ପୋଡ଼ ପାଇଲା ପରେ ମାଉଁସିଆ ବା ଫିକା ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗ, ୨-୪ ଭାଗ ଥିଲେ ଇଟାପରି ଲାଲ ଏବଂ ୪ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ଥିଲେ କ୍ରମଶଃ ଗାଢ଼ ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗ ହୋଇଯାଏ । ଚୂନ, ଅଭ୍‌ରଖ, ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ମିଶିଥିଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ରଙ୍ଗ ବଦଳିଯାଏ । ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଜାଳିଣି କାଠ ବା କୋଇଲାର ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଅଳ୍ପ ପବନରେ ପୋଡ଼ିଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଲୌହର ଲାଲ ରଙ୍ଗ ବାହାର ପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଈଷତ୍ପୀତ ନୀଳ ବା ଧୂସର (ପାଉଁସିଆ) ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । ଆମ ଦେଶରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ମାଟିର ନାମ କରା ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—(୧) ଚିକଣା ମାଟି (୨) ମଟାଳିଆ ମାଟି (୩) ଦୋରସା ମାଟି (୪) ଲୁଣି ମାଟି (୫) ବାଲିଆ ମାଟି (୬) ପଥୁରିଆ ମାଟି (୭) ଗେଙ୍ଗୁଟି ମାଟି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ଛଡ଼ା ତଲଖ, ଦୁଧଖଡ଼ି, ସିଲିଟ୍, ଖଡ଼ି ପଥର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତରପରି କଠିନ ହେଲେହେଁ ଏମାନେ ମାଟିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱଭାବ ଓ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ମାଟି ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଉପରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ମାଟିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷଣ ଓ ବିଭିନ୍ନ ମାଟିର ନାମ ଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପରେ ମାଟି ଛଡ଼ା ଆଉ କେତେଗୋଟି ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ—(୧) ବାଲି (୨) ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରସ୍ତର (Flint or quartz) (୩) ଫେଲଷ୍ପାର (Felspar) ନାମକ ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପଥର (୪) ସାବୁନ ପରି ଚିକ୍କଣ ଏକପ୍ରକାର ଛଡ଼ିକା ପଥର; ଏହାକୁ ଇଂରାଜୀରେ 'ଷ୍ଟିଆଟାଇଟ୍' (Steatite) ବା ସୋପ୍ ଷ୍ଟୋନ୍ (Soap Stone) ବୋଲାଯାଏ; (୫) ହାଡ଼ର ପାଉଁସ ଇତ୍ୟାଦି । ଆଗରୁ କୁହା ହୋଇଅଛି, ମାଟି ନିଆଁରେ ପଡ଼ିଲେ ଏଥିରୁ ପାଣି ବାହାର ଯାଇ ଏହା ସଂକୁଚିତ (Contract) ହୁଏ । ଏଣୁ ଶିଳ୍ପ ମାଟିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥସବୁ ପୋଡ଼ା ହେଲେ ଫାଟି ଖଣ୍ଡ୍ ହୋଇଯିବାର ବିଶେଷ ସମ୍ଭାବନା । ସେଥିପାଇଁ ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ମିଶା ହୁଏ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି, ମାଟିକୁ ପୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ସଂକୁଚିତ ହେବାରୁ ରକ୍ଷା କରେ ଏବଂ ଶେଷୋକ୍ତ ତିନୋଟି ଆଉଟି ହୋଇ ମାଟି ଓ ବାଲିକଣା ବା ଦାନା ଗୁଡ଼ିକୁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଧରି ରଖେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତନ୍ନିର୍ମିତ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ଶକ୍ତ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ମୃତ୍ତିକା ମଧ୍ୟ ସୋରା, ଲବଣ, ସୁହାଗା ବା ଟାଙ୍କଣା, ସୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷାର ସହିତ ମିଶି ଚିନା ବାସନ ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପୁଟ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଶୀରକାମ୍ଳ (lead oxide), ରଙ୍ଗାମ୍ଳ (Timoxide) ଏବଂ ଚୂନ ପ୍ରଭୃତି କାଳାଧାତୁଜ ପଦାର୍ଥ-ମାନ ମିଶି ପୁଟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ପୁଟ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଣାଳୀର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ପରେ ଦିଆଯିବ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

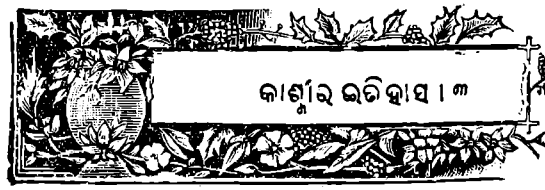

ସିଦ୍ଧ—ସେହି ସିଦ୍ଧ ନାମଧେୟ ରାଜକୁମାର କାଶ୍ମୀରର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ଜାତିର ପୁନରୁତ୍ଥାନ କଲେ । ସେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଉତ୍ପଳାକ୍ଷ ୩୦ ବର୍ଷ ୬ ମାସ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନିଜ ନାମାନୁଯାୟୀ ଏକ ନଗର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ୩୬ ବର୍ଷ ୭ ମାସ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଙ୍କ ପରେ ହିରଣ୍ୟ-ଉତ୍ସର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ହିରଣ୍ୟକୁଳ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବସୁକୁଳ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ରାଜା ହେଲେ ।

ମିହିରକୁଳ—ଅନନ୍ତର ବସୁକୁଳଙ୍କ ପୁତ୍ର ମିହିରକୁଳ ରାଜା ହେଲେ । ସେ ସ୍ୱୟଂକୃତାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ । କାକଶକୁନ ପ୍ରଭୃତି ରକ୍ତମାଂସାଶୀ ପକ୍ଷୀମାନେ ଆହାର ଅଭାବରେ ଉଡ଼ିବାର ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ବୁଝି ପାରୁଥିଲେ ଯେ, ମିହିରକୁଳ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ବିଳାସ-ଭବନରେ ନିହତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିବୃତ ଥିଲେ ବୋଲି ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ବେତାଳରାଜ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ଏହି ଭୀଷଣ ରାଜା ଏପରି ନୃଶଂସ ଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଶିଶୁପ୍ରତି ଦୟା, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପ୍ରତି ଉପେକ୍ଷା ଅଥବା ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ନ ଥିଲା ।

ଏକଦା ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମହିଷୀ ସିଂହଳଦେଶୀୟ ବହିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁବର୍ଣ୍ଣପଦଚିହ୍ନାଙ୍କିତ ଏକ କଞ୍ଚୁକ ବକ୍ଷ-ଦେଶରେ ପରିଧାନ କରିଥିବାର ଦେଖି ସେ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କଞ୍ଚୁକୀକୁ ପଚାରି ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଲେ ଯେ, ସିଂହଳ ଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମସ୍ତ ବହିରେ ସିଂହଳ ରାଜାଙ୍କର ଚରଣ-ଚିହ୍ନ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ, ରାଜା ସହସା ସିଂହଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ କଲେ । ଲଙ୍କାର ବୌଦ୍ଧମାନେ ପ୍ରାସାଦ ଉପରୁ ଏହି ସୈନ୍ୟ-ସମାବେଶ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ ଥରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ଭାବି ଭୟରେ କମ୍ପିତ ହେଲେ । ମିହିରକୁଳ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସିଂହଳର ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ସେଠାକାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିମାରେ ଅଙ୍କିତ 'ଯମୁପଦେବ' ନାମକ ବସ୍ତ୍ର ଆଣିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ଗ୍ରୋକ, କପ୍ତାଟ, ଲାଟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ରାଜାମାନେ ଛିନ୍ନ-ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ରାଜା କାଶ୍ମୀରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିବାମାତ୍ରକେ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ପଡ଼ିଗଲା । ରାଜା ସେହି ହସ୍ତୀର ଭୀଷଣ ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲେ ଏବଂ ଏଥିରେ ବିଶେଷ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରି ଏହିପରି ଶତ ହସ୍ତୀ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରୁ ବଳପୂର୍ବକ ପକାଇ ଦେଲେ । ଏହି ଦୁର୍ମତି ମିହିରକୁଳ ଶ୍ରୀନଗରୀରେ ମିହିରେଶ୍ୱର ନାମକ ଶିବ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ହୋଳଡ଼ା ଦେଶରେ ମିହିରପୁର ନାମଧେୟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନଗର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଭୂମଣ୍ଡଳର ଭୈରବରୂପ ଏହି ରାଜା ୭୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଜୀବନର ଶେଷକାଳରେ ସେ ଏକ ଭୀଷଣ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପୀଡ଼ାର ଦାରୁଣ ଯାତନା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରିବାରୁ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଆତ୍ମ-ବଳିଦାନରେ ଆକାଶ-ବାଣୀ ହେଲା, "ତବ କୋଟି ଜୀବର ବଧର କାରଣ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ନିଜର ଶରୀରରେ ମମତା ନ ରଖିବାରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲା ।" ଯେତେବେଳେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ମ୍ଲେଚ୍ଛ, ଦାରଦ ଓ ଭୋଟମାନେ ଏହି ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କରି ଧର୍ମ-ବିଧିର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରୁଥିଲେ, ଏହି ରାଜା ମିହିରକୁଳ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ପବିତ୍ର ସନାତନ ଆଚାରପଦ୍ଧତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପୂର୍ବ-କୃତ ପାପଧ୍ୱଂସ ନିମିତ୍ତ ପରଶେଷରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତସ୍ୱରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ଦେହ ବିସର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏଣୁ କେହିହିଁ ଏହି ପୁରୁଷସିଂହଙ୍କ ନୃଶଂସତାର ପ୍ରଶଂସା କରିଥାନ୍ତି । ଆଉ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ତାହାଙ୍କର ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେବା ବିଷୟ ମିଥ୍ୟା ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ସୁଶ୍ରବା ନାଗର କ୍ରୋଧରେ ନଗର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧ୍ୱଂସ ହେଲାପରେ ଯେଉଁ ଖିଲ ଜାତିମାନେ ଅଛି ସେଠାରେ ଉପଦ୍ରବ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବିନାଶ ପକାଶେ ସେ ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧିଦାହ ବ୍ୟାପାର କରିଥିଲେ । ଆଉ କେତେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ଯେ, ସେ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁଲ୍ୟା ନାମକ ଏକ ନଦୀକୁ ଅବତରଣ କରାଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତର ପତିତ ହୋଇ ନଦୀର ଗତି ରୁଦ୍ଧ କଲା । ତହିଁରେ ରାଜା କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିନିମିତ୍ତ ତପସ୍ୟା କରିବାରୁ ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ଏକ ବଳବାନ୍ ଜୀବନ୍ତ ଯକ୍ଷ ଏହି ପ୍ରସ୍ତରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଅଛି; କୌଣସି ସତ୍ତା ଏହା ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ଯକ୍ଷ ଆଉ ସ୍ୱସ୍ଥାନରୁ ବିସ୍ତାର କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ତଦନୁସାରେ ସେ କୁଳବଧୂମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ପ୍ରସ୍ତର ଅପସାରିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନେକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟା କୁଳବଧୂମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳପ୍ରଯତ୍ନ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରବତୀ ନାମରେ ଜଣେ କୁମ୍ଭକାରର ଯୁବତୀ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶିଳା ଅପସାରିତ ହେଲା । ରାଜା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତିନିକୋଟି କୁଳ-ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ, ପୁତ୍ର ଓ ଭ୍ରାତା ସହ ହତ୍ୟା କଲେ । ରାଜା ନିହିରକୁଳଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

ବକ—ନିହିରକୁଳଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସଦା-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବକ ପୁରବାସିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ । ବକଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ପୂର୍ବେ, ପିତୃଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରି ପ୍ରଜାମାନେ ବଡ଼ ଭୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୀତର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ମେଘାଗମ ସଦୃଶ ଏହି ରାଜା ପ୍ରଜାପୀଡ଼କ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନହୋଇ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ-ଙ୍କର ଅହ୍ଲାଦକର ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଭାବିଲେ, ତାହାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱରେ ସମ୍ଭବତଃ ଧର୍ମ ଲୋକାନ୍ତରରୁ ଆସିଅଛି ଏବଂ ଅଭିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଦୌଣସି ସୁଦୂର ଚର ପ୍ରବାସରୁ ଫେରି ଆସିଅଛି । ଏହି ରାଜା ବକ ଲବଣୋଦନାମକ ଏକ ନଗର ସ୍ଥାପନ କରି ଭଗବାନ ବକେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ବଳବତୀ ନାମକ ଏକ କୃତ୍ରିମ ନଦୀ (କେନାଳ) ଖନନ କରାଇ ଥିଲେ । ରାଜା ଏହି ନଗରରେ ୬୩ ବର୍ଷ ୧୨ ଦିନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ବଙ୍କାଚାମ୍ପା ଏକ ଯୋଗିନୀ (ଡାହାଣୀ) ଦିବ୍ୟ ରମଣୀରୂପରେ ଅଲୌକିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ରାଜାଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ମନୋରମ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ଯୋଗୋଦ୍ଭବ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲା । ସେଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ରାଜା ତାହାଙ୍କର ଶତପୁତ୍ର ସେନ୍ଦ୍ର ସହିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାରୁ ତାହାର ସିଦ୍ଧିଲାଭ ପାଇଁ ସେହି ଯୋଗିନୀ ରାଜାଙ୍କୁ ସଦଶ 'ଦେଶାଚାର' ଉପହାରରେ ନିବେଦିତ କଲା (ବଳିଦାନ କଲା) । ସେହି ବଙ୍କା ଉକ୍ତ କର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଲାଭକଲା ।

କ୍ଷିତିନନ୍ଦ—ସେହି ରାଜାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଦେବୀଙ୍କ କୃପାରୁ ବଳିଦାନ କ୍ରିୟାରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ କ୍ଷିତିନନ୍ଦ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ୩୦ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ପୁତ୍ର ବସୁନନ୍ଦ ନାମଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରି ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ୫୮ ବର୍ଷ ୨ ମାସ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ନର ୬୦ ବର୍ଷ ଏବଂ ନରଙ୍କର ପୁତ୍ର ଅଷ୍ଟ ଗଠିତ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ଅଛବାଳ ନାମକ ଏକ ବସ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ଗୋପାଦିତ୍ୟ—ତଦନନ୍ତର ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଗୋପାଦିତ୍ୟ ରାଜା ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚତୁରାଶ୍ରମଧର୍ମ-ରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ । ସେ ଖୋଲ ଖାଣିକା ହାଉଗ୍ରାମ, ସ୍ୱନ୍ଦପୁର ଏବଂ ଶାମାଳ ଓ ଅସମୁଖ ନାମକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଗ୍ରହାର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଗୋପନାମକ ପର୍ବତରେ ଭଗବାନ କେଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଆର୍ଯ୍ୟଦେଶୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଗୋପଗ୍ରାମ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଲଶୁନ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଷ୍ଟୀର ବାଷ୍ଟିକାରେ ଏବଂ ଯେଉଁ-ମାନେ ଆଗୁରଭକ୍ଷୀ, ସେମାନଙ୍କୁ ଖୀସଟାରେ ବସାଇଥିଲେ । ସଦାଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପବନ ଦେଶରୁ ଆଣାଇ ବଣ୍ଟିକ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମରେ ବାସକରାଇ ଥିଲେ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ସେ ପ୍ରଣଂସାଲିପିମାନଙ୍କରେ 'ଗୋପାଦିତ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକ-ପାଳ' ଏହି ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭକରି ଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟକ ବୃଥା ପଶୁହତ୍ୟା ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ଗୋପାଦିତ୍ୟ ୬୦ ବର୍ଷ ୭ ଦିନ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରି ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟଫଳ ଭୋଗ କରିବା ନିମିତ୍ତ ପୁଣ୍ୟ ଲୋକକୁ ଗମନ କଲେ ।

ଗୋକର୍ଣ୍ଣ—ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଗୋକର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ୫୭ ବର୍ଷ ୧୧ ମାସ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

ନଗେନ୍ଦ୍ରାଦିତ୍ୟ—ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପୁତ୍ର ନଗେନ୍ଦ୍ରାଦିତ୍ୟ ଭୁତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଅଷ୍ଟଦ୍ୱିଣୀ (ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୋଜନ ସକାଶେ ଛତ୍ର) ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ରାଜା ୩୬ ବର୍ଷ ୩ ମାସ୭ ଦିନ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରଥମ—ତଦନନ୍ତର କଣ୍ଡେନ୍ଦ୍ରାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଥମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜା ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ କନିଷ୍ଠ ପରିମାଣରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଥିବାରୁ ଲୋକମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ଧ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ସେ ପୂର୍ବ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସରଣ କରି ଅଳ୍ପକାଳ ଅତି ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ପରେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ମଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଯଥେଚ୍ଛାଚରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ ନାହିଁ, ନିପୁଣ କର୍ମଗୁରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପୂର୍ବପର ସଦୃଶ ବ୍ୟବହାର କଲେ ନାହିଁ । ସତ୍ପରିଷଦ୍ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ ସହଚରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସମାନ ବ୍ୟବହାର କରି ସେମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ନ କରିବା ହେତୁ ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଧୂର୍ତ୍ତ ଲୋକମାନେ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାଶକ୍ତି ଲୋପ କରାଇ କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୈଣ ସୁରୁଣ ଗୁଳ୍ମ ଲବ୍ଧ ଚିତ୍ତ କରିଦେଲେ । ସେହି ଶଠ ରାଜା ଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପରୋକ୍ଷରେ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । କାହାର ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ସ୍ଥିର ଆଦର ନ ଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ସେ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୱେଷଭାଜନ ହେଲେ । ଅସାବଧାନତା ହେତୁ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଭ୍ରମ ହେଉଥିଲା, ଏଣୁ କ୍ରମେ ରାଜ୍ୟରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳା ହେବାକୁ ବସିଲା । ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅତିଶୟ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ହୋଇ ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ରାଜାଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନରେ ସଚେଷ୍ଟ ହେଲେ । ରାଜାଙ୍କର କ୍ଷମତା ହ୍ରାସ କରାଇ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯଥେଚ୍ଛା ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଦେଖି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିବାରେ ଅଭିଳାଷୀ ହେଲେ । ଶ୍ୟେନପକ୍ଷୀ ମାଂସଦର୍ଶନରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେଲା ପରି ଏହି ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁର୍ମତିର ରାଜ୍ୟ ଲାଭକରିବା ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମସ୍ତ ଦେଖି ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହୋଇଥିଲେ, ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଆଉ ନିଜର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ଫେରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟରକ୍ଷାର ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେ ସମୟରେ ଭାବିଲେ ଯେ, ଏହି ରାଜା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦେଖି ପାରିଅଛି । ଯଦି କ୍ଷମତା ପାଏ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବ । ଏହା ଭାବି ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କର ବିନମ୍ର ବଚନ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁମାନେ ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନ୍ୟସମ୍ଭାରରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜଭବନ ଅବରୋଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ କାଶ୍ମୀରାଧିପତିଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟତ୍ର ଗମନ କରିବାକୁ ଅବସର ଦେଲେ । ତ୍ୟକ୍ତଶ୍ରୀ କାଶ୍ମୀରପତି ନଗରର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ରାଜପଥ ଦେଇ ଦୀନଭାବରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରାଜପଥରେ ଧୂଳିଧୂସରିତା ରାଜବଧୂମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗମନ କରୁଥିବାର ଦେଖି ପୁରନାରୀଗଣ ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ବରଣ କରି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କାଶ୍ମୀରେଶ୍ୱର ପ୍ରସ୍ଥାନକଲାରୁ ଶତ୍ରୁମାନେ ଧନରତ୍ନାଦି ସହ ଅନ୍ତଃପୁରର ସୁନ୍ଦରୀ ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ଅପହରଣ କଲେ । ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରମଣୀସ୍ଥ ପଙ୍କଜପଥରେ ଗମନ କରି ଏବଂ ସୁଶୀତଳ ବୃକ୍ଷର ଛାୟାରେ ଶ୍ରମ ଦୂରକରି ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତିଜନିତ ପ୍ରବଳ ଦୁଃଖ ବିସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପାର୍ଶ୍ୱଚରମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ଚାଟୁକାର ଶ୍ରବଣ କରି ମନେ କରୁଥିଲେ ସତେ କି ସେମାନେ ଜଳପ୍ରପାତ ସହ ଗମ୍ଭୀର ଗହ୍ୱରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଅନୁଗାମିନୀ ମୃଣାଳଭୁଜା ପତ୍ନୀମାନେ ହିଂସ୍ରଶ୍ୱାପଦ ବନଭୂମି ଓ ତରଙ୍ଗ ପ୍ରତିଘାତରେ ପିଚ୍ଛିଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀମାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଙ୍କତଳ କ୍ରୋଡ଼ରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଉଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ରାଜା ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲେ, ସେମାନେ ଦସ୍ୟୁପ୍ରବଣ ହୋଇ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଓ ମଧୁର ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତିଜନିତ ଦୁଃଖରାଶି ଅପନୋଦନ କରୁଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ବସ୍ତ୍ର ସମସ୍ୟା । (୧)

ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ।

ଭାରତୀୟ ବସ୍ତ୍ରସମସ୍ୟାର ଗତି ନିରୂପଣ କରିବା ସହଜ ନୁହେ । କିଏ କେଉଁ ଭାବର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବ-ବ୍ୟବହାର କରୁଛି, ତାହାର କିଛି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ମୁନିମାନଙ୍କ ମତଭେଦରୂପ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଭେଦ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ତଥାପି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଉ ନୀରବ ରହି ହେଉନାହିଁ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏବମ୍ବିଧ ଦୁରୂହ ସମସ୍ୟାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ସମାଧାନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭବିରେ ଯୋଗ୍ୟତର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦରରୂପେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇପାରେ ଭାବି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଗୁରି ପଦ ସୂଚନା ଦେବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇଅଛୁଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ସ୍ଥୂଳତଃ ତିନିପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି—ଖଦଡ଼, ସ୍ୱଦେଶୀ କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତ୍ର ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଦେଶୀ ବା ବିଲାତୀ ବସ୍ତ୍ର । ବସ୍ତ୍ରର ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁମାନେ ଖଦଡ଼ର ପକ୍ଷପାତୀ, ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହେବା ଦରକାର । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିପ୍ରମୁଖ ଅସହଯୋଗିମାନେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସେମାନେ କେବଳ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ବିପକ୍ଷ ନୁହନ୍ତି—ପୃଥିବୀରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଯେତେପ୍ରକାର କଳ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି, ସେ ସବୁର ଉଚ୍ଛେଦସାଧନରେ ସେମାନେ ସ୍ଥିରସଙ୍କଳ୍ପ । ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ,କଳକାରଖାନାଦ୍ୱାରା ଦରିଦ୍ରର ପରିଶ୍ରମରେ ଧନକୁବେରମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହୁଏ । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସାଧିତ ହୋଇଅଛି, ସେସବୁ ଏହି ଧନକୁବେରମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ଘଟିଅଛି । ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ସେମାନେ ଦରିଦ୍ରର ମସ୍ତକୋପରି ପଦାଘାତ କରିବାକୁ ଅଣୁମାତ୍ର ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉନାହାନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମର ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେତୁରୁ ସର୍ବବିଧ ଅନର୍ଥ ଜାତ ହେଉଅଛି । ଧନକୁବେରମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ କ୍ଷମତାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅସହଯୋଗିମାନେ ଅଣ୍ଟା ଚିଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ଯେ ପ୍ରକୃତ ଅସହଯୋଗୀ, ସେ ଲୁଗା ଦୋକାନ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ଯେପରି ଅନ୍ନପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନିଜ ଗୃହରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ସେହିପରି ସୂତା କଟାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଲୁଗା ବୁଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ହେବା ଉଚିତ । ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନିମନ୍ତେ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେ । ଦେଶର ସମୂହ ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ବହିଷ୍କାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତି ପରିବାରରେ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରସ୍ତୁତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ଅସହଯୋଗି-ମାନେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧିନିମିତ୍ତ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନଫଳରେ ଦେଶରେ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ପରିମାଣ ଅନେକ କମିଯାଇ-ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ପ୍ରତି ପରିବାରରେ ବସ୍ତ୍ରବୟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦ୍ୟାବଧି ହୋଇନାହିଁ । ଲୋକେ ଦୋକାନରୁ ଲୁଗା କିଣିବା ବନ୍ଦ କରି ନାହାନ୍ତି । ଫଳତଃ କୃତ୍ରିମ ଖଦଡ଼ର ପରିମାଣ ଦିନୁଦିନ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି ।

ବିଶୁଦ୍ଧ, ମିଶ୍ରିତ ଓ କୃତ୍ରିମ ଭେଦରେ ଖଦଡ଼ର ତିନି-ଗୋଟି ବିଭାଗ କଳ୍ପିତ ହୋଇପାରେ । ହାତକଟା ଓ ହାତବୁଣା ଲୁଗା ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ପ୍ରକାର ଲୁଗା ଦେଶରେ ଅନେକ ଅଛି । ଲୁଗା ବୁଣିବା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ,ସେମାନେ ଅସହଯୋଗ ପୂର୍ବେ ସୁଦ୍ଧା କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ସୂତାରେ ଲୁଗା ବୁଣୁଥିଲେ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅରଟରେ ସୂତା କଟା ଯାଉଥିଲା ମଧ୍ୟ । ଅଧୁନା ଅସହ-ଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅରଟର ସଂଖ୍ୟା ଓ ପ୍ରଗତି ବଢ଼ାଇ-ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଅଭାବ ତୁଳନାରେ ସେଗୁଡିକ ଏତେ କମ ଯେ, ଖଦଡ଼ବିଷୟରେ ଅନେକ ସମୟରେ ମନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜରଶା ଜନ୍ମିଥାଏ । ଦେଶର ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାପାଇଁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ହାତକଟା ସୂତା ସହିତ କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ସୂତା ମିଶାଇ ଲୋକେ ମିଶ୍ରିତ ଖଦଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଦେଶରେ ବୁଣାକା ଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କଣିକା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ଅଧିକ ଯେ, ଅନେକ ସମୟରେ ଖଦଡ଼ ଯୋଗାଇବା ଅସମ୍ଭବ ହେଉଅଛି । ବିଗତ ଶତାବ୍ଦୀଦ୍ୱୟର ଜଡ଼ତା ଓ ବିଳାସିତା ଲୋକଙ୍କୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଛାଡ଼ିନାହିଁ । ଅନେକେ ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପରେ ପରାଧୀନ ଅଛନ୍ତି—କେତେକାଳ ରହିବେ ଯେ ଠିକକରି କହିହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖି ବିଦେଶୀୟ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କୃତ୍ରିମ ଖଦଡ଼ ପଠାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତାରିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେତେ-ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଖଦଡ଼ପ୍ରଗୁରର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାହାନ୍ତି, ସେତେ-ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିସବୁ ଅସୁବିଧା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ରହିବ ।

ଅସହଯୋଗୀ ବାହାରେ କେତେକ ସହଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ଭାବରେ ଖଦଡ଼ପ୍ରଗୁରର ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସ୍ୱଦେଶୀ କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତ୍ରବିଷୟ । ବଙ୍ଗର ଐତିହାସିକ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ଦିନୁ ଦେଶରେ ବସ୍ତ୍ରବୟନ କଳର ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଏହି କଳର ପକ୍ଷରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, କେବଳ ଖଦଡ଼ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା, ବିଦେଶୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ମନରେ ଘୋର ଆତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଏ ଦେଶୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଯଦି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହି-ଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଦେଶରେ କଳକାରଖାନାର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ ବିଦେଶୀୟ ବସ୍ତ୍ରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବହିଷ୍କାର ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର ମହାତ୍ମାମାନେ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବିଷ-ୟରେ ଭାବିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅବସର ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଆଜ-କାଲି ଖଦଡ଼ କରୁଛେ ସେମାନେ ଅନେକ କଥା କହିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ କିଛି କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ଆଦୌ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉନାହିଁ ।

କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତ୍ରର ଦୁଇଗୋଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗର ପର୍ଯ୍ୟା-ଲୋଚନା ଏଠାରେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁ ବସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ଓ ବୟନ କେବଳ କଳସାହାଯ୍ୟରେହିଁ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବିଦେଶୀୟ ବସ୍ତ୍ରସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବସ୍ତ୍ରର ଅନେକ ସୁବିଧା ଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରୁ ତୁଳା ବିଦେଶକୁ ଯିବା ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱଦେଶୀୟ କଳରେ ବସ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହେବା ବେଶି ସୁବିଧାଜନକ, କିନ୍ତୁ କଳକାରଖାନା ଗୁଡ଼ିକର କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ଅର୍ଥଲିପ୍ସା ଏତେ ବେଶି ଯେ, ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର କିଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ କଳ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମହାତ୍ମାମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ବସ୍ତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ାଉଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ବସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେଶର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦେଶକୁ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ରପ୍ତାନି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା, ତେବେ ଯାଇ ମଙ୍ଗଳର ଆଶାନୁରୂପ ହ୍ରାସ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିବ ।

ଭାରତର କଳରେ ଯେଉଁ ସୂତା କଟାଯାଏ, ତାହା ବିଦେଶୀୟ ସୂତା ଅପେକ୍ଷା ନିକୃଷ୍ଟ । ଏ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ସରୁସୂତାର ଅନୁକୂଳ ନୁହେ । ତେବେ ଅରଟକଟା ସୂତା ସ୍ୱଦେଶୀବିଷୟରେ ବିଦେଶୀୟ ସୂତାସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିପାରେ । କଳସୂତା ତନ୍ତରେ ବୁଣାଯାଇ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଏଠାରେ କଳସୂତା ବୋଇଲେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଏବଂ ବିଦେଶୀ କଳର ସୂତା ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ବସ୍ତ୍ରର ପରିମାଣ ଦେଶରେ କମ ନୁହେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ବିଷୟ ଅଲୋ-ଚନା କରିବା । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦ୍ରବ୍ୟର ସୁଲଭତାର ପକ୍ଷପାତୀ । କେହି କେହି ଅମଳନ୍ତର ସମାଜ ଅନୁଗ୍ରହଭାଜନ ହେବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ କେବଳ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଆହୁରି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆଦୌ ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଭେଦ ଉଠାଉନାହାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଶସ୍ତାରେ ମିଳିବ, ସେମାନେ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ତାହା କିଣୁଛନ୍ତି । ଲୁଗା ଜାପାନରୁ ଆସୁ କିମ୍ବା ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଆସୁ, ସେଥିପ୍ରତି ସେମା-ନଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କମ ନୁହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେଉଁ ବସ୍ତୁର ବ୍ୟବହାର ବିବେକାନୁମୋଦିତ, ସେ ବିଷୟରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କିଛି କହିବା ଦରକାର। ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି—ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ବାଟ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ, ସେ ସେହି ବାଟରେ ଚାଲିବ। କିନ୍ତୁ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାର ସୀମାନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମାଜପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳ-ଜନକ। ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ ଲୋକେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଦସ୍ୟୁ ତସ୍କର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଅବୈଧ ହୋଇପଡ଼ିବ—ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ। ସମାଜରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷିବାକୁ ତଳେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ଚାରର ଦମନ ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ। ଏଣୁକରି ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ମତଗତର ପରି-ବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେବ। ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ରହିବାର କଥା। ଏଠାରେ ବିବାଦର ନିଷ୍ପତ୍ତି ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ। ଯେ ଯେଉଁ ବାଟ ଧରିଛନ୍ତି, ସେ ସେହି ବାଟରେ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଚାଲନ୍ତୁ। ଖଦଡ଼ର ସମ୍ୟକ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରବଳତର ଆନ୍ଦୋଳନ ଅବଶ୍ୟକ। ପୁଣି ଯେଉଁ-ମାନେ କଳକାରଖାନାର ପକ୍ଷପାତୀ, ସେମାନେ କେବଳ ସମାଲୋଚନା ନ କରି କର୍ମସ୍ୱର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଭଲ ହେବ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ତତଃ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି କଳ ସଂସ୍ଥାପିତ ହେବା ଦରକାର। ଦେଶର ଏହି ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ସେମାନେ ଅସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିପାରିବେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରୀତିରେ ଲୋକଙ୍କ ଆସ୍ଥା ଜନ୍ମିବ। ନୋହିଲେ ଦେଶର ଭାବୀ ଇତିହାସ ଲେଖକ ସେମାନଙ୍କୁ ଅତି ତୀବ୍ରଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିବେ।

ବିଜ୍ଞାନ-ବାର୍ତ୍ତା।

ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବିରଜମୋହନ ସେନାପତି।

ଦୀପକ ଅସ୍ତ୍ର—ଅନେକ ସମୟରେ ଘରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼େଇମାନଙ୍କୁ କାମ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଏପରି ସବୁ କାମ ପଡ଼େ ଯେ, ଆଉ ଜଣେ ଲୋକ ସେଠାରେ ଆଲୁଅ ନ ଧରିଲେ ହୁଏନାହିଁ, ଯେପରି କାଠ ଚଉକାଠରେ ପେଞ୍ଚ ଆଣ୍ଟିବା ପାଇଁ ଛିଦ୍ର କରିବା ଇତ୍ୟାଦି। ଠିକ ସ୍ଥାନର ମାପ ନେଇ ସେଠାରେ ଦାଗ ଦେଇ ଛିଦ୍ର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଆଲୁଅ ନହେଲେ ହୁଏ ନାହିଁ। ଏହି ଆଲୁଅ ଧରିବା ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲୋକକୁ ନିରର୍ଥକ ବସି ହେବାକୁ ହୁଏ। ଆଜିକାଲି ଏକପ୍ରକାର ଦୀପକ ଅସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭା-ବିତ ହୋଇଅଛି। ତଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଲୋକର ସାହାଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ। ନିମ୍ନପଟର ଦେଖରେ ବେଟାରିର ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ ଆଲୁଅ ଅଛି ଥାଏ। କାମ କରି-ବେଳେ ବେଣ୍ଟର ବୋତାମ ଟିପି ଧରିଲେ ତହିଁରୁ ଆଲୁଅ ବାହାରି ଠିକ ସ୍ଥାନଟି ଆଲୋକିତ କରିଦିଏ।

ଦୀପକ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ—ଠିକ ଏହି ଉପାୟରେ ଆଜିକାଲି ଆମେରିକାରେ ଏକପ୍ରକାର ଦୀପକ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ ବା ବିଜୁଳି ତିଆରି ହୋଇଅଛି। ରାତି ଅନ୍ଧକାରରେ କେହି ଚୁମ୍ବକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ, ତାହାକୁ ଦେଖି ଏବଂ ତାହାର ଦେହର ବିଶେଷ କୌଣସି ଅଂଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଳି କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ। ବିଜ୍ୟ-ଲଭରର ବେଣ୍ଟ ସହିତ ବେଟାରିର ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ ଆଲୋକ ଯୁକ୍ତ ଥାଏ। ଘୋଡ଼ା ଟିପିବାବେଳେ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳି ଯେଉଁ-ଠାରେ ପଡ଼େ, ଠିକ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଆଲୋକର ବୋତାମ ଲାଗି ଥାଏ। ସୁତରାଂ ଆଲୁଅ ଜଳିବା ମାତ୍ରେ ଇଭଲଭର ଫାଇର ହୁଏ।

ପୁଲିସର ଦୀପକ ଦସ୍ତ—ହେଗ (Hague) ସହରରେ ରାସ୍ତାର ଲୋକ ଓ ଗାଡ଼ିଘୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦିର ଭିଡ଼ ରାତ୍ରିରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୁଲିସଲୋକଙ୍କ ହାତ ଇଲେକ-ଟ୍ରିକ ଆଲୁଅ ଦ୍ୱାରା ଆଲୋକିତ କରିବାର ଏକ ଉପାୟ ତାହାର ଅଛି। ଗୋଟିଏ ସାଦା ଦସ୍ତାନା ସହିତ ଗ୍ରେଟ୍ ଗୁରିଗୋଟି ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ ବତି ସଂଯୁକ୍ତ ଥାଏ ଏବଂ ବୁଢ଼ା ଓ ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଳି ପାଖରେ ଦୁଇଗୋଟି ବୋତାମ ଥାଏ। ଆଙ୍ଗୁଳି ଏକତ୍ର କଲେ, ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ବୋତାମ ଲାଗି-ଯାଇ ହାତକୁ ଆଲୋକିତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଦିଏ। ସୁତରାଂ ପୁଲିସ ଲୋକ ରାତିରେ ହାତ ଟେକିଲେ ଅନେକ ଦୂରରୁ ଗାଡ଼ିର ଚାଳକ ବା ଲୋକମାନେ ତାହା ଦେଖିପାରି ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତି।

ସାଇକେଲରେ ରାସ୍ତାପରିଷ୍କାର—ପାରିସ ସହରରେ ମିଉନିସିପାଲିଟିର ଝାଡ଼ୁଦାରମାନେ ଚକ-ଚକିଆ ସାଇକେଲ ପଛରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ରୁଶ୍ ଲଗାଇ ନେଇ ସେହି ସାଇ-କେଲରେ ଚଢ଼ି ଅତିଶୀଘ୍ର ସହରର ସମସ୍ତ ରାସ୍ତା ପରିଷ୍କାର କରିଦିଅନ୍ତି।

ଇଟା ଦୋହିବାର ଗାଡ଼ି—ଘର ତିଆରି କରିବା ସମ-ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଗୋରୁଗାଡ଼ିରେ ଇଟା ବୁହା-ଯାଏ। ପ୍ରତି ଗାଡ଼ିରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହରୁ ଅଧିକ ଇଟା ବୋଝାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ହୁଏନାହିଁ ଏବଂ ଗାଡ଼ିର ଇଟା ଉତ୍ତାରଲା ବେଳକୁ ଅନେକ ଇଟା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଗାଡ଼ିରୁ ଇଟା ଉତ୍ତାରଲା ପରେ ପୁଣି ମୁଲିଆ ଲଗାଇ ଥାକ ଥାକ କରି ସଜାଡ଼ି ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆଜକାଲି ଆମେରିକାରେ ଇଟା ବୋହିବା ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରକାର ମଟର୍‌ଗାଡ଼ି ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଅଛି । ପ୍ରତି-ଗାଡ଼ିରେ ଅଢ଼ାଇହଜାର ଇଟା ଏକାଥରକେ ବୋଝାଇ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଗାଡ଼ିର ଉଦର ଏପରି କୌଶଳରେ ଉଲଟି ଯାଇ ଇଟା ଉତ୍ତାରିଦିଏ ଯେ ଖଣ୍ଡିଏ ଇଟା ନ ଭାଙ୍ଗି ଅଢ଼ାଇହଜାର ଇଟାର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଥାକ ସଜାଡ଼ି ହୋଇଯାଏ ।

ମହମବତିର ଉତ୍ପତ୍ତି—ରେଙ୍ଗୁନର ମହମବତି ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିବେ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ କରିଥିବେ । ମହମବତି ନାମରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ମହୁ-ମାଛିର ବସାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମହମ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍ ଏକପ୍ରକାର ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ—ନାମ ପେରାଫିନ (paraffin) । ବର୍ମା ଦେଶର ଖଣିରୁ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍ ନାମକ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତହିଁରୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ମିଳେ । ପେଟ୍ରୋଲିୟମର କିୟଦଂଶ ବାୟୁର ସାଧାରଣ ତାପରେ ବାହାର ହୋଇଆସେ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ, ନାମ ମାର୍ଶ ଗେସ୍ (marsh gas) । ପେଟ୍ରୋଲିୟମକୁ ଉତ୍ତମ ମାତ୍ରାରେ ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ପ୍ରଥମେ ଗେସୋଲିନ୍ (gasoline), ତା'ପରେ ନାପ୍‌ଥା (naptha), ତତ୍ପରେ ବେନ୍‌ଜିନ୍ (benzine) ଏବଂ ତାହା ଉତ୍ତାରୁ କିରସିନ୍ ବାହାର ହୋଇ ଆସେ । ଆହୁରି ଅଧିକ ତାପ ଦେଲେ ପେରାଫିନ୍ (paraffin) ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ମିଳେ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତରଳ ଓ କଠିନ । ତରଳ ପେରାଫିନ୍ (liquid paraffin)କୁ ଗନ୍ଧମୁକ୍ତ (odourless) କରି ଜୋଲାପ ରୂପେ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ କରା-ଯାଏ ଏବଂ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ସୁଗନ୍ଧି ତୈଳରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । କଠିନ ପେରାଫିନ୍‌ରୁ ବତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ଏହି କଠିନ ପେରାଫିନ ସହିତ ସାମାନ୍ୟ ତୈଳ (olive oil) ମିଶାଇ (୧ ସେରରେ ଅଧ ଛଟାଙ୍କି) ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପ ଦେଇ ତରଳ କରିନେଇ ନଆଁରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ସେହି ତରଳ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆକାର ୫୦ରୁ ୦୦ ଟୋପା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପକାଇ ଶୀଘ୍ର ମିଶାଇ ନଆଯାଏ । ତାହାପରେ ଥଣ୍ଡା ହୋଇ ଅଟକି ସହିତ ପେରାଫିନ୍ ଜମିଯାଇ ଶକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତହେବା ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ଲାସରେ ତାଳ ବତି କରାଯାଏ ବା ଡବାରେ ପୂରାଇ ରଖା-ଯାଏ । ତରଳ ଏସେନ୍‌ସ ବା ଅତରଠାରୁ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରିବା ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ସୁବିଧାଜନକ ଏବଂ ଗନ୍ଧ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ ।

ବାଳିକାର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ।

ଲେଖିକା;—ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ।

୧

ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜ ଲେଖକ କହିଛନ୍ତି, "ଭାରତ-ବର୍ଷର ପୁରୁଷ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଧିକ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ।" ଏହା ମିଥ୍ୟା ନୁହେ । ଭାରତରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଅତିଅଳ୍ପ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରିଅଛି । ଅଧୁନା ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନବିହୀନା । ଅଧିକାଂଶ ଦେଶରେ କେବଳ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ପଢ଼ି ପାରିଲେ ନାରୀର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକେ ମନେ କରନ୍ତି । ତଥାପି ଭାରତସ୍ଥ ରମଣୀମାନେ ନିଜର ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ହେତୁ ପ୍ରାୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସଂସାର ପରିଚାଳନା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉନ୍ନତିର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଉଅଛି । ଭାରତସ୍ଥ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ କି ନା, ଏବଂ ଯଦି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ଆଧୁନିକ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ କି ନା, ଏହା ଘେନି ନାନାଦି ତର୍କଯୁକ୍ତି ହେଉଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ତର୍କଯୁକ୍ତିର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହୁଁ । ଆମର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ, **ବାଳିକାର ପ୍ରାଥମିକ** ଶିକ୍ଷା । ସେ ଶିକ୍ଷା କି ପ୍ରକାର ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବାଳିକାର କି ଉପକାର ହୋଇପାରେ, ତାହାହିଁ ବିବେଚନା ହେବା ଉଚିତ ।

ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାନବନିର ବିକାଶ । ମାନବନିର ବିକାଶ ହେଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ଜାତ ହୁଏ । ଯଦି ତାହା ନ ହେଲା, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟା-ଳୟର ଉଚ୍ଚଉପାଧିଧାରିଣୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାରୀର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବି, ଏ, ଏମ, ଏ, ପାଶ କରି ଦେଶରେ ଅବିବାହିତା ରମଣୀର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି କରିବାଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା କେତେକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥାବଳୀ, ସ୍ତ୍ରୀମାଳାଟିଏ ଶେଷ କରିବାଦ୍ୱାରା ନାରୀର ଉପ-ଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ନାରୀର ଦେହ, ମନ ଓ ହୃଦୟ ଉନ୍ନତ ହୁଏ, ଏବଂ ସେ ନାରୀହର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରେ, ନାରୀଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଅବଧାରଣ କରି ତାହା ସୁଚାରୁରୂପେ ସାଧନ କରିପାରେ, ତାହାହିଁ ନାରୀର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ପଢ଼ି ପାରିଲେ,ଇଂରାଜୀରେ ପଦେ ଅଧେ କଥା କହି ପାରିଲେ ନାରୀର ଶିକ୍ଷା ହୁଏନାହିଁ । ସମାଜରେ ନାରୀର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱ, ତାହା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତଦୁପଯୁକ୍ତ ନିଜ ଜ୍ଞାନକୁ ଗଢ଼ିନେବା କ୍ଷମତାହିଁ ନାରୀର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା । ନାରୀମାନେ ବି,ଏ ଏମ, ଏ, ପାଶ କରନ୍ତୁ, ଦର୍ଶନବିଜ୍ଞାନରେ ପଣ୍ଡିତା ହୁଅନ୍ତୁ, ଜ୍ୟାମିତିଆଲ୍‌ଜେବ୍ରା ପଢ଼ନ୍ତୁ, ସେଥିରେ କାହାର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଖାଲିଘର କେତେ ନାରୀ ଗୃହାଶ୍ରମର ପୁଣ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଉପେକ୍ଷା କରି ଉପରୋକ୍ତ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷିତା ହୋଇ ପାରନ୍ତି ?

ନାରୀର ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ମହତ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ "ମାତୃତ୍ୱ" । ନାରୀ ସମାଜର "ମା" । କନ୍ୟା, ଭଗିନୀ, ପତ୍ନୀରୂପେ ସେମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମାତୃତ୍ୱରେ ଉପନୀତା ହୁଅନ୍ତି, ଏବଂ ମାତା ହେବା ଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଖାଲି ଦଣ୍ଡଧର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସମାଜର ମାତୃତ୍ୱ-ଅଧିକାରିଣୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତା କରି, ଜ୍ୟାମିତି, ଆଲ୍‌ଜେବ୍ରା ପଢ଼ାଇବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନେ ସେମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଆପଣାର ମଧ୍ୟ ଅମଙ୍ଗଳ କରି ବସୁଁ । ସେମାନେ ଯାହା ପଢ଼ନ୍ତୁ ପଛକେ ମାତା ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତା ହୁଅନ୍ତୁ, ଗୃହାଶ୍ରମର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟା ହୁଅନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ବାଳିକା ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଭବିଷ୍ୟଜ୍ଜୀବନ ସକାଶେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଏ ନାହିଁ, ସେ ଶିକ୍ଷା ତାହା ପକ୍ଷରେ ବୃଥା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ନିରକ୍ଷରା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ସ୍କୁଲ୍-କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ ଘରକରଣା କରିଥାନ୍ତି । ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ବାଳିକା ନିଜର ଖାଲି ସଂସାରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲିଯାଏ, ଏହା ବାଳିକାର ଦୋଷ ନୁହେ—ଦୋଷ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତିର । ସ୍କୁଲର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଉ, ଏ, ବି,ଏ ପାଶ, ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ହେବା, ପ୍ରଫେସର୍ ହେବା; ମାତ୍ର "ଗୃହାଶ୍ରମରେ ବଧୂ ଓ ମାତା ହେବା ଲକ୍ଷ" ଏବଂବିଧ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରେ ମନରୁ କ୍ରମେ ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏ । ବାଳିକାର ଏତାଦୃଶ ଅନିଷ୍ଟକର ଧାରଣାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତାହାର ପଢ଼ା ପୁସ୍ତକ, ତାହାର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା, ମାତୃତ୍ୱର ବିକାଶ ପକ୍ଷରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । "ମୁଁ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁ-ଲେଶନ୍ ପାଶ୍ କରିବି, ବା ଆଉ; ଏ, ପାଶ କରିବି, ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି" ଏହା ନ ଭାବି "ମୁଁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ କାଳକ୍ରମେ ସୁପତ୍ନୀ ଓ ସୁମାତା ହୋଇ ପାରିବି, ମୋହର ପିତାମାତା ଓ ସ୍ୱାମୀର ସଂସା-ରରେ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଧାନ କରି ପାରିବି," ଏହାହିଁ ଭାବିବା ଉଚିତ । ବାଳିକା ଏତାଦୃଶ ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇଲେ ତାହାର ଭାବୀ ନାରୀହର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତା ଅବିବାହିତା ନାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ମାତୃସମାଜ ଗଠିତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ । ତଥାପି ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଶତକଡ଼ା ଅନେକଶତ ବା ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ରମଣୀର ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ବିବାହ ହୁଏ, ସେ ଦେଶରେ ମାତୃତ୍ୱ-ବିକାଶକାରୀ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ତାହା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେବା ସର୍ବତୋଭାବେ ବିଧେୟ ।

ଏ ଦେଶରେ ଅଧିକାଂଶ ବାଳିକା ତତ୍ତଦ୍‌ବର୍ଷ ନହେବା ପୂର୍ବରୁ ବିବାହିତା ହୋଇଥାନ୍ତି, ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କୁ ବାରତତ୍ତଦ୍‌ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହେବାର ସାଧାରଣତ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ବାଲ୍ୟକାଳର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ନାରୀର ଶିକ୍ଷାକାଳ ଆଉ ରହିଲା ଆଠଟି ବର୍ଷ । ଏହି ଆଠବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍ର ସଂସାରୋପଯୋଗୀ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ହେବ, ଏବଂ ତାହାହିଁ ନାରୀର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ । ଯେଉଁ ବାଳିକାମାନେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବ । ଛଅ ବର୍ଷଠାରୁ ବାରବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ, ମାତୃଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ବିଜ୍ଞାନ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା, ଅଙ୍କ ଇତିହାସ ଭୂଗୋଳାଦି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରେ; ଏବଂ ତତ୍ପରେ ବାରଠାରୁ ଷୋଳବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ, ନାରୀର ଦେହମନ ବିକାଶ ସମୟରେ,ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ, ମାତୃତ୍ୱ ଏବଂ ସୁସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହେବାର ଉପାୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ବିଶଦ ଉପାୟମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସହିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଗୃହରେ ଓ ସ୍କୁଲରେ ସୂଚିବିଦ୍ୟା, ଶିଳ୍ପାଦି ଓ ଘରକରଣା ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇ-ପାରେ । ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ଓ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାୟରେ ଶିକ୍ଷା ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଇଚ୍ଛାଧୀନ । ତହିଁରେ ବାଧ୍ୟବାଧକତା ଥିବା ଉଚିତ ନୁହେ ।

ଅନେକ ସମାଜରେ ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବିବାହପ୍ରଥା ଅଛି, ଏବଂ କେତେ ସମାଜରେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ମଧ୍ୟ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମାଜରେ ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ ବାଳକା ଘରଯୋଗ୍ୟା ବିବେଚିତା ହୁଏନାହିଁ । ଯେଉଁ ସମାଜର ଯେ ପ୍ରକାର ନିୟମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛଅ ବର୍ଷଠାରୁ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ ବା ଷୋଳ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଶିକ୍ଷିତା କରିବାର ବେଶ ସମୟ ଅଛି । ଆଧୁନିକ ସ୍କୁଲ୍ ଧାରାରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ବାଳକା ବାର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିପାରେ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ପୁସ୍ତକ ପାଠ ଏବଂ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚିଶିଳ୍ପାଦି ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଅଧିକ କିଛିଶିକ୍ଷା କରିପାରି ନ ଥାଏ । ତାହାର ମୂଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସକାଶ ସେ କିଛି ଶିଖି ନ ଥାଏ । ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷା ଏତାଦୃଶ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବାଳକା-ମାନଙ୍କର କେତେକ ପରିମାଣରେ ଉପକାର ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମତଃ କତିପୟ ସଙ୍ଗିନୀ ସହିତ ଏକତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି-ଥିବାରୁ ସାମାଜିକତା ତାହାର ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧଭାବରେ ସମ୍ପାଦନ କରିବା, ତୃତୀୟତଃ ପରିଷ୍କାରପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଏବଂ ନିୟମାନୁ-ବର୍ତ୍ତିତା ଶିକ୍ଷା ହୁଏ । କତିପୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ ବାଳିକାର ପ୍ରତିଭାବିକାଶ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ତଥାପି ଏ ଶିକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନୁହେ । ଏବମ୍ବିଧ ଶିକ୍ଷାମଧ୍ୟରେ ମାତୃତ୍ୱର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ବୋଲିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଭାରତର ନାରୀମାନେ ଯେଉଁ ନାରୀ-ଧର୍ମଜଗି ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ, ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । କିମ୍ବା ଉଚ୍ଚିପରିଣତିରେ ମାତୃତ୍ୱରେ ଦୃଢ଼ତା ବା ଭୟ ଏବଂ ଗୃହିଣୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅନ୍ୟଥା ଜାତ ହୁଏ; ରନ୍ଧାବଢ଼ା, ଘରକରଣା ଇତ୍ୟାଦି ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଅଳ୍ପବିଦ୍ୟା ଭୟଙ୍କରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନ ହେବା ସ୍ଥଳେ ନାରୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇବାରେ କି ଦେଶବାସିଙ୍କର କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ? ନାରୀର କଲ୍ୟାଣରେ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ । ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ଦୋଷ ଦେଇ ବସି ରହିଲେ ହେବନାହିଁ । ନିଜର କନ୍ୟା, ଭଗିନୀ ଓ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇବାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ସେମାନେ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତୁ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଘରେ ଘରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷିତା କରୁଁ । ନୋହିଲେ ଦେଶର ଓ ସମାଜର ନେତାମାନେ ଏକତ୍ର ଚେଷ୍ଟାରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଦୋଷ ସଂସ୍କାର କରିବାରେ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଉନ୍ତୁ । ତାହାବୋଲି ସୁଶିକ୍ଷା ଏକାବେଳକେ ଉଠାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ କରିବା ଭଲ ନୁହେ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା;—(୧) ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବିକାଶ-ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ଉନ୍ନତଶୀଳ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଗୃହସ୍ଥଳୀ ଅଶାନ୍ତିର ଆଗାର ହେବ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ସ୍ଥଳେ ଘଟୁଅଛି ।)

୨) ଉପଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନାଭାବରେ ବାଳକା ସୁସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସମାଜର ଭାଗ ବଂଶଧରମାନେ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳ ହେବେ ।

ନାରୀର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଜ୍ଞାନ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ । ତାହା ସେନିଟେରୀ ଡିପାର୍ଟ-ମେଣ୍ଟର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଜ୍ଞାନ ନୁହେ । ଶାରୀରିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ପିଲାପିଲିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ରୋଗିର ଶୁଶ୍ରୂଷା, ଆହାରର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରକାର ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳିକା ଡାକ୍ତର ବା ନର୍ସ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଡାକ୍ତରୀ, ବୈଦ୍ୟ ବା ମିଡ୍‌ୱାଇଫରୀ ଶାସ୍ତ୍ରର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସୁମାତା ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ମାତା ହେବାହିଁ ସେମାନେ ବିପଜ୍ଜନକ ଜ୍ଞାନ କରିବେ । ଡାକ୍ତରୀ ବା କବିରାଜ ସେମାନ-ଙ୍କର ଶିକ୍ଷା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ ନୁହେଁ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଉଭୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀରୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଓ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସେମାନଙ୍କ ସକାଶ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ତାହା ସ୍କୁଲ୍ ପାଠ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବା ଶ୍ରେୟସ୍କର, ଏବଂ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ନାରୀଜୀବନୋପଯୋଗୀ ବ୍ୟାୟାମ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିହିତ । ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଧର୍ମ୍ମ, କର୍ମ୍ମ, ସମସ୍ତ ସାଧନ କରିପାରେ । ତ୍ୟାଗ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ସ୍ଥିକିଏ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଗ୍ରୁଞ୍ଚରେ ଗଠିତ କରି ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଯୁଗଧର୍ମ୍ମୋପଯୋଗୀଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଚିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାମସୀ ନିଶାର ଶେଷେ ଦେଖିଣ ଉପନେ
ନ ଲଭେ ଆନନ୍ଦ ଯେତେ କଲ୍ପନା-ନନ୍ଦନ,
ଗ୍ରହଣାନ୍ତେ ତାରକାନ୍ତେ ନିରେଖି ଗଗନେ
ନ ହୁଏ ପ୍ରମୋଦେ ମଗ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ର-କୁମୁଦିନୀ,
ଉଛୁଳେ ଅନ୍ତରେ ଆହା ତତୋଧିକ ସୁଖ,
ଯେହିଁ ସରଳତାଧାର ଶିଶୁଷ୍ଟିର ମୁଖ ।

ଖେଳେ ତହିଁ ସଦା ହାସ୍ୟ ମାନସ-ମୋହନ,
ସିନ୍ଦୂ ରତ ମେଘେ ଯଥା ବିଜୁଳି ସୁନ୍ଦର;
ସଦା ଝରୁଥାଏ ତହିଁ ମଧୁର ବଚନ
ସୁଧାଜଳବିମ୍ବ କିବା ସୁଧାର ନିର୍ଝର !
ସେ ଆନନେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶିତ,
ମନେହୁଏ, କି ଏ ପଦ୍ମ ଚିର ବିକଶିତ ?

ନାହିଁ ତହିଁ ଚିନ୍ତା-ଜ୍ୱର ବିଘ୍ନନାଶକ,
ନାହିଁ ତ କଳୁଷ ତହିଁ ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରଗ୍ରୋର,
ନାହିଁ ତଥା ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ଦୁରନ୍ତ ନାଶକ,
ଯଥା ସର୍ପ, ଚିର ପ୍ରାଣବିନାଶେ ବ୍ୟାକୁଳ;
ନ ଥାଏ ଛଳନା ଲେଶ ତହିଁ କୁକୌଶଳ,
ଶୋଭେ ମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା-କନକ-କମଳ ।

ସେ ମୁଖର ସୁମଧୁର ଅମୃତ ଜଳନ
ଶୁଣିଲେ ଆହ୍ଲାଦ ମେନେ ଉପୁଜେ ହୃଦୟେ,
ପାରେ କି ହେ କେବେ ଦେଇ ତଥା ସନ୍ତୁପଣ,
ଗାଇଣ ଗାୟକ ରାଗ-ତାନ-ମାନ-ଲୟେ ?
ଅଥବା କୋକିଳକୁଳ ବସନ୍ତାଗମନେ ?
କିମ୍ବା ରତ ଶ୍ଳୋକାବଳି କବିକୁଳ ପ୍ରାଣେ ?

ଦୟାମୟ ବିଶ୍ୱଭୂତ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦାତ୍ମକ
ଶିଶୁମୁଖ ପୁଣ୍ୟଧାମେ ମନ ସ୍ଥିତ ଛନ୍ଦେ
ଆଭାସି, ବିମଳ କାନ୍ତି ବିସ୍ତାରି, ଦର୍ଶକ—
ହୃଦେ ନାନା କଳୁଷିତ ଭାବ-ଦ୍ୱାରଗଳେ
ଭେଦ, ଅବା ବିକାଶନ୍ତି ଆହ୍ଲାଦ ଅମୃତ ?
ଅନ୍ୟଥା କିପାଇଁ ଚିତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ ଅଦ୍ଭୁତ ?

ଶ୍ରୀ କୃତ୍ତିବାସନନ୍ଦ ଶର୍ମ୍ମା ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମାଙ୍କ "ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା" ର ମୁଦ୍ରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଅଛି ।

ଉସେଲକୋଣ୍ଡା ହାଇସ୍କୁଲର ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଶିକ୍ଷକ ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱାଲୁବ ବେଗଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅପୂର୍ବ କାହାଣୀ" ନାମକ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ଅତିଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P. ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅଞ୍ଜଳି" ନାମକ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି ।

ଉସେଲକୋଣ୍ଡା ହାଇସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅନନ୍ତ-ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ "ଦମୟନ୍ତୀ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ୍, ଟି, ଙ୍କ "ସମ୍ବୁକ୍ତା" ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଅଛି । ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ରଣା ପ୍ରତାପସିଂହ" ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

ଗଞ୍ଜାମର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ "ଶ୍ରେଷ୍ଠ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ "ହିତକଥା" ର ଦ୍ୱିତୀୟସ୍ତର ପ୍ରକାଶ । ଲେଖକଙ୍କ "ଶିଶୁଭକ୍ତ" ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଅତିଶୀଘ୍ର ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାମୟିକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।

ଆତ୍ମକଥା ଃ— "ମୁକୁର"ର ସପ୍ତଦଶ ବର୍ଷ ଏହି ମାସରେ ଶେଷ ହେବ । ପତ୍ରିକାର ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ ଓ କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛୁଁ । ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ଓ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଯୋଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି । ଏତ ମଧ୍ୟରେ "ମୁକୁର"ର ଗ୍ରାହକ-ସଂଖ୍ୟାର ଆଶାତିତ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି । ପତ୍ରିକାର କଳେବର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଇଅଛି । ତଥାପି ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ପତ୍ରିକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ ବେଶି ପୃଷ୍ଠା ଦେବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ । ଲେଖକ, ଗ୍ରାହକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ଉପରେ ହିଁ "ମୁକୁର" ର ଭବିଷ୍ୟଦୁନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରେ । ଏଣିକି ପତ୍ରିକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକାର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ-ଦରକାର ହେଲେ ଦୁଇଗୁଣ ପୃଷ୍ଠା ବେଶି ଦିଆଯାଇପାରେ ମଧ୍ୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ନୂତନ ବର୍ଷର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ "ମୁକୁର" କୁ ସଚିତ୍ର କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଅଛୁଁ । ଏତଦୃଷ୍ଟିରେ "ମୁକୁର" ର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଅଛି । ଏ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ସମ୍ମତି ପାଇସାରି ଅଛୁଁ । ଏଣିକି ଅର୍ଥାତ୍ ଆଗାମୀ ମାସରୁ "ମୁକୁର" ର ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ୫ ୨ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ୫ ୨ (ହେବ । ଆଶାକରୁଁ, ଗ୍ରାହକମାନେ ଏଥିରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେନାହିଁ ।

ସ୍ୱରାଜ ସଂଗ୍ରାମ ;— ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ ନିମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମର ନେତାମାନେ ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ କରୁ-ଅଛନ୍ତି । ସଭାପତି କିଏ ହେବେ, ତାହା ଠିକ ହୋଇନାହିଁ । ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଏପରି ଲୋକ ସଭାପତି ହେବା ଦରକାର, ଯେ ନିର୍ବିବାଦରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରିବେ । ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମର ଭାଇମାନେ ବସା ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ଠିକ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଦେଖି ମର୍ମରେ କିପରି ଆଶା ଓ ଉତ୍ସାହର ସଞ୍ଚାର ହେଉଅଛି । ଯଦି ସମସ୍ତେ ଏକମନ ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶ ଗୁଡ଼ିକର ଏକୀକରଣକୁ ଅଚିରାତ୍ ରୋକି ପାରିବ । କେହି କଂଗ୍ରେସ କଥା ସମ୍ମିଳନୀରେ ବାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣୁଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଗରୁ କହିଅଛୁଁ, ଯେ, ସମ୍ମିଳନୀକୁ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ କଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ଛଡ଼ା ମଙ୍ଗଳ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ମତଭେଦ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଦେଶର ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଣତ କରିବା ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧୀ ମାତ୍ର ନୁହାନ୍ତି, ସେମାନେ ଯଦି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଏକାଠି ବସି ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ-ଗୁଡ଼ିକର ଏକୀକରଣ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ନିର୍ଗତ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ନେତାମାନଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛୁଁ ।

*

ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ—ଆଜିକାଲି ଅନେକେ ପଦ୍ୟପ୍ରତି ଖଡ଼୍‌ହସ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା କିମ୍ବା ପୁସ୍ତକରେ ପଦ୍ୟର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାସିକାକୁଞ୍ଚନ ଜାତ ହେଉଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଠକସମାଜର ଏହି ଇଚ୍ଛା ଦେଖି ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ; କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ନିରାନନ୍ଦରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । ଗଦ୍ୟ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଲୋକ-ଙ୍କର ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ଦେଖାଯାଉଅଛି, ଯଦି ଲେଖିବାପାଇଁ ସେପରି ଇଚ୍ଛା ଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅନ୍ତା । ପୁଣି ପଦ୍ୟପ୍ରତି ଏତେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା କାହିଁକି ? ପଦ୍ୟ-ବିହୀନ ସାହିତ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ । ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତାରେ ପଦ୍ୟର ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ—ପରେ ଗଦ୍ୟ ଆସେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବାରେ ବେଶି କଷ୍ଟ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ପଦ୍ୟକୁ କେହି ହିତାଦର କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗଦ୍ୟରେ ପଦ୍ୟର ମଧୁରତା ନଥିଲେ ଗଦ୍ୟକୁ କେହି ପଗ୍ଭରିବେ ନାହିଁ । ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛୁଁ ଯେ, ଏ ଦେଶର ଆଧୁନିକ ପଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିପାରିନାହିଁ । ଦୁଇ-ଚାରିଜଣ ଲେଖକଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଲେ ବାକି ସମସ୍ତେ କବ-ଯଶଃ-ପ୍ରାର୍ଥୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହନ୍ତି । ତାହା ବୋଲି ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକାବେଳକେ ବାଦ ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟର ସକଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପଦ୍ୟ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ଯଜୁର୍ବେଦ ଅଛି ବୋଲି କେହି ବେବେ ଋକ୍ ଋମ୍ବା ସାମବେଦକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇନପାରେ । ତେବେ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବାରେ ବେଶି ପରିଶ୍ରମ ଦରକାର ବୋଲି କେବଳ ପଦ୍ୟ ଲେଖିଲେ ହେବ କିପରି ? ଭଲ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ-ଲେଖିବ, ତାକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ତ କରିବା ଦରକାର । କେବଳ ପଦ୍ୟ ଲିଖିଲେ ପଦ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ । ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା (art and culture) ପଦ୍ୟର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । କେବଳ ପଦ୍ୟ କାହିଁକି, ଗଦ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏତଦୁଭୟର ସମାବେଶ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । କାବ୍ୟ ବୋଲି, ନାଟକ ବୋଲି, ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲି, ସର୍ବତ୍ର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ପ୍ରଭୃତି ବାହାରେ ଶିଳ୍ପ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ନଥିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଦେଶର ଲେଖକମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ମନୋଯୋଗୀ ହୁଅନ୍ତି, ସେତେ ଭଲ ।

*

ସରକାରଙ୍କର ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ :—ଇଅପେକ୍ସ କମିଟିର ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । କମିଟି ସରକାରଙ୍କ ସେନାବିଭାଗ ଓ ରାଜବିଭାଗ ପ୍ରଭୃତିରେ ବ୍ୟୟଲାଘବ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରିପୋର୍ଟଟି ଯେପରି ସମୟରେ ବାହାର ଅଛି ଯେ, ସରକାର ବାଧ ହୋଇ ଏ ବର୍ଷର ବଜେଟରେ ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ସେନା ବିଭାଗରେ ସରକାର-ଙ୍କର ଯେପରି ଟର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା, ଏବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ସେପରି ହେବ । ତେବେ ଧନବିଷୟରେ ସରକାର ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦେଶୁକର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଶି କର ଆଦାୟ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଉଛନ୍ତି । ଏବର୍ଷ ଲୁଣ ଉପରେ ସରକାରଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଅଛି । ଲୁଣ ଉପରେ କର ବସାଇ ଆର୍ଥିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଅଛି । ମୋଟର ଗାଡ଼ି ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଦାର୍ଥ (necessity) ହିବାରୁ ସର୍ ଆର୍ଥର ପ୍ରମୁଖ କେହି କେହି କାଉନ୍ସିଲ ସଭ୍ୟ ତହିଁର ଆମଦାନି କର (import duty) ଜମାଇ ଦେବାକୁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଯଦି ସେମାନେ ଲୁଗକୁ ବିଳାସ (luxury) ମଧ୍ୟରେ ପରି-ଗଣିତ ନ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ରକ୍ଷା । ସର୍ ଉମାର ହାୟାତ୍ ଖାଁ କାଉନ୍ସିଲ ଅବ୍ ଷ୍ଟେଟରେ ଲବଣ କରର ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ ଯାଇ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଭାରତବର୍ଷରୁ ବଲଶେଭିକ୍ ଅନର୍ଥର ସମ୍ଭାବନା ଦୂର ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁଇ ସେନାବିଭାଗର ବ୍ୟୟ ଲାଘବ କରିବାକୁ ସେ ଏକାନ୍ତ ନାରାଜ । ତେବେ ଟଙ୍କା ଆସିବ କେଉଁଠାରୁ, ସରକାର ଯଦି ଲୁଣ ଉପରେ କର ନ ବସାନ୍ତି ? ଏ ସବୁ ଅସାର ଯୁକ୍ତି ଯେଉଁଙ୍କ ମନୋମତ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଦେଶିକ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନରେ ସମାଦୃତ ହେବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେ କି ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ ପଶ୍ଚାତ୍ପାରକ୍ଷ, ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ ହେବ କିପରି ? ଅଲ୍ପବେତନଭୋଗୀ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଡ଼ିକ ପଡ଼ିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଲମ୍ବିସ୍ଟେଲ୍ ସାହିବ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭୁମାନେ ଏହି ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ ଦାଉରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇବେ । ଅମଲତନ୍ତ୍ରର ଦୁର୍ବଳ ଗୋଡ଼ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମସ୍ତକର ଭାର କିପରି ସମ୍ଭାଳିବ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

*

*

ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ—ଯେଉଁ ଅସହଯୋଗୀମାନେ କାଉନ୍-ସିଲ୍‌ପ୍ରବେଶର ପକ୍ଷପାତୀ, ସେମାନେ ଏହି ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନେ କାଉନ୍ସିଲ ବାହାରେ ଓ ଭିତରେ ସର୍ବଦା ସର-କାରଙ୍କ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କରି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ, ପଣ୍ଡିତ ମାଳବ୍ୟ ଓ ନେତୃତ୍ୱରେ ପ୍ରଭୃତି ନେତାମାନେ ଏହି ଦଳର ସ୍ତମ୍ଭସ୍ୱରୂପ । ବିଗତ ଫେବୃୟାରୀ ମାସରେ ପ୍ରୟାଗରେ ଏହି ଦଳର ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ସେଥିରେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ନିରୁପଦ୍ରବ ଅସହଯୋଗ ଏମାନଙ୍କ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏମାନେ ପରିବର୍ତ୍ତନ-ବିରୋଧୀ ଅସହଯୋଗୀମାନଙ୍କ ପରି ସାମରିକ-ପ୍ରବୃତ୍ତିଦର୍ଶନ ନୁହନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏମାନେ ଖଣ୍ଡା କିମ୍ବା ବନ୍ଦୁକ ଧରି ଲଢ଼ାଇ କରିବେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଅମଲତନ୍ତ୍ରକୁ ଲୋକ-ମତର ଅଧୀନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶରେ ଅନ୍ୟାସ୍ତ୍ରର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତିରୋଧେଚ୍ଛା ଉଦ୍ଭୁଦ୍ଧ କରିବେ । ଏପ୍ରିଲ ମାସ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନେ ନିଜ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ-ବିପକ୍ଷ ଅସହଯୋଗିମାନେ ଏମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବେନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସନ୍ଦେହ ନିଳନ ଓ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ପରିପାଟୀ । ବିଭିନ୍ନ ଦଳର ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ନ ରହି କଂଗ୍ରେସରେ ନିଜ ଦଳର ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଭଲ ହେବନାହିଁ କି ? ଇଂରାଜ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳର ଅସ୍ତିତ୍ୱସତ୍ତ୍ୱେ ଗୋଟିଏ ଦଳର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲି ନ ଯାଇ ସେହି ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ନିଜ ଦଳର ପରିପୁଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ସଚେଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଏଥିର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେ କି ?

ଯିଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଃ—ସ୍ୱଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ୟୁରୋପ ଓ ଆମେରିକା ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ବ୍ୟର୍ଥକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହା ଯାଇନପାରେ । ହିନ୍ଦୁ ଜନସାଧାରଣ ଆଜି-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାତ୍ମା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରି-ନାହାନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରଚାରକମାନେ ହିଁ ଦାୟୀ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ପ୍ରେମ । ସେ ଧର୍ମରେ ନିନ୍ଦାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଅନେକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ପ୍ରଚାରକ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ନିନ୍ଦା କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ପୁସ୍ତକ ଏଥିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କ ଉପାସନାପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଦେଶୀୟ ଧରଣରେ ହେତୁ-ଥିବାରୁ ସେଥିରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମମତା ଜାତ ହୋଇପାରୁ-ନାହିଁ । ସୁଖର ବିଷୟ, ଉଚ୍ଚଜାତୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଜର ଏହି ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରି ଭାରତୀୟ ଧରଣରେ ଉପାସନା କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ୟୁରୋପୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନେ (ଯେଉଁମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ଅଛନ୍ତି) ବିଚଳିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହେବାର ତ କଥା; କିନ୍ତୁ ଭାରତବାସୀ ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଧରଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ପୁସ୍ତକର ଧ୍ୱଂସ ସାଧିତ ହେଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ ନିଜର କରି ନେଇ ପାରିବେ । ଦେଶରୁ ମତଭେଦ ଉଠାଇ-ବାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

Printed and Published by B. Z. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର୍ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ନୂତନ !!! ସୁନ୍ଦର ! ସୁପାଠ୍ୟ !!!

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସଚିତ୍ର ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିଷ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ଗଭୀର-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଚାଶୟମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଆଗ୍ରୟ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପରମ ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ ! ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାର ଜାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ସେଶୁ ବନ୍ଧୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଧରଣର ମଲ୍ଲିଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବିଜଡ଼ିତ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡିବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ ଟ ୧ ।।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲ୍ଲିଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୩/

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଶିତ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସଂଯମର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲ୍ଲିଟ । ଟ ୦ ୩/୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ମନୋନୀତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲ୍ଲିଟ ଟ ୦।/

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ଟ ୦ ୨ ।

" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଟ ୦ ।।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ଟ ୦ ୵/୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ଟ ୧୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ଟ ୦ ୨

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ଥରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଟ ୨ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍‌ସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁଯୋଗ ଛାଡନ୍ତୁ ନାହିଁ । **ସୁବିଧା ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।**

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ଯୋଗେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଆମ୍ଭର ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପ୍ରାଶ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଏହି ଔଷଧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ନେଇ ବିବିଧ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଔଷଧ ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଚିତ୍ତର ଅବସାଦ, ନୋସ୍ତିବଦ୍ଧତା, ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଦୂରହୁଏ । **ରତ୍ନପ୍ରାଶ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ହିଂସ୍ର ବଳଶାଳୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସ୍ଥାନ)—ଟ ୧୨

" (ବଡ଼)—ଟ ୨୨

ପୁନଶ୍ଚ:—ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମା । ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ ।
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚୁର କାମନାରେ ଆମ୍ଭ ନଯାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ଲୁଗା ଗଚ୍ଛିତ ରଖି ସ୍ୱପ୍ରାପ୍ତିରେ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଅଛୁଁ । ଖଦଡ଼ ବାହାରେ ଦେଶୀତନ୍ତ ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ନାନାପ୍ରକାର ସୌଖିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁଁ । ଯେ ଯେପରି ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ଶସ୍ତାଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆନୁମାନିକ ମୂଲ୍ୟର ଚତୁର୍ଥାଂଶସହ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଆମ୍ଭେ ତାହାରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ । ପୁଣି କାଗଜ, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍‌ପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରୀ ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଭଡ଼ା ନେଲେ ପାଇପାରିବେ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷାକଲେ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକ ଏଣ୍ଡ୍ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍
ନଯାସଡ଼କ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେମରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବନ୍ଧ, ଚେକ, କାର୍ଡ଼ ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ସବୁଠି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ବହୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ କା ; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୧୪ କା, ମୋଫସଲ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଟ ୦ । ବେଶୀ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦/ ମାତ୍ର ।

୩—ରପ୍ତାଇ କାର୍ଡ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—ଠେକ୍ଣା ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ୨ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହଜିଗଲା ନଚେତ୍ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଦର୍ଜ;—

ଏକଥର ପାଇଁ —ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠା ଟ ୧ କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠା ଟ ୨ କା । ଏକାଧିକ ପାଇଁ ପ୍ରତିଥର ଟ ୧୦ କା, ଟ ୧୮ କା, ଏବଂ ଟ ୨୨ କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମଝି ବିଜ୍ଞାପନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ବିରାଟ ଆୟୋଜନ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଅତି ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକମାନ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ମୁକୁରର ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆଜିଠାରୁ ଜୁଲାଇ କେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତା ଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଏପରି ଶସ୍ତା ଦରରେ ନିଆଯିବ, ମୁକୁରରେ ଯଥାସମୟରେ ତହିଁର ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଯିବ ।

୧ । ଦଣ୍ଡିଭକ୍ତିରସହ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ	ଟ ୧୧ ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୫
୨ । ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି (ସାମନ୍ତସିଂହାରି)	ଟ ୧୫	ଟ ୦ ୩
୩ । ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ	ଟ ୦/	ଟ ୦ /
୪ । ଧର୍ମଜୀବନ	ଟ ୦/	ଟ ୦ /
୫ । ବିଶ୍ୱର୍ଷୀ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦/୬ ,,	ଟ ୦(୧
୬ । ଭାରତବନ୍ଧୁ	ଟ ୦/୬ ,,	ଟ ୦(୧
୭ । ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାରି]	ଟ ୦/ ,,	ଟ ୦/୬
୮ । ଅଭିନବ ଆଦର୍ଶ	ଟ ୦/	ଟ ୦/
୯ । ରାଜରାଜା	ଟ ୦/ ,,	ଟ ୦/
୧୦ । ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦/୬ ,,	ଟ ୦(୧
୧୧ । ଶିବଦ୍ରାସ	ଟ ୦। ,,	ଟ ୦/୬
୧୨ । ଆର୍ତ୍ତିପାଣ	ଟ ୦/୬ ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦(୩
୧୩ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ	ଟ ୦/୬	ଟ ୦(୩
୧୪ । କୋଇଲିମାଳିକା	ଟ ୦/	ଟ ୦(୬
୫ । ଅଶ୍ରୁବିକଶା	ଟ ୦/	ଟ ୦/
୧୬ । ପୈଶାଚିକ ଭାଣ୍ଡ	ଟ ୦/	ଟ ୦/
୧୭ । ଶ୍ରୀକାଳିଚରିତ	ଟ ୦/	ଟ ୦(୬
୧୮ । ଭଗ୍ନଶାଖା	ଟ ୦/୬	ଟ ୦(୧
୧୯ । ଟିକପୁଅ ଟିକଝିଅ	ଟ ୦/	ଟ ୦(୬
୨୦ । ଅମୃତଭାଣ୍ଡ ନବନୀତ	ଟ ୦/ ,,	ଟ ୦/
୨୧ । ପୃଷ୍ଠାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦/ ,,	ଟ ୦/
୨୨ । ଚିତ୍ରଜନାନା	ଟ ୦(୧	ଟ ୦(୬

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି ।

ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅରିମନ୍ୟୁ ବଧ ଶ୍ରୀ ଅଚଳଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮

ହରିଭକ୍ତିରତ୍ନୋଦୟ

ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବେଦେ

ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ଚତୁଶ୍ଚରଣ, ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିର ଚରଣ କ୍ରମର ମହିମା, ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଭେଦ, ମୈତ୍ରୀ ଚରଣ, ଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନ ଭକ୍ତି, ଚତୁଷଷ୍ଠିଅଙ୍ଗ ସାଧନ, ଶ୍ରୀ ମଦ୍ଭାଗବତ ଦି ନିବନ୍ଧକ ଭକ୍ତି, ମଧ୍ୟମ ଭକ୍ତି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭକ୍ତିର ଭେଦ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଲକ୍ଷଣ ମୁକ୍ତିର ଭେଦ ଆଦି ନାନା ଭେଦ ଏଥିରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ୨ଟଙ୍କା

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ଆବେଦନ ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com